د پښتو ژبي ننني مسأَلي

د پښتو د ولي او ملي بابا (لوی استاد - علامه حبیبي)

د عالمانه نظریو په رڼا کي، انتقادي څېړنه

لیکوال: محمد هارون خپل شعشعي

Ketabton.com

لندن، ۲۰۰۷ میلادي کال

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب پېژندنه

||||||||||||||||||||||||||||||||||||||||||||||||||

کتاب :: د پښتو ژبي ننني مسألې

د پښتو د وتلي او منلي بابا (لوی استاد- علامــه حبيبي) د عالمانه نظريو په رڼا کي، انتقادي څېړنه

ليکوال :: محمد هارون خپل شعشعي

چاپکال :: لندن، ۲۰۰۷ ميلادي کال

کمپوز/ ډيزاين ::خپله ليکوال

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

اهدأ

د پښتو ژبي د ننييو مهمو مسألو په اړه دا کوچنی کتابګوټی، د افغاني فرهنګ د تر ټولو لوړ لیکوال او څېړونکي (لوی استاد - علامه عبدالحي حبيبي) سپېڅلي اروا ته وړاندي کوم، چي پاخه او نوښتګر علمي اثار به يې، تل تر تله د بې شماره لیکوالو او څېړونکو د لاري مشال وي .

محمدهارون خپل شعشعي

د چاپ ټول حقوق له لیکوال سره خوندي دي دانلان چاري بېنوا ویب پاڼه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخکنۍ خبري

د لوی خدای په نامه

زه په یوه سوچه پښتني کورنۍ کي زوکړی یم . د لوی او مهربان څښتن له برکته او د خپل فاضل او عارف پلار په زیار مي، په کورني چاپېر کي تل د پوهي او څېړني خورا په زړه پوري اثار مونډل کېده . دا هم د هغه بې ساري غني او سخي ذات پېرزوینه وه، چي له کوچني والي څخه مي د دې مادي نړۍ تر هر نعمت له کتاب او قلم سره ډېره مینه لرله . د ښوونځی کتابونو به مي د زده کړي او پلټني تنده نه ماتوله، نو ځکه به زیاتره د بېلابېلو ورځپاڼو، مجلو او کتابونو په لوست بوخت وم . په پیل کي مي د نورو ژبو په پرتله، له خپلي مورنۍ او پلرنۍ ژبي (پښتو) سره مینه او خوَب ډېر زیات ؤ . د ځینو پخو او پیاوړو پښتنو لیکوالو د خوږو لیکنو خوند مي تر اوسه هم له زړه نه وزي . باور وکړئ، چي د ځینو لیکوالو خوږو علمي مضمونونو او داستاني اثارو به د کهربا په څېر په ځان پوري موښلولئ وم ؛ یوګړی به یې بلي خوا ته نه پرېښووم . ښه مي په یاد دي، چي ځیني رسالې او کتابګوټي به مي هیڅکله دوهمي ورځي ته نه پرېښوول ؛ په دوبي کي به کله په خونه او کله به د باندي د تاکانو تر یخ سیوري لاندي، په داسي جوش او جذبه د هغو په لوستلو اخته وم، چي د دونیا ټولي شپې او شادۍ به مي هېري وې . د مني او ژمي په پیتاوي کي به مي هم، د داسي اثارو په لوستلو سره د زړه ګرمي لا زیاتیده؛ خو له بده مرغه په پښتو کي د داسي لیکنو او اثارو شمېر له لویه سره ډېر لږ ؤ ؛ او هغه په دې، چي له یوې خوا د زمانو ډول ډول ناخوالو زموږ د لرغوني او سپېڅلي پښتو ډېر ارزښتناک او ګران بیه اثار له خاورو سره خاوري کړي دي؛ او له بلي خوا ځینو بې دردو پښتنو واکمنانو هم په خپلو ناسمو سیاستونو سره، د خپلي سپېڅلي ژبي او اصیلو دودونو پر ځای، د نورو ژبو او فرهنګي میراثونو، روزني او پالني ته ملاوي تړلي وې؛ او تر اوسه پر دې پله پل ږدي . تاریخ شاهد دئ، چي د دې خاوري د ننګ او ناموس په ساتنه کي، تر هر چا مخکي د اتلو او زړورو پښتنوویني توی سوي دي؛ او لا پسي تویېږي؛ خو په ډېر تأسف سره چي د هیواد زیاترو سیاسي حاکمانو یې لرغوني او ویاړلي ژبي ته ، د دوهمي درجې ژبي په سترګه کتلي؛ او لا کتل کیږي . دې بې رحمانه چلند، پښتو له ښارونو او مدني ژوند څخه لیري په غرونو او رغونو کي ایسار کړې وه ؛ د ودې او پرمختګ ټولي لاري یې بندي سوي وې . د همدې دلایلو له مخې، ناڅاپي نه ده چي پښتو اوس له ادبي او علمي اړخه، ډېره خواره او نېستمنه پاته سوې ده. . .

که څه هم نن سباپه پښتنو کي د خپلي لرغوني ژبي او پښتني رواجونو د را ژوندي کولو مینه، تر بل هر وخت ډېره سوې ده؛ مګر د پښتو د ودې او غوړېدو په لار کي پېچومي او کړاونه تر پخوا نه دي لږ سوي . د بې شماره ستونزو او ربړونو له ډلي څخه یوه مهمه ستونزه د � معیاري � او � سوچه � پښتو په نامه د ځینو پښتنو ژورنالیستانو، شاعرانو، لیکوالو او پوهانو افراطي هلي ځلي دي، چي زموږ د مندو او پلرونو ساده، اسانه او خوږه پښتو یې په یوه زموخته، پېچلي او کړکېچنه ژبه اړولي ده . د هري ورځي په تېرېدو سره د پښتو په وینګ او کښنګ (شفاهي او

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

تحريري بڼه) کي، توپير مخ په ډېرېدو دئ . دې کار د ژبي طبيعي ښکلا، اساني او خوږوالی تر ډېره ځايه له منځه وړی دئ؛ پښتو نه يوازي د دې ژبي بهرنيو مينه والو ته د رياضي او فزيک تر فارمولونو گرانه سوې ده؛ بلکي موږ ټول پښتانه هم د � معياري � او� سوچه � پښتوله ناوړو اغېزو خلاص نه يوو . ځينو بې پلټني او څېړني په چټکۍ سره د نوو ټکو او اصطلاحاتو جوړولو ته پونده ورکړې ده؛ هر څه چي يې پر دماغ ښه ولگېږي، سمدلا سه يې د نوي لغت او نوي اصطلاح په نامه را باسي؛ او بيا يې د خپلو سياسي ملگرو، شخصي خواخوږو او شاگردانو په مرسته په بېلابېلو مطبوعاتي وسيلو کي د پخو کانو او وروستيو پرېکړو په توگه خپروي؛ ځيني د ټولنيزو ژوند د مسلطلو قوانينو، په تېره بيا د کليماتو د مرگ او ژوند د قانون پر خلاف، په تکلف او تصنع سره کوښښ کوي، چي هر څه د امير کروړ په ژبه و وايي او وليکي؛ ځيني نور بيا يوازي د خپلي خوښي لرغونو او وضعه کړو ټکو يو بد خونده کيچړی د � معياري پښتو � په توگه ټولني ته وړاندي کوي؛ او له هر چا څخه په کلکه غواړي، چي په پټو سترگو يې ومني؛ او خپرولو ته يې ملاوي وتړي.

د خلگو په ژبه او نورو اصيلو فرهنگي ميراثونو دا چپه غوبل، په واقعيت کي د هغو کسانو له خوا کيږي، چي له يوې خوا ځانونه د پښتو ژبي او پښتني دودونو سرسپارلي ساتونکي گڼي؛ او له بلي خواپه ډاډ او جرأت سره ادعا کوي، چي د پښتو ژبي، ادب او تاريخ په څېړنه کي هيچيري تر دوی لوړ علمي او مسلکي مقام نسته؛ نو ځکه پرهر هغه چا د جهالت او بې سوادۍ ټاپه وهي، چي د دوی پر هر ناسم او ناسره نوښت د انتقاد گوته نيسي . د هيواد مطبوعات او د بېلابېلو تعليمي او تحصيلي مؤسسو د زده کړي کتابونه خوڅه چي د شعر رنگارنگي، لطافت او نوښتگري هم د � معياري � او � سوچه � پښتو له شر او ناوړه اغېزو خوندي نه ده پاته . سربېره پردې، د دې افراطي غورځنگ پلويانو له څو کلونو راهيسي کرار کرار دې خبري ته هم لستوڼي را نغښتي دي، چي د پښتو گرده پخواني اثار هم د خپلو جعل کړو معيارونو پر بنسټ له سره چاپ کړي؛ او په دې توگه د پښتو ژبي او ادب په تاريخ کي، د بېلابېلو لهجه يي توپيرونو او ځانگړتياوو ټولي نښي نښاني له منځه يو سي؛ په بله وينا هر څه له امير کروړه تر دې دمه، د خپلو ناسمو معيارونو په خوم (خم) کي ورنگوي؛ د مثال په توگه هر چيري چي د � سو � او � سي � ټکی وگوري، سمدستي يې په � شو � او � شي � اړوي . همدغه راز د � څلرم � او � نونسم � په څېر ټکي بې هيڅ پلټني او گروېږني په � څلورم �، � نولسم � او داسي نورو بدلوي؛ اما په دې عيني واقعيت ځانونه نه خبروي، چي د خدای بخښلو شاعرانو يا ليکوالو له سلو پښتو څخه يو پښت هم د دوی په شان پښتونه ويل او نه ليکل . همدا اوس د احمدشاه بابا، پيرمحمد کاکړ، شمس الدين کاکړ او نورو له شعري ديوانونو څخه رانيولې د لوی استاد - علامه عبدالحي حبيبي، منلي شاعر او ليکوال - استاد عبدالرؤف بېنوا، فاضل استاد - علامه عبدالشکور رشاد او ځينو نورو شاعرانو، ليکوالو او څېړونکو له لوړو ادبي او علمي اثارو سره همداسي لوبي کيږي .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دې کبله د اریانی (حیرانی) خبره نه ده، چې نن سبا د پښتو په هغو اثارو کې، هیڅ خوند او خوږوالی نه لیدل کیږي ، چې د � معیاري � پښتو په اومه او کرغېړن رنګ لړل سوي وي . د � معیاري � او � سوچه � پښتو په نامه دغو بې ځایه او بې ګټې کوښښونو زیاتره پښتانه دې ار کړي دي، چې د خپلو ذوقي او علمي اړتیاوو د لیرې کولو په مقصد نورو ژبو له هغې ډلې څخه پارسي او اُردو ته مخه کړي . د داسي پښتنو شمېر لږ نه دي، چې له نورو ټېرونو سره د دوستۍ او خپښۍ په وجه اوس په کورونو کي پارسي یا اردو وایي؛ خو د زړه له کومي هیله لري، چې د خپلو پلرونو او نیکونو په خوږه ژبه لیک او لوست زده کړي . لیکن په خواشینۍ سره د � معیاري � پښتو پلویانو، زموږ د پلرونو او نیکونو خوږه پښتو اوس دونه پېچلې او ګرانه کړې ده، چې نه یوازي یې هغوی زده کړې ته زړه نه ښه کوي؛ بلکي زموږ په څېر سوچه پښتانه یې هم له ډېرو ربړونو او پېچومو سره مخامخ کړي دي .

دغو ټکو ته په پام سره مې، له ډېرو کلونو راهیسې په زړه کې وه، چې د پښتو د بې خونده کولو او ګرانولو پر دغه ناسم بهیر څه ولیکم؛ او په دې توګه د خپلې اسانه او خوږې ژبې په خوندي کولو او روزلو کې خپله ونډه واخلم . له نېکه مرغه تر ما مخکې زموږ د هیواد تکړه لیـــکوال او څېــــــړونکي ، ښاغلي محمد معصوم هوتک، د یوې پراخي لیکني په ترڅ کې، د معیاري او سوچه پښتو پر ځینو مهمو اړخونو علمي او مستدلې خـــــبري وکړې، چـــې د � معـیــــاري پښتو� د ځیــــنو ټپکه دارانو له ناوړه غبرګونونو سره سره یې، د پښتو ژبې په پراخو کورنیو او بهرنیو مینه والو کي پراخ هرکلی را وپاروه (عُمر دې ډېر او قلم دې غښتلئ وي .)

په دې لنډه لیکنه کې، چې اوس ستاسې درانه حضور ته وړاندي کیږي، د معیار او معیاري ژبې پر بېلابېلو اړخونو او د ژبې د سوچه تابه پرڅو اړخیزې څېړني سربېره، په نننۍ پښتو کې د ځینو التباسونو او ناوړه ترکیبونو د څو بولګو او په پای کې د پښتو ژبې د ریښتني بشپړتابه په باره کې، ځیني تحلیلي او انتقادي خبري سوي دي .

په دې خاطر چې په افغانانوکې د اثارو علمي کره کتنه تر ډېره حده نوی ګام او نوې پېښه ده؛ او ډېر ځله یې د علمي نقد اصلي هدفونو ته د خدمت پر ځای، د لیکوالو او څېړونکو تر منځ راز راز تربګنییو ته لاره هواره کړې ده، نو ځکه مې قصداً وپتېیله، چې په خپلو ماتو او ګوډو خبرو کې، د هــــیچا پر لیکنه او نظـــریه مستقیماً ګــــــوتـــــه و نه نیسم . د طرحه سوو مسألو په څېړنه او شننه کې مو د خپلو دلایلو د لاروښانولو او استناد له پاره مو ځای ځای د افغاني فرهنګ په تېره بیا پښتو ژبې او ادب د وتلي او منلي بابا، لوی استاد علامه عبدالحی حبیبي، ځیني ویناوې او نظریې هم د یوه باوري سند او دقیق محک په توګه وړاندې کړې، چې پر ژبپوهنې او ادبپوهنې سربېره د ټولنپوهنې او فلسفې له اړخه هم خورا لوی ارزښت لري . د پښتو ژبې ټول کورني او بهرني مینه وال په ډېرې اسانۍ سره کولای سي د برهان المحققین، لوی استاد علامه حبیبي، د عالمانه او مستدلو نظریو په رڼا کې، زموږ د لرغوني ژبې او شتمن فرهنګ په اړه هر سم له نا سمه بېل کړي .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښايي ځيني ژبپوهان، ليکوال او څېړونکي د دې انتقادي طرحې له ځينو برخو او ځينو ټکو سره پوره هوکړه ونه لري، چې دا کار په علمي څېړنو کې څه نوې او عجبه خبره نه ده . سره له دې هم له ټولو درنو پوهانو اوګرانو لوستونکو څخه په درناوي هيله کوم، چې د دې ماتې ګوډې ليکنې په ټولو برخو کې د ناپوهۍ، کمــزورې استدلال او نا رسا بيان له امله د دې عاجز پر تېروتنو او نيمګړتياوو سترګې پټې کړي؛ او په خپلو لوړو نظريو او علمي څېړنو سره د هغو په بشپړتيا کې برخه واخلي . د دې ليکنې اساسي مقصد هم دا دئ، چې ګرده پښتانه ژبپوهان، ليکوال، څېړونکي، شاعران او صاحب نظران بايد د ساده کولو، اسانه کولو او لا په زړه پورې کولو له لارې، زموږ د وياړلې ژبې (پښتو) د ودې او پراختيا له پاره نه ستړې کېدونکې او پرله پسې هڅې وکړي . په بشپړ باور سره، هيڅوک د دې خبرې په سموالي او کره والي کې شک نه لري، چې يوازې د اسانۍ، سادګۍ او پوخوالي له لارې کولای سو، د هيواد په دننه او بهر کې د پښتو ژبې د مينه والو لمن پراخه کړو؛ او په دې توګه د دې لرغونې او سپېڅلې ژبې د لا پرمختيا او غوړېدو په لار کې ارزښتناک ګامونه پورته کوو.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

معيار او معياري ژبه څه ته وايي ؟

د معيار عربي ټکی د عين په زېر سره د � عِيار � له کليمې څخه اخيستل سوی دئ . په لغت کي اندازې، ګچې، مېزان، مقياس، پيمانې، ثابت او منـــــــل سوي ماډل، د سرو او سپينو زرو د پېژندلو ډبري (محک) او ترازو، د توپک د ميل بر (سور)، نورم، قاعدې، اصل او داسي نورو ته ويل سوی دئ، چي معايـــــــــــر يې د جمعي حالت دئ . په انګرېزي ژبه کي د معيــــــار له پاره، د" Standard " ، " Touchstone "، "Guage"، "Calibre" ، " Norm "، " Measurement "ټکـــــي کاروي (عميد ۳: ۲۲۷۹)، (Wher 661)او . (Robinson 1371) په هندي او اردو ژبو کي، همدا عربي ټکی د � مايار يا معايار � په بڼه ادا کوي.

معياري ژبه ، د ويلو او ليکلو هغه بڼه ده، چي زياتره لوستي او پوه کسان يې کاروي ؛ او د زياترو خلګو له خوا د ژبي د سم او کره ډول په توګه مــنله سوې وي . دا ډول ژبه له ښوونځيو او پوهنتونو څخه نيولې بيا تر ټولو دولتي ادارو، قضايي اورګانونو، د چاپ او خپرولو په ټولو مؤسسو، ټولو رسمي ليکنو او ويناوو، حقــوقي او تجارتي چاروکي کارېږي . په دې توګه، معياري ژبه په حقيقت کي ديوې ژبي د لغتونو، اصطلاحاتو، ترکيبونو، تعبيرونو، محاورو، ګرامري قاعدو او ځينو نورو ژبنيو جوړښتـونو له منځه تر ټولو غوره سوي او چاڼ سوي شکل ته وايي . په پښتو کي هم معياري ژبه د ويلو او ليکلو هغه متحده او غوره سوې بڼه ده، چي د پښتنو د هري لهجې ويوونکی يې په ويلو او ليکلو کي هيڅ ستونزه او کړاو ونه لري؛ هر چا په خوښۍ او خوشالۍ سره منلې وي .

شک نسته، چي ژبه هيڅکله په څو مياشتو او کلونو کي د معيار تر مقامه نه سي رسېدای . د دې کار له پاره اوږدو او پرله پسې کوښښونو ته اړتيا ده، چي چټکتيا او کراري يې د ټولنيز ژوندانه په بېلابېلو بدلونونو پوري اړه لري . په راتلونکو څپرکو کي د معيار او معياري ژبي پر بېلابېلو اړخونه يوه لنډه کتنه کوو.

د معيار ټاکلو اړتيا

لکه څنګه چي پوهېږو، په ټولنيز ژوندانه کي د يوه مقصد له پاره د بېلابېلو معيارونو کاروَنه، ډول ډول ستونزي او کړاوونه پيدا کوي؛ د مثال په تــــوګه په کندهار او شاوخوا سيمو کي د يوه سېر وز ن له هغه سېر څخه په تول کي ډېر فرق لري، چي په کابل او ځينو نورو سيمو کي باب دئ . دغه راز، د کندهار من دکابل او ځينو نورو سيمو له منه څخه په وزن کي ډېر بېلوالی لري . په انګليستان کي تر اوسه د پيسو واحداو تقريباً يو پاوي وزن ته پونډ وايي . داسي التباس او ګډوډي د سودا کولو پر مهال هر چا؛ په تېره بيا بهرنيانو ته لوی مشکلات پېښوي . کله چي له دوکاندار سره د ځينو شيانو د اخيستو په اړه خبره کيږي، څوک په اسانۍ نه پوهېږي، چي د پونډ په يـــــادولو سره وزن ته اشاره ده که پيسو ته . د لته د بېلابېلو خلګو تر منځ د ډول ډول پيمانو او تولونو په باره کي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د يوې کوچنۍ واقعې کيسې يادونه بې ګټې نه ده . يو وخت د کنـــدهار د سيمې يوه پردېس په کابل کې له يوه دوکاندار څخه د يوه سېر بورې د اخيستو غوښتنه وکړه. پلورونکي د بورې مرتباني ته وکتل او د بخښنې په غوښتلو سره يې ورتــه وويل، چې يو سېر بوره نه لري . کندهاري اخيستونکی د دې خبرې په اورېدو سره غوسه سو . ده ويل : � زه فقط يو سېر بوره غواړم؛ خو دوکاندار وايي زه يو سېر بوره نه لرم . � په حقيقت کې دواړه سم رغېده؛ ځکه چې له يوه سېر وزن څخه د کندهاري پېرېدونکي (خريدار) مقصد يوازې يو کيلو بوره وه؛ چې په مرتبانه کې تر هغـــــــــې ډېره مالومېده؛ خوکابل مېشتي دوکاندار د سېر وزن داوو کيلو په مانا پېژنده . دې خبرو ته په پام سره دا نتيجه اخلو، چې د ژوندانه په هره برخه کې د عام او واحد معـــــــيار ټاکـــل، ډېـــري غلط فهمۍ او پېچومي له منځه وړي.

د ټولنيز ژوند په هره برخه کې، د مختلفو مقياسونو او پيمانو په څېر، د يوې ژبې د بېلابېلو لهجو تر منځ ډول ډول توپيرونه هم ، د هغې ژبې د ودې او پرمختګ په لاره کې راز راز خنډونه او ځنډونه پيدا کوي . د تلفظ او ليکدود په چارو کې بېلابېلې ستونزې، پر ښوونه او روزنه سربېره د ټولنيز ژوند ټولو ګډو ارمانونو ته د رسېدو لاره ډېره ګرانوي؛ نو ځکه د هرې ژبې د ټولو لهجو د لغوي، اصطلاحي، ادبي او علمي زېرمو را غونډول؛ او د پياوړو څو اړخيزو اړيکو له لارې د يوې بشپړې کره او معياري ژبې پر لور هڅه، په ريښتيا سره لوی او ارزښتناک کار دئ.

د بشر د تاريخ لوړې او ژورې د دې انکار نه منوونکي حقيقت ښکارندوی دي، چې د هرې ټولنې په سياسي، اجتماعي، فرهنــګي او اقتصـــادي ژوند کـــې هر اړخيز بدلونونه په خپله د نوو معــيارونو د ايجاد شرايط او امـکانات برابروي؛ مثلاً د اروپايــــي ټولنې (European Community) او بيـــا اروپـــايي اتحـــاديــــې (European Union) په جوړېدو سره، اوس د اوويشتو هيوادو د ژوندانه په زياترو برخو کې، خورا ژور او په زړه پورې معيارونه را منځ ته سوي دي . د دغو هيوادو وګړي د يوبل هيواد ته د سفر پر مهال وېزې ته اړتيا نه لري؛ د پيسو د خورا ډېرو واحدونو پر ځای د � يورو � په نامه نوی پولي واحد غوره سو؛ او د سياسي، اجتماعي، فرهنـــګي او اقتصادي ژوند په ډېرو ډګرونو کې داسې نوي اصول او معيارونه را منځ ته سول، چې د ټولو منشأ او ريښه د نړيوالو اړيکو په تيره بيا همدغو اروپايي هيوادونو او سيمې په ډول ډول بدلونونو او پرمختګونو کې نغښتې ده . په دغه راز بدلون او اوښتون کې انسانان ستره او مهمه ونډه لري . انسانان د تکامل له اړتياوو سره سم د خپل ټولنـــــيز ژوند مادي او مانوي (معنوي) شرايط اړوي . دا نوي شرايط او حالات په خپل وار سره د نوو بدلونونو لاره هواروي . ترڅو د ژوندانه په مادي او مانوي شرايطو کـــــــې د پـــــام وړ تغييرات رانه سي، د نوي غوښتنې يا نوي معيار تحقق ګران او حتا نا ممکن کار دئ؛ ځکه نوي پديدې او معيارونه، د انسانانو، ژوو، بوټو او نورو ژونديو موجـــــــوداتو په شان، د خپل پايښت او ودې له پاره د خاصو شرايطو غوښتنه کوي . په دې ډول ګورو، چې د ژوندانه په هره برخه کې د معيار جوړول يو کمپيوټري يا مېخانيکي عمل نه دئ، چې د يوه کليک

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په کولو یا د یوه سویچ په کښېکښلو سره را منځ ته سي . بالعکس د هر معیار رامنځ ته کول او بریالیتوب یو تدریجي او تکاملي بهیر دئ، چي دانسانانو له بېلابېلو اړیکو او پر له پسې ګډو هڅو سره نېغ په نېغه تړاو لري .

د پښتو ژبي په لیکدود او نورو برخو کي، د نوو معیارونو د غوره کولو مسأله هم باید د ټولني سیاسي، اجتماعي، کلتوري او اقتصـــادي بدلونونو ته په ژوري پاملرني سره و څېړله سي . تر هغه مهاله، چي د پښتنو د خورو ورو پرګنو تر منځ د ټولنیز ژوندانه بېلابېلي اړیکي لا ټینګي او پیاوړي نه سي، د کاغذ پر مخ د معیـــــــارونو ټاکل هيڅ ګټه نه لري . په پښتو ژبه کي، د معیارونو را منځ ته کول یوازي د څو شاعرانو، لیکوالو او پوهانو کار نه دئ . ژبه د نورو ټولنیزو موجوداتو په څېر د خلـــــــګو په مــنځ کي زېږي او د ډېرو اوږدو مودو په ترڅ کي وده کوي؛ له دې امله ژبه او ټول فرهنګي میراثونه تر هر څه مخکي د خلګو مال دئ . په بله وینا، خلګ د خپلو پلرونو او نیکونو د دې لرغوني میراث په روزنه او پالنه کي، تر ټولو لویه برخه لري . که څوک د جادوګرانو د منتر په څېر، په وچو فرمانونو او پرېکړو د ژبي په ګډون د خلګو په اجتماعي او کلتــــــوري ژوند کي، د نوو لارو او معیارونو د رامنځ ته کولو خوبونه ویني، باید یو پلا د افغانستان د تېر دېرش کلن خونړي تاریخ سیاسي درسونو ته په ځیر سره پام واړوي . زموږ ټولو هیــــــــوادوالو د سر په سترګو ولیدل، چي په افغانستان کي بېلابېلو سیاسي او پوځي واکمنو ډلو، په خپلو و چو فرمانونو او فتواوو سره د خلګو په اجتماعي، کلتوري او اقتصادي ژوند کي هيڅ ګټور بدلون را نوست . هر څوک پوهیږي، چي اجتماعي او فرهنګي بدلونونه (ژبه هم له هغو سره موازي حرکت کوي) هیڅکله د سیاسي تغییراتو په شان، د سترګو په رپ کـــــــــــي نه پېښیږي . د ولسونو په ژبه او نوروکلتوري دودونو کي، پاییدونکي تحولات داوږدو کلونو او پراخو ګډو کوښښونو غوښتنه کوي؛ لکه څنګه چي په ونه کــــــــي د مېوې پخېدل پر هوا، خاوري، اوبو، سري او نورو عناصرو سربېره وخت ته اړتیا لري، په ژبه کي هم د نوو او منلو معیارونو را منځ ته کول، د خلګو په سیاسي، کلـــــــــــتوري، اجتـــماعي او اقتصادي ژوندکي، د پرمختګ او پوخ والي لازمو شرایطو ته اړتیا لري.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا د بېلابېلو شیانو او پدیدو اوسني منل سوي معیارونه، په ناڅاپي ډول جوړ سوه ؟

لکه څنګه چي تاریخ شاهد دئ، د ژوندانه په بېلابېلو برخوکي هر شاخص او معیار هیڅکله په ناڅاپي ډول نه دئ جوړ سوی . هر شی او هره پېښه یوه منلي معیار ته تر رسېدو پوري، د تر قې او پرمختګ تر بېلابېلو پړاوونو تېر سوي دي . د پر مختیا او لوړتیا دا بهیر، سره له ځینو خنډونو او ځنډونو، هیڅکله په بشپړه توګه نه دئ درېدلئ . پرونیېو شاخصونو او معیارونو، د تکامل او پرمختګ له غوښتنو سره سم، خپل ځای ننییو شاخصونو او معیارونو ته پرېښی دئ . د نن منل سوي معیارونه هم بې شکه د سبـــــا د له پیاوړو، څواکمونو او په هره مانا پرمختللو معیارونو سره، د مقابلې وس نه لري . په بله ژبه، هر معیار یوازي د خپل چاپېر او خپل مهال غوښتنو ته جواب وایي . د وختونــو په تېرېدو سره نوي غوښتني، نوي ذوقونه او نوي اړتیاوي راپیداکېږي . په طبیعت او ټولنیز ژوندکي دا پرله پسې او ناپایه بدلونونه ، تل د نوو معیارونو د جوړولو اړتیا وړاندي کوي . که د وخت، تول، واټن، مساحت ، تېزوالي، ځېرکتیا، پیسو او نورو سلګونو معیارونو تاریخي تګلاري ته یو ه سرسري کتنه وکړو، له ورایه مالومېږي، چي ټول نننـــــي معیارونه تر ډېرو بدلونونو او پرمختګونو وروسته، دې پړاو ته رسېدلي دي . په بېلابېلو سیمو، توکمونو او ډول ډول مدنیتونو پوري تړلو کسانو، پخوا د ژوندانه د هــــري اړتیا لپاره جلا او ځانګړي معیارونه کارول . نه یې د وزن او واټن معیارونه یو شان وه؛ او نه یې په ټولنیز او سیاسي ژوند کي نور بېلابېل معیارونه . د وزن، ظرفیت، فاصلې او نورو اړتـیاوو له پاره اوسنی میټریک سیستم په یوه وار منځ ته نه دئ راغلئ . اوسني معیارونه هم هیڅکله پر همدې دې حال نه پاتېږي؛ د مثال په توګه موږ د سر په سترګو ولیــــــدل، چي د اروپایي اتحادیې څه د پاسه شلو غړو هیوادو د پر مختګ له غوښتنو سره سم، د خپلو هیوادونو د پیسو د بېلابېلو واحدونو پر ځای، چي هر یو یې په حقیقت کي د راکړي ورکړي بېل معیــــــار ؤ، د یورو (Euro) په نامه د پیسو نوی واحد یا معیار را منځ ته کړ . په ځینو هیوادونو کي د پونډ، اونس، میل ، یارډ او نورو په شان � امپېریيل � معیــــــارونه ورو ورو خپل ځای د � میټریک � نړیوالو منل سوو معیارونو ته پرېږدي؛ او د پر مختګ دا بهیر به تل تر تله جاري وي.

د ژبي معیارونه څوک ټاکي ؟ اود معیارونو د پایښت قانونمندي څه ده ؟

اصلاً هر معیار په ټولنه کي د یوه اوږده عِلمي، تاریخي، سیاسي، اجتماعي، کلتوري او اقتصادي ترون زېږنده دئ . په بېلابېلو جغــــرافیایي او سیــــــــاسي چاپېرونو کي اوسېدونکي خلګ، د خپلو بې شماره غوښتنو او اړتیاوو پر بنسټ د زړو دودونو او معیارونو په له منځه وړلو سره، د نوو معیارونو په جوړولو کي فعــــــاله برخه اخلي؛ مثلاً خلګ د لویو جرګو، پارلمانونو یا ورته غونډو په جوړولو سره تر پراخو بحثونو، اعتراضونو او غوښتنو وروسته، په خپل هیواد کي د اساسي قانون د تصــویب او نفاذ لاره هواروي . هر نوی اساسي قانون په حقیقت کي، د یوه هیواد او ملت په مدني، سیاسي، اجتماعي، فرهنګي او اقتصادي ژوندکي نوي معیارونه ټاکي . د دې نـــــوو معیارونو د

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښه والي یا بدوالي محک د همدغي ټولني د خلګو په قضاوت کي نغښتی دئ . په دې مانا که نوی اساسي قانون، د ټولني د ټولو قومونو، طبقو، قشرونو او بېـــــلابېـــلو سیاسي، اجتماعي، کلتوري او اقتصادي سازمانونو اساسي غوښتنو او اړتیاوو ته مثبت جواب ووایي، نو داسي نتیجه اخیستل کېږي، چي په نوي اساسي قانون کـــــي وړاندي سوي معیارونه ډېر معقول، منطقي او ګټور دي . د دې پر خلاف که اساسي قانون په ټولنه کي بېلابېلو ستونزو ته لمن ووهي، نو په بشپړ یقین سره هر څوک قضاوت کوي، چـــي په هغه کي ټاکل سوي معیارونه ډېره اوومه ،کمزوري او نامعقول دي.

د اساسي قوانینو بله مهمه او نه بېلېدونکي ځانګړتیا داده، چي داسي قوانین په هره ټولنه کي تر اوږدو تاریخي، سیاسي، فرهنګي او اجتمـــــــاعي کوښښونو وروسته د تصویب او چلند پړاو ته رسیږي . په بابلي مدنیت کي د حمورابي قانون ، په انګرېزي ټولنه کي مګناکارټا ، زموږ په پېر کي د ملګرو ملتونو د سازمـــــان منشور او دبشر د حقوقو نړیواله اعلامیه او په دې وروستیو ورځو کي د اروپایي اتحادیې د نوي تړون د تصویب په لاره کي اوږدې هڅي، ګرده د دې خبري روښانه ثبوتونه دي.

ژبني معیارونه هم د ټولو نورو ژوندیو موجوداتو او پېښو په څېر د طبیعي او اجتماعي قوانینو تر اغېزې لاندي وده او پر مختګ کوي . د هري ټولني تاریخي، سیاسي، اجتماعي، کلتوري او اقتصادي پېښي د ژبنیو معیارونو په ټاکلو کي لویه برخه لري . که د پښتو په ګډون د نړۍ دهري ژبي د بېلابېلو لیکــــــدودونو، لهـــــجه یي توپیرونو او نورو ژبنیو معیارونو د را منځ کېدو تاریخي مسیر ته پام وکړو، په ډاګه ګورو چي د خلګو په ژوندانه کي تاریخي، سیاسي، اجتماعي، فرهنګي او اقـتصادي حالات د هر ډول ژبني اوښتون د پیدایښت زانګو ده؛ د مثال په توګه زموږ په لرغوني هیواد کي د هخامنشیانو تر یرغل وروسته لوی فرهنګي بدلونونه راغلل . وروسته زموږ پر پخواني ټاټوبي (آریانا) باندي د مقدوني سکندر په واکمنۍ سره، زموږ پر ژبو او فرهنګي کړو وړو باندي یوناني ژبي او کلتور ژوره اغېزه وکړه . څه موده وروسته، د همدې ژورو کورنیو او بهرنیو اړیکو له امله، په لرغوني آریانا کي د یوه پیاوړي ګډ یوناني - باختري مدنیت بنسټ کېښوول سو . په هندوستان کي د موریایي کورنۍ د آشوکـــــا پــــاچاله واکمنۍ سره جوخت، زموږ په پخوانۍ مېنه کي د بودایي دین ،کلتور او هونر ریښې ټینګي سوې . همدې نوو بدلونونو په پای کي، د � ګندهارا� په نامه ځانګــــــړی تهذیب او مدنیت ایجاد کړ . کوشانیانو په خپل وار سره، زموږ د ژوندانه په ټولو برخو کي نوي ژبني، کلتوري او فکري تحولات و زېږول . د اسلام د سپېڅلي دین تر راتګ وروستـــــه، نه یوازي زموږ د خلګو په فکري، کلتوري او اجتماعي ژوند کي هر اړخیز بدلونونه راغلل؛ بلکي دې ستر بدلون پر پښتو، پارسي او نورو بومي ژبو باندي د عـــــــربي ژبي او ادب ژورو اغېزوته هم لاره پرانیسته . په دې پسې تورکانو(ترکانو)، ایرانیانو، مغلو، انګرېزانو، روسانو، پاکستانیانو، عربو ؛ او اوس د امریکایانو په مشرۍ د اروپایـــیانو نوي ټـــــلوالي (ائتلاف)له خپل سیاسي، پوځي، کلتوري، فکري او اقتصادي نفوذ څخه په ګټې اخیستني سره، زموږ د خلګو پر مادي ژوند، ژبو، دودونو او نورو فرهنــــــــګي ارزښتونو ستري اغېزې ښندلي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي؛ او لا يې ورځ په ورځ ښندي . دا پياوړي بدلونونه ښايي تر ډېرو کلونو پورې زموږ د ژوندانه بېلابېلې مادي او فرهنګي برخې اغېزمنې کړي . دهمدغو لويو سياسي، تاريخي، فرهنګي، اجتماعي او اقتصادي بدلونونو له کبله د پښتو په لوېديزه (لوېديځه) لهجه کې، د � رُود �، � سبب �، � سايه �، � تاريکه � او نورو په ځبــــــر پارسي ټکو، د کوزي پښتونخوا په لهجه کې د � رُوډ �، � اسپتال �، � کاليج �، � يونيورسيټۍ �، � سکول �، � کمرې �، � ټانګې �،� بروسې �، � اچانک �، � پاټک �، � ټيک �، � جـــــي � � ګبراو �، � ميلاو � او سلګونو نورو په شان انګرېزي، سنسکريت، هندي او پنجابي ټکو لاره موندلې ده . د پښتو په نورو سيمو او نورو لهجو کې هم د پردو ټکو ، اصطلاح ګانو او ترکيبونو شمېر لږ نه دئ . که د سليمان ماکو تذکرة الاولياً (په ٦١٢ ق کي ليکل سوی) او د بايزيد روښان (۹۳۱- ۹۸۰ هـ ق) خيرالبيان ته يوه سرسري کتنه وکړو،له ورايه ګورو چــــــي هـــــر ليکوال د بېلې لارې او بېلو معيارونو ښتن دئ . د سليمان ماکو نثر د خپل وخت له غوښتنو سره ساده، خوږ او متين دئ . په دې پېرکې د غزنوي او غوري دورو د پارســـــــي ژبـــي د منثورو ليکنو په دود د پښتو ژبې منثور اثار هم د فصاحت او بلاغت اصولو ته نيژ دې وه (حبيبي، د پښتو ادبياتو تاريخ، ۲ ټ ۱۴۵) د دې پر خلاف، د � خـــــيرالبيان � نثر د خپل عصر د بېلابېلو اغېزو له امله د روانۍ، سادګۍ او خوږوالي له ارزښتناکو صفتونو بې برخي دئ . د پير روښان سياسي دوښمن - اخوند درويزه نـــــــــګرهـــــــــــاری (په ۱۰۲۸ ق کي مړ) هم د وخت له غوښتنو سره سم اړ ؤ، چي په خپلو ليکنو کي د ده په اصطلاح د وزن او قافيې تومنه ګډه کړي، تر څو افکار او نظريې يې د خلـــګو په زړونو کي ځای ونيسي (حبيبي، پښتو نثر ته کره کتني ۱۷) . دا بدلون او اوښتون د نړۍ په ټولو ژبو او فرهنګونو کې، د لمر په څېر روښانه دئ؛ او د دې کــــــار تر شا خـــــــــــورا زورور تاريخي، سياسي، اجتماعي، فرهنګي او اقتصادي عوامل پراته دي.

دغو سترو سياسي، فکري، فرهنګي، اجتماعي او اقتصادي بدلونونو ته په دقيقې پاملرنې سره، اوس هر څوک په اسانۍ سره قضاوت کولای سي، چي پښتو ژبې ته د اوستا، سنسکريت، هندي، پهلوي، عربي، پارسي، تورکي او داسي نورو ژبو لغتونه، اصطلاحات، محاورې، ترکيبونه، تعبيرونه او ډول ډول نور ژبني جوړښتونه پر خپلسر نه دي راغلي . دا لوی تغييرات او بدلونونه د اوږدو زمانو په ترڅ کي پېښ سوي دي . له دې کبله هيڅوک نسي کولای د سترګو په رپ کي، د هغو له ښو يـــــــا بـــــدو اغېزو ځان وژغوري . له دې ډلي څخه ځيني لغتونه، اصطلاحات، محاورې، ترکيبونه، عبارتونه، او نور ژبني جوړښتونه د وخت په تېرېدو سره له منځه ځي؛ او پر ځای يې د نوو سياسي، اجتماعي، کلتوري او اقتصادي اړيکو د ژوري اغېزې له امله نوي ټکي، اصطلاح ګاني، تعبيرونه او ترکيبونه پيداکيږي . د کليمو او لغتونو د ژوند موده، له نوو شرايطو سره ، د هغو په مطابقت او سمون پوري اړه لري . د ځينو عُمر د يوه ورځني ګل په څېر، د ځينو عُمر د څو مياشتنيو بوټو او د ځينو نور ژوند د داسي ونو په شان وي، چي د زمانې هر ايسته و را ايسته باد و باران يې پياوړو څانګو او غښتلو ريښو ته زيان نسي رسولای.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولني او طبيعت د پرمختګ عامه قانونمندي او زمونږ په لاس کي پراته سندونه دا ښيي، چي په پښتونوکي تر روښانيانو دمخه د پښتو شعر او نثر دواړو بېل رنګ او مضمون درلود . بايزيد روښان اورمړ (۹۳۱- ۹۸۰ هـ ق) د خپل مهال له غوښتنو او اړتياوو سره سم، په پښتو ليکدود او نورو ژبنييو خصوصياتو کي جلا معيارونه وټاکل . دا نوي اصول او معيارونه د روښاني طريقت د پلويانو او د دغه سياسي، عرفاني او فرهنګي ښوونځي د معاصرانو له خوا په ډېره مينه و پالل سوه . تر روښانيانو وروسته خـــوشال خان خټک (۱۰۲۲- ۱۱۰۰ هـ ق) ، د هغه کورنۍ او د دوی د وخت نورو شاعرانو، ليکوالو او څېړونکو د خپل عصر د ايجاباتو او شرايطو له مخي، د نوو معـــــيارونو په وړاندي کـــــــولــــو سره په پښتو ليکدود، شعر او نثر کي نور بدلونونه را منځ ته کړه . د پښتو ادب په معاصره دوره کي هم، د وخت له مقتضياتو سره سم نوي معيارونه و ټاکـــل سوه . په افغانستان کي د امير شير علي خان په زمانه کي د نوو مطبوعاتو له پيل، او د پښتو ژبي را ژوندي کولو ته د هيواد د سياسي واکمنانو له نِسبي پاملرني سره جوخت هم ، د دغي ژبي په ليکدود او نورو برخو کي، د نوو بدلونونو لاره پرانيستل سوه . د خپلواکۍ تر ګټلو وروسته، د شهيد مولوي عبدالواسع کاکـــړ کندهاري (د پښتنو دا نامتو عالِم په ۱۳۰۷ ش د بچهٔ سقاو له خوا په توپ کي والوزول سو) په مشرۍ پښتو مرکي (۱۳۰۱ ش / ۱۹۲۲م) هم په خپل وار سره په پښتو ليـــــــکدود کــــــي نوي بدلونونه راوسته ؛ او په هغې پسي د پښتو ټولني (۱۳۱٦ش) په جوړېدو سره هم په پښتو ليکدود کي نوي بدلونونه راغله . دغه راز، نامتو افغـــــــان سياستوال، ژبپوه او اديب - وزير محمد ګل خان مومند (۱۲٦۳- ۱۳۴ ش) او ځيني نورو هم د پښتو ليکلاري پر نوو معيارونو څه نا څه ور زيات کړه (رشاد، � د خيرالبـــــــيان ليکـــــــدود، � خير البيان د بايزيد روښان ۷۴) . تر دې وروسته هم د نوو معيارونو د را منځ ته کولو په هيله، بېلابېلي غونډي او سيمينارونه جوړ سوه . د هري غونډې او سيمينار برخــه والو هم په خپل روڼ نوي طرحي او نوو لاري وړاندي کړې، چي ځيني يې منلي سوي او ځينو يې له څو محدودو کسانو پرته چا نه دي منلي . د بدلونونو او تغييـــراتو دا لړۍ تر اوسه هم روانه ده؛ او تل تر تله به جاري وي . البته په دې لنډو خبرو کي مقصد دا نه دئ، چي د پښتو ليکدود د معياري کولو په لار کي ټول کوښښونه او هڅي په زېر او زور بيان کړو؛ بلکي دلته يوازي د دې واقعيت په يادونه بسنه کوو، چي د پښتو ژبي په ګډون د هري بلي ژبي او هر بل معيار په جوړولو او ټاکلو کي ډېرو اوږدو وختونو ته اړتيا سته؛ هر معيار د پر مختګ د يوې ټاکلي دورې غوښتنو ته په جواب ويلو سره، خپل ځای داسي معيار ته پرېږدي، چي د خلګو راتلونکو غوښتنو او اړتياوو ته جواب ووايي .

د پښتو ژبي، ادب او تاريخ وتلئ او منلئ استاد - علامه عبدالحی حبيبي (۱۲۸۹ش/ ۱۹۱۰م � ۱۳٦۳ ش/ ۱۹۸۴م) په يوه علــــمي څېړنه کي، د ژبنييو بدلونونو او معيارونو د ريښو، عواملو او ټاکوونکي ځواک په اړه خورا ارزښتناک بيانونه لري، چي دلته يې ځيني اړخونه په لنډ ډول وړاندي کوو .

لوی استاد د خپلو خبرو په پيل کي د يوه مشهور ليکوال په استناد د ژبي ويوونکي پر درو ډلو وېشي : � لومړۍ ډله خواص، علمأ او پوهان دي، چـــــي ژبه د خپل فکر تابع کوي . دوهمه ډله اوسطه طبقه ده . دريمه ډله عوام

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي، چي فکر يې د ژبې تابع دئ . � وروسته د ژبې په پرمختګ او بډاينه کې د خواصو او عوامـــــو د دوو اړخـــيزو اړيکو په اړه داسې ليکي : � په لوی سر کې خو ژبه لکه د دنيا نور شيان او د انساني ژوندانه نور لوازم يو اجتماعي مخلوق دئ، چې د بشري ژوندانه ټول اجتمـــاعي قوانين پر تطبيق کيږي، نو چې سړی په لومړني نظر وګوري، اجتماع پر ژبې حکمراني کوي؛ او څکه چې داجتماع افراد اکثر وګړي او عوام وي، نو ګويا پر ژبه حکمـــرانه او غالبه ډله هم عوام دي، مګر پسله لږ څه غوره دا خبره هم ښکاره کيږي، چې د اجتماعي ژوندون ډېر مواد او لوازم داسې هم دي، چې پر هغو باندې يوه خاصه ډله حـــــکومت کوي؛ او تر خپل تأثير لاندې يې راولي، او ډېر شيان په خواصو پورې مخصوص دي او عوام نسي کولای، چې پر هغو باندې خپله اغېزه په ښکاره او څرګند ډول خپره کړي . عـــــلم او ساينس او الهيات او هغه معلومات، چې د مادې له حده څخه لوړ دي، عموماً د خواصو د افکارو نتيجې دي؛ او دا ټول شيان مستقيماً د بشر په خاصه طبقه اړه لري؛ او د بشر فکـــــري نوابغ دي، چې دغه ښېګڼې يې ډېرې کړي ؛او هم يې تر موږه پورې را رسولې دي . بالعکس ډېر دودونه او اجتماعي مراسم او د بشري حيات لوازم او عـــــوايد دي، چـــــې مخصوصاً د عوامو د ډلې تر اثر لاندې پيدا کيږي او پرورښت کوي او د مثبتو مبادېو پر ځای درېږي او ډېر عمر ژوندون لري (حبيبي، آيا د ژبې واګې د چـــا په لاس کـــې دي ؟ شل مقالې۷، ۲) . لوی استاد د همدې خبرو په دوام ليکي : � هغه وخت چې موږ د بشر د ژبو تاريخ ګورو او په تحولاتو کې يې دقيق سو، نو دا هم د جامعې مال دئ، او يوه جامعه په پېړيو پېړيو اوږدو زمانو کې ژبې پېدا کوي، او له يوه حاله يې بل حال ته اړوي، د خپلو احتياجاتو سره توسيع ورکوي، نوي الفاظ او مواد پکښې ګډوي، مګر سره ددغه هم سړی داسې نه سي ويلای، چــــې د جامعې خاصه طبقه او علمأ او پوهان په دې کار کې هيڅ برخه نه لري، او د ژبو په حياتي چارو کې د دوی لاس کوم کار نه سي کولای (حبيبي، آيا د ژبې واګې د چا په لاس کې دي ؟ شل مقالې۷، ۳) . دهري ژبې د ژوندانه د تاريخ پاڼې چې وکتلې سي، ډېرې برخې يې لکه په عوامو چې اړه لري، يوه غوره برخه يې په خواصو پورې هم مربوطه ده . عوام خو ژبه جوړوي، پراخوي يې ، هري خوا ته يې سره کشوي، مګر خواص هم په ژبه کې مهم مواد ګډوي . يو شاعر کولای سي، چې د عوامو د ژبنيو موادو څخه بېل نور نوي مـــواد او الفاظ په ژبه کې موجود کړي، او داسې يې پکښې حل او مزج کړي، چې عوام يې ور سره ومني ، او د دوی ادبي سُلطې ته غاړه کښېږدي.

په حقيقت کې دا خبره د ژبو په ژوندانه کې ډېره مهمه ده، چې بايد ژبه فقط د يوې طبقې تر اثر لاندې نه وي، بلکې په داسې ډول وروزله سي، چې له دواړو ډولو څخه استفاده وکولای سي� .

لوی استاد د ژبې په پيدايښت ، وده او ارتقا کې د ټولنې د عامو ولسونو او پوهو کسانو؛ په تېره بيا ژبپوهانو، اديبانو او شاعرانو ارزښتناکې برخې ته داسې ګوري : � زه غواړم چې په دې ليک کې خپلو ښاغلو لوستونکو ته دا حقيقت لڅ کړم، چې پر ژبې باندې د دغو دواړو ډلو حکمراني په مساوي ډول ده؛ او که د يوې ژبـــــې واګې فقط يوې ډلې ته ور وسپارل سي، نو به هغه ژبه ډېر خپل مزايا او ښېګڼې بايلي .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په لوی سرکي که غور وکړو، خواص هم د ټولني او وګړو اجزأ او غړي دي . خواص چي ژبه زده کوي په عوامو او وګړوکي وي؛ او د دوی د ژبي لومړنۍ تعـــليم هم د وګړو چاپېر دئ . وروسته چي يو انسان دخواصو سره ناسته ولاړه وکړي ؛ او د خواصو په محيط ګډ سي، د دوی افکار او عقايد زده کړي، د دوی په ژبه ژبور سي بيـــــــانو د دوی په رنګ رنګيږي، او د ژبي د افادې هغه طرز زده کوي، چي په خواصو پوري اړه ولري .

د ژبو اصلي او حقيقي پرورشګاه هم د وګړو غېږ ده؛ او دا محيط ژبي ته د مور په دود تربيه ورکوي . دوهم محيط د خواصو او پوهانو چاپېر دئ، چـــــــــي ژبه له لومړنۍ مرحلې څخه ورته راځي . په دې محيط کي ژبه خپل طبيعي جمال لا پسي ښايسته کوي، او رنګارنګ زېورونه او ګېڼې په پوري کيږي . ښايست يې داسي رنـــګ او رونق مومي، چي له ډېري ښکلا نه پېژندله کيږي .(حبيبي، آيا د ژبي واګي د چا په لاس کي دي ؟ شل مقالې۷، ۳ - ۴) .

د پښتو ژبي او ادب منلئ بابا، لوی استاد علامه حبيبي، د خپل علمي بيان په يوه بله برخه کي، د ژبي د مانوي (معنوي) او لفظي ښکلا په زياتولو کي د پوهو او هونرمندو کسانو پر لويي برخي داسي ټينګار کوي : � د ژبي د طبيعي حسن او ښکلا د ډېرولو او ښه دلچسپ کولو لپاره د خواصو د لاس مشاطګي لازمه ده . همدوی دي، چي د دې ښکلي ناوي په غاړه کي د ښکلا ښې ګېڼې ور اچوي، او په خپله استادي او مهارت يې لا ښه پسي ښکلي کوي .

لوی استاد، په همدې مستدله ليکنه کي، دې روښانه حقيقت ته ګوته نيسي، چي په ژبه او ادب کي د ژبپوهانو، شاعرانو، ليکوالو او نورو هونرمندو کسانو هر ډول ذهني، عندي او پر خپلسر لاس وهني، د ژبي د ښايست او شتمنۍ پر ځای، کراهت او بد خوندي را منځ ته کوي . دی کاږي : � ډېر ځله داسي هم پېښيږي، چي د يو طبيعي حسن په ښايسته کولو کي له سليقې څخه کار وانخيستل سي، او ناولي ګېڼې بې رونقه او بې يوې خاصي سليقې پر مخ او تندي کتار کړل سي . دلته د ذوق خاوندان دا فيصله کولای سي، چي تر دغي ګېڼې بې ګېڼې والی ښه دئ؛ او دا ناوړه تحليه بې کاره ده . د ليدونکي تره ځني کيږي، او تر دغي ګېڼې هغه طبيعي جمال ښه دئ . د ژبي د آرايش په مرحله کي هم کټ مټ دغه خبره واقع کيږي .

د خواصو او پوهانو او اديبانو د نقش و نګار او ګېڼې اينښوولو ځای د ژبي طبيعي او عامي څېره ده . که دوی د ذوق خاوندان وي، او په مناسب او وړ ډول يې مخ په ادبي ګېڼو ښکلی کړي، خو ډېر ښه! اما که دا ګېڼه په بې سليقګۍ او بې ذوقۍ پر مخ کښېښوولې سي يا دوني ډېري ګېڼې پر مخ ور کوټه کړه سي، چي بالکل يې مخ په پټ وي، او طبيعي جمال يې ورک سي ، دلته نو سړی ويلای سي چي دا ښه کار نه دئ، او مثلاً د ميرزا مهدي درهٔ نادره به ځني جوړه سي يا به د پارسي ژبي د تاريخ وصاف انشأ پردازي سي چي ډېره مکروهه ده . بالعکس که د حافظ غوندي شعر يا د سعدي غوندي روانه او سليسه انشأ وي هر څوک يې خوښوي، ځکه چي دوی ژبي له عامي موقف څخه ډېره نه ليري کوي، او ډېري مناسبي ګېڼې يې پر مخ ور ايښي، او طبيعي رنګ يې ور غبرګ کړئ دئ . په پښتو کي هم بايد موږ دغسي وکړو� .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوی استاد، له خپل ټول علمي نبوغ سره سره د ځان په ګډون هیڅ ژبپوه، شاعر، لیکلوال او محقق ته دا حق نه ورکوي، چي د خلګو ژبه تر خپلو، سیاسي او ایدیالوژیکو نظریو، شخصي غوښتنو او ذوقي تمایلاتو قربان کړي؛ په خپلو ناوړو تصرفاتو سره یې له خپل طبیعي او ولسي بهیره بلي خوا ته بوزي . علامه حبیبي، دې مسألې ته په اشارې سره، په ډېرو څرګندو او روښانه ټکو وایي : � ژبه باید چي دعمومي محاورې او ادأ له پلوه کرغېړنه نه کړو . البته لیکوال او نویسندګان یې د مناسبي ګېنې ایښوولو حق لري . یو سړی که څه هم ډېر زبردست لیکوال او عالِم وي داسي نه سي کولای، چي له ځانه ژبه جوړه کړي . هو ښایسته کوي به یې.

د ژبي په ښایسته کولو کي باید هر وخت دا خبره د لیکوالو په فکر کي وي، چي د ژبي طبیعي جمال ورک نسي او هم بارد تصرفات په ژبه کي و نکړي . ډېر ځله داسي لیدل کیږي، چي یو لیکوال د خپل فکر د قالب جوړولو لپاره په ژبه کي داسي مواد زیاتوي، چي هغه مناسب نه وي . زما په خیال خو بهترین لیکوال هغه دئ، جي ژبه په نامناسب ډول ښایسته نکړي او تر خپل فکر یې قربانه نه کړي، او په ناوړه توګه په ژبه کي تصرف ناروا وبولي، ځکه چي دا حق ډېرو لویو پوهانو او عالِمانو ته هم نه ورکول کیږي، چي دوی په ژبه کي ناوړه شیان داخل کړي . � (حبیبي، آیا د ژبي واګي د چا په لاس کي دي ؟ شل مقالې۷، ۵ - ٦).

لکه څنګه چي د پښتو ژبې، ادب او تاریخ بې ساري استاد ، علامه حبیبي، په خپله عالمانه څېړنه کي یادونه وکړه، د ژبنیو معیارونو په غوره کولو کي باید، د شخصي ذوق، لهجه یې تنګ نظریو او نورو غېر علمي معاملو په ټینګه مخه ونیول سي . ژبه هغه څه نه ده، چي ځیني کسان یې د خپل مال او متاع په څېر په خپل لاس کي ونیسي؛ او د زړه په غوښت یې دې خوا او ها خوا ته واړوي . د ژبنیو مسألو په حلولو کي باید د ماهرانو او پوهانو پر ازرښتناکي ونډې سربېره ، د خلګو او ولسونو ټاکوونکی رسالت هیڅکله له پامه و نه غورځول سي؛ مثلاَ د � خلق � ټکی پېړۍ پېړۍ مخکي له عربي څخه پښتو ته راغلئ دئ . همدا کلیمه په افغاني چاپېر کي تر خپل نوي رنګ اخیستلو یا مغفن کېدو وروسته د پښتو په لوېدیزه (لوېدیځه) لهجه کي د � خلګ � په بڼه او په مرکزي او ختیزه (ختیځه) لهجه کي د � خلق یا خلک� په ډول ویل کیږي . پېړۍ پېړۍ دمخه ددې کلیمې تر څنګ د � اولس یا ولس � کلیمه هم له تورکي (ترکي) ژبي څخه په پښتو ژبه ننوتې ده، چي اوس د خلګو په لیکنو او ورځنیو خبرو کي، خورا زیاته کارېږي . دې دوو پردو(عربي او تورکي) لغتونو اوس په پښتو کي داسي تابعیت او اهلتیت موندلئ دئ، چي څوک یې پردي نه ګڼي . په داسي حال کي چي موږ په خپله پښتو کي ددې ټکي پر ځای د � وګړي � په نامه ډېره زړه او سوچه کلیمه لرو، چي بولګې یې نه یوازي د پښتو په کلاسیک ادب کي خورا ډېري دي؛ بلکي ډېر پښتانه یې اوس هم د یوې ژوندۍ کلیمې په توګه، په خپلو ورځنیو محارو کي استعمالوي .

د دې درو ټکو (خلق، ولس، وګړي) تر منځ ، چي دوه یې دخیل او یو یې سوچه پښتو دئ، له ډېري مودې راهیسي سخته سیالي روانه ده . اوس داسي برېښي، چي د � خلګ یا خلک � مغفن سوي ټکي د خلګو په لیکنو او خبروکي له نورو میدان ګټلئ وي . دا چي ولي د � خلګ یا خلک � کلیمې، تر ډېره حده زموږ د سوچه ټکي (وګړي) او

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

توركي الاصله مفغني كليمې (اولس يا ولس) ځای نيولئ دئ، په ريشتيا هم د غور او تأمل وړ خبره ده . ښايي په پښتو او نورو نيژدې ژبو؛ لکه پارسي کې ځيني کسان د وګړي يا ولس په مانا ښه پوه نسي؛ خو د خلګو يا خلکو په مانا يې ژر سر خلاصيږي . دا کار نه خوشال خان خټک يا رحمان بابا کړی دئ او نه هم زموږ د عصر لويو پوهانو؛ لکه لوی استاد علامه حبيبي، علامه رشاد، استاد الفت، استاد بېنوا او نورو . په دې کار کې يوازي د هغې قاعدې لاس دئ، چې موږ او تاسي يې نن د اسانتيا، لنډوالي، خوږوالي، پوخوالي، عموميت او داسي نورو په نامه يادوو . دغه راز، پښتانه په بېلابېلو سيمو او لهجو کې د پارسي ژبي � کودک �، د عربي ژبي � طفل �، د هندي او اردو ژبو � چهوټا � او د انګرېزي ژبي چايلډ (Child) ته د کوچني ، کمکي، ماشوم، ووړکي، ووړ، طفل او حتا حيوان ټکي کاروي . د پښتنو په بېلابېلو سيمو او قبيلو کې، د پارسي د � زن �، د توركي د� خانم او خاتون �،د عربي د � نسوة او المرآة �، د انګرېزي د � Wife� كليمې له پاره مېرمن ، ماينه، ماندينه ، ښځه، خانم، كوروالا، د كوچنيانو مور، اورته، ارتينه، كورودانه، کډه او داسي نور ټکي کارېږي . په دغو ټکو کي تر ټولو غوره او معياري ټکی هغه دئ، چې دسليم عقل، ژور منطق، اسانۍ، سادګۍ، ښايست، عاموالي، يووالي او داسي نور و په څېر اصولو ته په بري سره جواب ورکړي . پله بله وينا، د ژبي ټولي برخي او جوړښتونه بايد د طبيعت او ټولني د نورو پيښو او څيزونو په څېر د خلګو د منښت ازموينه تېره کړي . هرڅه چي خلګو ومنل؛ په خپله دمعيار مقام ته رسيږي . هر هغه څه چي ټولو خلګو نه وي منلي، له خپل ټول قوت او ملاتړ سره سره د معيار وياړ نسي ترلاسه کولای . د مزدک، مسجد، ماجيت، ماجت، جومات او په سلګونو نورو مترادفو ټکو تر منځ د معياري توب مسأله به د عامو خلګو او ژبپوهانو د ګېو هڅو او پرېکړو په مرسته اواريږي . په دې کار کې د خلګو د فرهنګي، اجتماعي او اقتصادي ګډون او ګډو اړيکو لوی لاس پروت دئ . دا خبره به هم وخت او پرمختګ حلوي، چې د خلګو يا خلکو همدا عربي الاصله مفغن ټکی بايد د يوه منل سوي معيار په توګه (په ګ وکښل سي که په ک) په دې ډول خلګ په خپله خوښه او انتخاب د څو ټکو تر منځ د يوه د معياري کېدو پر لور ګام اخلي . د ژبي په هره ستونزمنه او نا حل سوي مسأله کي، همدا قانون واکمني لري . ژبپوهان ، اديبان او څېړونکي بايد هرومرو د معياري ټکو، معياري اصطلاحاتو، معياري ترکيبونو، معياري ليکدود او نورو ژبنيېو معياري جوړښتونو په غوره کولو او ا نتخاب کي د خلګو رايو او غوښتنو ته لوړ ارزښت ورکړي؛ ځکه ژبه او نور ارزښتمن فرهنګي ميراثونه له يوې خوا د همدغو خلګو په چاپېر کي وده او پرمختګ کوي؛ او له بلي خوا د ژبپوهانو او اديبانو علمي ارزښتونه هم په خپله له ټولني او خلګو څخه ترلاسه کيږي . د پښتو ژبي د بېلابېلو لهجو (ګړدودونو) فونولوژيک توپيرونه هم د يوه يا څو کسانو په پرېکړو نه ليري کيږي . دلته هم وروستی چاڼ او غوراوی د ولسي پرګنو په لاس کي دئ . خلګ د بدلونونو او پرمختګونو په هره دوره کي، تر ټولو مخکښ او خوځوونکی ځواک دئ . د هري ژبي په ليکلي او شفاهي ادب کي د خلګوپرګنې ستره ونډه لري . لنډۍ، ناري ، متلونه، انګېرني، ټوټکې، لغتونه، تعبيرونه، ترکيبونو، اصطلاحات، ولسي شعرونه، سندري او په لسګونو نور ادبي ژانرونه ټول د عامو او حتا نالوستو خلګو له خوا زموږ ژبي او ا دب ته لاره موندلې ده . هغه څه چي وګړو د خپل معيار په توګه منلي وي، د ژبپوهانو او اديبانو په وچو پرېکړو نه بدليږي . ځيني وختونه خو د

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلګو د اوږد مهاله او پخو پرېکړو اړول ګرسره ناممکن کار وي . کله کله د ژبنيیو معیارونو په ګډون، د ژوند په هره برخه کې نوي معیارونه د کارپوهانو او متخصصانو له خوا را منځ ته کيږي؛ خو د ماهرانو او پوهانو له خوا جوړ سوي معیارونه، یوازي هغه مهال د منلو او پایښت وړ وي، چي د ټولني د عامو خلګو د اړتیاوو او ذوقي غوښتنو جواب ووایي . هغه ژبپوه او عالِم، چي د خلګو ژبه د خپل ذوق، فکر او غوښتنو تابع کوي، په حقيقت کي ژبه او ولسي ادب له خپل اصلي تګلاري څخه پر بله بیایي . داسي � معیاري � ژبه او ادب په خلګو پوري اړه نه لري . د چاخبره داسي � کره او معیاري � ژبي ته باید د یوه قوم پر ځای د احمد او محمود نوم ورکړه سي؛ ځکه داسي جعل سوي معیارونه هیڅکله خلګ نه خوښوي؛ او نه د خلګو په ژبه او فرهنګ کي ډېر عمر دوام کولای سي .

شک نسته، چي د پښتو ژبي په بېلابېلو لهجو او بېلو جغرافیایي سیمو کي د علمي ټکو او اصطلاحاتو بېلوالی تر ډېره ځایه، د دې ژبي د ودې او پر مختګ مخه نیسي؛ خو دا کار هم د پښتنو تر منځ د سیاسي، کلتوري، اجتماعي او اقتصادي اړیکو له ټینګښت او پوخوالي پرته ممکن نه برېښي؛ مثلاً د کوزي خوا پښتانه د انګرېزي او اردو ژبو د څرګندو اغېزو له کبله ځیني علمي ټکي او اصطلاحات؛ لکه : � ژبپوهنه �، ټولنپوهنه �،� ارواپوهنه � ، � مځکپوهنه � ، � ستورپوهنه � ، � پوهنتون �،� پوهنځی � ، � ښوونځی � ، � روغتون �او په سلګونو نور د � لسانیات، � سوشیالوجي �، � نفسیات � ، � جیولوجي � ، � استرالوجي � ، � یونیورسیټي � ، � کالیج � ، � سکول � ، � اسپتال � په نومونو یادوي . د علمي ټکو، ترکیبونو او اصطلاحاتو په نوم ایښوونه کي داسي بېلوالي او رنګارنګي، د پښتو د یوه منلي معیار په لار کي له سترو خنډونو څخه دي . په بشپړ باور سره ، همدا خنډونه او اختلافونه، په بېلابېلو پښتني سیمو کي، تر ډېره ځایه د پښتو ژبي د خپرېدو او غوړېدو بهیر ټکنی کوي؛ مګر بیا هم دې لوی او لوړ ارمان ته رسېدل د وچو ناستو پاستو؛ پر پکړو او فرمانونو کار نه دئ . پښتانه ژبپوهان، شاعران، لیکوال، څېړونکي او نور ولسونو یوازي د ټینګو او مزبوتو اړیکو له لاري کولای سي، د پښتو ټکو او اصطلاحاتو د یوه واحد او منلي معیار په لور ګټور ګامونه پورته کړي . لر او بر پښتانه د خپلو هر اړخیزو او پیاوړو اړیکو له برکته د دې وس مومي، چي بیا هم د اسانی، سادګی، سپېڅلتیا، خوږوالي او پوخوالي د اصولو په رڼا کي ښه له بدو بېل کړي . د یو رنګی او سراسري معیار مقام ته رسېدل، د پښتنو په ټولنیز ژوند کي د بېلابېلو اړیکو او بدلونونو په چټکتیا او پراختیا پوري اړه لري . ټول پښتانه باید په ټینګ هوډ او سړه سینه، د داسي اړیکو او بدلونونو په چټکتیا کي برخه واخلي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په معیار ټاکنه کې تلوار

ژبه په ټولنه کې له هغه سیاسي اوښتون سره ورته والی نه لري، چې په څو شېبو کې یو حکومت په بل حکومت یا یو رژیم په بل رژیم واړوي . ژبه د ټولو اجتماعي او کلتوري پېښو په شان، د پېړییو په اوږدو کې وده او پرمختګ کوي . په ژبه کې د نوو معیارونو ټاکل هم اوږده وختونه غواړي . تلواري او تصنعي معیارونه د هغو اوومو خوړو په څېر دي، چې خوړونکی یې نه د ژوولواو هضمولو واک لري؛ او نه یې هم له خوړلو څخه خوند اخلي . داسي خیالي اوبېړني ګامونه ډېر ځله د یووالي او پیوستون پر ځای، د یوې ژبې د بېلابېلو سیمو او ویونکو تر منځ دښمنییو، تربګنییو او ناوړه غبرګونونو ته لمن وهي . بې شکه د داسي ژبنییو او فرهنګي اختلافونو حتمي نتیجه دا وي، چې د یوه قوم ژبه او ډول ډول فرهنګي ارزښتونه، په لوی لاس له سترو خنډونو سره مخامخ سي.

ټول پوهېږو، چې د اسلام په سپېڅلي دین کې تل د یوه خدای، یوه قرآن او یوه پیغمبر خبري کېږي؛ مګر په عمل کې ګورو، چې مسلمانان د اسلام د دغو اساسي اصولو پر خلاف پر بېلابېلو ډلو او فرقو وېشل سوي دي؛ او هره فرقه زموږ په پښتني اصطلاح د خپلي شوروا خوند تر نورو ښه ګڼي . د حق خبره خو داده، چې د نړۍ ټول مسلمانان د عظیم شان قرآن د عمران د سورې د دریم مبارک آیت � وَ اعْتَصِمُواْ بِحَبْلِ اللهِ جَمِیعاً وَ لاَ تَفَرَقُواْ � په رڼا کې، د یوه څښتن تعالی، یوه سپېڅلي قـــرآن او یـــوه خاتم الانبیأ، حضرت محمد (ص) پر شاوخوا را ټول سي؛ او له هر راز دوښمنییو او مخالفتونو ډډه وکړي؛ اما دا کار په یوه ورځ کې نه کېږي؛ ځکه په مسلمانانو کې د دغه راز اوږدو فکري او فقهي اختلافونو له منځه وړل، په اسلامي ټولنو کې د بېلابېلو شرایطو او امکاناتو چمتو کولو ته اړتیا لري، چې دا ګرده د وخت او زمان غوښتنه کوي . هر ریښتنی مسلمان ایماني وجیبه لري، چې د نړۍ د مسلمانانو تر منځ د اختلافونو او توپیرونو په له منځه وړولو کې هڅه او کوښښ وکړي. . .

پښتو هم د یو لوی او لرغوني قوم ژبه ده . دا قوم په سلګونو قبیلې، خېلونه او پښې لري .کله کله دو ښمنانو او مغرضینو د تاریخ په اوږدو کې، زموږ له همدغه قومي او قبیلوي جلاوالي څخه ډېري ناوړه ګټې هم اخیستي دي . د لمر په څېر روښانه ده، چې د پښتنو یو موټي توب او پیوستون، پر سیاسي خپلواکۍ او اقتصادي پر مختګونو سربېره، د هغوی د ژبې، ادب او نورو فرهنګي میراثونو د روزني او پالني غښتلی ضامن دئ . د دې انکار نه منوونکي حقیقت په پوهېدو سره خو د سلیم عقل او پیاوړي منطق خبره داوه، چې پښتنو باید پېړۍ پېړۍ مخـــکي له دغـــه راز بـــې بنسټه قبیله یي تربګنییو او اختلافونو لاس اخیستی وای؛ مګر بیا هم ګورو، چې، په بېلابېلو قبیلو، خېلونو او پښو پوري تړلي پښتانه، خپلي قبیله یې ریښې او اړیکي د سترګو په رپ کې نه سي هېرولای . د یوه پیاوړي، متحد او نه جلاکېدونکي پښتون قوم په نامه د ټولو پښتنو یو ځای کېدل؛او تر خپلو محدودو قبیله یې پیوندونو تېرېدل، په هیڅ وجه د یوې ورځي خبره نه ده . دې ستر او سپېڅلي ارمان ته رسېدل، د ټولو پښتنو په ژوند کې تکامل او پوختیا ته اړتیا لري، چې دا کار بیا هم د وخت او زمان غوښتنه کوي . هو ملي او قومي ولولې کولای سي د دې بهیر په چټکتیا کې مهمه برخه واخلي؛ خو د یوه ایشېدلي او نه بېلېدونکي پیوستون له پاره پر

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

قومي احساساتو سربېره، زموږ د ټولنيز ژوندانه په بېلابېلو برخو کي د پر مختيا او پوختيا مسأله تر هر څه ټاکوونکې ده . په بله وينا د پښتنو د ګردو ټبرونو او قبيلو تر منځ ژوري او هر اړخيزي کلتوري، اجتماعي، او اقتصادي اړيکي د يوه غښتلي او پر مختللي قوم، يوي کره او منلي معياري ژبي د را منځ ته کولو په لاره کي، تر ټولو لومړی ضروري او مهم شرط دئ . هر څونه چي د خلګو تر منځ سياسي، فرهنګي، اجتماعي او اقتصادي اړيکي ټينګي او نيژدې سي په هغه ګچه د خلګو ژبه ، مادي او مانوي کلتور د يوه منسجم، متحدالشکل او منلي معيار پر لور ګام اخلي .

د نړۍ ځينو ژبو د خپلو صرفي او نحوي معيارونو په ټاکنه کي، ډېره بېړه او تلوار کړی دئ . د ليکني له پاره يې داسي معيارونه غوره کړي دي، چي له ځينو محدودو ګټو پرته يې، د زده کړي په برخه کي لويي ستونزي پېښي کړي دي . تاسي په پارسي، انګرېزي، فرانسوي او ځينو نورو ژبو کي بې شماره ټکو ته ځير سئ ، چي په ويلو او کښلو کي يې ډېر زيات توپير سته . په انګرېزي ژبه کي، نه يوازي نالوستي کسان يا د ښوونځييو او پوهنتونونو زده کوونکي، په ويلو او ليکلو کي له جدي مشکلاتو سره مخامخ دي؛ بلکي د زده کړي د لوړو درجو خاوندان هم کله د ځينو ټکو د سمي املا په خاطر د ژبي قاموسونه لټوي يا خپلي ليکني په کمپيوټرونو کي د ځای پر ځای سوو فرهنګونو په مرسته، له املايي او ګرامري تېروتنو ژغوري . زه نه پوهېږم د داسي املايي معيار ګټه په څه کي ده، چي څوک د عقل او هوښ په مانا � خِرد � د � خيرد / rád ɪ x /� [د � خ � په زېر] په ډول ووايي؛ خو د � خرد � په بڼه (بې ی) يې وکاږي . د � خِرد � دا املايي دود د نامه (اسم) په حالت کي، سمدستي د � خُرد � / rd ux /[د � خ � په پېښ] له کليمې سره التباس مومي، چي د کوچني يا وړوکي په مانا ده . لوستونکی وار د واره نه پوهېږي، چي د � خرد � په ليکلو سره د پارسي ژبي ليکوال مفهوم څه دئ ؟ يا د سمسور او شين په مانا د خورم / m a úr x / [د � خ � په پېښ] کليمه، چي د � خرم � په ډول يې کاږي؛ او د خوړولو په مانا د � خورم � له فعل سره ګډوډوي پېښوي . په پارسي کي د � سهراب � ، � رستم � ، � ګناه �، � جرم �، � هنر�، � جمله � او سلګونو نورو په شان داسي خپل او پردي ټکي سته، چي د عربي ليکدود له مخـــي په ژ به کي دود سوي دي؛ او په هيڅ ډول د دې ژبي د اصلي ويوونکو له املايي ځانګړتياوو سره سمون نه لري . د ږغونو په مخرجو کي هم د پارسي ژبي د افغـــاني (دری)، ايراني (فارسی) او تاجيکي لهجو تر منځ ډېر توپير او ليري والی سته، چي دا په خپله هم د يوه پاخه او منلي معيار په لاره کي لويي ستونزي ګڼلي کيږي .

په اوسنۍ پارسي ژبه کي د اوومو او چټکو معيار ابنوولو په لړ کي، د معروفي او مجهولي � ی � (په پښتو کي ځيني ليکوال معروفي � ی � ته لنډه � ی � او مجهولي � ی � ته اوږده � ی � هم وايي) تر منځ توپير هم له منځه ورل سوی دئ . او س د دواړو � ی � ګانو له پاره له يوه ګرافيم (توري) څخه استفاده کيږي . په داسي حال کي، چي په پارسي ژبه کي د دې دوو بېلو ږغونو يا دوو� ی �ګانو تر منځ بېلوالی، په ډېرو کليمو کي له ورايه څرګـــــند دئ . په راتلوونکو کرښو کي، د دغه راز بېلوالي څو بولګې وړاندي کوو، چي د پارسي په اوسني معياري ليکدود کي دواړه په يوه بڼه کښل کيږي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

شیر / rI� / [په معـــــــروفه یا لنډه � ی �]، چي د شیـــدو مانـــا لري؛ او شیر / r e� /[په مجهوله یا اوږده � ی �]، چي د زمري، غضنفر یا اسد مانا لري .

سیر / r Is /[په معروفه � ی �]، چي د هوږي مـــــانا لري؛ او سیـــــــر / r e s / [په مجهوله � ی �]، چي د ماړه په مانا دئ.

خیر / r Ix /[په معروفه � ی �]، چي د تیره او تاریک ، خیره، هرزه، چټي ، بې ګټي او نورو په مانا دئ ؛ او خیر / rIax/[د � ی � په سکون]، چـــــي د ښېګنې، ښه والي، صدقې او مال په مانا دئ .

په پارسي کي بله لویه ستونزه، په صامت یا بې ږغه توري (consonant) سره د ځینو ټکو لوستل دي . دامشکل په اُردو او هندي ژبوکي تر پارسي هم ډېر او پراخ دئ . د پارسي ژبي ویوونکي، هره هغه کلیمه سمه نه سي ویلای، چي په سرکي یې وچ یا ساکن توری راغلئ وي . د داسي ټکو د لوستلو له پاره باید له هماغه ساکن توري سره یو صانت یا ږغیز توری (vowel) وتړي؛ مثلاً سپوږمۍ، خپل، ستاسو، روزګان یا د انګرېزي ژبي ځیني ټکي لکه سکول (ښوونځی، مکتب)، سټریټ (سړک، کوڅه، واټ، جاده)، سټار (ستوری)، سټایل (سبک، لاره، روش) او په سلګونو نوري کلیمې، چي پارسي ژبي خلګ یې د خپلو ژبنییو ستونزو له امله د � اِسپوژمۍ �، � اِخپل �، � اِستاسو �، � اُرزګان �، � اِسکول �، � اِستریت �، � اِستار �، � اِستایل � په بڼو وایي؛ او په دې توګه د بېلابېلو ټکو په وینګ کي، اضافي هجاوي یا څپې ور زیاتوي.

په هندي او اُردو ژبو کي د ټکو پر پیل سربېره، د هغو په منځ کي هم د وچ یا صامت توري لوستل خورا ګران او ستونزمن کار دئ؛ په دې خاطر د دغو ژبو ویوونکي مجبور دي، چي د یوه واول یا ږغیز توري په منلولو سره د ویلو ستونزه لیري کړي؛ مثلاً په همدغو ژبو کي پر � سکول �، � سټریټ �، � سټار�، � سټایل � او داسي نورو ټکو سربېره د � پارک �، � کارډ �، � وارډ�او داسي نورو په شان انګرېزي کلیمو کي د � r � له توري سره له ځانه بل ږغیز توری یا بله هجا تړي؛ او په دې توګه داسي ټکـــي د پـــارَک(k raā p) ، کارَډ (d a rā k ، وارَډ (draāw) په بڼو وایي . یا د پارسي ځیني ټکي لکه � بخـــت �، � سخـــت �، � شنـــــاخت � او داسي نور د بَخَـــــــت(t a xab) ، سَخـــــــَت(ta xa s) ، شناخَت(� t a xā nI) په ډول ادا کوي.

په اردو ژبه کي د � اصول �، � حکومت � او � حضور � په شان ټکي، د اصلي عربي تلفظ پر خلاف ټول د الف په زوَر سره وایي، په داسي حال کي چي همدغه کلیمې په پښتو او پارسي کي، د سوچه عربي تلفظ په څېر د الف په پېښ سره ویلي کیږي.

البته دا څو مثالونه په هیڅ ډول د پارسي او اردو ژبو د وروسته پاته والي په مانا نه دي . د پارسي ژبي پراخي ادبي او علمي زېرمي او د اردو ادب چټکه وده، هر چا ته د لمر په څېر روښانه ده؛ خو په دې لنډه شننه کي د ژبپوهني

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

له اړخه دغو اوومو او نيمګړو معيارونو ته په پاملرنې سره دا نتيجه اخلو، چې موږ بايد له نورو سره د سيالۍ او شريکۍ په خاطر، په پښتو کې داسې ناوړه او کرکېچن معيارونه جوړ نه کړو، چې زموږ له ژبنيو دودونو او جوړښتونو سره سمون و نه لري . زموږ د ليکلو او ويلو پښتو بايد کرار کرار يوه بڼه ولري . پښتانه په هيڅ ډول اړ نه دي، چې مغفني او دخيلي کليمې په خپل اصلي شکل و وايي . موږ پښتانه، د خپلې ژبنۍ ځانګړتيا له امله ځيني اروپايي، روسي، هندي، عربي او پارسي لغتونه په خپله اصلي بڼه نسو ويلای . زموږ په ژبه کې مروج ږغيز واحدونه د هغو د ويلو وس نه لري . هيڅ شک نسته، چې دا کار د ښووني او روزني له لاري په اسانۍ سره کېدای سي؛ خو ژبه يوازي د څو لوستو او پوهو کسانو مال نه دئ . کله چې د يوې ژبې په اړه خبري کوو، بايد د هغې ټول ويوونکي په پام کې ونيسو؛ نه يو څو محدود ليکوالان، شاعران او لوستي کسان.

د همدې د لايلو پر بنسټ دا ډېره ښه خبره ده، چې د معلوم، خوشحال، تسبيح، ګناه، ګمان، هنر، دښمن او نورو په څېر عربي او پارسي کليمې د مالوم، خوشال، تسبې يا تسپې، ګونا، ګومان، هونر، دوښمن په شان و وايو او وليکو . د پښتو په معياري ليکدود کې بايد دکليمو د وينګ او کښنګ تر منځ توپير تر وسه وسه ليري سي؛ خو دلته د دې خبري يادونه ډېره ضروري ده، چې د خپلو او پردو ټکو د اسانه ليکلو په دې بهير کې بايد زيات پام او غور وسي، چې د کليمو او اصطلاحاتو په نوي يا اسانه ليکدود کې د ګډوډييو او التباسونه مخه ونيوله سي . په ځينو ځايونو کې بايد د نوي ليکلاري تر څنګ د کليماتو پخوانۍ اصلي املايي ډولونه هم په ليندييو کې وکاږو، چې خلګو ته د زړو او مروجو ټکو نوې بڼه روښانه سي؛ او په دې توګه له ربړونو او ستونزو و ژغورل سي . که د تلواري معيار جوړولو په اړه، خپلي خبري په څو ټکو کې را غونډې کړو، بايد و وايو چې هر څه بايد د ولس په ژبه وليکل سي؛ ژبپوهان، شاعران، ليکوال او څېړونکي بايد پر خپلسر د خلګو په ژبه کې بې ځايه تصرفات او لاس وهني ونه کړي، که نه نو ډېر ژر به د پښتنو د بېلابېلو سيمو خلګ څه چې حتا له خپلو کورنييو او خپلوانو سره هم د ترجمان له لاري خبرو اترو ته اړ اوسو؛ ځکه هغوی به زموږ په جعل سوو ټکو او ترکيبونو نه پوهيږي.

په انګرېزي ژبه کې، دا ستونزې تر پارسي هم ډېرې پراخې دي . انګرېزان په سلګونو ټکي، يو راز وايي او بل راز يې ليکي . دې کار د ښووني او روزنې طبيعي او منطقي بهير له خورا سختو خنډونو سره مخامخ کړی دئ؛ د مثال په توګه انګرېزان�Knife �، � Knight �، � Colonel�او بې شماره نور ټکي د � نايف �، � نايټ � او � کرنل � په څېر وايي، چې د وَيَنګ او کَښَنګ تر منځ يې ډېر توپير سته.

سربېره پردې ګيچوونکو ربړونو او پېچومو، د انګرېزي ژبې په خورا ډېرو لهجو کې، د ځينو ټکو ږغيز توپيرونه تر اوسه پوري، د يوې معياري انګرېزي ژبې په جوړښت کې غټ خنډونه دي . همدا اوس هم د هري لهجې ويوونکي، د ويلو او کښلو پر خپلو خاصو لارو، ټينګ ولاړ دي . انګرېزان تر اوسه پوري په خپلو ليکنو او ورځنيو محاورو کې، د امريکايانو جوړ کړي ټکي؛ لکه� Elevator �، � Diaper �، � Airplane �، � Freeway �، � Gasoline �او ډېر نور نه کاروي؛ بلکې د هغو پر ځای خپلې جوړې کړي کليمې؛ لکه� Lift �، � Nappy

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

�، � Motorway �، � Aeroplane �، �Petrol �او نورو ټکي استعمالوي . همدغه راز، انګرېزان تر اوسه پوري خپل ليکدود، د دې ژبې د هرې بلې لهجې تر ليکدود غوره ګڼي . له دې امله يې د� Labour �، � Honour �، � Cheque �او ډېرو نورو لغتونو املأ، له امريکايي ليکدود سره توپير لري .

د انګرېزانو، امريکايانو، آيرلنډيانو، سکاټلنډيانو، استراليايي وګړو او ډېرو نورو تر منځ د ځينو انګرېزي ټکو په ويلو کي هم د کتني وړ اختلافونه سته ، مثلاً انګرېزان د کله کله، ځيني وختونه، ندرتاً او داسي نورو په مفهوم د � often �کليمه د � آفټن / n atf ā / په ډول تلفظ کوي . امـريکايـان دا ټکـى بـې ټـي (t) د � آفـن / n af ā / � په بڼه ادأ کوي . انګرېزان د ښووني او روزني په مانا د � education � ټکى د ايجوکېشن /nae�kuǰɪ /په بڼه وايي؛ خو امريکايـان هغـه د ايـډوکېشن / n ae�kduɪ / په ډول تلفظ کوي ؛ انګرېزان د ګټور او مساعد مهال، فرصت، موقـع او داسي نورو په مـانـا د � opportunity � ټکى د اپرچـونيـټـي /ɪ tɪ n u č rə ṕ a/ په بڼه ياني په (چ) سره وايي؛ خو امريکايان همدغه کليمه د اپرټونيټي /ɪ tɪ n u t rə ṕ a / په ډول يا ني په (ټ) سره وايي . داسي لهجه يې توپيرونه نه يوازي په انګرېزي او امريکايي لهجو کي خورا ډېر دي؛ بلکي د انګليسي ژبي په ډېرو نورو لهجو کي يې هم مثالونه لږ نه دي، چي يادوَنه يې دلته د تلواري معيارونو په اړه خبري نوري هم پسي اوږدوي . لېکن دا طبيعي توپيرونه او رنګارنګى د خلګو د سياسي، اجتماعي، فرهنګي او اقتصادي اړيکو د لا ټينګښت پر بنسټ، چي نـن سبا د نوي والي(Modernism) او ګلوباليزم (Globalism) په نومونو تعبيرېږي ،کرار کرار مخ پر لږېدو دي . خلګ د سليم عقل، لوړ ذوق، اسانى، سادګى، يووالي او نورو اصولو په رڼا کي ښه له ناوړو بېلوي؛ او په دې توګه ديوه منلي ملي او بين المللي معيار پر لور ګامونه اخلي . دا ډول معيار هيڅکله په يوه ورځ کي نه را منځ ته کيږي؛ تل د پوختيا او بې قېدو شرطه منلو له پاره اوږده پړاونه تېروي ؛ هيڅ ژبپوه، اديب او ليکوال د خپلسرو پرېکړو او فتواوو له لاري نه سي کولاى داسي معيارونه پر خلګو و تپي . که په وچو پرېکړو او فتواوو سره څه کېداى سواى، نو زموږ په جنګ ځپلي هيواد کي به د کوکنارو کرنه او سوداګري ډېره پخوا په ټپه درېدلې واى؛ ځکه ډېرو ملايانو، پوهانو او دولتي مشرانو يې په غندنه کي، پرېکړي او خبري کړي دي .

ټولو ته مالومه ده، چي د پرمختګ اوږدو پړاوونو د پښتو په صرفي او نحوي برخو کي ژور بدلونونه راوستي دي . اوس د همدې بدلونونو په رڼا کي ټول پښتانه په پوره باور او خوښى سره دې خبري ته غاړه ږدي، چي � خوشحال � د � خوشال �، � ګمان � د � ګومان �، � بلکه � د � بلکي � ، � معلومات � د � مالومات � ، � معنى � د � مانا يا معنا �، � چه � د � چي � او په سلګونو نوري پښتو، پارسي، عربي، تورکي، هندي او اروپايي کليمې له خپلو فونولوژيکو ځانګړتياوو او ژبنيو دودونو سره سمي وليکي . په پښتو کي دا کار له تاريخي پلوه، نن يا پرون نه دئ پيل سوى . لکه څنګه چي د پښتو ژبي د منځني پېر منظوم او منثور اثار په ډاګه ښيى د دې ژبې له خاصو ږغږونو او ولسي تلفظ سره سم د خپلو او پردو ټکو ليکل، په پښتو ادب کي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوږد تاریخ لري . طبیعي خبره ده، چې د پښتو لیکدود دا بهیر په پیل کي، د هري بلي ژبي په شان له ځینو خنډونو او ځنډونو سره مخامخ ؤ . له نېکه مرغه دا کار په دې وروستیو وختونو کي، ډېر خوځښت او چټکتیا موندلې ده . پوره باور لرم، چې د پښتو لیکدود به په راتلونکو کلونو کي تر دې هم په تلوار او چټکۍ سره پر مختګ وکړي . په پښتو لیکدود کي به د اسانۍ ، سادګۍ، پوخ والي داسي نورو قواعدو پر بنسټ، دا ګټور بدلونونه د خلګو اړتیاوو او غوښتنو ته مثبت جواب ووایي . هیڅوک به د وخت په تېرېدو سره پر دې خبره اعتراض او نیوکه و نه کړي، چې پښتانه شاعران او لیکوال ولي خپلي او پردۍ کلیمې د پخواني ګران او کرکېچن لیکدود له مخي نه لیکي . په دې کار کي هیڅ منطق او ګټه نسته، چې پښتانه تل تر تله خپل او پردي ټکي، په سختۍ او تکلف سره، د نورو ژبو د اصلي ویوونکو په شان ووایي؛ او په لیکلو کي يې بیا هم په پټو سترګو د نورو لیکدود په پام کي ونیسي . د پښتو ژبي له فونولوژیکو خصوصیتونو سره سم د خپلو او پردو ټکو د لیکني د قاعدې پر خلاف په زیاترو پخوانییو پښتو خطي نسخو کـــــي، ځیني سوچه او اصیل پښتو لغـــتونه؛ لکـــه � غونـــــدي �، � باندي � ، � وړاندي �، � مي �، � شي � او په لسګونو نور د عربي ټکو په څېر د � غُندِ یا غوندِ �، � باندِ �، � وړاندِ �، � مِ �، � شِ � په بڼه د پېښ، زېر او زور په مرسته کښل سوي دي، چې په پښتني چاپېر کي په هیڅ وجه د منلو وړ نه دي . شک نسته، چې د پښتو ټکو دغه رنګه املایي بڼه، زموږ په ژبه کي د عربي ژبي او ګرامر د ژوري اغېزې څرګنده نخښه ده؛ چې دلویو شاعرانو او لیکوالو په ګډون يې هیڅوک له اثره خوند ي نه وه؛ مګر که دې مسألې ته د ژبپوهني او ژبښووني د اوسنیو علمي او منطقي قواعدو له مخي په ځیر سره وګورو، پر دې حقیقت هیڅکله سترګي نه سو پټولای، چې زموږ مخکښو شاعرانو او لیکوالو په پوهي یا ناپوهۍ سره خلګو ته د پښتو لیک لوست چاري ګرانولې . تر هغه مهاله چې په پښتو لیکدود کي د بېلابېلو ږغونو د بیان له پاره ځانګړي توري او نخښي وي، د عربي تورو او نخښو کارول، له لویه سره سم او ګټور کار نه دئ . د عربي ژبي د زور، زېر، پېښ او نورو نخښو په مرسته د � غوندي �، � وړاندي �، � باندي �، � شي �، � مي � او داسي نورو سوچه پښتو ټکو لیکنه اوس هیڅ منطق او جواز نه لري؛ ځکه په پښتو کي خو د دغه راز ټکو او ترکیبونو د لیکلو له پاره د تورو کمي نسته . په پښتو کي خو د یوې � ی � پر ځای پینځه � ی � ګاني کاریږي، نو موږ ولي خپلي سپېڅلي کلیمې د عربي زېر په مرسته ولیکو ؟ زه خو د پښتو په داسي لیکدود کي هم هیڅ ستونزه او نیمګړتیا نه وینم، چې پښتانه د � دُعا � عربي ټکی د � دوعا � (ځیني پښتانه همدا اوس دا کلیمه د� دوا � په څېر وایي او لیکي، چې دا کار د دارو درملو له ټکي سره د ګډېدو ستونزه پیدا کوي)، د � دُکان � ټکی د � دوکان � (ځیني پښتانه د د وکان پر ځای د هټۍ لُغت کاروي، چې له هندي ژبي سره ګډه ریښه لري؛ او له ډېرو وختونو راهیسي په پښتو ادبیاتو کي هم استعمال سوی دئ) او د � دُشمن � مفغنه کلیمه د � دوښمن � په بڼو وکاږي . داسي لغتونه او کلیمې له پېړیو پېړیو راهیسي زموږ په ژبه کي کاریږي؛ او اوس زموږ د ژبي نه بېلېدونکې برخه ده . موږ هیڅ اړتیا او مجبوري نه لرو، چې داسي ټکي د پردو ژبو له ږغیزو ځانګړتیاوو او معیارونو سره سم ووایو؛ او یا يې د هغوی له ګرامري اُصولو او قواعدو سره خوله په خوله ولیکو . تر هغه ځایه چې د دغه راز کلیمو

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوي يا اسانه جوله، التباسونو او ګډوډيوته لاره هواره نه کړي، زموږ له ځانګړو ژبنيو صرفي او نحوي خصوصيتونو سره سم، د هغو کارونه هيڅ تاوان نه لري .

پښتو بايد د اسانی، روانی، سپېڅلتيا، خوږوالي، پوخوالي، منطق او سليم عقل پر لور وده وکړي . سليم عقل او ژور منطق دا هيڅکله نه سي منلای، چي د کليمو د ويلو او ليکلو تر منځ مځکه او اسمان توپيرونه وي . هو يو وخت په زياترو ژبو کي داسي توپيرونه تر سترګو کېدل؛ خو دا خبره له پياوړي منطق سره څنګ نه لګوي، چي موږ بايد همېشه د نورو پر چېه او راسته لارو روان اوسو . که نورو ځان په څاه او کنده کي اچوه ، موږ يې هم بايد وا چوو . پوهه او عقل حُکم کوي، چي موږ بايدپه چټکی خو ځيرتيا او غوَر سره ، په خپلو ويلو او ليکلو کي توپيرونه له منځه يوسو . د تاريخي شواهدو په استناد، زموږ خلګ له پېړيو پېړيو راهيسي � روزګان �، � ارغسان �، � ارغنداو �، � سپېروان �، � تلوکان � او په لسګونو نور جغرافيايي نومونه په خپلو اصلي او سمو بڼو وايي ؛ مګر د نورو ژبو مؤرخينو او ليکوالو داسي جغرافيايي نومونه د خپلو ژبنيو ستونزو يا تېروتنو له امله د � أرزګان �، � ارغستان �، � ارغنداب �، � سفيد روان �، � تلقان � په بڼو دود کړي دي . د دغو سيمو اصلي اوسېدونکي د پردو له خوا دغه ډول جعل سوي نومونه ښخي نه پېژني؛ او په اروېدو سره يې کټ کټ خاندي . زموږ د هيواد د تاريخي جغرافيې په ډېرو نومونو کي د داسي تېروتنو موضوع د يوه اوږده بحث غوښتنه کوي، چي دلته يې ځای نه دئ . همدغه راز، � ساپی �، � ورکزی �، � ساکزی �، � پوپلزی � او داسي نور د پښتنو ځينو قبيلو نومونه دي، چي د نورو خلګو د ژبنيو ستونزو ياد ځينو ليکوالو، مؤرخينو او څېړونکو د بې خبری او تېروتني له امله د � صافي �، � اورکزي �، � اسحق زي �، � فوفلزي � په بڼو باب سوي دي . زه نه پوهيږم، چي پښتانه د څه منطق له مخي دا سوچه او لرغوني پښتو ټکي د پارسي يا عربي ژبي په ناوړه رنګ لړي . موږ بايد د خپلو قبيلو او پښو نومونه په خپله اصلي بڼه ووايو او وليکو . هغه څه چي دلته يې يادونه ضروري برېښي دا خبره ده، چي د کليمو په وينګ او کښنګ کي د توپيرونو او ختلافونو له منځه وړل، په ښوونه او روزنه، پوهاوي او راپوهاوي يا افهام او تفهيم کي ډېر ګټور کار دئ؛ نو ځکه بايد د پښتو د ورته يا مشابهو ټکو په ليکلو کي هم تر وسه وسه د ګډوډی او التباس مخه ونيسو؛ د مثال په توګه په پښتو کي، بايد د دغه راز مشابهاتو په ليکلو کي هر ډول پېچومي ليري سي :

زړه / əṛz / [د ز په سکون]، چي مانا يې زړِل يا قلب دئ .

زړه / aˊṛ a z / [د ز په زور ، خج يا فشار پر دوهم سپوڼ] چي د پخواني، مخکني، تېري سوي، ګذشته، سابقه او داسي نورو ماناوي لري .

توره / ar �t / [په معروف واو] چي د سپلاوي، شمشېر او داسي نورو ماناوي لري .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

توره / a ́r o t / [په مجهول واو، خج یا اکسینټ پر دوهمه هجا] چي دتورمخي، خیره، سیاه او داسي نورو په مانا دی.

مړه / ́a ṛm / [د میم په سکون، خج پر دوهمه څپه] چي د مړه سوي یا مرده په مانا دئ .

مړه / aṛ a m / د سپر، شکم پُر یا هغه ښځي یا بل ښځینه حیوان په مانا، چي خېټه یې ډکه وي.

مړه / aṛ ́ a m / [خج پر لومړۍ څپه] د تکیه کلام هغه ټکی، چي د پښتو په ختیزه (ختیځه) لهجه کي خورا باب دی.

کوټه / ́a ṭ o k / [فشار یا خج پر دوهمه څپه] یاني خونه، اوتاک (اتاق)، کمره او داسي نور.

کوټه / a ṭ ́a w k / [خج پر دوهم سپوڼ] خره، خرمن ، ډېران، انبار یا امبار.

په پښتو کي داسي مشابې کلیمې خورا ډېري دي، چي هم د لغتونو د ریښه پېژندني (ایتیمولوژۍ) له پلوه ډېر توپیر لري؛ او هم یې په تلفظ او ماناوو کي بېلوالی سته؛ مګر موږ یې تر اوسه پوري په یوه بڼه لیکو . شک نسته، چي د نړۍ نوري ژبې هم له دې کړاوه نه دي ژغورلي؛ خو په پښتو کي د یوه څرګند او روښانه معیار د را منځ ته کولو په لړ کي باید دا موضوع هم له پامه لیري نه کړو . د خج ښوولو یوه کوچنۍ نخښه په اسانۍ سره د دغه راز ورته ټکلو په ویلو کي د التباس او ګډوډۍ مخه نیسي.

دغه راز د کلیمو په لیکنه کي د زور لرونکي، معدوله ، معروف او مجهول واو (ښايي ځیني کسان له دې نومونو سره موافقه ونه لري ؛ او د هغو پر ځای د لنډ واو، اوږد واو او نورو په څېر نومونه غوره کړي) یوشان والي هم د التباس او ګډوډۍ ډېري ستونزي پیدا کړي دي؛ ځکه د واو توری په زور لرونکي، معدوله، معروف او مجهول حالت کي، ګرده په یوه بڼه کښل کیږي؛ په داسي حال کي چي د فونولوژۍ له اړخه ټول بېل ږغونه دي، چي باید په لیکلو کي هم د بېل توري (ګرافیم) یا نخښې (سیمبول) په لیکلو سره جلا سي؛ د مثال په توګه موږ اوس د غه ټکي ټول په یوه واو کاږو:

ولاړ / ṛ́ā l a w / [په زور لرونکي یا ساده واو] ایستاده ، د ناست په خلاف.

وژل / l a ́ � a w / [په زور لرونکي یا ساده واو] او داسي نور.

سور / r�s / [په معروف واو] سور رنګ ،سرخ، قرمز .

بوره / ́ar�b / [په معروف یا لنډ واو] خوږه، شکر، چیني، د لرګو یا فلز میدګي .

بوره / a r �b / [په معروف یا لنډ واو] زوی مړې، هغه ښځه چي بچې یې مړ وي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

بوره / a rob / هغه سمسوره مځکه، چي له کره پاته وي.

تور / ro t / [په مجهول یا اوږد واو] تور رنګ ، تور مخی، تاریک ، سیاه.

تور / ort / [په مجهول یا اوږد واو] پړه، ګونا (ګناه)، تقصیر، اتهام، الزام.

کور / or k / [په مجهول یا اوږد واو] استوګنځی، مېنه، خانه، مسکن .

همدغه رنګه د خویش، خویشتن، خواستن، خواهر په شان نور پارسي ټکي ، چي په لیکلو کي یې واو شامل دئ، خو په ویلو کي واو برخه نه لري .

ځیني ژبپوهان او قاموس لیکوونکي ، د اوسنییو قاموسونو په څېر د پښتو ټکو د دغه راز مشکلاتـــــو د له منـــځه وړلو لـــه پاره، د فونــــیمیکــــي الفــــبا (Phonemic Alphabet) د تورو او نخښو سپارښتنه کوي . دا نظر تر ډېري اندازې علمي اړخ لري؛ ځکه یوازي د یوې علماً تنظیم سوي فونیمیکي الفبا توري او نخښي کولای سي، د هر ټکي ټول رغیز واحدونه په دقیقه توګه بیان او ښکاره کړي؛ خو زموږ په هیواد کي د فونیمیکي الفبا د تورو او نخښو کاروَنه، یوازي د علومو اکاډیمۍ او پوهنتونو تر پوله پوري محدوده ده . عام خلګ څه چي حتا لږ لوستي کسان هم د دغه راز الفبايي سیستم له تورو او نخښو سره هیڅ اشنايي نه لري . له دې امله زموږ په هیواد کي د بېلابېلو ټکو د وینګ یا تلفظ پر نوو علمي لارو سربېره، د دودیزو لارو چارو استعمال هم بې ګټي نه دئ .

ښايي ځیني پوهان له لویه سره استدلال وکړي، چي دهري ژبي لیکدود باید تر وسه وسه ساده او اسان وي . د دوی له نـــظره، په لیکدودنو کـــي د نوو تــــــورو (ګرافیمونو) یا نخښو (سیمبولونو) ډېرول، د لیکني دودیزي لاري چاري نوري هم پېچلي کوي؛ او په نتیجه کي خلګ له نورو پېچومو او مشکلاتو سره مخامخ کوي . له دې امله، په املايي سیستم کي د زور او زورکي، زور لرونکي، معدوله، معروف او مجهول واو، بېلابېلو � ی � ګانو او نورو تر منځ توپیر ته په لوړه سترګه نه ګوري . دا خبره سمه ده، چي په لیکدود کي د لږو تورو او نخښو کاروَنه د لیکني چاري تر ډېري ګڃي اسانه کوي؛ خو که په ژبه کي د هر ږغ له پاره ځانګړی توری نه وي، نو دا کار له خپلي اسانۍ او سادګۍ سره سره، د وَیَنګ (تلفظ) او کښنګ (لیکلو) تر منځ پراخ توپیرونه پیدا کوي؛ او دا توپیرونه ورو ورو له یوه پښت څخه بل پښت ته لاره مومي . په پای کي خلګ نه د خپلو اصیلو ږغیزو خصوصیتونو پر بنسټ؛ بلکي د یوه میخانیکي او کړکېچن تعامل له مخي د ږندو په شان په لیکلو او لوستلو لاس پوري کوي . همدا مېخانیکي او کړکېچن جال دئ، چي خلګ په خوله � روستم � وايي؛ خو د � رستم � په بڼه یې کاږي . هیڅوک د دې ګران او ربړوونکي دود له مشکلاتو سترګي نه سي پټولای . زما په دې خبره سر نه خلاصیږي، چي د لیکني دا ډول کړکېچن دود او دستور باید ولي تل تر تله جاري وي؟ موږ ټولو ته څرګنده ده د الفبا هغه سیستمونه، چي د ژبي ټول ږغونه د بېلو تورو او نخښو په مرسته نه سي لیکلای، د لیک - لوست په چارو کي لوی خنډونه را منځ ته کوي . د دې خبري په ریښتینوالي او سموالي کي هیڅ شک نسته، چي د هري ژبي د بېلابېلو ږغونو له پاره د څو نوو تورو

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

یا نخښو ټاکل، سره له ځینو لنډ مهاله کړاونو، د هماغه ژبي د اصلي ویوونکو له ږغونو سره سم، د لیکنۍ یا تحـــــــریري ژبي پـــــــه پر مختګ کي د ډېرو ګډوډییو او تېروتنو مخه نیسي.

په پای کي د دې ټکي یادونه بې ځایه نه ده، چي د پښتو ژبي د یوه منلي او پاییدونکي معیار له پاره باید تر هر څه مخکي د خلګو د نیژدې والي او پیوستون په لاره کي عملي ګامونه پورته سي . پښتو د یوې ژوندۍ او فعالي ژبي په توګه د کور او کلي له کوچني او محدود چاپېر څخه د ټولنیز ژوند هر ډګر ته وایستله سي؛ او په بشپړ ځواک سره يې ودې او پر مختګ ته کار وسي . په داسي شرایطو کي دئ، چي پښتو ژبي د پخو او منلو معیارونو د را منځ ته کېدو خبري په ډېري اسانۍ تحقق مومي . هر لیکوال، شاعر او څېړونکی چي خپلي عقیدې، نظریې او بیانونه په اسانه ، ساده او خوږو ټکو کي وړاندي کړي؛ او تر وسه وسه زیار وباسي، چي په وینګ او کښنګ یا خبرو او لیکنه کي يې ډېر توپیر نه وي، په خپله د معیاري پښتو په رامنځ ته کولو کي لویه برخه اخلي . د پښتو ژبي معیاري بڼه په واقعیت کي د ویلو او لیکلو هغه اسانه، ساده، منطقي او معقوله لاره ده، چي هر څوک يې په ورين تندي منلو ته غاړه ږدي . ټول پښتانه په تېره بیا پوهان او د قلم خاوندان، د داسي لاري په جوړولو کي خپله ونډه لري . باید په هر اړخیزو او پرله پسې کوښښونو سره د پښتو د معیاري کېدو پر لور ګامونه پورته کوو؛ او په دې کار کي تل د پوهې، منطق او تدریجي پرمختګ لاره غوره کړو . وچي پرېکړي او تش احساسات ، د پښتو ژبي د پاخه او منلي معیار په را منځ ته کولو کي ګټوره برخه نه سي اخیستلای. . .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د يوې کره او معياري پښتو په لار کې پرتې ستونزې

د پښتون قام د ټولنيز ژوند بېلابېلو اړخونو ته په يوه سرسري او ځغلند نظر سره دا حقيقت له ورايه ښکاري، چې د يوې کره او معياري پښتو په را منځ ته کولو کې خورا په پېخر ستونزې او پېچومې پرتې دي؛ چې ليرې کول يې په هيڅ وجه د دوو يا درو ورځو کار نه دئ . لکه څنګه چې مخکې هم يادونه وسوه، دا ستر رسالت په تشو ولولو او وچو پرېکړو هم نه بشپړېږي . د دې لوی او ارزښتناک کار له پاره علمي او عملي کړنلارې ته اړتيا ده، چې د ټولو پښتنو په ګډو کوښښونه سره ګام په ګام او پړاو په پړاو بشپړه سي.

د پښتو ژبې د ويلو او ليکلود يوه معياري سبک د جوړولو له پاره بايد، تر هر څه مخکې دغه سپېڅلې او لرغونې ژبه په افغانستان کې د پارسي او په پاکستان کې د انګرېزي او اُردو ژبو له ناوړه اغېزو و غوژورله سي . د دې خبرې مانا دا ده، چې پښتو بايد په افغانستان او پښتونخواکې د ترجمې يا دوهمـــې ژبې له دريځـــه ووزي . په بله وينا، پښتو بايد د ښوونځيو، پوهنتونو، دولتي او خصوصي ادارو، چاپوونکو او خپروونکو مؤسسو، تجارتي راکړې ورکړې او ټولنيز ژوندانه په يوه ژوندی، فعاله او خوځنده ژبه واوړي . د افغانستان په پلازمينه (کابل) کې تر اوسه پورې پښتانه زده کوونکي د کافي پښتو ښوونځيو د نسته والي له امله جبراً د پارسي ژبې ښوونځيو ته ځي؛ دکابل پوهنتون د ژبو او ادبياتو پوهنځي له پښتو څانګې پرته د کابل پوهنتون، کابل پوليتخنيک، کابل طب، حربي پوهنتون، هوايي پوهنتون او نورو ټولو تحصيلي او دولتي ادارو په بشپړه توګه ژبه پارسي ده . ښه مې په ياد دي، چې دکابل پوهنتون د حقوقو او سياسي علومو په پوهنځي کې حتا له پښتانه استاد څخه هم په پښتو ژبه پوښتنه کول د کوپر (کفر) په څېر ناوړه کار ګڼل کېده؛ د دولت په مطبوعاتي او خبري مؤسسو کې ټول متونه لومړی په پارسي ليکل کېږي؛ او بيا يوازې د تش په نامه حساب پوره کولو له پاره، په پښتو ژبه ترجمه کيږي؛ په پښتو ژبه ژباړل سوي کتابونه، ورځپاڼې او نور چاپي مواد تل د پارسي ژبې تر کتابونو، ورځپاڼو او نورو خپرنيزو موادو په ډېر ځنډ او ټيټ کيفيت چاپيږي . البته په پښتو ژبه د نوو علمي او تحقيقي اثارو ترجمه، پر خپل ځای ډېر ارزښتنمن او ګټور کار دئ؛ خو هيڅ ژبه له هغو څخه پښتو بايد يوازې د ژباړې هغه هم ناوړه ژباړې ژبه نه وي . پښتانه شاعران، ليکوال او څېړونکي بايد په خپله پراخه او شتمنه ژبه د نوشتګرييو، خلاقيتونو او هستونو لوی فرصتونه ولري . د همدغو موخو او هدفونو له پاره يې استعدادونو لا وغوړيږي؛ خو په پښتني چاپېرکې ترخو او ځورونکو شرايطو، پښتو ژبه يوازې د يوې کمزورې او بې خونده ژباړې مقام ته ټيټه کړې ده . نور ولسونه په نوښتګرو او تحقيقي ليکنو سره خپلې ژبې ارتوي؛ او موږ د دوهمې ژبې په توګه يوازې د نورو پر ښو او بدو شخوند وهو . په داسې حالاتو کې ناڅاپې نه ده، چې هر څوک (پښتون، تاجيک، هزاره، اوزبک، بلوڅ او نور وروڼه قومونه) پارسي ژبې ته مخه کوي؛ ځکه په خپله مورنۍ ژبه يې د څه موندلو او څه لوستلو ټولې لارې بندې سوې دي.

په افغانستان او پاکستان کې سياسي واکمنانو تل د مځنکنۍ بشپړتيا، سياسي خپلواکۍ، ملي واکمنۍ او نورو ملي ارزښتونو د ساتنې او دفاع پر مهال تر بل هر قوم مخکې، زړورو پښتنو ته د قربانۍ او سرښندنې بلنه ورکړې ده؛ او

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خپلو سیاسي ګټو د ساتنې په مقصد یې له پښتو ژبې او پښتو دودونو سره لوبې کړې دي؛ خو کله چې په هیواد کې سوله او امنیت ټینګ سوی دئ، بیا نه یوازې پښتو او پښتني دودونو ته شا ګرزول سوې ده؛ بلکې د پښتون ولس او پښتو ژبې پر خلاف د ځینو پوچ مغزو د ملنډو او زهرجنو تبلیغاتو مخنیوي ته هم هیڅ پام نه دئ اړول سوی .

پښتو ژبه له اوسنې ځپلې او نتلې حالت څخه خپل وړ مقام ته رسول، په هیڅ ډول خدای مه کړه له پارسي او نورو وطني ژبو سره د دښمنۍ او تربګنۍ په مانا نه ده . بایددا عیني واقعیت په ورین تندي و منو، چې پښتو ته شا ګرزول؛ او د ټولنیز ژوندانه په هره برخه کې د پارسي ژبې تسلط او واکمني په هیڅ ډول زموږ د ملي یووالي سیمبول نه دئ . که څوک فکر کوي، چې د پښتو او نورو افغاني ژبو پر ځای د پارسي ژبې جبري خپرول او رواجول د دې هیواد د ملي وحدت ضامن دئ، ډېر تېروتلي دي . د دې لرغوني او ویاړلي خاوري هیڅ قوم او هیڅ وګړی د دې حق نه لري، چې پښتانه یا نور ورونه قومونه د خپلې خوږې او سپېڅلې ژبې پرېښوولو یا کم رنګه کولو ته اړباسي . له دې مسألې سره د عِلمي چلند لاره دا ده، چې د افغانستان د ټولو وروڼو قومونو بېلابېلو ژبو ته د هغو د ویوونکو په تناسب، د ودې او پرمختګ هر اړخیز امکـــــانات برابر سي . په دې کې هیڅ شک اوشبه نسته، چې پر شتمنې او پراخې پارسي ژبې سربېره، د دې هیواد د نورو وروڼو قومونو د ژبو زده کړه هم، د هر ریښتیني افغان له لویو ښېګڼو او هونرونو څخه ګڼل کیږي . پښتنو دا فضیلت او هیواد پالنه په عمل کې ښوولې ده . د پښتنو شاعرانو، لیکوالو او محققانو له خوا په پارسي ژبه د شعري دیوانونو، تاریخونو، ادبي او علمي اثارو شمېر دونه اوږد او مفصل دئ، چې د یوه جلا کتاب د لیکلو اړتیا را منځ ته کوي؛ خو په دې لنډو ټکو کې د پارسي ژبې، ادب، تاریخ، تاریخي جغرافیې، کتاب پېژندنې، لرغونپوهنې او ډېرو نورو علمي څانګو په بډاینه او پرمختګ کې، یوازې د افغاني فرهنګ د معاصر پېر د مخکښ او تر ټولو وتلي شاعر، لیکوال، مؤرخ او څېړونکي - لوی استاد علامه عبدالحي حبیبي (۱۲۸۹ ش / ۱۹۱۰م � ۱۳۶۳ش/ ۱۹۸۴م) د بې سارو علمي اثارو یادونه کافي ده، چې د نړۍ په ټول پارسي ژبې قلمرو (افغانستان، ایران او تاجیکستان) کې یې هیڅ حقپال لیکوال ، څېړونکی او عالِم له علمي مقام او فیوضاتو انکار نسي کولای . د دې یادونې مقصد فقط دا دئ، چې پښتنو هیڅکله د نورو وروڼو قومونود ژبو؛ په تېره بیا پارسي په زده کړه او غوړېدو کې تعصب او بې پروایي نه ده کړې . سره له دې روښانه حقیقتونو، پښتانه نه یوازې له خپلې لرغونې او سپېڅلې ژبې سره تر هرې بلې ژبې ډېره مینه لري؛ بلکې پښتو ژبه او پښتني دودونه د خپلې تاریخي پېژندنې مهمه برخه ګڼي . د دې څو لنډو خبرو په یادولو سره اوس دلته دا پوښتنې پیداکیږي، چې پښتو ژبه په داسې شرایطو او حالاتو کې، څنګه وده او پرمختګ کولای سي ؟ ایا په داسې شرایطو او امکاناتو کې، د پښتو ژبې د ویلو او لیکلو نوې معیارونه را منځ ته کېدای سي؟

جواب ساده او روښانه دئ، تر څو چې له امو تر اباسینه ، له چتراله تر بولانه او له بولانه تر غوره، د پښتنو په منځ کې ټینګې او مزبوتې (مضبوطې) اړیکې پیدا نه سي؛ او ټول پښتانه په یوه وجود او یوه اواز خپله اصیله او لرغونې ژبه د ښوونځی، پوهنتون، رادیو، تلویزیون، مطبوعاتو، دولتي او خصوصي ادارو، سوداګرۍ، لیکنو، مشاعرو، علمي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

او تحقيقي غونډو، کلتوري او هونري بانډارونو او نورو ډول ډول اجتماعي او اقتصادي فعاليتونو ژوندی او واکمنه ژبه نه کړي ، تر هغه مهاله د پښتو په ويلو او ليکلو کي د نوو لارو او معيارونو مسأله د اوبو پر مخ کرښي دي؛ ځکه هر معيار او هر سبک د بقا او پرمختګ له پاره لازمو شرايطو ته اړتيا لري . که غواړو، چي پښتو ژبه په ټوله نړی کي د يوه عام او منلي معيار تر مقامه ورسو، بايد تر ټولو دمخه په خپله ټولنه او چاپيرکي د داسي لوی ارمان د تحقق حال اومجال پيدا کوو . په ټولنه کي د عيني او ذهني شرايطو له برابری او چمتووالي پرته څو شاعران، اديبان ، ژبپوهان، ليکوال او څېړونکي په يوه يا څو غونډو کي د ژبي او ادب نوي معيارونه نه سي را منځ ته کولای . د نوو معيارونو او نوو لارو ايجاد، يوازي د ټولني د واکمنو عيني او ذهني شرايطو په چوکاټ کي ممکن دئ . چټکتيا او کراري يې له يوه سره د ټولني د مادي او مانوي (معنوي) ژوند په بدلونونو پوري اړه لري . د افغاني فرهنګ وتلئ او منلئ بابا، لوی استاد علامه عبدالحی حبيبي، د پښتو د معياري ليکلاري په اړه همدغو واقعيتونو داسي اشاره کوي :

�زما په خيال د پښتو لپاره يو تخيُلي او حقيقي � معيار � ټاکل د اوس کار ندئ ؛ او نه دا کار يو يا دوه تنه کولای سي . معياري ليکنه هغه وخت کېدای سي، چي د پښتو له ټولو لهجو څخه د اجتماعی او مدني اختلاط او ادبي ګډون او تفاعل په اثر کي يو معيار را ووزي ؛ او دا هغه وخت ممکنه ده، چي پښتانه له قبيله يي ژونده ووزي؛ او تګ راتګ دوني يکښي ډېر سي، چي ټولي لهجې او خصوصي تعبيرونه او اداوي او ګرامري خصايص سره ګډ سي؛ او د � بقای اصلح � له قانونه سره برابر ناوړه ووزي؛ او � وړ � پاته سي . � (حبيبي، پښتو نثر ته کره کتني ٢٥).

د لوی استاد په دغه بيان کي له ورايه څرګنده ده، چي د پښتو ژبي د معياري ليکدود يا معيار ي سبک را منځ ته کول، تر هر څه وړاندي د ټولو پښتنو په منځ کي د سياسي، فکري، کلتوري، اجتماعي او اقتصادي اړيکو ټينګښت او پراخوالي ته اړتيا لري . طبيعي خبره ده، چي د انساني ټولنو تر منځ د بېلابېلو اړيکو پياوړتيا، تدريجي او تکاملي بهير دئ . په بله وينا د پښتنو تر منځ د بېلابېلو اړيکو پراختيا او مزبوتوالی په خپله د معياري توب شرايط او امکانات برابروي . دا کار د يوه يا څو کسانو تر وس وتلئ دئ . که څوک د پښتنو بېلابېلو لهجو او رنګارنګو فرهنګي ميراثونو ته په شا ګرزولو سره د خپلو جعل سوو معيارونو د تپلو او بابولو هڅه وکړي، داسي هلي ځلي پښتو ته د ګټي پر ځای ورانی او زيانونه رسوي .

د معياري پښتو د را منځ ته کولو په لړ کي، د ځينو ليکوالو او پوهانو کوښښونه علمي تاداو نه لر ي . دا هڅي او تلاښونه تر ډېره حده احساساتي بڼه لري . لکه څنګه چي ګورو، کله کله د پښتو ژبي يوې او بلي لهجې ته د بې قاعدې لهجې په توګه ګوته نيوله کيږي؛ کله کله د پښتو � معياري � کولو له پاره، د حساب او هندسې په شان د فيصدی فارمولونه وړاندي کيږي؛ او کله کله بيا د ژبي علمي مسألې دسياسي لانجو غوځولو په څېر د ډېرو (اکثريت) او لږو (اقليت) د اصولو له مخي حليږي . زموږ دې ښاغلو پوهانو تر اوسه پوري دا مسلم واقعيت نه دئ

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پېژندلئ، چي ژبه نه د فيصدۍ په فارمولونو او نه هم د � اکثريت � او � اقليت � د اصولو په مرسته، معياري توب ته رسېدای سي .

عجبه خو دا ده، چي د پښتو په بېلابېلو لهجو کي د قاعدې او بې قاعدې خبره خو نه منلو او دقيقو او نه هم تېروتلو او مغرضو افغانستان پېژندونکو کړې ده . د پښتو ژبې او ادب وتلو استادانو- لوی استاد علامه عبدالحي حبيبي، علامه عبدالشکور رشاد، پوهاند صديق الله رشتين، ګل پاچا الفت، عبدالرؤف بېنوا، قيام الدين خادم او ډېرو نورو هيچا نه په پښتو لهجو کي د يوې ځانګړي لهجې د قاعدې او بې قاعدې خبره کړي ده؛ او نه يې د يوې کره او معياري پښتو په لار کي، د و نېو د وېش؛ او د دې يا هغې لهجې د اکثريت او اقليت په اړه خبري کړي دي . د افغاني فرهنګ په تېره بيا پښتو ژبې منلي بابا ، لوی استاد علامه حبيبي، او تر هغه وروسته د پښتو ژبې او ادب وتلي استاد، علامه رشاد، له خپلي ټولي پوهي او تبحر سره سره بيا هم هيڅکله ونه ويل، چي ليکوال او څېړونکي بايد د دوي په کندهارۍ لهجه خبر ي او ليکني وکړي . بالعکس يې ټول ليکوال، شاعران او څېړونکي هڅول، چي له هر ډول تکلف او تصنع پرته د خپلو عامو خلګو په ژبه ليکني وکړي . هغوی په ډېري اسانۍ سره کولای سوای ، چي د خپلي پراخي پوهي او علمي مقامونو په استناد، په پښتو ژبه او ادب کي د خپلي خوښي معيارونه وټاکي؛ او بيا يې د خپل نامه د غټولو له پاره د هيواد پر علمي، تحقيقي او مطبوعاتي مؤسسو و تپي ؛ خو لکه څنګه چي ټول معاصران شاهد دي ، هغوی هيڅکله خپله لهجه، خپل سبک، خپل فکر ا و خپل لاره د معيار په توګه وړاندي نه کړه . تاريخي تجربې ښيي، چي د بېلابېلو ژبپوهانو، شاعرانو، اديبانو او عالمانو له خوا وړاندي سوي معيارونه هيڅکله عام،کُلي او ابدي خصوصيت نه لري . د ژوندانه په هره برخه کي د پرون پياوړي او پاخه معيارونه، د نن له زورورو معيارونو سره سيالي او مقابله نسي کولای؛ سبا هم په هره ټولنه کي نوي بدلونونه، نوي معيارونه او نوي دودونه له ځانه سره راوړي . د همدي اصل او قانونمندۍ پر بنسټ بايد هيڅ معيار په پټو سترګو و نه منل سي . هر څه د نوو بدلونونو او پر مختګونو په رڼا کي و څېړل سي . په بله ژبه هر هغه څه، چي د نوي عصر غوښتنو او اړتياوو ته معقول جواب و وايي، د خلګو له خوا په ورين تندي منل کيږي؛ او د معيار جامه اغوندي .

حقيقت دا دئ، چي د پښتو ژبې په بېلابېلو لهجو کي د بې قاعدګيو او ګډوډيو په اړه څېړنه بايد د پوهي او منطق پر پاخه تاداو ولاړه وي . له بده مـــــرغــه د � معياري پښتو � ځيني لارښوونکي، د پښتو ژبې د بېلابېلو موضوع ګانوپه اړه څېړنه له راکيټ ساينس سره ورته ګڼي؛ او په دې توګه چا ته اجازه نه ورکوي، چي د خپلي مورنۍ او پلرنۍ ژبې پر بېلابېلو اړخونو او موضوعاتو ورغېږي . د دې ناوړه دريځ يوازنی مقصد له دې پرته بل څه نسي تعبير کېدای، چي هر څوک په پښتو کي د خپلسرو معيار جوړوونکو ناوړه لاس وهني، په پټو سترګو نعوذبالله د قرآن دکرښو په شان ومني؛ اوپر هيڅ ناسمو جعلياتو يې د انتقاد ګوته کښېنږدي . د پښتو ژبې او ادب لويو استادانو هيڅکله داسي بيانونه نه دي کړي . د دې پر خلاف يې هر چا ته بلنه ورکړې ده، چي په خپله مورنۍ لهجه او خپلو سيمه ييزو محاورو د پښتو ژبې او ادب په غوړېدو کي فعاله برخه واخلي . .. هر چاته څرګنده ده، چي پښتو د يوه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستر او لرغوني قوم ژبه ده . د دې ژبې د يوې ځانګړې لهجې په تړاو ناسم ګومان يا ناسمه پرېکړه، د ټولې ژبې ادبي اصالت او قاعده له پوښتنې سره مخامخ کوي؛ ځکه همدا لهجې او ژبنې جوړښتونه، زموږ د ادبي مخکښانو په لوړو او ګران بيو اثارو کې هم په پــراخ توګه کار سوي دي . شک نسته، چې د هرې ژبې په بېلابېلو لهجو او ادبي اثاروکې کله کله ځيني ناوړه او بې قاعدې ټکي، ترکيبونه، عبارتونه او جوړښتونه تر سترګو کيږي، چې پښتو هم له دې طبيعي خصوصياتو ليرې نه ده؛ مګر دا نيمګړتياوې هيڅکله په يوه خاصه لهجه پورې نه دي تړلي .

زه په خپله په تېرو دېرشو کلونو کې د خپلو اوږدو پر دېسيږو په ترڅ کې، د نړۍ پر بېلابېلو توکمونو او ژبو سربېره د خپل پښتون ټبر له خورا ډېرو قبيلو، خېلونو او پښنو سره مخامخ سوی يم . د هغوی له رنګارنګو دودونو او بېلو لهجو څخه مې په ريښتيا سره ډېر نوي شيان زده کړي دي . د زده کړې دالړۍ نه يوازې ما غوندې نالوستي سړې؛ بلکې هر پوه او سترګه ور سړې ته هم خورا په زړه پورې ده . د افغانانو د مهاجرتونو دې اوږد بهير او د خلګو دکلتوري، اجتماعي او اقـــتصادي اړيـــــــــکو لا ټينګښت، د پښتو د مختلفو لهجو او بېلو رواجونو تر منځ پخواني توپيرونه تر ډېرې ګچې لږ کړي دي . د بېلابېلو سيمو او قبيلو خلګو اوس په خپلو ناستو ولاړو کې داسې حقيقتونه موندل، چې پلرونه او نيکونه يې په هغو هيڅ خبر نه وه . هر څوک له نورو سره په راشه درشه کې، خپل ناوړه پرېږدي؛ او د نورو ښه خپلوي . د پر مختګ او تکامل دا قانون، زموږ د مادي او مانوي (معنوي) ژوند په ټولو برخو کې جاري او ساري دئ.

د � معياري پښتو � ځيني جذباتي پلويان په واقعيت کې، د پښتنې ټولنې سياسي، اجتماعي، فرهنګي او اقتصادي شرايطو ته په نه پاملرنې سره، د نورو ژبو د اومو او نيمګړو معيارونو پيښې کوي؛ او له هغو سره د سيالۍ او رقابت په هيله غواړي په يوه پلا له لومړۍ زينې څخه د بام سر ته ټوپ و وهي . له دې امله يې په لېونتوب سره لستونې را نغښتي دي، چې خپل ناوړه او جعل سوي معيارونه، په پښتو کې د نوو کشفياتو په شان د ډله ييزو رسنيو له لارې پر خلګو وتپي . دې کار زموږ په ښکلې او سپېڅلې پښتو داسې شوډنګ کړی دئ، چې زه له شلو پښتونو سوچه پښتون هم، د دوی په ډېرو اختراع کړو ټکو او ترکيبونو نه پوهېږم؛ او يا مې په اروېدو سره پښتورګي له خندا چوي.

که په څرګندو او روښانه ټکو و وايو، تر هغه مهاله چې په ټولنه کې له پښتو سره د سياسي واکمنانو د مور او ميرې چلند نه وي ختم سوی؛ او موږ خورو ورو پښتنو د خپلې ژبې او نورو کلتور ي ارزښتنو د غوړېدو له پاره پياوړې او ګرندې ګامونه نه وي اخيستي، د يوې معياري پښتو را منځ ته کول، کټ مټ په ناړو د کاغذ له موښلولو سره ورته والی لري . بايد د پښتو د پرمختيا او پراختيا مسأله له ريښو او تاداوه حل سي . دا اساسي او بنستيز حل په ګرده پښتنې ټولنه کې د لازمو مادي او مانوي شرايطو په را منځ ته کولو سره ميسر دئ، چې د هغو د بشپړتيا رسالت بيا هم زموږ پښتنو پر اوږو پروت دئ . بايد له همدې شېبې څخه هوډ وکړو، چې د دې لوړ انساني او ملي هدف د تحقق له پاره په علمي تياري او سره سينه کار کوو؛ او د پښتنې فرهنګ د هر اړخيز ي ودې او پرمختګ په لاره کې، له هيڅ راز قربانييو ډډه نه کوو . په پاکستان کې د پښتو د معياري کولو په وړاندې پرتې ستونزې تر افغانستان هم

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېري او پراخي دي، چي دلته يې په شمېرلو او څېړلو نور وخت نه نيسم . که و غواړو چي د پښتو د ويلو او ليکلو اوسنۍ پاشلی سبک تر يوه علمي او منلي معياري مقام پوري ورسو، نو تر ټولو لومړی شرط د دې ژبي په وړاندي د بېلابېلو سياسي او تبعيضي خنډونو ليري کول دي، چي د هغه په تحقق کي هم د پښتنو ګډي هڅي او ټينګ يووالی ډېر ارزښتناک ځای لري.

د ژبي سوچه کول ياني څه ؟

د ژبي سوچه کول، لکه څنګه چي له نامه څخه يې ښکاري د پردو کليمو، ترکيبونو، تعبيرونو او اصطلاحاتو پر ځای د خپلو ټکو کاروني ته وايي . د ژبي د سوچه کولو خيال په ظاهره خورا ښکلی او په زړه پوري برېښي؛ خو په عمل کي ډېر ګران او حتا ناممکن کار دئ . علمي څېړني او تاريخي شواهد جوتوي، چي بشري ټولني په بېلابېلو لارو او ډولونو يو پر بل اثر ښندي؛ او د نړۍ هيڅ بشري ټولنه د نورو له اغېزې خوندي نه ده. په داسي شرايطو او حالاتو کي، د ژبو د بشپړ سوچه کولو فکر له خپل ټول جذابيت سره سره، کټ مټ له يوه غولوونکي سَراب سره ورته والی لري . د انسانانو په ژوند کي سياسي، فکري، فرهنګي، اجتماعي او اقتصادي بدلونونه او متقابلي اړيکي د ژبو د سوچه پاته کېدو ټول خوبونه له منځه وړي .

د ژبي د سپېڅلتيا خوندي کول او د ژبي د يومخيز سوچه توب په لاره کي کوښښونه دوې بېلي نظريې او مسألې دي . شک نسته، چي د هري ژبي اصلي ويوونکي، له هغو څخه پښتانه بايد د خپلي ژبي اصالت او سپېڅلتوب ته د زړه له کومي پام وکړي؛ د خپلو اصيلو ټکو، ترکيبونو او اصطلاحاتو په روزنه او پالنه کي نه ستړی کېدونکی زيار وګالي؛ په ورځنييو خبرو او ليکنو کي پردو ټکو، عبارتونو او محاورو ته په اسانۍ سره ځای ور نه کړي، چي زموږ د پلرونو او نيکونو د لرغوني ميراث ځای ونيسي . له بده مرغه د ژبي د پرمختګ تګلوری تل زموږ په لاس کي نه وي، نو ځکه تل د يوه ژوندي موجود په توګه د طبيعي او غير طبيعي عواملو د اثر ښندني له امله خپله څېره بدلوي ؛ خو د ژبـــــــي يو مخيز سوچه کول، د يوه تنګ نظره ملت پال او غير علمي جريان په توګه، په حقيقت کي له ژبي څخه د ټولو پردو ټکو، ترکيبونو، اصطلاح ګانو شړل او د هغو پر ځای د سترګو په رپ کي د نورو ټکو درول دي . دا کار د ټولنيز ژوند بېلابېلو بدلونونو ته شا اړول؛ او په نتيجه کي د ژبي د ډېرو ارزښتناکو پانګو د ضايع کولو او کم رنګه کولو په لار کي هلي ځلي دي . داسي انقلابي غورځنګونه، خلګو ته د ژوندانه په ټولو چارو کي لوی کړاونه او پېچومي پېښوي . په راتلونکي څېرکي کي د ژبي ددغه راز سوچه تابه په اړه لنډي خبري او ځيني مثالونه وړاند ي کوو.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ژبو د سوچه کولو افراطي لار

د ژبو سوچه کولو افراطي لار ، تر ډېره حده سیاسي ختېه لري . په ډېرو ملتونو کي ملتپالو شخصیتونو او ګوندونو ، د سیاسي او فرهنګي خپلواکۍ په ترلاسه کولو سره د ژبو د یومخیز سوچه توب کړنلاري غوره کړي دي؛ خو حقیقت دا دئ چي د هري ژبي، له هغې ډلي څخه د پښتو سوچه کول، هیڅکله د ملي جذباتو او ولولو کار نه دئ . د نړۍ په ټولو ژبوکي د بېلابېلو طبیعي او غیر طبیعي عواملو له امله، د پردو ژبو او فرهنګي جریانانونو ژوري اغېزي له ورایه څرګندي دي . هیڅوک دانسانانو په ټولنیز ژوند کي، د هغو د متقابلو اړیکو او هر اړخیزو بدلونونو له ستري ونډي څخه سترګي نه سي پټولای . د ژبو د سوچه کولو افراطي چلند، د یوه پوخ علمي او منطقي تاداو پر ځای د احساساتو او هوس پر وچو بوسو ولاړ دئ؛ نو ځکه بې ناکامۍ بله نتیجه نه لري . د جرمني، تورکیې او ایران د افراطي سوچه کولو کړنلاري ګرده د دې واقعیت روښانه بولګې دي . زموږ په هیواد کي هم د پردو ټکو د سراسري شړني غورځنګ د علمي او منطقي اساساتو پر ځای، نیشنلیستي منشأ او بنسټ لري .

په دې مبحث کي د پارسي ژبي د سوچه کولو پر ځینو غېرعلمي اساساتو او تاریخي مثالونو څو لنډې خبري کوو، چي د پښتو د� سوچه کولو � مدعیان یې په غور سره وګوري؛ او هیڅکله د نورو د افراطي او غیر علمي کړنلارو پیښې ونه کړي . لکه څنګه چي پوهېږو ایرانیانو څو لسیزي مخکي په ډېر جدیت سره د پارسي ژبي د سوچه کولو بهیر پیل کړ؛ او غوښتل یې چي دټولو دخیلو ټکو او اصطلاحاتو پرځای خپلي پارسي کلیمې او اصطلاحات وټاکي؛ د دې افراطي او غیر علمي طرحي له مخي باید هر څه په څو میاشتو او کلوکي پارسي رنګ اخیستی وای؛ خو له دې امله چي دغو افراطي کړنلارو او کوښښونو، په ژبه او نورو فرهنګي مسألوکي د ټولنیزو بدلونونو د قانون پر خلاف عمل کاوه، نو ځکه یې د پام وړ نتیجې تر لاسه نه کړې . د ایران د پارسي کولو نه ستړې کېدونکې فابریکه، په حقیقت کي له ډول ډول پېچومو او کړاونو سره مخامخ سوه . تر ټولو لومړۍ ستونزه یې دا وه، چي د پارسي کولو په ایرانۍ فابریکه کي د ځینو اروپایي، عربي، تورکي او هندي کلیمو له پاره هیڅ ډول معادل ټکي ونه موندل سوه . له دې امله یې په ناچارۍ سره په سلګونو ټکي او اصطلاحات؛ لکه اسلام ، دنیا، آخرت، زکات، صدقه، قانون، حقوق، میراث، مجاز، مشروع، مجلس، ثابت، مستحکم، کتاب، مطب، مجتهد، مجاهد، تصادف، تصادم، خانم، خاتون، کتک، کمک، چماق، تلګرام، تلګراف، اتوبوس، اتومبیل، ماشین، سیګار، ژنرال،کالوري، کروات او داسي نور په خپله اصلي بڼه ومنل . د پردو ټکو او مصطلاحاتو د پارسي کولو له پاره د ایران بله ستونزه دا وه، چي د مروجو ټکو پر ځای یې خلګ په لوی لاس د پردو ټکو کارولو ته اړ کړه؛ مثلاً په ایران کي اوس زیاتره خلګ د � تشکر � یا � مهربانۍ � پر ځای د میرسي (Mercy) اروپایي ټکی کاروي . دغه راز د � شهراه � یا� شارع � پر ځای د اتوبان) موټر (Auto = سړک (Bahn = جرمنۍ کلیمه او د سبزي پالک له پاره د انګریزي ژبي د (Spinach) ټکی د� اسفناج � په بڼه استعمالوي . د داسي عربي، تورکي، هندي او اروپایي ټکو فهرست خورا اوږد دئ، چي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ايراني لغت جوړوونکو يې پر ځای پارسي کليمې ايښي دي؛ خو عام خلګ يې په بهرنيو نومونو بولي . دا کار د افراطي سوچه کولو له ناکامۍ پرته بله مانا نه لري .

په ايران کې د پارسي ژبې د سوچه کولو يو بل مشکل دا دئ، چې د ځينو پردو ټکو له پاره يې داسي بې خونده پارسي کليمې غوره کړې دي، چې د سليم عقل، ژور منطق، او پوځوالي يا په بله وينا فصاحت او بلاغت ازموينه نسي تيرولای؛ د مثا ل په توګه ايرانيانو راديو تلويزيون ته، چې د ډله ييزو اطلاعاتو د جهاني وسيلو په توګه په ټوله نړۍ کې منل سوي کليمې دي، د � صدا و سيما � نومونه غوره کړي دي . په دې دوو ټکو کې لومړی ټکی � صدا� بيرته عربي لغت دئ . په دې ډول ايرانيانو د � راديو � د جهانشموله، اسانه او منلي کليمې پر ځای د عربي � صدا � ټکی کښېښود . ځوک نه پوهيږي، چې د دې کار ګټه په څه کې ده ؟ ولي بايد په نړيواله ګچه منلې او عامه سوې پردۍ کليمه د بل داسي بهرني ټکي له خوا وشړل سي، چې خلګ يې له نوي مانا او مفهوم سره هيڅ اشنايي هم نه لري . يا په بله ژبه دا ټکی په فصيح او بليغ ډول د نوي مفهوم (تلويزيون) د بيانولو وړتيا نه لري . دا يوازي د مسألې د شکلي او ظاهري اړخ مشکلات دي؛ خو د � صدا � او � سيما � اصلي ستونزه د هغو په مانا کې نغښتې ده؛ ځکه د � صدا � عربي ټکی د اواز په مانا دئ؛ او د � سيما � کليمه د مخ، څېرې، تندي او داسي نورو په ماناوو راغلې ده . د � سيماء � ټکی په عربي ژبه کې د علامت او هيئت په ماناوو کارېږي (عميد ۲: ۱۵۰٦) چې دا په خپله هم له يوې خوا له پارسي مانا سره د التباس بېله ستونزه پېښوي ؛ او له بلي خوا د راديو تلويزيون نړيوال ټکي يوازي د اواز او څېرې په ماناوو نه دي . په بله ژبه هر ږغ او اواز ته هيڅکله راديو نه سو ويلای . همدغه رنګه هر تصوير، څېره او مخ په هيڅ ډول تلويزيون نه سي بلل کېدای.

که حقيقت ته تن ور کوو، نو دا خبره بايد په ورين تندي ومنو، چې د راديو او تلويزيون په نړيوالو ټکوکي د اواز او انځور تر لفظي ماناوو ډېر غټ او ارت مفهومونه نغښتي دي . راديو داسي برقي او تخنيکي وسيله ده، چې د هغې په کومک خبرونه، خبرتياوې، موسيقي او نوري اطلاعاتي مسألې له زرونو کيلومتره واټن څخه اورېدل کيږي . هو په راديو کې اواز سته؛ خو هر اواز راديو نه ده . که خر، سپی، چرګ يا نور ژوي اوازونه باسي، د دې مانا دا نه ده چې هري خوا ته راديوګانې چالانه دي . که لږ څه ځير سو په تليفون، مخابره، ګويا (ږغ خپروونکې آله) مايک (ږغ ثبتوونکي آله) او ډېرو نورو تخنيکي او برقـــــــي وسيلوکي هم اوازونه سته . دلتـــــــه هم دا پوښتنه پيدا کيږي، چې ولي دغه ږغ خپروونکو وسيلو ته راديو نه وايو؟ د اواز خپروونې پر ګډ خصوصيت سربېره، د دغو وآلو په ميخانيکي او برقي جوړښت کې ډېر توپير سته . هغه خپروني، چې د راديو له لاري کيږي، هيڅکله د تيلفون، مخابرې، ګويا، مايک او داسي نورو په مرسته نه کيږي . همدغه شان، په تلويزيون کې ريښتيا هم څېره او تصوير ښکاري؛ خو هر شکل او انځور د هيڅ منطق له مخي تلويزيون نه بلل کيږي . په تلويزيون کې د ځانګړو تخنيکي او برقي وسايلو په مرسته له اواز سره د ټولو ژونديو پېښو تصويرونه هغه هم له سوونو او حتا زرونو کيلومتروفاصلې څخه مالوميږي . هر عکس او انځور د ژوندي موجود په شان خبري کوي . تلويزيوني انځورونه او ږغونه، په حقيقت

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کي له ليري واټن څخه د خلګو ژوندي عکسونه او مخامخ خبري ښيي ؛ مګر يو بې سا او بې اوازه تصوير، چي دوی يې � سيما � بولي، څنګه د تلويزيون لوی، پراخ او پرمختللی مفهوم افاده کولای سي ؟!

ايرانيانو د ميزايل (Missile) د لاتيني ټکي له پاره د � موشک � کليمه جوړه کړې ده . زه نه پوهيږم، چي دوی د موش يا موږک ټکی له کمه ځايه وموند، چي وروسته يې د تصغير د نخښې (ک) په زياتولو سره هغه نور هم پسي کوچنی کړ؛ ځکه د ميزايل په ټکي کي خو د موږک هيڅ يادونه نسته . که دا نوم اېښوونه، له موږک سره د ميزايل د شکلي او ظاهري جولې د ورته والي پر بنسټ سوې وي، نو بايد د � موشک � ايراني لغت جوړوونکو په دې خبر ه سر خلاص کړی وای، چي هر ميزاييل له موږک سره په څېره او بڼه کي ورته والی نه لري . تخينکي وسيلې هم د هر بل موجود په څېر، د نوو ساينسي بدلونونو او پرمختګونو له کبله خپلي بڼې او جولې اړوي . نه پينځوس کاله مخکي توپک او توپ پر خپله پخوانۍ بڼه پاته دئ؛ او نه هم ورځ په ورځ پرمختلوونکي راکيټونه . که يې پرون د موږک په څېر غټ غوږونه او اوږده لکۍ لرله، اوس ښايي ګرسره د پراخو غوږو او اوږدې لکۍ په شان ميکانيزم و نه لري . د دې خبري مقصد دا دئ، چي لغت جوړوونکی بايد د نوو ټکو په جوړولو کي داسي نومونه غوره نه کړي، چي ونه او ګونه يې د وخت په تېرېدو سره بدلون ومومي؛ او تر څه مودې وروسته د وضعه سوي ټکي مانا او مفهوم د شي له ظاهري او فزيکي جوړښت سره سمون و نه لري . سربېره پر دې ايا دا خبره منطق لري، چي پر داسي لويي او ستري وژونکي وسلې د � موشک � نوم کښېښوول سي، چي زر ګونه کيلومتره واټن وهي؛ او د بېلابېلو مقصدونو له پاره په ټنونو سوځونکي يا چاودېدونکي مواد له ځانه سره وړي ؟ د دې نوم اېښوونې پر خلاف ايرانيانو د کمپيوټر موس (Mouse) ته د� موش � ټکی غوره کړی دئ، چي تر لسو سانتيو ډېر اوږدوالی او تر پينځو سانتيو زيات بر (سور) نه لري . دونه کوچنۍ وسيلې ته � موش � او هغونه لويي وسيلې (توغندي) ته � موشک � وايي . اوس نو لوستونکي په خپله قضاوت کولای سي، چي د � موشک � جوړه سوې کليمه څنګه د لوړ ذوق او ژور منطق اصولو ته جواب ويلای سي؟

په دې وروستيو وختو کي مي د بي بي سي راديو د پارسي څانګي په خپرونو کي يو نوی ترکيب اورېدلئ دئ ، چي کله کله يې د دغه څانګي زياتره افغان کارکوونکي هم د نورو ايراني ټکو؛ لکه دادستان، دادګاه، دادرسی، پيګرد، بازداشت، بازجويی، بازرسی، بازدشتګاه، باشګاه،، فرودګاه، دانشګاه، دانشکده، دانشـــــــــجو، دانش آموز، شهرداری، شهردار، پروفسور، راهبرد، راهکار، پزشک، بازرګان او داسي نورو تر څنګ په وياړ سره کاروي . دا نوی ټکی د � دوست دختر � ترکيبي کليمه ده، چي په واقعيت کي د انګريزي ژبي د ګړل فرېنډ (Girlfriend) تحـــــــــت الفظـــــي ترجمه ده . مخکي تر دې چي د دې بې خونده او ټکي په ټکي ترجمه سوي ترکيب په اړه څو خبري وکوو، هغو افغان فرهنګيانو ته د دې ټکي يادونه ضروري ګنم، چي که د � دوست دختر � په شان د پردو هر ښه او بدپه پټو سترګو را اخلي، نو له دې څخه څه شرم کوي، چي د خپلو خوږو پارسي نومونو لکه : � خوشو �، � خُسر �، � خسربره �، � يازنه �،� کاکا �، � ماما � ، � سونو �، � ييور � او

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

داسي نورو پر ځای په خپلو ورځنيو خبرو او ليکنو کي ايراني نومونه لکه : � مادرزن �، � پدر زن �، � برادر زن �، � داماد �، � عمو �، � دايي � او داسي نور استعمال کړي ؟ که دغو ښاغلو ته د ايراني ټکو کاروَنه هيڅ ربړ او تکليف نه ور کوي، نو بيا په دي کي هم هيڅ بدي نسته، چي د خپلي ژبي د خورا ډېـــــرو اشنـــــا او مانوسو ټکو پر ځـــای د � هويـــــــــج �، � اسفناج �، � سيب زميني �، � گوجهٔ فرنگی �، � خيار �، � کـــــــره �، � رازيـــــانه �، � خردل �، او داسي نور و په څېر سلگونه ټکي هم په پراخه توگه دودکړي؛ تر عامو نومونو چي تېر سو، بيا نو وار د خاصو نومونو راځي، چي پر ايراني پارسي مين افغان فرهنگيان يې بايد په خپل شخصي ژوند کي په ټينگه مراعات کړي . هر چا ته مالومه ده، چي د انسانانو په نوم اينښوولو کي هم د ايران د پارسي ژبو او افغاني پارسي ژبو تر منځ ډېر توپير سته؛ خو دا کار په تشو لاسونو د غرونو هوارول دي، چي زموږ جذباتي ايران مآبان به يې هيځکله تر عهدې و نه وزي . له دې کبله چي د پښنه گرو دا عملونه له هيڅ راز علمي معيارونو سره سمون نه لري، نو له شرموونکي ناکامۍ پرته بله نتيجه هم نه سي را منځ ته کولای . موږ ټول بايد په دي روښانه حقيقت ځانونه پوه کړو، چي هره جغرافيايي محدوده ځانته بېل خصوصيات او مشخصات لري . ځيني ځانگړتياوي او مشخصات له يوه ځايه بل ځای ته نه وړل کيږي؛ ځکه هر ملت بېله روحيه، بېل تاريخ او بېل وياړونه لري . زموږ ژورناليستان، ليکوال او څېړونکي هم بايد په پټو سترگو د هغو ټکو، ترکيبونو او اصطلاحاتو د کاپي کولو هڅه و نه کړي، چي زموږ د خلگو له ژبي، تاريخ او ملي دودونو سره سمون و نه لري . تر دي لنډي تبصري وروسته اوس بيرته راگرځو د � دوست دختر � د بدرازه او بد خونده تر کيب په اړه څو خبرو ته . د سلـــــــــيم ذوق خښتن په خپله قضــــاوت کولای سي، چـــي د � دوست دختر � نامأنوس، نازېبا او ناوړه ترکيب څنگه د انگرېزي ژبي د گرل فرينډ مفهوم افاره کولای سي؟ ځکه چي په � گرل فرينډ � کي دهري همزولي، ملگري، دوستي، شريکي يا خواهر خواندي مفهوم نه دئ نغښتی؛ بلکي دا ترکيبي ټکی اصلاً د هغي نجلۍ په مانا کارېږي، چي له خپل نارينه انډيوال سره جنسي اړيکي ولري . داسي اړيکي په افغاني، ايراني او نورو اسلامي ټولنو کي نامشروع يا غير قانوني بڼه لري؛ خو په لوېديزه نړۍ کي د عيسوي دين له ظاهري واکمنۍ او اغېزې سره سره د دي خبري پوښتنه نسته . په پارسي کي د دي مفهوم له پاره رفيقه، معشوقه، محبوبه، يار، شاهداو داسي نور ټکي سته، چي هم د انگرېزي � گرل فرينډ � مانا په بشپړه توگه افاده کوي؛ او هم په پارسي ژبه اوادب کي له پېړيو پېړيو راهيسي اشنا او ښايسته ټکي دي .

شک نسته، چي د هري ژبي د ودي او پرمختگ په بېلابېلو پړاونو کي د تکلف او مشکل تراشۍ راز راز مکتبونه او لاري راغلي دي، چي پيروانو يې په لوی لاس د ژبي او هونر ساده مفهومونه د خپل ادبي او هونري کمال په توگه، پېچلي او کړکېچن کړي دي؛ خو دا خبره هر چاته د منلو وړ ده، چي داسي ادبي او هونري شووڼځيو په عامو ولسونو کي، چندان ځای او مقام نه دئ موندلئ؛ ځکه تکلف او تصنع د يوه دروند پېټي په څېر هيچا ته د زغم وړ نه دي . له دي امله د ټولني عام وگړي د هيچا گرانو ټکو، پېچلو ترکيبونو او کړکېچنو تعبيرونو ته زړه نه ښه کوي . له دي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

روښانه واقعیت سره سره، زموږ په ټولنه کې د پارسي او پښتو ژبو ځینو ژورنالیستانو، لیکوالو او شاعرانو په پوهې یا ناپوهې سره د هیواد د ملي ټرمینولوژۍ د شکلو او خوړو ټکو پر ځای د پردو ژبو د نااشنا، ناوړه او بې خونده کلیمو داسي لاس خلاصي کاروَني ته ملاوي تړلي دي، چي ډېر ژر به خپله اصیله ژبه په خلګو کي پردۍ کړي . د دغه وراونوکي فرهنګي بهیر پلویان باید په دې خبره ځانونه پوه کړي، چي د هري ورځي په تېرېدو سره د خلګو اسانه او خوږه ژبه د خپلو ړندو پیښه ګرییو قرباني کوي؛ او په خپلو لاسونو ځانو ته قبر کیني .

دلته باید د ژبي د ورانولو او ملي هویت د له منځه وړولو دوو بېلو مسألو ته په ځیر سره پام وکړو . که په افغانستان کي د ایراني پارسي بې خبره او افراطي پلویان غواړي په خپلو خبرو او حتا شخصي لیکنو کي، د خپلي خوږې پارسي پر ځای د ایران جعل سوي کلیمې کار کړي، د دې کار په وړاندي هیڅ بندیز او پابندي نسته؛ ځکه هغوی په خپلو نااشنا او کله کله نامعقولو ټکو سره ځانونه له خپلو عزیزانو او خپلو خلګو بېلوي؛ عام ولس څه چي آن د خپلي کورنۍ غړي او نیژدې خپلوان او انډیوالان به یې هم په خبرو او لیکنو نه پوهېږي . ژورنالیست، شاعر ، لیکوال، څېړونکي او د فصاحت او بلاغت د ډګر نورو کسانو ته تر دې لویه سزا نسته، چي خلګ له بیانه شکایت او کرکه وکړي . لکه څنګه چي افغانانو هیڅکله د نورو صادر سوي ایډیالوژۍ نه دي منلي، همدغه راز به هیڅکله د نورو ملتونو صادر سوو ټکو ته هم زړه ښه نه کړي . بله مهمه او ارزښتناکه مسأله د افغانستان د پېژندګلوۍ او هویت خبره ده، چي هیڅچا ته باید له هغې سره د لوبو کولو اجازه ور نه کړه سي . زموږ زړور او توریالي ولس د افغانستان لرغوني تاریخ او ویاړلو دودونو ته په ژوري کتني سره په ټینګه پرېکړه کړې ده، چي په دې هیواد کي باید تل د ځینو علمي، اداري او فرهنګي نومونو له پاره له ملي ټرمینالوژي څخه کار واخیستل سي . دې ملي ټرمینالوژي د اوږدو کلونو په ترځ وده کړې ده؛ او زموږ ټول هیوادوال باید د دې لرغوني او ویاړلي خاوري د ملي تشخص او پېژندګلوي په خاطر هغه په ګردو رسمي او دولتي چارو کي په جدي توګه په پام کي ونیسي . داسي ملي ټرمینالوژۍ د نړۍ په نورو متمدنو او مهذبو هیوادونو کي هم باب دي . ایرانیانو د خپل ملي هویت د ښوولو له پاره د � فرهنګستان �، � دانشګاه �، � دانشکده � او داسي نورو په څېر نومونه غوره کړي دي . موږ هم بشپړ حق لرو، چي د افغانستان د پېژندګلوۍ له پاره خپله ملي ټرمینالوژي کار کړو؛ او د هیواد په رسمي او دولتي ژوند کي د انګرېزي � یونیورستېټۍ � او � فاکولتي � پر ځای د � پوهنتون � او � پوهنځۍ � ټکي استعمال کړو . دغه راز باید � لویه جرګه �، � ولسي جرګه �، � مشرانو جرګه � � ستره محکمه �، � لویه څارنوالي �،� څارنوال �، � قضأ �، � قاضي � ،� ولسوالي �، � ولسوال �،� پوهیالی �، � پوهنیار �، � پوهنمل � ،� پوهندوی � ، � پوهنوال � ، � پوهاند� او سلګونو نورو پر ځای د پردو ټکو د کاروني او خپروني مخه ونیوله سي . هر چاته څرګنده ده، چي افغانستان له سیاسي، اجتماعي او فرهنګي پلوه یوه خپلواک هیواد دئ . همدا ملي ټرمینولوژي افغانستان له ایران، پاکستان او ټولي نړۍ څخه بېلوي . ګرده افغانان باید په خوښۍ سره

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي واقعیت ته غاړه کښېږدي، چي افغانان سرونه بایلي خو په هیڅ ډول حاضر نه دي، چي د خپلو پلرونو او نیکونو ژبه، تاریخ او دودونه هېر کړي .

د اینټرنیټ له برکته په دې وروستیو لسو - پینځلسو کلونو کي د نړۍ خلګ له یوې نوې ترکیبي کلېمې سره اشنا سوي دي، چي ایمیل (e - mail) نومیږي . هر څوک په دې خبره ښه پوهیږي، چي ایمیل د اینټرنیټ له لاري د لیکنو او ډول ډول نورو اسنادو لېږلو او رالېږلو ته وایي . د ایران د پارسي ژبي د سوچه کولو ښاغلو ماهرانو دا ټکی د � پُست الیکترونیک � په بڼه ترجمه کړ . عجبه او اریانونکې ترجمه، چي انګرېزي اصطلاح ته یې د پارسي تر کیب پر ځای بیرته انګرېزي ترکیب غوره کړ ؟ ! د ایرانیانو دا هو به هو اړول سوی ترکیب،پر خپل نامأنوس والي او نوي توب سربېره، تر خپل اصلي حالت ډېر اوږود او بې خونده دئ . څوک نه پوهېږي، چي ایراني لغت جوړوونکو د � پُست الیکترونیک � په ناوړه جعل او اختراع کي څه ګټه لیدلې ده ؟ ځکه ایمیل (e - mail) له یوې خوا په ټوله نړۍ کي پېژندل سوې او منل سوې کمپیوټري اصطلاح ده؛ او له بلې خوا په وضعه سوې بڼه (پُست الیکترونیک) کي د پارسي ژبي هیڅ نخښه نه لیدله کیږي . په وضعه سوې اصطلاح کي خو نه د پُست (Post) ټکی پارسي دئ، او نه هم د الیکترونیک (Electronic) ټکی . هغه څه چي د ایرانیانو په دې خوښه کړې ترکیبي کلیمه کي د لمر په څېر روښانه دي، د اصـــلي نړیوالي او مــنل سوې بـــــني ایمــــیل (e - mail) په پرتله د دې ټکي اوږدوالی، بې خوندي او نوی توب دئ . دلته بیا هم د سلیم عقل خاوند، په خپله قضاوت کولای سي، چي د ایرانیانو په � پُست الیکترونیک � کي څه مانوي (معنوي) او ظاهري ښېګنه پرته ده ؟ زه باور لرم، چي د سلیم ذوق څښتن هیڅکله په خپله ژبه کي، هغو جهانشمولو ټکو او اصطلاح ګانو ته د داسي معادل ټکو د جوړولو پلوي نه کوي، چي نه یې شکل او جوله د خپلي ژبي په شان وي؛ او نه هم تر اصلي بڼې اسانه او په زړه پوري . د� ایمـــیل � د انګرېزي ټـــکي له پـــــاره، د پښتـــــو � برېښنا لیک � تر ایراني � پُست الکترونیک � ډېر غوره دئ؛ ځکه د� ایمیل � مفهوم یې په روانه، ساده او خوږه پښتو بیان کړی دئ؛ اوتر ایراني وضعه سوي ترکیب ډېر لنډ او اسانه دئ . د لغت جوړولو هونر (هنر) او کمال هم په دې کي نغښتی دئ، چي نوې کلیمه باید د مانا له پلوه دقیقه او جامع او د ظاهري شکل له پلوه لنډه، اسانه ، خوږه او په زړه پوري وي . که د فصاحت او بلاغت د اصولو له مخي جوړ سوي ټکي او اصطلاحات، په خلګو کي د بهرنیو کلیمو ، ترکیبونو او اصطلاحاتو تر تعمیم او خپرېدو مخکي وړاندي سي، په پوره باور سره به هري خواته په لږ وخت کي باب سي .

په انګرېزي کي یوه مرکبه کلیمه سته، چي هاټ واټر باټل (Hot - water - bottle) نومیږي . دا ترکیبي نوم لکه څنګه چي مالومیږي له درو بېلو ټکو څخه جوړ سوی دئ . ایراني ژباړونکو په خپلو اثارو کي د � کیسۀ آب گرم � په ډول ټکی په ټکی ترجمه کړی دئ؛ خو پښتنو د دې دواړو اوږدو او بې خونده انګرېزي او ایراني مرکبو کلیمو پر ځای یو لنډ او اسانه ټکی غوره کړی دئ، چي ځیني پښتنانه یې � مشکوله � او ځیني یې � منبکوله � بولي (په پښتو کي په � ښ � باندي د � ش � اوښتل خورا ډېر مثالونه لري) . د مشکولې په لغت کي د

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړي هیڅ رنګ نه لیدل کیږي . لنډه، اسانه، ساده او خوږه کلیمه ده؛ نو ځکه خلګو په ډېري خوښۍ سره منلې ده؛ او ددغه شي له پاره یې د هري ژبي د وضعه کړو ټکو په وړاندي لاره بنده کړې ده . د همدې استدلال له مخي که په هره نوې کلیمه کي د غه راز خصوصیتونه خوندي وي هیڅ دلیل نسته، چي نوې جوړه سوې کلیمه، د خلګو له خوا په خوښۍ سره و نه منل سي.

د داسي کلیمو او اصطلاحاتو فهرست ډېر اوږد دئ، چي د ټولو یادونه یې حتا په یوه مقاله کي هم نه ځاییږي . دلته د دغو څو مثالونو یادونه یوازي د دې خبري د اثبات له پاره ده، چي وښیو د ژبي داسي سوچه کول نه هیڅ علمي او منطقي تاداو لري؛ او نه یې خلګ په خپلو ورځنیو محاورو او مکالمو کي کارولو ته تیار دي؛ د باد راوړي کاغذ په څېر، تر څو میاشتو او کلو وروسته یا بیرته پر بله خوا په هوا کیږي یا د کلیماتو د ژوند او مرګ د قانون له مخي تل تر تله، له منځه ځي .

زموږ د سیمي ژبي، فکري او فرهنګي دودونه یوله بله داسي اخښلي او بخښلي دي، چي که دسوچه کولو په کار کي علمي او منطقي لار غوره نه سي، زموږ د ژبو او کلتور له ارزښتناکو لرغونو اثارو، فکري او فرهنګي سرچینو سره اړیکي، د نابودۍ تر حده کمزوري کیږي . په تورکیه (ترکیه) او د منځنۍ اسیا په پخوانیو شوروي جمهوریتوکي همداسي وسوه . د ژبي او فرهنګ لرغوني اثرونه په داسي بې رحمۍ له منځ یوړل سوه، چي اوس لوستو کسانو ته هم د خپلو پلرونو او نیکونو د علمي، دیني، ادبي او تاریخي اثارو پوهیدنه ډېره ګرانه او ربړوونکې ده .

که څوک د پښتو په سوچه کولو کي دغه راز افراطي او نامعقول ګامونه واخلي، زموږ پښتنو راتلونکي پښتونه (نسلونه) به هم له لویو سرګرادنییو او پیچومو سره مخامخ وي؛ ځکه که یوازي د پښتو ژبي د منځنۍ دوري اثار په پام کي ونیسو، ګورو چي په ټولو لیکنو کي داسلام د سپېڅلي دین عقاید او نظریې مرکزي مقام لري . پر فقهي او مذهبي موضوع ګانو سربېره، د پښتو عرفاني شاعري هم په ژوره توګه له عربي ژبي او اسلامي فرهنګ سره ټینګي اړیکي لري . دغه رنګه د سیمي تاریخي، سیاسي، فکري، کلتوري، اجتماعي او اقتصادي بدلونونو ته په پاملرني سره هم دا خبره په بشپړه توګه جوَته ده، چي د ګاونډییو ولسونو ژبو، فکري او فرهنګي بهیرونو، د پښتو پر ګردو اثارو ژوره اغېزه ښندلې ده . له اوستا، سنسکریت، هندي او پنجابي څخه نیولې بیا تر زړې پارسي، پهلوي، عربي او تورکي پوري ټولي ژبي او په دغو ژبو لیکلي دیني، ادبي او علمي اثار، د پښتو ژبي او ادبیاتو په بېلابېلو برخو کي ارزښتناک ځای لري .

که څوک په بې باکۍ سره د دغو ژبو د یومخیزي شړني او ایستني هڅه وکړي، په حقیقت کي زموږ راتلونکو نسلونو ته د پښتو ادب د لرغونو میراثونو په پېژندنه او څېړنه کي، جبران نه منوونکي ستونزي پیدا کوي . د پښتو د معاصر ادب او تاریخ بابا - لوی استاد علامه حبیبي (۱۲۸۹ش/ ۱۹۱۰م � ۱۳۶۳ ش/ ۱۹۸۴م) له ځینو اریایي ژبو سره د پښتو ټکو او ترکیبونو د ګډوالي او ورته والي او د پښتو ژبي د سوچه کولو په اړه خورا درنې او علمي نظریې وړاندي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي دي، چي دلته يې د څو جوملو يادونه ډېره ګټوره ګڼو . لوی استاد ليکي : � د پښتو او دری او هندي ژبو ډېر لغات سره مشترک يا سره نژدې دي، دا ځکه چي يو خو په ريښه کښي سره شريک دي او بل دا چي دد غو خلکو په منځ کښي تل اقتصادي او تجارتي او فرهنګي روابط او تګ او راتګ موجود ؤ، نو ډېر کلمات له غربه شرق ته نقل سوي، يا له شرقه غربي خواته تللي دي . د پښتو� آس �، د دری � اسپ �، د سنسکريت � اشو � څوني سره نژدې دي . د پښتو ډېوه، او د سنسکريت ډېوه سره مشتر ک دي . د پښتو� لس � او د هندي � دس � او د دری � ده � د تبديل تر خاص قانون لاندي دي، او ځکه چي هيڅ ژبه له مشترکو لغاتو او کلماتو څخه نه ده خالي، نو آيا د يوې ژبي تخليص د نورو ژبو له اثره څخه ممکن دئ ؟ زما په عقيده، يا ! اما دلته بايد دا خبره هم وکم، چي د ژبي سوچه کول خو بالکل ممکن نه دئ، مګر د ژبي بنياد قوي کول او روزل او پالل ښه کار دئ . په ژبه کښي چي کوم کلمات اوس مستعمل دي، هغه په دې ګناه ايستل، چي له بلي ژبي څخه راغلي دي، معقول کار نه ښکاري، مګر دغه کلمات په ثقافتي تعامل کښي اچول او له هغو څخه کار اخيستل ډېر ښه کار دئ (حبيبي، ژبي او د تکامل قانون : آيا د ژبو سوچه کول ممکن دي ؟ ۱۹۹) .

د افغاني فرهنګ وتلئ او منلئ استاد، علامه حبيبي، له زړې پارسي سره د پښتو د نيژدې والي په اړه ليکي : � حتا په هغو درو کرښو کي، چي د هخامنشانو د پاچا- داريوش (۵۲۲- ۴۸٦ ق م) له خوا په زړه پارسي د بغستان پر ډبره ليکل سوي دي، هم له پښتو سره ورته مالوميږي (حبيبی، نظری به ادبيات پښتو ۴).

لوی استاد علامه حبيبي، د� قرب زبان پشتو به پارسی باستان � تر سرليک لاندي په يوه تاريخي او فلالوژيکه مقاله کي ډاډ او باور ښيي، چي که د زړې پارسي موندل سوي اثار په دقيقه او ژوره توګه و سپړل سي، د پښتو ژبي په مرسته به يې ډېر تاريک او مبهم اړخونه روښانه سي، ځکه د دې ژوري علمي ليکني په استناد د ژبو تر منځ نيژدېوالی له ورايه څرګند دئ (حبيبی، قرب زبان پشتو به پارسی باستان ، يغما ۱، ۲۰- ۲۴ . د نور مالومات له پاره وګورئ : حبيبي، پښتو او پخوانۍ آريايي ژبي او د ځينو لغاتو مقايسه او پرتله ۴۵- ۴۹ او حبيبي، د پښتو ژوندي کلمات په پخوانۍ فارسي کښي ۲۱- ۲۴).

د افغاني فرهنګ روښانه او تلپاته ستوري، دغه راز د يوې ژوري ژبنۍ او تاريخي شنني په ترڅ کي، د بغلان د � سرخ کوتل � په هغه ډبرليک کي، چي په ۱۹۵۷ م کال د � نوشاد � په معبد کي وموندل سو، د زړې دری ژبي (تخاری) له ځينولغتونو سره د پښتو ژبي پر ګډوالي او ورته والي ټينګار کړی دئ (حبيبی، نظری به ادبيات پښتو ۴) او (حبيبی، زبان دو هزار سالۀ افغانستان يا مادر زبان دری (تحليل کتيبۀ بغلان) ۳۰- ۱۳۹) .

په بېلابېلو اريايي ژبو کي د پلار، مور، خور، ورور او ځينو نورو ټکو ورته والی او نيژدې والی ټول د دې روښانه حقيقت ښکارندوی دي، چي اوستا، سنسکريت، پښتو، پارسي او ډېري نوري اروپايي ژبي له آره ګډې او نيژ دې ريښې لري . علامه حبيبي، د پښتو ادبياتو تاريخ په لومړي ټوک کي د اريايي قومونو د پيدايښت، خپرېدو، ژبو او

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نورو تاريخي حقايقو په اړه خورا ژوره او مستنده څېړنه لري . دا علمي څېړنه د دې واقعيت بلابېل اړخونه سپړي، چې پښتانه په ختېه اريايان دي؛ او ژبه يې د نورو اريايي قومونو له لرغونو ژبو سره په ډېرو ټکو، عبارتونو او تعبيرونو کې يوشانتي والی يا نيژدې والی لري (حبيبي، د پښتو ادبياتو تاريخ، لومړی ټوک ۱۳- ۲۴).

له اريايي ژبو سره د پښتو ټکو او ترکيبونو د ګډوالي او ورته والي په اړه، د لوی استاد د نظريو تر لنډيز وروسته اوس بايد په دې خبره پوره باور ولرو، چې په ځينو نورو اريايي ژبو کې کارېدونکي ټکي، ترکيبونه او تعبيرونه د پښتو مسلم مال او ميراث دئ؛ او هيڅکله بايد د هغو په له منځه وړلو يا هېرولو کې هڅه و نسي . تر ټولو مهمه خبره دا ده، چې پښتو ژبه بايد هر چاته ساده، اسانه او په زړه پوري وي . د پښتو د سوچه کولو په نامه د دې ژبې د منلو او پيژندل سوو کليمو، ترکيبونو او اصطلاحاتو پر ځای د وحشي، ګرانو او بې خونده ټکو وړاندي کول، پښتو ژبه د رياضي او فزيک تر فارمولونو هم سختوي . طبيعي خبره ده، چې داسي ګرانه او کږېچنه ژبه ، نه يـوازي د زده کړې او څېړني له پاره د بهرنييانو مينه نه سي پارولای؛ بلکي د پښتني ټولني په اصلي ويوونکو کې هم خورا ډېري ناخوالي را منځ ته کوي . دا چې ولې په اروپايي ژبو کې انګرېزي او زموږ د سيمي په ژبو کې پارسي او اُردو په ډېري اسانۍ سره پراختيا او پرمختيا موندلې ده؛ او په سيمه کې يې د خپل او پردي دلچسپي ځان ته اړولې ده، د نورو دلايلو تر څنګ يې لوی راز په دې حقيقت کې پروت دئ، چې دغو ژبو له بېلابېلو ژبو څخه ورغلي کليمې، ترکيبونه، تعبيرونه او اصطلاحات په ميني سره خوندي کړي دي . له دې امله يې د ځينو پردو ژبو ويوونکي، خپلو مورنييو ژبو او فرهنګي دودونو ته نيژدې ګڼي؛ خو د ايرانيانو د سوچه کولو افراطي کړنلاري ، بې شکه د پارسي ژبې پخوانۍ خوږوالي، اسانۍ او سادګۍ ته ستر زيان رسولئ دئ . ايراني پارسي د ناوړه او خپلسرو جعلياتو په خپرولو سره اوس د دې ژبې پر پردو لوستونکو او ويوونکو سربېره، د پارسي ژبې له نورو لهجو لکه درى، تاجيکی او نورو څخه هم ډېره ليري سوې ده . نن خو نه يوازي ما غوندي پښتون ؛ بلکي د افغاني پارسي (در ی) او تاجيکي ژبې هر ويونکی هم د ايراني پارسي په ويلو او لوستلو کې ډېري جدي ستونزي لري . د دې زياتېدونکو مشکلاتو اصلي علت دا دئ، چې افغاني پارسي (درى) تر ډېري ګچي خپل پخوانی اصالت ساتلئ دئ؛ ليکن ايرانی پارسي د سوچه کولو په نامه پر داسي لار روانه ده، چې د پارسي ژبې له ارزښتناکو لرغونو اثارو او دودونو سره هيڅ سمون نه لري . د دې کار وروستۍ نتيجه به داوي، چې د ايران عام وګړي به د وخت په تېرېدو سره د رودکي، فرخي، نظامي، مولانا، سعدي، حافظ او په سلګونو نورو مخکښو شاعرانو او ليکوالو په اثاروهيڅ نه پوهېږي ؛ ځکه ايرانيانو د دې ژبې د لرغوني ادب لاره تر ډېري ګچي پرېښې ده.

د پښتو ژبې د سوچه کولوافراطي او پېښه ګرو پلويانو هر پر دې ټکي، اصطلاح او ترکيب ته د پښتو رنګ ورکولو په ترڅ کې، د حقوقو ډېره عامه او مشهوره اصطلاح (شخصيت های حقيقی او حُکمی) په � رښتينو او حُکمي شخصيتونو � ژباړلې ده) وګورئ : د ټوليزو رسنيو يا مطـــــبوعاتو قـــــانون، دري دېرشمــــه مـــــــــاده (www. benawa.com. په دې حقوقي اصطلاح کې، چې د حقوقو په زياترو څانګو، په تيره

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیا خصوصي حقوقو کي خورا ډېره کارېږي، دري ټکي سته چي درې سره عربي دي . حتا د ایرانیانو د پارسي کولو په فابریکو کي هم د نورو سلګونو حقوقي اصطلاحاتو په شان، دې اصطلاح ته تر اوسه پارسي معادل نه دئ جوړ سوی . زموږ پښتون لالا په دې درو عربي ټکو کي یوازي یوه ټکي (حقیقي) ته پښتو معادل وموند؛ او دوه نور ټکي (حُکمي او شخصیونه) یې پر خپل حال پرېښوول . ستونزه دا ده، چي زموږ ژباړونکی په دې نه پوهېږي، چي په دې اصطلاح کي � حقیقي � ټکی د بل مترادف لغت (صادق) په شان د ریښتني په مانا نه دئ کار سوی . ټول حقوق پوهان پوهېږي، چي په حقوقو کي شخیصتونه دوه ډوله دي :

۱ -حقیقي یا فزیکي شخصیت (Individual Personality)

۲ -حُکمي شخصیت (Personality Corporate)

شخصیت په حقوقو کي د یوه شخص د حقوقو او وجیبو مجموعه ده . حقیقي یا فزیکي شخصیتونه په حقوقي عملونو او تړونونو(قراردادونو یا عقدونو) کي د خپلي ارادې د تمثیل واک لري؛ لکه انسانان . حُکمي شخصیتونه، د حقیقي یا فزیکي شخصیتونو پر خلاف په حقوقي عملونو او تړونونو کي د خپلي ارادې د تمثیل واک نه لري . انسانان په خپله خوښه دغه راز حُکمي شخصیتونه جوړوي؛ او بیایې په خپله خوښه له منځه وړي؛ لکه ډول ډول شرکتونه، ګوندونه، اتحادیې، سازمانونه، مؤسسې او نور(Dictionary of Legal Terms 121) & (Gifis 343) .

دحقیقي او حُکمي شخصیتونو څېړنه اوږده حقوقي مسأله ده، چي غزول یې په دې ژبنۍ څېړنه کي ځای نه لري . هغه څه چي دلته یې باید هرومرو یادونه وکړو، دا خبره ده چي زموږ پښتو ژباړونکي باید د هري اصطلاح د یوې یا ټولو برخو په ناوړه ژباړي سره د هغې مانا او مفهوم زایل نه کړي . په ټوله نړۍ کي د حقوقو زده کوونکي د حقیقي او حُکمي شخصیتونو له اصطلاح سره اشنا دي . باید پر همدې حال پرېښوول سي . که څوک په سرزورۍ سره د هغو ترجمې ته هڅه کوي، نو باید لومړی د هغو په حقوقي مفهومونو ځان ښه پوه کړي؛ او د � حقیقي شخصیت � حقوقي اصطلاح د صادق، راستګو او داسي نورو په شان په � ریښتني شخصیت � و نه ژباړي؛ ځکه چي په دې اصطلاح کي اصلاً د ریشتیا او درواغو خبره نسته .

هو د ژبي په سوچه کولو کي ډېري ګټي نغښتي دي؛ خو دا کار باید د ټولنیزو قوانینو له حُکمونو یا په بله وینا علمي موازینو او اصولو سره سم وسي . په دې کار کي احساسات او تعصُب هیڅ ځای نه لري . که څوک په ریشتیا هم د پښتو ژبي او ادب له ودي او غوړېدو سره مینه لري، نو د ې لوړ ارمان ته د رسېدو له پاره باید، زموږ په ژبه کي د د خیلو او مغښو ټکو د یو مخیز شړلو پر ځای د هغوخنډونو او مشکلاتو له منځه وړلو ته ملا وتړي، چي تر اوسه پوري په پاکستان او افغانستان کي د یوې پراخي او غوړېدلي پښتو ژبي په وړاندي پر اته دي . لکه څنګه چي د ژبي په سوچه کولو کي تنګ نظري او افراطیت ، بې شماره ستونزو او تاوانونو ته لاره هواروي، په هماغه اندازه د خپلو خوړو او سپېڅلو ټکو پر ځای د پردو ټکو او ترکیبونو بې ځایه کارونه؛ یا د پردو ټکو، عبارتونو او اصطلاحاتو د سرکښ سېلاو

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په وړاندې لاس تر زني کښېنستل هم زموږ د ژبې بېخ او بنیاد له منځه وړي . باید د پښتنو په بېلابېلو سیمو او لهجو کې تر هر اړخیزې پلټنې او ژورې څېړنې وروسته، د هرې پردۍ کلیمې او اصطلاح پر ځای د خپلې ژبې مروج او اشنا ټکې را وړاندې کوو؛ او په دې توګه د خپل قام اصیل او لرغونې امانتونه له تباهۍ څخه و ژغورو . په دې کار کې علمې او معقوله لار بیا هم د خپلو سوچه او سپېڅلو میراثونو تر څنګ د اوړېدو بدلونونو په ترځ کې د راغلو پردو ټکو، تعبیرونو، محاورو او اصطلاح ګانو خوندي کول او پالل دي، چې په هیڅ ډول باید د تعصبونو او تنګ نظریو قرباني نه سي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ايا پښتو ژبه سوچه کېدای سي ؟

ژبه د يوه ټولنيز مخلوق په توګه تل د بدلونونو او تحولاتو په بهير کي ده . د ټولني په ژوند کي سياسي، اجتماعي، فرهنګي، فکـري او اقتصادي تغييرات، هرومرو د ژبو په ټولو برخو کي ستر بدلونونه را منځ ته کوي . پر يوه ملت د بل هيواد سياسي او پوځي واکمني، له يوه سياسي او جغرافيايي چاپـــېر څخه نورو سيــــــمو او هيوادونو ته د خلګو مهاجرتونه، د بېلابېلو ملتونو تر منځ فرهنګي، فکري او ډول ډول اقتصادي اړيکي، له هغو عواملو او سببونو څخه دي، چي د يوې جغرافيايــــــــي او کلتوري سيمي د خلګو پر ژبه او نورو ټولنيزو پديدو د بهرنييو ژبو، فکري او فرهنګي جرياناتو ښو يا بدو اغېزو ته لاره هواروي . دا اغېزې له يوې خوا د ير غلـګري ژبې او فرهنګ په سياسي، پوځي، اجتماعي او اقتصادي پياوړتيا او له بلي خوا د ځېل سوو ملتونو د ژبو او دودونو په ټينګښت او غښتلوالي پوري اړه لري . هغه ژبې، فرهنګي، فکري او اجتماعي دودونه، چي بې پياوړو او مزبوتو (مضبوطو) ريښو زموږ خاوري ته راغلي وه، د تندر او برېښنا په څېر بيرته ولاړه . د دوی پر خلاف هغو ژبو، مــــادي او مانوي اړيکو، چي د راز راز علتونو او اسبابو له مخي يې په دې مځکه کي ژوري او پلني ريښې و ځغلولې، د پېړيو پېړيو له پاره يې زموږ پر ژبو، فـــــکري، فرهنګـــــــــي، اجتماعي او اقتصادي ژوندانه داسي پراخي او زورورې اغېزې پرېښوولې، چي په بشپړ باور سره اوس زموږ د هيواد او خلګو د ټولنيز ژوندانه په نه بېلېدونکي برخي اوښتې ده . په اروپـــايي ژبو کي د يوناني او لاتيني ژبې او زموږ په سيمه کي د اريايي، عربي او تورکي (ترکي) ژبو متقابل تأثير د همدې سياسي، فرهنګي، ديني، اجتماعي او اقتصادي اړيکو او بدلونونو غوره مثال دئ . لکه څنګه چي مو د � معيار او معياري ژبه څه ته وايي ؟ � تر سرليک لاندي دې خبري ته لنډه اشاره وکړه، زموږ پر لرغوني مېنه(اريانا، خراسان او افغانستان) د هخـــــــامنشانو، يونـــاني سکنـدر، هندي موريايانو، عربو، مغولو، انګرېزانو، روسانو، امريکايانو او نورو له پوځي، سياسي او فرهنګي يرغلونو سره په ژبه، کلتور ، فــــکري او اجتمـــاعي ژوند کــــي ژور بدلونونه راغله ؛ او تر اوسه پوري د دې بدلونونو لړۍ روانه ده . په دې ډول، دا مسلم او انکار نه منوونکی حقيقت دئ، چي د نړۍ هيڅ ژبه او فرهنګ له نورو ژبو او تهذيبونو څخه بې اغېزې نه دئ . د يوې ټولني په ژبو او کلتوري ژوند کي د نورو ولسونو د ژبو، فکري او فرهنګي جريانونو تر څنګ د سياسي، اجتماعي او اقتصادي اړيکو د اغېزو کم رنګــي يا بيخي نسته والی ، په واقعيت کي د بشري بدلونونو له تګلوري څخه د داسي ټولني د ليري والي ؛ يا د بهرنۍ نړۍ په وړاندي د هغې د پياوړي مقاومـــت په دې مـــانا دئ . بشري ټولنه د راز راز تمدنونو زانګو ده . په نړۍ کي هيڅ ټولنه تل تر تله له نورو خلګو او ولسونو څخه جلا ژوند نه سي کولای . د بشري اړيکو په دې پرمختللي پړاو کي زموږ پراخي نړۍ د يوه کلي بڼه اخيستې ده . د نړۍ ټول هيوادونه او ملتونه د ځنځير د کړيو په څېر سره تړل سوي دي . له دې ځنځير څخه وتل له هره اړخه ناممکن کار دئ . انسانان د همدې ارادي او غير ارادي بدلونونو، اړيکو او پرمختګونو له امله د يو بل کليمات، ترکيبونه، تعبيرونه او نور مادي او مانوي دودونه يا په خپــــله خوښه اخلي؛ يا د وخت له غوښتنو سره سم په زور او جبر سره پرې تپل کيږي . دا نوي بللي يا نابللي مېلمانه د خپل نوي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

والي او اغېزمنتيا له کبله د محکومو خلګو ژبو او رواجونو ته لار مومي؛ او تر اوږدې مودې وروسته کټ مټ د انسانانو غوندې په خپل نوي محيط کې لومړی د اهليت او تابعيت حق تر لاسه کوي؛ او په پای کې د نوي ټولنـــې او نوي ژبې په نه بېلېدونکې برخه اوړي؛ کرار کرار نوره وده کوي؛ اوتر لازم پوخوالي وروسته په خپل نوي ټاټوبي کې د نوو ټکو، نوواصطلاحاتو او نووترکيبونو په بڼه نوي نسلونه زېږوي . راغلي ټکي او ترکيبونه په نوې ژبه او نوې ټولنيز چاپېرکې، زياتره په بدله يا اوښتې جوله ؛ خو کله کله په خپله اصلي او ابتدايي ګونه ژوند ته دوام ورکوي.

پښتو هم د نورو ژبو په دود، په افغاني ټولنه کې د سياسي، اجتماعي، فکري، فرهنګي او اقتصادي بدلونونو او پر مختياوو په ترڅ کـــې له بېلابېـــلو ژبو او ټولنو څخه خورا ډېر لغتونه، ترکيبونه، اصطلاحات او محاورې اخيستې دي، چې اوس په خوښۍ سره زموږ د ژبې اوکلتور نه بېلېدونکې برخه ده . په بېلابېـــــلو ژبو کـــــې دکليمـــــو، اصطلاح ګانو او عبارتونو د راکـــړې ورکـــړې مسأله اوس دونـــه (دومره) پراخه او روښانه ده، چې آن د مثال او بولګې وړاندې کولو ته يې هم هيڅ اړتيا نه ليــــدله کيږي؛ ځکه د هر لوستونکي په ذهن کې د داسې ټکو او اصطلاحاتو بې شماره مثالونه سته .

د انسانانو تر منځ ګډو اړيکو، د ژبې او فرهنګ په ګډون د ژوندانه هيڅ برخه، د نورو ملتونو له ژبو او دودونو څخه ليرې او بې اغـــېزې نه ده پريـــښې . د پښتو ژبې او ادب ځلانده او تلپاته ستوري - لوی استاد علامه عبدالحي حبيبي (۱۲۸۹ش/ ۱۹۱۰م � ۱۳۶۳ ش/ ۱۹۸۴ م) د خپل نامتو اثر � سپېڅـــــلي پښتو � په دقيقه او عالمانه سريزه کې د سيوطي د � المزهر � په استناد ، په قرآن عظيم الشان کې هم د پردو ژبو د اثر ښندني او ځينو معربو ټکو يادونه کړې ده، چې په هغو کې د پارسي ژبې � اباريق � او � سجيل �، د رومي ژبې � قسطاس � او � شيطان �، د حبشي ژبې � جبت � او � درى �، د سرياني ژبې � سرادق � او � طور �، د زنګي ژبې � خصـب � او � سرى �، د عبري ژبې � فوم �، د تورکي ژبې � غساق �، د هندي ژبې � مشکاة �، د قبـــطي ژبې � هيت لک � شامل دي؛ او د داسې ټـــکو شمېر سلو تــــه رسيږي (حبيبي، سپېڅلې پښتو کج) .

که په اروپايي ژبو کې د انګرېزي ، فرانسوي او اسپانوي او په سامي ژبو کې د عربي ژبې په څېر بډايه ژبه سوچه نه ده پاته سوې، ايـــــا پښتـــــو د اوستـــــا، سنسکريت، هندي، عربي، پارسي، تورکي او ځينو نورو ژبو له ژورو اغېزو سره سره ،سوچه او خالصه پاته کېدای سي ؟ جواب کاملاً روښانه او اسانه دئ . د پښتــو د سوچه کولو خوبونه هم زموږ په ژبه او ټولنه کې د بدلونونو له طبيعي او اجتماعي قوانينو څخه سترګې پټول دي . د انسانانو او بېلابېلو ژبو متقابلو اغېزو ته په پام سره، د سوچـــه ژبې اصطلاح اصلاً علمي تاداو نه لري . بايد د ژبې د سوچه توب پر ځای د ټولنې د عيني واقعيتونو پر بنسټ د هغې سموالي او کره والي ته فکر وسي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پښتو کې د پردو ټکو ډولونه

معظم استاد- علامه عبدالحي حبيبي (۱۲۸۹ش/ ۱۹۱۰م � ۱۳۶۳ ش/ ۱۹۸۴م) له نن څخه تقريباً اويا کاله مخکې، پښتو ژبې ته د هغو پردو ټکو او اصطلاحاتو ډولونه پـه ژوره توګه بيان کړي دي، چې د پيړيو په اوږدو کې يې زموږ د ټولنيز ژوند په بېلابېلو برخو کې د بشپړ اهليت او تابعيت حق تر لاس کړی دئ؛ او ځينو يې په پښتو ژبه کـــې دونه ژ وري ريښې او ښاخونه غزولي دي، چې د نوو ټکو، ترکيبونو او اصطلاحاتو په بڼه يې نوي نسلونه زېږولي دي . دلته د لوی استاد له نظره د داسي مغفنو ټکو پېژندني او ډولونو ته يـــوه لنــــډه کتنه کوو.

د کليماتو او اصطلاحاتو د راکړي ورکړي په لړ کې، له بېلابېلو ژبو څخه پښتو ژبې ته پرېمانه لغتونه، اصطلاح ګاني او ترکيبونه راغلي دي، چې ځيني يې په خپله اصلي بڼه او مانا په پښتو کې بــــاب سوي دي؛ او ځينو نورو يې په افغاني چاپېر کې پښتني رنګ اخيستی دئ . په لومړی ډله کې د مثال په توګه : اسلام، دنيـــا، قيامت، آخرت، عقبی، قضا، قاضي، نکاح، طلاق، عدت، قـــتل، جــــــرم، جنحه، جنايت، ديت او په سلګونو نور ټـــکي، اصطـــلاحـــات او ترکيبونه شامل دي، چې پښتو له عربي ژبې څخه اخيستي دي . يا ډېوه، هټ (هټی)، هډ، ګاڼه (ګېڼه) اوپه لسګونو نور، چې ظاهراً له هندي ژبې څخه راغلـــي دي؛ خو په حقيـــقت کـــې د ډېرو آريايي ژبو ترمنځ مشترک دي . دغه رنګه د اوبجه ، ورشو، غښتلي او ډېر نورو په څېر ټکــــي، چې له اوستا څخه پښتو ته راغلي دي . يا د اپت، لـــچن (لېچن)، ښکلـــي (کښـــلي) او داسي نورو په څېر لغتونه، چې له سنسکريت څخه په پښتو ژبـــه ګـــډ سوي دي . يا د ټيليـــګـــراف، ټيليګرام، راديو، تـــــلوېزون، سينما، مايکروســــکوپ، کمـــــپيوټر، اينټرنيټ او داسي نـــورو پـه څېر نړيوال تخنيکي ټکي او علمي اصطلاحات، چي زياتره له اروپايي ژبو څـخه پښتو ته راغلي دي؛ او د نورو هيوادو په شان په پښتو کي هم په خپله اصـــلي بڼــــه يا ډېر لږ بدلون بـــــاب ســـوي دي . دوهمه ډله هغه ټکي دي، چې پښتني ټولني ته تر راننوتو وروسته له مانوي (معنوي) او شکلي پلوه اوښتي دي؛ کله يې مانا اوکله يې ظـــاهري بڼې پښتـــــو رنـــګ اخيستی دئ . دې بهير ته د ژبپوهني په اصطلاح دخول او تفغين وايي . مغفن ټکي په خپله هم پر څو ډلو وېشل کيږي، چې دلته يې لنډه پېژنګلوي او څو مثالونه وړاندي کيږي:

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی : مانوي (معنوي) مفغنات

هغه پردي ټکي دي، چي خپل اصلي حالت يې لږ و ډېر ساتلئ دئ؛ خو مانا يې اوښتې ده . دا ډول ټکو په پښتني چاپېر کي داسي نوې مانا او نوی مفهوم موندلئ دئ، چي له خپلي اصلي مانا سره نيژدې والی او ټينګي اړيکي لري؛ د مثال په توګه د � بشر � کليمه، چي په عربي ژبه کي د انسان د ظاهري پوست په مانـــا ده؛ خو په پښتو کي دا ټکی د انسان د ټول بدن او وجود په مانا کارېږي؛ چي � بشرکی � يې د تصغير بڼه ده (حبيبي، سپېڅلې پښتو کد � کهـ) .

د پښتو په لوېديزه (لوېدځه) لهجه کي د � بشر � کليمه خورا ډېره استعماليږي؛ لکه چي وايي : � ته زما بشر يې ! � ياني ته د ځان په شان راته ګران يې ؛ � خدای دي روغ بشر درکي ! � ياني خدای دي جوړ او روغ لره ؛ � بشر دي ومره! �، � بشر دي سرخوره سه ! �، � بشر دي خاوري سه �، � خوار بشری � او داسي نور، هغه ترکيبونه او تعبيرونه دي، چي د بشر تر عربي ټکي په نسبتاً پراخه او بېله مانا کارېږي (حبيبي، سپېڅلې پښتو کهـ).

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهم : اوښتي مفغنات

اړول سوي مفغنات هم په خپل وار سره پر دوه ډوله دي : د اوښتو مفغناتو په لومړۍ ډله کي هغه کليمې راځي، چي يوازي يې ظاهري جوله څه نا څه اوښتې وي؛ خو خپله اصلي مانا يې خوندي کړې وي . د دغه راز ټکو په ظاهري بدلون کي زياتره د � ش � توری په � ښ �، د � د � توری په � ل �، د � چ � توری په � څ �، د � ج � او � ز � توري په � ځ �، د � ب � توری په � و �، د � ن � توری په � ڼ �، د � ث � توری په � ت � يا خپلو اصلي مخرجونو ته په نورو نيژدې ږغونو اوښتي دي؛ مثلاً:

آبدست - اودس روزه - روژه

اشک - اوښکي يا اوښي روشن - روښان

ا طاق - هوتاک شاد - ښاد

افعی - اپي شادی - ښادي

بهادر- باتور شور - ښور (ږوږ، غوغا)

بهشت - بهښت شهر- ښار، ښهر

پشت - پښت (نژاد) فراخ - پراخ

تفنگ - توپک يا ټوپک فرشته - پرښته يا پريښته

جوان - ځوان فيروزه - پېروژه

خداوند - خاوند گريبان - گرېوان

خرج يا خرچ - خرڅ مثل - متل

خوش - خوښ معصوم - ماشوم

ميراث - ميرات

هيچ - هيڅ (حبيبي، سپېڅلې پښتو کو).

د اړول سوو مفغناتو په دوهمه ډله کي هغه ټکي شامل دي، چي هم يې ظاهري جوله اوښتي وي؛ او په هم يې په مانا کي بدلون راغلئ وي؛ مثـــــلاً � اسي � هغه کليمه عربي ده، چي د عربي له � عاصي � ټکي څخه مفغن سوې ده، چي عربان يې د طاغي او گوناکار(گنهگار/گنهکار) په مفهوم کاروي؛ خو پښتانه دا ټکی د بخيل،

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوم، منحوس، مړاوي او پژمرده په ماناوو استعمالوي؛ او � اسپګی � یې د تصغیر بڼه ده (حبیبي، سپېڅلې پښتو کو) . دغه راز، عورت په عربي کې د انسان د وجود هغو ځایونو ته وایي، چې پټــول یې لازم وي؛ خو پښتنو له دې ټکي څخه بله کلیمه جوړه کړې ده، چې � اورته � نومیږي؛ او د ماینې، ماندینې، ښځې، میرمنې، کوروالا، کورودانې او داسي نورو په مانا کاریږي . پښتـــــنو وروسته د تورو په اړولو سره له همدې ټکي � اروته � جوړه کړه . وروسته د همدغو مورفولوژیکو بدلونو په لړ کې له دې کلیمې څخه بل ټکي سر پورته کړ، چې � ارتیــــنه � بلل کیږي . د عربي ژبې � نعره � په پښتو کې، په � ناره � واوښته . وروسته له همدې ټکي څخه په پښتو کې داسي اصطلاح ګانې جوړې سوې، چې له عربي مانا سره یې هیڅ تړاو نه درلود؛ د مثال په توګه د زیاتره د کندهار او شاوخوا سیمو پښتانه وایي : � پلانۍ ناره وکړه . � د دغو سیمو پښتانه دا اصطلاح، د هغې نجلۍ یا ښځې له پاره استعمالوي، چــې د مور او پلار د خوښې او ټولنیزو دودونو پر خلاف ځانته د ژوند ملګری غوره کړي . دغه رنګه په پښتو کې، ناري هغو نظمونو ته هم ویل کیږي، چې له ملي وزنونو سره سم، د پښـــــــتو د ولسي نکلونو په منځ کې ویلې کیږي؛ او زموږ ولسي نکلونو ته لا نوره ښکلا او جذابیت ور بخښي (حبیبي، سپېڅلې پښتو کز) . په دې ډول ګورو، چې له عربي � نعرې � څخه په پښتني چاپېر کې داسي نوي ټکي او اصطلاحات و زېږېدل، چې پر خپلې ظاهري جولې سربېره، د مانا له اړخه هم له اصلي ټکي سره مځکه او اسمان توپیر لري.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دريم : منقلب مفغنات

هغه مفغن ټکي، چي په ترتيب او اوډنه کي يې ډېر بدلون راغلئ وي . د اِبدال، تخفيف، تزييد، حذف او ترخيم له کبله يې اصلي بڼه بېـــخي اوښتې وي؛ او پــه پښتو ژبه کي يې نوی رنګ اخيستی وي؛ لکه منځوی، چي د � ميان � او � منځ � له ټکو څخه پيدا سوی دئ؛ صباح او سبا، سحر او سهار (د دې لغت له پاره، د پښتــو اصلي ټـــکی ګهيځ دئ)، فاتحه او پاتا، آويزان او الوېزاند، آزمايش او ازمايښت (ازميښت، ازمويښت يا ازموينه)، کاهش او کاهښت، خواهش او خواهښت، خارش او خارښت او داسي نــور په دې ډله کي دي (حبيبي، سپېڅلي پښتو کز) .

په پښتو ژبه او ادب کي په سلګونو داسي ټکي ، ترکيبونه او اصطلاح ګاني سته، چي له پېړيو پېړيو راهيسي د پښتنو په ورځنيو خبرو او محاورو کي داسي ګـــــډ سوي دي، چي اوس يې څوک د پردي والي ګومان هم نه کوي . ځينو ځينو خو يې په پښتو کي خورا ډېر بچي هم پرېښي دي؛ او هر يو يې د پښتو ژبي په لغوي او مانوي شتمنۍ کي لويه برخه لري .

مخکنيو خبرو ته په پام کولو سره ويلای سو، چي د سوچه کولو په نامه له پښتو ژبي څخه د داسي ټکو، اصطلاحاتو او ترکيبونو ايستل ډېر ناوړه او تـــاواني کار دئ؛ ځکه ژبه تر هر څه مخکي د پوهېدو او پوهولو وسيله ده . په هغه څه چي زموږ مندي او پلرونه، ورونه او خوندي، خپل او اشنا او په پای کي د ټولني هر وګړی په ډېري اسانۍ سره پوهېږي، ولي بايد د داسي جعل سوو او نامأنوسو ټکو له خوا وشړل سي، چي زموږ خلګو يې له سوونو کلونو راهيسي نوم هم نه وي اورېدلئ؛ او نه يې د استعمــال په ځايونو پوهېږي . موږ بايد په دې روښانه حقيقت ځانونه پوه کړو، چي د امير کروړ (د پټي خزانې له روايت سره سم په ۱۵۴ هـ ق کي مړ) عصر زموږ څخه تقريباً ديارلس سوه کاله پخوا تېر سوی دئ . د زمانو سړو او تودو زموږ په ژبه، ادب او تاريـــخ کي ډېر زوږ بدلونونه راوستي دي . د دغو بدلونونو څو اړخيزو اغېزو ته په ژوري کتني سره اوس دا خبره ناممکنه برېښي، چي د امير کروړ د عصر او پېر ژبه بيرته له سره راژوندۍ کـــړو . لکه څنګه چي په دې سوونو کلونو کي زموږ د خلګو د ژوندانه هيڅ شی پر خپل حال نه دئ پاته، نو څنګه کېدای سي چي ژبه د يوه ژوندي او خوځنده ټولنيز موجود په توګه پر خپل پخـــواني حال پاته وي ؟ په هماغه ډول، چي زموږ پخوانيو پښتونو (نسلونو) خپل ځای موږ ته پرېښود، په ژبو کي هم د لرغونو ټکو، ترکيبونو او اصطلاحاتو پخواني نسلونه خپـــل ځای نوو نسلونو ته پرېږدي . زاړه کليمات مري او پر ځای يې نوي زېږي . بايد ټول دا ومنو، چي دا د تکامل او پرمختګ قانون دئ . هو په دې کي هيڅ شک نسته، چـــي په اوسنۍ پښتو کي بايد، زموږ د لرغوني ژبي نښې نښانې هم تر ډېره خوندي او ژوندۍ وي؛ ځکه دا زموږ د لرغونو اثارو او وياړونو د خونديتوب ښه لاره ده؛ مګر بيا هم د ادې مانا نه لري، چي موږ په ژبه، ادب، مادي او مانوي کلـــتور، اجتماعي او اقتصادي اړيکو کي د بدلون، پرمختګ او متقابلو اغېزو حقيقت تر پښو لاندي کړو . که څوک ډېري ته په سر نيولو سره، د پښتو د سوچه کولو په نامه د اسانه، بـــاب سوو او منلو ټکو پر ځای، هغه ټکي او

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترکیبونه دروي، چي ښېله دوی بل هیڅوک نه په پوهېږي، دا نو په لوی لاس د پښتو د ارزښتناکو پانګو د تباهۍ او ورانۍ له پاره د لستـــــــونـــو را نغاړل دي؛ ځکه ټول په دې پوهېږو، چي هره ژبه د ګرانو،درنو او نابابه ټکو له امله ویوونکو ته ښېلابېل ربړونه او کړاونه پیدا کوي؛ او په پای کي يې خلګ له ويولو او ليکلو ډډه کوي . . .

په داسي حال کي، چي د نړۍ لويي او پرمختللي ژبي تر ګرده له نورو ژبو څخه نوي ټکي او اصطلاحات اخلي، په پښتو کي له سوونو کلونو جال سوي لغتونه او اصطلاح ګاني په دې نامه له ژبي ایستل کیږي، چي ګوندي له بلي پردۍ ژبي څخه راغلي دي . دا چي دا پردۍ کليمې او اصطلاحات څنګه او ولي زموږ ژبي ته را ننوتـــي دي؛ او تر کمه ځايه يې زموږ پـــه ژبه او ادب کي ريښې ځغلولي دي، د ژبي د يو مخيز سوچه کولو د يې ښاغلو پلويانو ته هيڅ ښيه او ارزښت نه لري . انـــګرېزي ژبه له خپل ارتـــوالـــي او بډايتوب سره سره بيا هم هره ورځ د نورو ژبو لغتونه، عبارتونه او محـــــاورې اخلي؛ د مثـــال په ډول د سنسکريت ، هنــدي، عـــربي، تــــورکي او پارســـــي ژبو ګــــورو(Guru) ، پــنډيـــت(Pandit/ Pundit) ، لوټ(Loot) ، پـــرده / Pardah) (Purdah، شال(Shawl) ، کـــارما(Karma) ، کشميـــــره(Cashmere) ، خاکي(Khaki) ، کباب Kebab) (، شيش کباب(Shishkebab) ، حنا(Henna) ، استاد (Ustad) او په لسګــــونو نور ټکي همدا اوس په خپله اصلي ښه کاروي . په داسي حال کي، چي د دغو مفهومونو د بيان له پاره، په انګرېزي کي پرېمانه لغتونه سته . موږ د انګرېزي ژبي او نورو مهـذبو ژبو د داسي ژونديو مثالونو پر ضد، د خلګو پر ژبو ناستي کليمې او ترکيبونه، د څو کسانو په وچو پرېکړو او فرمانونو سره، په داسي ټکو او عبارتونو اړوو، چي ظاهـــــراً پښتو رنګ او جوله لري، خو په حقيقت کي پښتنو ته د نورو پردو ټکو په شان، نا اشنا او بېګانه برېښي . د داسي ټکو او لغتونو فهرست ډېر اوږد دئ، چي په اصـــطلاح د � سوچه پښتو � سر سپارلو پلويانو زموږ په ژبه کي، د مروجو او منلو کليمو پر ځای وړاندي کړي دي . اسوېلاند(سراښ، حريص)، پېليزه (سريزه،مقدمه) ډانـــګ لـــکۍ (بلبل)، رنځمن (رنځور، ناروغ، مريض)، زر پښ (زرګر)، سماو (نياو، عدالت، انصاف)،کتابخونه (کتابتون،کتابخانه)، اوسمهال (اوس، دا ګـــړی، دم ګـړی، سمدستي) او پـه سلګونو نور له دې ډلي څخه دي.

د پښتو سوچه کول که پردۍ کول ؟

د ا فراطي سوچه کولو پلويان په خپلو لغت جوړونو او اختراعاتو کي اوس دې پولي ته رسېدلي دي، چي سړی ښېرېږي يوه ورځ به خپل عربي او پارسي نومونه/ تخلصونه هم په پښتو ترجمه کړي؛ او په دې ډول به له خوږې او سپېڅلي پښتو څخه داسي کيچړی يا خرېړی جوړکړي، چي هيڅوک به يې خوند اخيستل څه چي، د خوړولو پــه لاره هم نه پوهېږي . دکورنۍ غږي او عام خلګ خو پرېږدئ، چي زياتره لوستي او پوه کسان هم د داسي کسانو د لغوي اختراعاتو په مانا نه پوهېږي . زه په خپله خو د ځينو ټکـــــو پـــه اړوېدو داسي هک پک سم، چي باور وکړئ

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د چينايي او جاپاني ژبي تر کليمو هم راته نا اشنا او سخت وي . د � سوچه کولو � د لېوني غورځنګ ځيني پلويان په خپـــــــلو خبرو او ليکنو کي ادعا کوي، چي ګوندي په دې کار سره پښتو د پردو ژبو له اغېزې پاکوي ؛ خو په دې واقعيت خبر نه دي، چي په خپلو جعل کړو ټکو او ترکيبونو سره يې زموږ اسانه او خوږه پښتو تر پخوا زياته په پردو ژبو پوري تړلې ده . هغوی د پردو ژبو د ځينو اسانه ټکو او ترکيبو له پاره داسي لغتونه او ترکيبونه اختراع کوي، چي په هيـــــڅ ډول پښـتو روح او خټه نه لري . په وضعه سوو ټکو او اصطلاحاتو کي له ورايه مالوميږي، چي د � سوچه کولو � � غازيانو � يوازي د کليمي بهرنۍ جامه اړولې ده، نه د هغـــــــې مانا او مفهوم؛ مثلاً د � پيشنهاد � مرکب ټکی د � پيش نهادن � له مرکب مصدر څخه اخيستل سوی دئ، چي د ډاکټر محمد معين او حسن عميد په فارسي فرهنګونو کي په دغو ماناوو راغـــــلئ دئ :

۱ -هوډ کول، نيت کول، قصد کول، د کوم کار دکولو يا کوم شي د رانيولو او خرڅولو په اړه خبرتيا .

۲ -د شنني يا هوارۍ له پاره د يوې موضوع يا مطلب طرحه کول (معين ۱: ۹۳٦).

د � پيش نهادن � مصدر هم په دغو درو ماناوو راوړل سوی دئ :

۱ -مخ ته کول، له خپل اصلي ځايه ځانته نيژدې کول (د شاته ايښوولو پر خلاف).

۲ -خنډ جوړول، په لاره کي د تېرېدو مخه نيول.

۳ -د سترګو په وړاندي ايښوول .

د � پيشنهاد � مرکبه کليمه، د پارسي ژبي او ادب د ډېرو باوري متنونو په استناد، په دغو ماناوو بيان سوې ده:

۱ -هغه سوچ او فکر، چي د کوم کار په اړه انسان ته پيدا کيږي .

۲ -قصد، هوډ، عزم، اراده، نيت، نيامت، مقصود، مراد او غرض .

۳ -قدر، تقدير.

۴ -هيله، ارزو، اوميد (اميد)، امل .

۵ -مقدمه.

٦ -قضيه.

۷ -د يوه سوداګر يا هونرمند (هنرمند)، خرڅوونکي (پلورونکي) يا اخيستونکي (پېرېدونکي) عمل، چي په ټاکلو او مشخصو شرايطو سره د يـــوه کار د کولو خبرتيا ورکوي .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

٨ -د ښه والي او بدوالي مالومولو له پاره د کومي موضوع طرحه کول او څرګندول (معين ١: ٩٣٥).

په پارسي کي د دې ټکي د جمعي سمه او منلي بڼه � پيشنهاد ها � دئ، نه � پيشنهادات �، چي د عربي ګرامر د قاعدو له مخي د � ات � په شاتړلو سره جمع سوى دئ .

په � فرهنګ فارسى عميد � کي هم د � پيشنهاد � مرکب ټکي ته زياتره د ډاکټر معين د فارسي فرهنګ په څېر همدغه ماناوي ليکلي سوي دي . وګورئ (عـميد ١: ٦٠٨- ٦٠٩) .

د پارسي ژبي په ورځنيو محاورو او مکالمو کي هم، د � پيشنهاد � مرکب نوم اصلاً د يوه کار يا مسألې په اړه د چاد سوچ، فکر، خيال، نظـــريې، غوښتنـــي او مقصـــد پـه مفهوم کاريږي؛ لکه څنګه چي ځوک له بل چا څخه د پوښتني پر مهال وايي : � پيشنهاد تان دربارۀ فلان موضوع چيست ؟ � ياني د پلانۍ موضوع په اړه دي نظـــــر، خيـــال، سوچ او مقصد څه دئ ؟ د � پيشنهاد � ټولي ماناوي په حقيقت کي، د دې مرکبي کليمي مجازي يا اصطلاحي ماناوي دي، نه د هغې لغوي او تحت الفظي ماناوي . که ځوک په پارسي کي له چا څخه وپوښتي : � نظر تان در بارۀ فلان مسأله چيست ؟ � يا � خواست تان در فلان مورد چيست ؟ � او داسي نور دا ټول په حقيقت کي د � پيشنهاد � مفهوم رسوي . پـــه هـــره ژبه کي داسي ټکي، ترکيبونه او اصطلاحات خورا ډېر دي، چي د بېلابېلو علتونو او عواملو له کبله پر اصلي مانا سربېره، اوس په بله مانا کاريـــــــږي . داسي ټـــکـــــي او اصطلاحات پر پښتو او پارسي سربېره په نورو ژبو کي هم په پېڅر دي؛ د مثال په توګه د � مغول � ټکى په اصل کي د يوه ځانګړي توکم نوم دئ؛ چي موږ ټول يې ښه پېژنو؛ خو په انګرېزي کي اوس دا ټکى د موګول (Mogul) په بڼه د مهم، متنفذ او بارسوخه کس په تيره بيا هغه چا په مانا استعماليږي، چي په سوداګرى يا فيلمي صنعت کي لـــوى لاس ولري . (Robinson 881) دغه رنګه د � جهودا � يا � يهودا � ټکى، چي په اصل کي د حضرت عيسا (ع) په يارانو کي د (Judas Iscariot) له نامه څـــــخه اخيستل سوى دئ؛ خواوس په انګرېزي ادبياتو کي هر خاين، هر غدار، د لستوني هر مار او هر هغه چا ته ويـــــل کيږي، چي خپلو يارانو او ملګرو ته خيـــــانت کوي Encarta online)& (Robinson 733) Dictionary) . په پښتو کي هم د داسي ټکو شمېر لږ نه دئ؛ مثلاً برېڅ د پښتنو يوه مشهوره قبيله ده . وروسته په دې قوم کي د� فتـــح خان برېڅ � په نامه يو ځوک پيدا سو . دا سړى له خپلوشپېتو سرتېرو ملګرو سره هندوستان ته ولاړ . د فتح خان برېڅ ملګرو په هندوستان کي ډېري مېړاني او قربانۍ وکړې . د � فتـــــح خان برېڅ کندهاري � او � رابيا � د ميني او د هغه د سرتېرو يارانو کيسه د پښتو په ولســـي ادب کي ډېره مشهوره ده . له دې تاريخي پېښو سره د � برېڅ � ټکي، چي پخوا يـــوازي د يوې قبيلې له پاره استعمالېده، وروسته بله مانا هم ومونده . اوس ګورو، چي د دې لغوي تطور له مخي د � برېڅ � ټکى د تېروني يار، ملګري او همکار په مانا هم کارسوى دئ . . . (حبيـبي، � د پښتو لغوي تطور، کابل � ١٢٨) .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر دي ځو بولګو او مثالونو وروسته بيرته راګرځو د � پيشنهاد � کليمې ته . دپښتولغتونو او اصطلاحاتو ښاغلو مخترعينو د پارسي ژبي دا ترکيبي نوم تـــکی په ټکی ترجمه کړ؛ او په � وړانديز � يې وراوه . لکه څنګه چي ګورو � وړانديز � له � وړاند � او � يز � څخه جوړ سوی دئ؛ او د� يز � شاتړ يې نن سبا دونه ډېرکاريږي، لکـــــه د دوبي د موسم مچان، چي په هره کاسه کي لوېږي . په دې شک نسته، چي د � يز � شاتړ يا شاوندی د پښتو په ځينو سوچه ټکوکي کار سوی دئ، خو دا د دې مانا نه لري، چي حق او ناحق د هري کليمې په شا پوري وتړل سي . د � وړانديز � په ترکيبي نوم کي خو د سوچ، فکر، خيال، اند، نظريې، مقصد، مراد، ارادې، غوښتني هيڅ نښه او نښان نستــــــه؛ ځکه � وړاند � د پارسي د� پيش � ټکي مانا ده؛ او � يز � د � نهاد � له پاره په شا پوري ور تړل سوی دئ . اوس نو د سليم عقل او لوړ ذوق څښتنان بايد په خپله قضـــاوت وکړي، چي ايا د پښتو لغتونو ښاغلي واضعين او مخترعين، په دغه راز ټکي په ټکي ترجمه کړو ترکيبونو سره، د پښتو ژبي د سوچه کولو له پاره هڅي کوي که يـــــې په پوهـــــې يـــا ناپوهی سره تر پخوا زيات په نورو ژبو پوري تړي ؟ د � وړانديز � مخ او شا ټوله په غوَر سره وګورئ، د � پيشنهاد � له تحت الفظي ژباړي پرته د بل هيڅ شي مانا نه افـــاده کوي . دا چي د پارسي ژبي د � پيشنهاد � ترکيبي کليمه تر کومي اندازي د خپلي مجازي مانا له پاره وړ او موزونه ده، زموږ د دې ليکني موضوع نه ده . دلته دا پوښتنه پيدا کيــــږي، چي که څوک په پارسي، عربي او نورو ژبو کي هره تېروتنه يا شوډنګ کوي، بايد موږ يې هم پېښې وکوو، ځکه موږ بايد د ځينو په ناسم ګومان له هغو سره سيالي او شريکــــي وکوو ؟ جواب په ټولو حالاتو کي منفي دئ . موږ بايد د نوو ټکو په جـــوړولو کي تل د مانا اسانی، سادګی، لنډوالي، خوږوالي، پوخوالي او داسي نورو اصولو ته په ټينـــګه پام وکړو . زموږ پوه او مستدل لوستونکي ښه پوهېږي، چي وړاندي کېدونکی شی کېدای سي کتاب، قلم، کاغذ او داسي نور وي، چي دا يو هم د سوچ، فـــــکر، خيـــــــال، غوښتني، مقصد، مراد، ارادې مانا نه لري . په دې ډول ګورو، چي د � وړانديز � ټکی د خپل اصلي او اساسي مفهوم هيڅ اړخ نه بيانوي .که څوک هرومرو د � پيشنـهاد � له پاره پښتو کليمه جوړوي، نو هغه بايد د � وړانديز � د نامعقول او ټکي په ټکي ترجمه سوي ترکيب پر ځای د سوچ، خيال ، هيلي، غوښتني، نظر، اند، هوډ په څـــــبر څـــــــه وي نـه د � پيشنـهاد � د مرکب ټکي هو په هو تر جمه؛ مثلاً که څوک له بل چا پوښتنه وکړي : � د پلانی مسألې په اړه دي څه خيال دئ ؟ �، � په دې اړه څه سوچ کوي ؟ �، � په دې باره کي دي نظر څه دئ ؟ � يا � تاسي څه غواړئ ؟ � او داسي نوري جوملې (جملې) ټولي ساده، اسانه او سمي دي . عجبه داده، چي د پښتو په سپېڅلې او خوږه ژبه کي، د ډېرو شيـــانو له پاره داسي ټکي سته، چي مانا يې د لمر په شان روښانه دي؛ خو ځيني کسان په پوهي يا ناپوهی سره د هغو پر ځای د نورو ژبو داسي لغتونه او ترکيبونه ټکي په ټکي ترجمه کوي، چـــي عامه او مروجه مانا يې نه په اصلي (پيشنهاد) او نه هم په ترجمه سوې بڼه (وړانديز) کي د پوهېدو وړ ده . په بله وينا په پارسي او پښتو دواړو کي، عام وګړي � پيشنهاد � او � وړانديز � تر ټکو د نظر، خيال، فکر، غوښتني، خواست او نورو په مانا وو ښه پوهېږي . د

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي استدلال په رڼا کي اوس په جرآت سره ویلای سو، چي خلګو ته د � سوچه � پښتو په نامه، د داسي ترجمه سوو ټکو وړاندي کول، یوازي د وخت او انرژۍ بې ځایه لګول دي او بس.

�دیدګاه � هغه بل ترکیبي نوم دئ، چي نن سبا په ایراني پارسي او افغاني دری کي خورا ډېر استعمالیږي . د � دید + ګاه � ترکیبي نوم له لغوي اړخه د لیدو ځای، د ځارلو یا ځارکولو ځای، د ترصد ځای او داسي نورو ته ویل کیږي (عمید ۱: ۱۱۷۱) خو په پارسي کي ژورنالیستان او لیکوال دا ټکی د نظر، خیـــــال، فـــکر، ســـوچ، اندیښي په مجازي او اصطلاحي ماناوو کاروي؛ مثلاً کله چي له چا څخه پوښتنه کوي، وایي : � دیدګاه تان در بارهٔ فلان موضوع چیست ؟ � یا � فلان مسأله از دیدګاه شما چګونه است ؟ � او داسي نـــور . په حقیقت کي د پارسي ژبي د � دیدګاه � مجازي ماناوي د انګرېزي ژبي د � Viewpoint or Point of view � ترکیب ترجمه ده، چي پخوا به یې په پارسي کي د � نقطـــه نظـــر یـــا نکته نظر � په بڼو ویل . دا چي � دیدګاه � یا � نکته نظر � په پارسي ژبه کي د خپلو باب سوو ماناوو له پاره وړ او پر ځای دي که یا ؟ بیا هم زموږ د بحث او څېړني موضـــوع نه ده . هغه څه چي یادونه یې دلته ضروري ده، د دې خبري سپیناوی دئ، چي زموږ پښتو لغت جوړوونکو ولي د � دیدګاه � له پاره د� لیدلوری � ترکیب غوره کـــــړی دئ؛ څـــکه پـــه � لیدلوري � یا � لیدځای � کي خو بیا هم د نظر، خیال، رایي، فکر، اند، سوچ او داسي نورو په څېر مفهومونه په دقیقه توګه نه ښکاري . د� لیدلـــوري � ترکـــیب تر ډېره حده د ایراني پارسي د � چشم انداز � له جوړښتوي ترکیب سره برابري لـــري، چـــي هغه هـــم د انـــګرېـــزي ژبـــي د � vista, angle, picture, side prospect, outlook, view, attitude, viewpoint, point of view, standpoint, scene, perception, perspective, � او داسي نـــورو ټـــکو ترجمـــه ده Gilmour) . (530, 596

په پښتو کي د نظر، خیال، فکر، سوچ، اند، لید، کتنه، انځور او داسي نورو ټکي تر � لید لوري � غوره بریښي؛ مثلاً که له چا څخه پوښتنه وسي : � په دې اړه څه فـــکر کـــوې ؟ �، � په دې اړه څه خیال لرې ؟ � یا � تاسي دې مسألې ته څنګه یا له کمه اړخه ګورئ ؟ � یوې مسألې ته څنګه یا له کمه اړخه کتل، د پارسي � دیدګـــاه � او � چشـــم انداز � مفهومونه په خورا اسانۍ، ساده‌ګۍ او دقت سره بیانوي . که نور هر بدو بلا له ځانه را باسي؛ او ژبه د خپلو ذوقونو له مخي د عامو خلګو له ورځنیـــــو محـــاورو څخه مځکه او اسمـــان لیـري کـــوي، باید موږ هم د � سوچه کولو � په نامه هغه ټکی په ټکی پښتو کړو؟ دا کار خو نه علمي تاداو لري؛ او نه هم د ښاغـــلو � سوچـــه کـــوونکـــو � د � سوچه پښتو � هیله تر سره کولای سي .

د صدراعظم یا وزیر اعظم حقوقي اصطلاح له ډېرو اوږدو وختونو راهیسي، زموږ د هیواد د اساسي حقوقو په تاریخ کي ځای موندلئ دئ . اشرف الوزرأ- شاه ولي خان (بګي خان) د احمدشاه بابا د حکومت صدراعظم ؤ . سید نور محمد شاه کندهاری، د امیر شیرعلي خان پوه او مدبر صدراعظم ؤ، چي موږ ټول یې له نومونو سره اشنا یو . د دې

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خبري د يادوني هدف دا دئ، چي د صدراعظم کليمه له ډېرو وختونو راهيسي په دې هيواد کي باب وه . د صدراعظم ، وزيراعظم، رئيس الوزرأ ټکـــي پر پښتو سربېره په پارسي، اردو او ځينو نورو ژبوکي له ډېرو زمانو څخه جال دي . ايرانيانو د پارسي ژبي د سوچه کولو په لړ کي د صدراعظم پر ځای د � نخست وزير � کليمه جوړه کړه (معـين ۱: ۴٦۹۰) . د پښتو ژبي د� سوچه کولو � پلويانو هم له څه مودې وروسته د ايرانيانو پر پله پل کښېښود؛ او زموږ په حقوقي سيستم کي يې د يوې زړې او اشنا کليـــــمـــــې پر ځای د � لومړي وزير � ټکی راويست، چي په سل کي سل پردی ختېه او جوله لري . د ايرانيانو د� نخست وزير � په دې ترجمه سوې بڼه کي، د نوښتګرۍ او پاخه منـطق هيڅ نښې نښانې نسته . سره له دې هم د داسي پېښه ګرييو او تقليدونو مخکښان ادعا لري، چي ګوندي په خپلو نوو ټکو او اصطلاحاتو سره يې پښتو د پارسي او نورو پــــــردو ژبــــو له اغېزو � ژغورلې � ده؛ او په خپل ګومان کوښښ کوي، چي له پارسي سره د چا خبره � رغنده سيالي � وکړي . په داسي حال کي، چي د سليم عقل خاوندان له ورايه ګــوري، چي د پښتو ژبي د � سوچه کولو � دي ناوړه ډولونو، زموږ سپېڅلې، اسانه او خوږه ژبه تر پخوا زياته په نورو ژبو (له هغې ډلې په پارسي) پوري ترلې ده . ټولو ژبپوهـــانو ته څرګنده ده، چي پښتو يوه لرغوني او اصيله ژبه ده . که څوک له پارسي يا نورو ژبو سره د سالمي او ګټوري سيالۍ خيال لري، نو ښه خو دا ده چي موږ هم خپله ژبه د پارسي، عـــــــربي او نورو ژبو په شان پراخه او شتمنه کړو؛ لغوي، ادبي او علمي پانګي يې را ټولي، پراخي او بډايي کړو؛ د ولسي او شفاهي ادب د غورېدو په لاره کي يې نه ســتړي کـــېـدونکي کوښښونه وکړو؛او تر ټولو مخکي پښتو په ټولنه کي د يوې ژوندۍ او فعالي سياسي، فرهنګي او اقتصادي ژبي مقام ته و رسوو . تر څو پښتــــو ژبه د ساينس او ټيکنالوژۍ، علومو او پرمختګونو ژبه نسي، د نړۍ له هيڅ ژبي سره د سيالۍ او رقابت لاپې نه سي وهلای . موږ بايد په ټيـــنګ هوډ او سره سينه، پښتو د علم او پوهي په ژبــه واړوو . هـــر پښتون عالِم او کمال داره که مؤرخ وي که ټولنپوه ، که ساينس پوه وي که مخترع، که شاعر وي که هونرمند بايد په پښتو ژبه نوي، علمي او هونري اثار وړاندي کــــړي؛ او په دې توګه پښتو ژبي ته، د هيواد په دننه او بهر کي لا زيات مينه وال او خواخوږي پيدا کړي .

له نورو ژبو سره د پښتو د علمي او معقولي سيالۍ په اړه تر دې لنډو خبرو وروسته بيرته د صدراعظم او نخست وزير اصطلاح ګانو ته راګرځو . په دې برخه کي بايد تر هر څه مخکي دا پوښتنه را منځ ته سي، چي موږ ولي د ايرانيانو په پېښو او تقليد د صدراعظم ټکي ته د � لومړي وزير � تـــــکی وټاکو؛ څکه زموږ خلـــــــــګ خو ټول له عمرونو راهيسي د صدراعظم له کليمي سره پوره اشنايي لري . دغه راز، � صدارت � هم افغانانو ته هغه اشنا او مأنوس ټکی دئ، چي د صدراعظم د دفتر يا اداري مانــــا لري . که موږ هم د ايرانيانو پر لار ولاړ سو، نو بايد � صدارت � ته � د لومړي وزير دفتر � و وايو؛ او په دې توګه د � صدارت � يو ټکی په درو تـــــکو (لومړی + وزير + دفتر) واړوو . ښه که دا ومنو، چي د صدراعظم مأنوسه او اشنا کليمه بايد هرومرو د پښتو په رنګ ور نګيږي ؛ څکه موږ هم بايد خامخا هر څه د � سوچه کولو � په ماشين کي واچوو، نو بيا دا پوښتنه طرحه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېږي، چي ولي باید د ایرانیانو د � نخست وزیر � جعل سوي کلیمه ټکی په ټکی په پښتو وژباړو . موږ په پښتـــو کي صداراعظـــم ته � لـــوی وزیر �، � مشـــر وزیـــر �، � ستر وزیر � او داسي نور ویلای سو، چي هم یې هرتر کیب د نورو ژبو له اغېزې خلاص دئ؛ او هم ساده او اسانه دئ . د صدراعظم اصطلاح په څلورلسمـــــه میلادي پېړۍ کـــي له لاتین ژبي څخه انگرېزي ته ننوتلې ده؛ او اوس په پرایم رېټ prime rate) (، پرایم لوکېشن(prime location) ، پرایم سپاټ(prime spot) ، پـــــرایـــــم ســـایټ(prime site) ، پرایم ټایم (prime time) او داسي نورو ترکیبونو کي کارېږي . لکه څنگه چي گورو د انگرېزي ژبي د پرایم مینیسټر (prime minister)په حقـــــوقي اصطلاح کي هم د � پرایم � ټکی تر هر څه مخکي د مشر، اساسي، لوړ او عالي په ماناوو راغلئ دئ نه د لومړي یا اول په مانا . (Robinson 1101)

د افغاني فرهنگ پر اسمان تلـپاته او روښـــانه ستوري - لوی استاد عـــلامه عبدالحي حبیبي (۱۲۸۹ش/ ۱۹۱۰م � ۱۳۶۳ ش/ ۱۹۸۴م) د � اشرف الوزرأ � تر سرلیک لاندي په هغه ارزښتناکه تاریخي مقاله کي، چي د ا حمد شاه بابا د صدراعظم (بگي خان) د شخصیت او کارنـــــــــامو په اړه یې کښـــــــلې ده، د صدراعظم پر ځای د � لوی وزیر � اصطلاح کار کړې ده . تر علامه حبیبي وروسته په پښتو څېړنو کي بل لوی او بې ساری شخصیت - عـــــلامه عبدالشکور رشاد (۱۳۰۰ ش / ۱۹۲۱م - ۱۳۸۳ ش / ۲۰۰۴ م) هم د پټي خزانې د فرهنگ په دوهمه برخه (٦٣) کي د همدې شاه ولي خان اشرف الوزرأ (بگي خان) له پاره د صدراعظم پر ځای د � ستـــر وزیر � نوم استعمال کړی دئ (حبیبي، � اشرف الوزأ، � ورمه ۱ د ۱۳۵۳ ورى : ۱؛ رشاد، پوهاند عبدالشکور، د پټي خزانې فرهنگ ، لومړی برخه ٦٣) . باید یادونه وکړو، چي د بگـي خان په نامه دي هوښیار او مخور خان، په ۱۱۶۰ ق کال، د بامیزو د کوچنۍ قبیلې په استازیتوب، د کندهار په � شیر سرخ � کي، د احمدشاه بابا (۱۱۶۰- ۱۱۸۶) د پاچـــا کېدو په څو کسیزه جرگه کي هم فعاله برخه لرله . احمدشاه بابا بگي خان ته د هغه د پوهي، هوښیارۍ، رېښتنولۍ او سترو خدمتونو په بدل کي، د شاه ولي خان اشـــرف الوزرأ لقب ورکړ. بگي خان خپله لور (بلقیس) د احمدشاه بابا زوی (شهزاده سلیمان) ته په نکاح کړې وه . اوس د کندهار د شاولي کوټ ولسوالي د همدې پوه او ستــــــرگه ور قامي مشر په نامه نومول سوې ده.

د پښتو لغت جوړوونکي باید په دې خبره ښه سر خلاص کړي، چي د پښتو ژبي سوچه کول، پوازي پردو ټکو او اصطلاحاتو ته دپښتو رنگ ورکولو په مانا نه دئ . په بله ژبه، پردوکلیـماتو او عبارتونو ته یوازي پښتو جامه ور اغوستل، هیڅکله زموږ درد نه دوا کوي . باید پردي خبره هم بشپړ غور وسي، چي پردو ټکو او لغتونو ته ورکړل سوی رنـــگ او روغـــن، له سلیم عقل او ژور منطق سره برابري لري که یا؟ یو وار خپلو کالو او کړو وړو ته وگورئ، چي ایا ستاسي او ستاسي د نیکونو په جامو او کړو وړوکي هیڅ توپیر او بدلون نسته . هر څوک دا مني، چي زموږ کالي، د ژوندانه وسایل او په مجموعي ډول ټول کړه وړه زموږ د نیکونو او تېرو سوو پښتونو له هغو سره هر اړخیز توپیر لري . دا توپـــیر او بدلون په هر هیواد او هره ټولنه کي لیدل کیږي . که د پر مختگ او تکامل دي زرین

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

اصل ته غاړه ږدو، نو بیا سمدلاسه دا پوښتنه پیدا کېږي، چي ژبه او دودونه مو څنګه له پخوانییو نسلونو سره توپیر نسي لرلای . . . د دې خبرو مقصد دا دئ، چي د ټولو لرغونو ټکو، پخوانییو دودونو او رواجونو بیا را ژوندي کول، د ټولنیزو او طبیـــعي قوانینو پر خلاف عمل دئ. . .

دلته د پښتو ژبي د � سوچه کېدو � په نیت د ځینو هغو بولګو او مثالونو یادونه کوو، چي ظاهراً د پښتو په رنګ لړل سوي دي؛ خو د منطق او استــدلال له اړخه کمزوري ښکاري . په دې وروستییو وختونو کي د عربي ژبي د � جمهور رئیس � ټکي له پاره، په پښتو کي د � ولسمشر � ترکیبي نوم غوره سوی دئ . هر څوک په دې پوهېـــږي، چي � ولسمشر � له ولس (تورکي الاصله کلیمه) او مشر (پښتو) څخه جوړ دئ . جمهور رئیس هم دوې بېلي برخي (جمهور + رئیس) لري، چي دواړه یــــــــــــې عـــــربي دي . د جمـــــهور رئیس ټکی زموږ د هیواد د اساسي حقوقو په تاریخ کي ډېر اوږد عمر نه لري؛ ځکه په دې مځکه کي له پېړییو پېړییو راهیسي پاچهي حکومتونه وه . د جمهـــوریت او جمهـــور رئیس حقوقي اصطلاح ګاني، زموږ په هیواد کي له تاریخي پلوه په(۱۳۵۲ش)کال، د داوودخان تر کودتا وروسته باب سوي دي . د ایران نامتو څېړونکي - استـاد سعید نفیسي (۱۲۷۴- ۱۳۴۵)، د پارسي ژبي د ناوړه ترکیبونو په اړه د خپلو څرګندونو په ترڅ کي، په دې اړه په زړه پوري استدلال کړی دئ، چي لنډه یادونه یې بې ګټـــــي نه ده . استاد نفیسي باور لري ، چي د � رئیس جمهور � ا صطلاح دقیقه نه ده؛ باید دهغه پر ځای � رئیس جمهوری � وویل سي؛ ځکه � رئیس جمهور � په حقیقـــــــت کي د یوه رژیم مشر دئ نه د ټولو خلګو. د پارسي ژبي د ناوړه ترکیبونو په باره کي، د پیاوړي محقق ، استاد نفیسي ، نظریې په هغه کتاب کي راغلي دي، چي د � در مکتــب استاد � په نامه کتاب خپور سوی دئ (متأسفانه دا کتاب مي اوس په واک کي نه دئ) .

د استاد نفیسي د استدلال په تایید، ریښتیا هم د نړۍ په بېلابېلو هیوادونو کي ډېر داسي جمهور رئیسان سته، چي له خپلو مخالفانو څخه د څـــــــو رایـــــو په ډېروالي، واک تر لاسه کوي . هره ورځ د یوه عالَم ګوندونو او ولسونو له ښکاره مخالفتونو او آن بغاوتونو سره مخامخ وي . پر دې سربېره د داسي جمهور رئیسانو شمېـــــر هم لږ نه دئ، چي د پوځي کودتاوو له لاري د واک پر ګدۍ ناست دي؛ او د برچې په زور پر خلګو حکومت کوي . په داسي شرایطو کي د دولـــــــــــــت دغه راز مشــــــــــر ته څنـــــګه د � جمـهـــــور رئیس � یا � ولسمشر � خطاب سم او پر ځای بریښي ؟ که څوک میـــرویس خان، احمدشاه بابا، خان عبدالغفار خان، خان عبدالصــــــــمد خان ، مهاتماګـــــــــاندي، جواهر لال نهرواو داسي نور کسان د � ولسمشر � په نامه یادوي، په دې ډول خطاب او نوم اخیستنه کي هیڅ تېروتنه نسته؛ ځکه دا شخصیتونه په ریښتنــــــــــــي ډول د ولســـونو مشران او مخکښان وه؛ خو د یوه رژیم مشر ته د � جمهور رئیس � یا � ولسمشر � په نامه خطاب کول ، علماً او منطقاً سم کار نه دئ .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په اُردو ژبه کي جمهور رئیس یا دولتي مشر ته، د � صدر � عربي ټکی کاروي، چي لنډ، ساده او اسانه دئ . د پښتو په ګډون زموږ د سیمې په زیاترو ژبو کي د عربي ژبي اغېزه، د یوه یا دوو ټکو په پښتو کولو سره نه ختمېږي . زموږ د هیواد زیاتره حقوقي اصطلاحات په عربي ژبه دي . دولت، حکومت، محکمه، ریاست، مدیریت، آمریت، عدالت، انصاف، نکاح، طلاق، میراث، دعوه، جرم، مدعي، مدعي علیه، اتهام، الزام، قتل، جرحه، جنایت، جنحه، قباحت، مجني علیه، سرقت، زنا، عقد، قرارداد، اصول ، قواعد، مقررات او په سلګونو نور حقوقي او فقهي مصطلحات ټول عربي دي . دا اصطلاحات اوس زموږ د ټولني په حقوقي او سیاسي سیستم کي داسي اخښلي او بخښلي دي، چي په چټکی سره یې لیري کول او اړول خورا لوی مشکلات پېښوي . د دې خبري مانا دا نه ده، چي حقوقي اصطلاحات باید هرومرو په عربي یا بله پردی ژبه وي . که په پښتو کي داسي موزون او مناسب ټکي ومومو، چي د عربي یا بلي پردی ژبي مفهوم په سم او دقیق ډول افاده کړي، نو بیا هیڅ دلیل نسته، چي د هغو په دودولو او تعمیم لاس پوري نه کړو؛ مګر دا کار باید تر بشپړي څېړني او پلټني وروسته په کرار کرار وسي؛ ځکه د ژبي سمون او پر مختګ د عسکري کودتاوو او سیاسي انقلابونو په څېر په څو ساعتونو او ورځو کي نه کیږي . که سره له دې ګردو خبرو بیاهم هدف دا وي، چي د � جمهور رئیس � اصطلاح ته چي له اوس له څو کلونو راهیسي زموږ د ملي ترمینولوژی یوه برخه ګرځېدلې ده، باید خامخا یو پښتو ټکی پیدا سي، نو بیا ښه دا ده چي په پښتو کي د هغه پر ځای � دولتي مشر � یا د عربي � صدر � په څېر په لنډ ډول یوازي � مشر � ووایو، چي هم روښانه او هم سوچه پښتو ټکي دي او هم تر ډېره حده له منطق او عقل سره اړخ لګوي . � دولتي مشر � یا � مشر � کېدای سي د کودتا یا بلي نامشروع لاري واک ته رسېدلئ وي؛ مګر � ولسمشر �، � جمهور رئیس � ، � ملي مشر � ، � ملي قاید �، � ملي زعیم � او داسي نور د هغو کسانو لقبونه دي، چي په ریشتیا سره د ټولو خلګو او ولسونو د مشرتابه ویاړ ولري.

په عربي ژبه کي څو ټکي سته، چي هر یو یې د جغرافیایي مفهوم له پلوه توپیر لري؛ مثلاً محلي، ساحه یي، منطقه یي، ملي، بین المللي او جهاني . تر هغه ځایه، چي ماته مالومه ده د پښتو ژبي د � سوچه کولو � په لړ کي د � بین المللي � او � جهاني � دواړو عربي کلیمو ته په پښتو کي د � نړیوال � ټکی جوړ سوی دئ . په داسي حال کي، چي د � بین المللي � او � جهاني � تر منځ په مانا او مفهوم کي ډېر توپیر سته . د � جهاني � کلیمه لکه څنګه چي له نامه یې ښکاري پر هغه څه دلالت کوي، چي ګرده نړی پکښي نغښتي وي؛ د مثال په توګه د ملګرو ملتو سازمان داسي یوه جهاني مؤسسه ده، چي تقریباً د ټولي نړی هیوادونه، حکومتي او غیر حکومتي بین المللي سازمانونه، ازادي بخښوونکي غورځنګونه او داسي نور بین المللي شخصیتونه پکښي را غونډ سوي دي؛ خو د اسیان(ASEAN) ، سارک (SAARC) ایکو(ECO) ، اروپایي اتحادیې(European Union) ، افریقایي اتحادیې African Union) ،) عرب لیګ (Arab League) او لسګونو نور په څېر سازمانونه په هیڅ وجه نړیواله بڼه نه لري .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه څنګه چي په نومونو کي يې ويل سوي دي، دا سازمانونه په يوه ټاکلې سيمه يا ټاکلو هيوادونو پوري اړه لري . له دې امله د � نړيوال � ټکی د هغو له پاره سم او دقيق نه دئ . دا سازمانونه سره له دې چي په ځينو برخو کي د بېلابېلو هيوادونو او ملتونو تر منځ اړيکي تنظيموي، په حقيـــــقت کـــي سيمه ييز يا منطـــــقه يي خصوصيت لري .

د � نړيوال � کليمه يوازي د جغرافيايي ارتوالي او لويښت په مانا ده؛ او په هغې کي د ملتونو يا هيوادونو تر منځ اړيکو ته هيڅ اشاره نسته . په دې خـــاطر، د هر هغه مفهوم له پاره کاريږي، چي د نړۍ په ګڅه پراخوالی او لويښت ولري؛ د مثال په توګه تروريزم، نشه يي مواد، لوږه او بېکاري ټولي نړيوالي ستونزي دي . د � نـــــړيــوال � په مقابل کي زياتره د � منطقه يي �، � ملي �، � ايالتي �، � ساحه يي �، � محلي �، � کليوالي � او داسي نورو مفهومونه ويل کيږي، چي هر يو يې د غټوالي او ارتوالي له پلــوه يو له بله توپير لري؛ مګر د � بين المللي � په مانا کي د مسألې غټوالي او پراخوالي ته هيڅ اشاره نسته؛ او په واقعيت کي يوازي هغو اړيکو يا همکاريو ته ګوته نيسي، چي د دوو يا څو ملتونو تر منځ په ځانګړو برخو يا ساحو کي رواني وي .

هغه کسان، چي د � بين المللي � او � جهاني � تر منځ توپير نه مني، د ځينو بهرنييو متنونو په ژباړولو کي له پېچومو او کړاوونو سره مخامخ کيږي؛ مثلاً په دې انګرېزي متن کي د جهاني (Universal) او بين المللي (International)ټکي څنګ پر څنګ راغلي دي :

" The Vienna Convention on the Representation of States in their Relations with Universal International Organisations."

ويانا کنوانسيون - له جهاني سازمانونو سره په اړيکو کي، د دولتونو د استازيتوب په اړه . يا ويانا کنوانسيون له هغو بين المللي سازمانونو سره په اړيکو کي، د دولتونو د استازيتوب په اړه، چي جهاني بڼه ولري .

له دې انګرېزي متن څخه هم په ډاګه ښکاري، چي هر بين المللي سازمان، جهاني نه دئ . په ډېرو سازمانونو کي پر بېلابېلو هيوادونو سربېره ډول ډول سياسي، حقوقي، فرهنګي او اقتصادې سازمانونه برخه لري؛ خو د هغوی د سياسي، پوځي، فرهنګي، اقتصادي او نورو فعاليتونو ساحه ټوله نړۍ يا حتا د نړۍ زياتره برخه په ځان کي نه نغاړي .

دغو توپيرونو ته په يوې ځغلنده کتني سره دا نتيجه اخلو، چي د � نړيوال � او � بين المللي � تر منځ غټ فرق سته . که څوک په پښتو کي، د عـــــربـــي ژبـــــــي � بين المللي � ټکي ته ساده، اسانه، خوږه او پخه کليمه و مومي دا به ډېره ښه او په زړه پوري خبره وي؛ ليکن تر هغه مهاله بايد مــــوږ د � جهاني � او � بين المللي � تر منځ بېل مفهومونه ګډوډ نه کړو . له بله پلوه د � جهاني � او � بين المـللي � دوو بېلو ټکو ته د � نړيوال � يوه پښتو کليمه غوره کول، د دې ژبې د محدودولو او تنګولو په مانا دئ.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو هم د نورو ژبو په څېر هيځکله د نورو ټولنو له سياسي، فرهنګي، اجتماعي او اقتصادي اغېزو ليري نه سي پاته کېدای . د دې خبري مانا دا ده، چي مـــورږ نه يـــــوازي د نورو ژبو پخوانۍ کليمې له خپلي ژبي په بشپړه توګه نسو ايستلای؛ بلکي د نورو ژبو ځيني نوي ټکي او اصطلاحات به هم په خوښۍ يا ناخوښۍ سره مـــــــــــنو . د فرهنګي راکړي ورکړي د همدې قانون پر بنسټ به زموږ د ژبي لغتونه، اصطلاحات او محاورې هم د دې هيواد د سياسي، اجتماعي، فرهنګي او اقتـــــصادي نفوذ په تناسب، نورو ژبـــــو تــــه ننوزي . راکړه ورکړه د بېلابېلو ولسونو تر منځ د متقابلو اړيکو انکار نه منوونکې اړتيا ده . په پښتني ټولنه کي خو پر راز راز اړيکو سربېره بايد، د ګډو انساني پيوندونو عيني واقعيت هم له پامه ليري و نه غورځوو . ټول پوهېږو، پښتانه د ډيورنډ د نامنلي کرښي ها خوا له بلوڅو، پنجابيانو، سينـــــديانو (د سندهـ د ايالت اوسېدونکي) او هندي الاصله مهاجرو سره د دوستۍ او خوېښۍ اړيکي لري . د ډيورنډ کرښي په دې خوا کي خو د افغانستان له نورو ورونو قومونو سره د پښتنو ګډې کورنۍ اړيکي تر کښته پښتنو هم ډېري پياوړي دي . له بېلابېلو قومونو، مذهبونو، فرهنګونو او ژبو سره، د داسي ټينګو او هر اړخيزو اړيکو سته والي ته په پام سره، د پښتو ژبي د سوچه کېدو هيله ګرسره علمي او عملي تاداو نه لري . د مذهبي، فرهنګي او ژبنۍ راکړي ورکړي په داسي شرايطو او حالاتو کـــــــي بايد تلاش وسي، چــــــي د پردو ژبو کليمې، اصطلاحات او ترکيبونه د خپلي ژبي له ځانګړتياوو او دودونو سره سم ووايو او وليکو . خپلي ژبي ته بايد په تکلُّف او تصنُّع سره د پردۍ ژبي رنــــګ ور نه کړو . که په پارسي کي له هر مطلب سره د � مى ګيريم � ټکی بدرګه کوي، دا د دوی خوښه ده؛ لکه � به بحث مى ګيريم �، � به خوانش مى ګـــــــيريم �، � به بررسي مى ګيــــريم � او داسي نور . په پښتو کي د � مى ګيريم � ترجمه هيڅ ځای نه لري . په پښتو کي بايد و وايو : � سره ږغېـــږو �، � وايو يـــپ �، � خـــېړو يې � او نور.

سوچه او ناسوچه ټکي بايد څنګه بېل کړو؟

د � سوچه کولو � په بهير کي کله کله داسي هم پېښ سوي دي، چي ځيني کليمې بې څېړني او پلټني پردۍ ګڼلي سوي؛ او د دې ناسمي انګېرني له مخي د هغو پر ځای د پښتو د � سوچه ټکو � په نامه، نوي کليمې وړاندي سوي دي . لکه څنګه چي پوهېږو د هري ژبي کليمات، اصطلاحات او محاورې د بېلابېلو سيـــاسي، اجتـــــــماعي ، فکري، فرهنګي او اقتصادي بدلونونو له امله خپل رنګ او جوله اړوي . هغه څوک چي د اوښتو ټکو او عبارتو پلار او نيکه و نه پېژني، بې شکه دغه راز کليمې، ترکيـــبونه او اصطلاحات ټول پردي ګڼي؛ او په ډېري زړورتيا سره ځان ته حق ورکوي، چي هغو ته د دوی په ګومان نور پښتو ټکي او لغتونه وټاکي (په دې اړه د نور مالـــــومـــــات له پاره وګورئ : حبيبي، د پښتو لغاتو د تحقيق لاري، شل مقالې ۷، ۹۴).

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوی استاد - علامه عبدالحي حبيبي (۱۲۸۹ش/ ۱۹۱۰م � ۱۳٦۳ ش/ ۱۹۸۴م) په هغه ژوره څېړنه کې، چې � د پښتو لغاتو د تحقيق لاري � نوميږي، د هغو کليمو څو بولګې وړاندي کړي دي، چـــــي ځينو خلګود ظاهري جولې (تلفظ او املأ) پر بنسټ پردی ګڼلي دي؛ او بيا يې د همدې دليل له مخي لستوني را نغښتي دي؛ او هغو ته يې د دوی په ناسم ګومان نوري � سوچه � پښتوکليمي جوړې کړي دي . پــــــه داسي حال کې، چي د ايټيمولوژۍ او مورفولوژۍ له اړخه دغو ټکو ته په ژوري او هر اړخيزي کتني سره له ورايه څرګنديږي، چي دا بې وزلي او رټل سوي لغتونه هيڅکله پردي نه دي . د دغو ټکو څو نمونې په دې ډول دي:

ښکلئ، ښکلا، کښلئ

د ځينو په ګومان دا کليمې د عربي ژبي له � شکل � او � شکيل � څخه اخيستل سوي دي . د افغاني فرهنګ بابا، علامه حبيبي، د شېخ متـــــي او ښکارندوی له اشعارو څخه نيولې بيا د رحمان بابا تر شعرونو پوري، د دې کليمو پراخ نظاير ښوولي دي (حبيبي، د پښتو لغاتو د تحقيق لاري، شل مقالې ۷، ۹۷ � ۹۸) .

لـــــوی استاد د همدې مقالې په يوه بله برخه کي داسي استدلال کوي : � په عربي کي � شکل � د صورت په مانا دئ، چي ښه او بد دواړه پکښي راځي؛ خو د پښتو� ښکلئ � يـــــوازي حسين، قشنګ، او ښايسته ته وايي . � علامه حبيبي، وروسته د ډنکن فوربس د سنسکريت ژبي قاموس په استناد، د ښکلي ريښه داسي بيـــــانوي �Shukla � Shukle� يا : � په سنسکريت کي سپين او نوراني ته وايي . شکلته Shuklata) (نور، سپين والی، سفيدي او شکله پکښه (Paksha � Shukla) د سپــــــوږمې رڼا ده . دغه راز، د همدې معتبر قاموس په حواله زياتوي، چي کشل (Kushal) د روغتيا، سعادت، کامرانۍ او فرخندګۍ په معـــــــناوو راغلئ دئ . کشله (Kushala) خوښ، ښه، سم او درسـت تـــــــه وايـــــــي . � (حبيبي، د پښتو لغاتو د تحقيق لاري، شل مقالې ۷، ۹۹) . لوی استاد، په دې ډول نتيجه اخلي، چي هم د � ښکلي � او هم د � کښلي � ريښې کـــټ مټ په دغو ماناوو په سنسکريت کي سته.

-اپټ

لوی استاد، علامه حبيبي، په پښتو کي د � اپټ � ماناوي داسي شمېري :

�۱ -رنځ، زحمت او تکليف.

۲ -پر کښت او باغ يو نباتي يا آسماني آسيب راتلل.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ -که دا کلمه د سړي سره د صفت په ډول راسي، مقصد یې مکار، محیل او چالاک دئ . پلانی ډېر اپت سړی دئ . په عربي کي هم افت جمع یې افات سته . مګر پښتو دا کلمه له عربي څخه نده اخیستې، ځکه چي په سنسکریت کي هم اپت (Apat) یا اپتي (Apatti) فاجعې، بدبختی، پرېشانی، خفـــــت او رسواتوب ته وایـــــي . � (حبیبي، د پښتو لغاتو د تحقیق لاري، شل مقالې ۷، ۹۹).

معظم استاد، د � اپت � کلیمې په اړه له نورو اریایي ژبو سره د پښتو د ګډوالي مسأله داسي څرګندوي : � په سنسکریت کي هم د پښتو په څېر د اپـــت کـــــــال (Apat-Kal) اصطلاح سته، چي د مرضونو، اپتونو او کاختیې کال وي . د داسي ټکو د پېژندني له پاره باید وګورو، چي آیا دا کلمې په آریایي ژبو کي ریښې او بولګې لري که یا؟ که یې په آریایي ژبو کي ریښې وموندل سوې، باید هغـــــــه پردی ونه ګــــڼو، ځکه پښتو زړه ژبه ده، چي د اوستا او سنسکریت سره نژدې اړیکي لري . کـــــه دا ریښې په آریایي ژبو کي پیدا نسوې، هغه مهال باید هغو ته د دخیلو ټکو په سترګه وګورو، او د مفغن توب یا پښتووالي د قانون پر بنسټ له هغو سره چلند وکوو (حبیبي، د پښتو لغاتو د تحقیق لاري، شل مقالې ۷، ۹٦) . د همدې استدلال له مخي د � اپت �کلیمه مفغنه نه ده؛ بلکي زړه اریایي کلیمه ده.

لوی استاد په پښتو لنډیو کي د� اپـــــت � بـــــولګې داسي بیان کړي دي:

لکه شین کښت ژلیو زمول کړم

را باندي راغله له آسمـانه اپتـــونه

اپت وهلي کښت ته راغلم

نه یې شین توب سته، نه هغه خوند را کوینه

۲ -ابیر

د پښتو ادب وتلي او منلي بابا ، لوی استاد علامه حبیبي، د � ابیر � د اریایي ریښې تر څېړني مخکي، د دې ټکي د مانا په اړه داسي لیکي : � په پښتـــــــو خوشبــــویي دوا ته وایي، چي له څو اجزاوو څخه مرکبه سوې وي . په سنسکریت کي هم په دغه شکل یو خوشبویه پوډر سته، چي په ښو ورځو کي استعمالیږي� .

لوی استاد، د � ابیر � اصلي اریایي بڼه او په بېلابېلو ژبو کي د دغه ټکي د تعریب سوي جولې په تړاو داسي کاږي : � په عربي کي هم عبیر سته . په پارسي کـــــي هم د صندلو او ګلابو او مښکو څخه مرکبه دوا ده . پارسي کټ مټ عربي بڼه اخیستې ده، خو د پښتو عبیر اصلي آریایي کلیمه ده، او لکه اکثر فرهنګ لیـــــکوونکي چي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

وايي عربي عبير هم له سنسکريت ابير څخه معرب سوی دئ . ځکه چي عربو د ډېرو دواوو نومونه له هنده په خپله ژبه کي قبـــــول کړي دي، لکه صنــــــدل د چنـــدڼ معـــــــــــرب او نـــور . � (حبيبــــــــــي، د پښتو لغاتو د تحقيق لاري، شل مقالې ۷، ۱۰۱) .

۳ -ابرک(Abrak)

لوی استاد، د� ابرک � د ټکي د ريښې او مورفولوژيکو بدلونونو په اړه په زړه پوري بيان لري . ابرک، يوه سپينه کاني برېښېدونکې پسته ډبره ده، چي پـــــاني پاني کيږي، او زربرخ ځني جوړيږي په انگليسي يې Mica � يا � Talcبولي . ځيني خلگ يې اشتباهاً عربي گڼي، او ابرق يې ليکي مگر پخپله په عربي بېل نوم لري، او طــلق يې بولي او دغه نوم له عربي څخه اروپا ته هم تللئ، او لکه المنجد چي وايي � Talc � سوی دئ . علامه حبيبي، د عربي ژبي د نامتو قاموس � المنــــــجد� په حواله ليکي، چي ابرق په عربي بله مانا لري . ياني داسي کلکه مځکه، چي ډبري او ختې پکښې گډې وي؛ يا داسي شی چي تور او سپين وي . وروسته په � فرهنگ انندراج � کي د ابرق مانا را اخلي، چي توري او سپيني رسۍ ته يې وايي . لوی استاد باور لري، چي په سنسکريت کـــــي هم ابهرک (bhrak A) په همدغه پښتو مـــــانا سته (حبيبـــــــــــي، د پښتو لغاتو د تحقيق لاري، شل مقالې ۷، ۱۰۱).

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴ -اپي يا هپي(Api, Hapi)

اپي په پښتو کي مار يا اژدهار ته وايي . دا چي په عربي کي افعي په دغه مانا سته دا د دې دليل نه دئ، چي دا کلمه له عربي څخه مفغنه سوې وي . لوی استاد، په خپله عالمانه او مستنده څېړنه کي د دې کليمې رېښې په پښتو ادب او ولسي محاورو کي ثابتوي؛ لکه څنګه چي د خوشال خان خټک دکلام يوه بولګه داسي ښيي :

مه لړم شه، مه اپي شه

غم فزا، راحت زدا

يا دا لنډۍ:

موزي اپي مار راته بس دئ

اپي ماران دي د موزيانو په ګورسينه

لوی استاد، علامه حبيبي، وروسته د همدې ټکي د مصدر په اړه داسي زياتوي : � په ژبه کي اپ يا هپ ژر ژر خوړولو ته وايي، چي کټ مټ په همدې معنا په هندي ژبه کي هم سته . په پښتو کي وايي : هـــپ يې کړل يعنی بلعيد . بل مصدر يې اپيېل يا هپېدل دي . نو اپي يا هپي بلعيدو ته وايي (حبيبي، د پښتو لغاتو د تحقيق لاري، شل مقالې ۷، ۱۰۲).

۵ -اتبار(Etbar)

لوی استاد د � اتبار � د سوچه اريايي ټکي ببلابېلي ماناوي داسي شمېري:

�اتبار د عزت، اعتماد، روښناسی او يقين په معناوو دئ، مثلاً زلمی د اتبار خاوند دئ . يعني روښناس او با عزت دئ . اتبار وکړه، چي خبره داسي ده . يعـــــــني يقين وکړه، چي داسي ده . د علي خان خټک په دې بيت کي د ويسا او اعتماد په معنا:

چي ډېر دوست يې ګڼې لا دي ډېر دښمن شي

د هر چا تر منځه ورک ويسا، اتبار شو

دا کليمه کټ مټ په سنسکريت کي د ډېر معاشرت او رفت او آمد په معنا ده، چي اوسنی معنا ته ډېره نژدې ده . � (حبيبي، د پښتو لغاتو د تحـــــــــقيق لاري، شل مقالې ۷، ۱۰۲).

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

٦ -اتيات(Atyat)

بله هغه کليمه، چي خلگ يې په تېروتني سره د � احتياط � مفغنه بنه گڼي، د � اتيات � ټکی دئ، چي ژوره اريايي ريښه لري . د استاد المحققين، علامه حبــــــــيبي، په نظر � اتيات � په توجه، غوَر او تدقيق سره د يوه کار کولو ته وايي؛ لکه څنگه چي وايي : اتيات کوه غوزار نسې ! پردې سربېره ، د صبر او تقوا په مانا هم د دې کلـــــــــــــيمې د استعمال يوه بولگه داسي وړاندي کوي :

اتياتي ياره راته گوره!

نن دي کاله ته په روا نکاح در ځمه!

لوی استاد، د � اتيات � د اريايي ريښې د زباتولو له پاره، په سنسکريت کي د اتيت (Atit) کليمې يادونه کوي، چي د زاهد، متقي او پارسا په مـــاناوو راغلې ده . د سنسکريت دا مانا د پښتو له � اتيات � او � اتياتي � سره مشترکه ريښه لري (حبيبي، د پښتو لغاتو د تحـقيق لاري، شل مقالې ۷، ۱۰۲ - ۱۰۳).

هغه کسان چي بې څېړني او پلټني، د خپلو اشنا او مأنوسو ټکو پر ځای نوي کليمې، ترکيبونه او اصطلاحات جوړوي، بايد په دې واقعيت ځانونه ښه خبر کړي، چي زموږ د ژبي ډېري کليمې او لغتونه له نورو اريايي ژبو سره گډې ريښې لري . داسي ټکو، اصطلاحاتو او عبارتونو د تاريخ په اوږدو کي تر بېـــلابېلـو سياسي، اجتماعي، فکري، فرهنگي او اقتصادي بدلونونو وروسته، خپله اصلي بڼه تر ډېري گچې اړولې ده . په نورو ژبو کي د هغو پراخ کارېدنگ په دې مانا نه دئ، چي گوندي داسي ټـــــــــکي پښتوله پردو ژبو څخه اخيستي دي؛ اود دې غلط تحليل له مخي بايد، د هغو پر ځای د چا خبره له سره نوي � سوچه � پښتو ټکي او ترکيبونه جوړ سي . د داسي کليــمو او اصطلاح گانو له پاره د نوو ټکو وضعه کول، هيڅ علمي او منطقي جواز نه لري؛ ځکه په زياترو اريايي ژبو کي دهغو اصلي ريښه تر اوسه ژوندۍ ده. داسي ټکي او ترکيبونه له پېړيو پېړيو راهيسي په پښتو ژبه او ادب کي باب دي؛ خود پښتو ژبي د ځينو بې خبره لغت جوړوونکو په گومان يې يوازنۍ گونا (گناه) دا ده، چي په نورو اريــــايي ژبـــو مثلاً پارسي او هندي يا ځينو سامي ژبو لکه عربي يا ځينو ترکي الاصله ژبوکي هم په خورا پراخ لاس کاريږي.

انسان د لوی ښتن داسي مخلوق دئ، چي تل له تنوع او رنگارنگۍ سره مينه لري . په انسان کي د پلټني او نوښتگرۍ ناپايه مينه، له محدودو پــــــولو او يـــو رنگۍ سره ښکاره تضاد لري . دا د انسان خوی او فطرت دئ، چي تر يوه رنگ په څو رنگونو، تر يوې کليمې په څو کليمو، تر يوې راديويي او تلــويزيوني شبکې په څو شبکو او کانالونو خوشاله کيږي؛ خو د ورځپاڼو، مجلو، راديويي او تلويزيوني شبکو ډېروالی يې په زړه کي د سينما، ژونديو ننداړو، نڅاوو، موسيقۍ او نورو هونرونو ميـــــنه هم نه لړوي . ژبپوهان، اديبان او شاعران بايد په خپلو علمي او

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

هونري اثارو کي د ژبي لغوي او ادبي پانګي لا پسي پراخي او بډايي کړي؛ نه دا چي په خپلو حق او نا حق لغت جوړونو سره، په خلګو کي د ژبي د فردي کولو او انحصاري کولو پر لور ګامونه پورته کړي .

د افغاني فرهنګ په پراخ اسمان کي تلپاته او ځلانده ستورى، علامه حبـــــــــــيبي، په يوه ځغلنده علمي کتنه کي، د ژبي دسوچه کولو ناکام بهير ته داسي ګوري :

�د ژبو د سپېڅلتوب او خالص کولو شوقيان په هر ولس کښي هر وخت ډېر وي، مګر دا شوق او هوس کوم پوخ اساس نه لري . زما په عقيده د فطـــــــرت له سيره مخالف يو بې ځايه هوس دئ . ژبه خو په حقيقت کښي فقط د افهام او تفهيم آله ده، نو چي يو ملت په ځينو الفاظو يوله بله ښه سره پوهېږي او هيــــــــخ مشکلات نه وي ورته، څه ضرور دئ، چي دوى به نوي لغات او کلمات له ځانه تراشي يا به ځيني وحشي او نامأنوس الفاظ د مدني او منلو الفاظو پر ځـــــاى دروي ؟ � (حبيبي، د ژبو مشترک کلـــمات، شل مقالې ۷، ۷۳).

البته د دي خبرو مفهوم دا نه دئ، چي لوى استاد په پښتو کي د نوو ټکو او اصطلاحاتو د جوړولو کورټ مخالف دئ . لکه څنګه چي پوهېږو، هره ژبه او له هـغې ډلې څخه پښتو د خپل بشپړتيا له پاره نه يوازي د خپلو لرغونو پانګو بيا را ژوندي کولو او دودولو ته اړتيا لري؛ بلکي له بېلابېلو طبيعي او غېر طبيــــــــعي بدلونونو سره ګام په ګام د نوو ټکو، نوو ترکيبونه او نوو اصطلاحاتو جوړول، د پښتو ژبي د بشپړتيا بله ضروري او مهمه لار ده . د دي تر څنګ د هغو کليمــــــو، عـــــــبارتونو، تعــــــــبيرونو او اصطلاح ګانو کارونه هم د پښتو ژبي د پراختيا او پر مختيا پوخ ضمانت کوي، چي له پېړيو پېړيو راهيسي زموږ د خلګو په ژبه، ادب او نورو برخــــــــو کـــــــي د يوه نه بېلېدونکي عنصر په توګه اخښلي او بخښلي دي.

د لوى استاد، علامه حبيبي، د لوړو علمي نظريو په رڼا کي د پښتو ژبي د کمال او بشپړتابه مسأله تر ښېل سرليک (په پښتو کي بايد د خپلو او پردو ټکو تر منځ څنګه انډول وسي ؟) لاندي په لنډه توګه څېړو.

په پښتو کي بايد د خپلو او پردو ټکو تر منځ څنګه انډول وسي ؟

په هر ه ژبه کي د خپلو او پردو ټکو تر منځ معقول انډول، ډېره ارزښتناکه مسأله ده . که د دي معادلې ټولو اړخونو ته بشپړ پام ونسي، د ژبي د ودي او پرمختګ بهير له سختو کړاونو او خنډونو سره مخامخ کيږي . له دي امله بايد پوره هڅه وکړو، چي له يوې خوا د خپلو مندو او پلرونو ژبني، فرهنګي او تاريخي ميراثونه خوندي کړو؛ او له بلي خوا په ژبه کي د اوس او راتلونکو وختونو له غوښتونو سره سم، د نوو پر مختياوو لاره پرانيزو . په بله وينا بايد له يوې خوا، خپله ژبه د نورو ژبو او دودونو له ورانوونکو يرغلونو وساتو؛ او له بلي خوا د خلګو په ژوند کي ژورو سياسي، اجتماعي، کلتوري او اقتصادي بدلونونو ته په پاملرني سره د ژبي د اسانى، سادګى، خوږوالي او عموميت لاره غوره

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړو . دې لوړ مقصد ته رسېدل، يوازې هغه وخت ممکن دئ، چې زموږ ژبپوهان، اديبان او ليکوال له دې حساسي مسألې سره علمي او منطقي چلند وکړي . د ژبې د افراطي سوچه کولو هڅې او د پردو ژبو ، فرهنگي او فکري جريانانو د پراخو يرغلونو په وړاندې لاس تر زنې کښېنستل دواړه په واقعيت کې د ژبې د محدوديت، ورانۍ او زوال لاري دي.

د پښتو ژبې او ادب لوى او بې سارى استاد - علامه عبدالحى حبيبي (۱۲۸۹ ش / ۱۹۱۰م � ۱۳٦۳ ش / ۱۹۸۴م) په يوه علمي او ژوره شننه کې، د پښتو ژبې د بشپړتوب لارې او اصول داسې شمېري:

�۱-د پښتو لغاتو او کلماتو ټولول او مواد يې راغونډول او قاموسونه يې ليکل.

۲ -هغه کلمات مخصوصاً پلټل او ميندل، چې په ژبه کښې اوس سوچه لغات نه لري، او د پرديو ژبو کلمات مستعمل دي.

۳ -تر پلټنې او استقرأ وروسته که د کومې کلمې لپاره په ژبه کې لغت ميندہ نسو، او له هرې خوا تر پلټنې وروسته يأس حاصل سو، نو د پرديوکلماتو په عوض کې نوې پښتو کلمات وضع کول او رواجول.

۴ -د نوو شيانو او اختراعاتو لپاره اوس نوې نومونه د پښتو پر اصولو وضع کول يعني پر نوو شيانو نوم ايښوول . �(حبيبي، د پښتو نوې علمي اصطلاحات به څنگه وي ؟ شل مقالې ۷، ۱۰٦).

د علامه حبيبي په دې څلورو اصولواو لارو کې د پښتو ژبې د بشپړتابه ټولې هغه خواوې را غونډې سوې دي، چې نن يې ژبپوهان د ارکاييزم(Archaism) ، ډياليکتيزم(Dialectism) ، له نورو ژبو راغلي يا دخيل ټکي (Adaptism) او نيلوجيزم (Neologism) بولي . په دې برخه کې د مسألې ځينو اړخونو ته لنډه کتنه کوو:

الف) د پښتو د لرغونو ټکو او اصطلاحاتو بيا را ژوندي کول او په بېلابېلو لهجوکې

د مروجو ټکو خپرول او عامول

د هرې بلې ژبې په شان، د پښتو د سوچه والي، سپېڅلتيا او شتمنۍ راز تر هر څه مخکې د دغې لرغونې ژبې د پخوانيو ټکو، اصطلاحاتو، ترکيبونو، محاورو او نورو ادبي - کلتوري اثارو په را ژوندي کولو، خوندي کولو او دودولو کې نغښتى دئ . که د خپلومندو او پلرونو د ژبنيو او نورو فرهنگي ارزښتونو په ساتنه او بابولو کې پرله پسې کوښښونه ونه کړو، د پښتو ژبې د اصالت او سپېڅلتيا تر ټولو لوى او پوخ تاداو کرار کرار نړېږي . دا لو ی فرهنگي اپت د وخـــــت په تېرېـــدو سره ، د پښتنو د لرغـــونو شاعرانو، ليکوالو او پوهانو له ډول ډول علمي، ادبي، ديني،

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاريخي او فرهنګي اثارو سره د ننني نسل، په تېره بيا راتلونکو نسلونو اړيکي د پرې کېدو تر پولي کمزوري کوي؛ او په پای کې د پښتو ژبې ډېرې ارزښتمني خزاني له لاسه وزي .

لوی استاد- علامه حبيبي (۱۲۸۹ش/ ۱۹۱۰م � ۱۳۶۳ ش/ ۱۹۸۴م) په دې اړه داسې استدلال کوي : � که زموږ ژبه ارته او سوچه نسي، نو به په وطن کې د عِلم خپرونه هم ممکنه نه وي . جرمنيانو، يونانيانو، تورکانو، عربانو، ايرانيانو ټولو د خپلي ژبې پخوانۍ کلمې را ژوندۍ کړي دي . . . � د لوی استاد په باور، پښتنو ته هم دا حتمي او ضروري ده، چې د خپلي ژبې پټې او قيمتي خزانې راټولي کې، او خپله ژبه مستغني او د پردو له اغېزو خوندي کې . � (حبيبي، د پښتو نوي علمي اصطلاحات به څنګه وي ؟ شل مقالې۷ ، ۱۰۷) .

لوی استاد زياتوي :� که د پښتو ټول لغتونه، کلمې، اصطلاحات، ترکيبونه او تعبيرونه په علمي او معقوله لاره را ټول سي، نو به پښتو پردو لغاتو ته هيڅ اړه نسي؛ ځکه چې د دې ژبې مواد او کلمات ټوله په غرو او رغو او ليري بيديا وو کې مهجور او متروک پاته دي . � (حبيبي، د پښتو نوي علمي اصطلاحات به څنګه وي ؟ شل مقالې۷ ، ۱۰۷).

علامه حبيبي، د پښتو د لرغونو ټکو، ترکيبونو او اصطلاحاتو د را غونډولو په اړه، دغه لارې په ګوته کوي :

�۱-د ژبې مينان بايد د لغاتو ټولول خپله ملي وظيفه وګني، او هر څوک دې يې علمي مرکزونو ته د ضبط او نشر لپاره وسپاري.

۲ -سياري ډلې بايد د پښتونخوا غرو او رغو ته وليږلې سي.

۳ -له ادبياتو او پښتو اثارو څخه دې استفاده وسي . د پښتو کلماتو ذخيرې دې له کتابو را ويستلې سي، او د قوم پر اصطلاح دې تطبيق او ضبط سي.

۴ -د پښتو قاموسونه دې په عِلمي لارو وليکل سي، چې د کلماتو د استعمال مختلف تحولات او موارد ولري.

تر هغه مهاله، چې د پښتو لرغوني ټکي، ترکيبونه او اصطلاحات په دقيقه او علمي توګه راټول؛ او په نوو علمي قاموسونوکې خپاره نسي، د پښتو د پخوانييو لغوي پانګو بيا ژوندي کول او دودول ګران کار دئ . � (حبيبي، د پښتو نوي علمي اصطلاحات به څنګه وي ؟ شل مقالې۷، ۱۰۹).

د معظم استاد، علامه حبيبي، په نظر که پردۍ کليمې ګرځنده ډلو ته ورکړل سي، چې په هره سيمه کې يې پښتو ټکي وپلټي، نو به هيڅ داسي کليمه پاته نسي، چې پښتو معادل ونه لري . لوی استاد، تر پلټني او ګروېږني مخکې د نوو ټکو د جوړولو او بابولو په اړه ليکي : � ځيني کسان سته، چې د داسي کلماتو لپاره تر تحقيق او پلټني دمخه لغات وضع کوي، او بيا غواړي چې رواج يې هم کې، مګر چې موږ په خپله ژبه کې د ځانه زړه کلمه ولرو، نو نوې کلمه وضع کول غلط کار دئ . هو که موږ پوره پلټنه وکړه، او په ژبه کې مو داسي سوچه پښتو کلمه نه کړه مينده،

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

او له هري خوا مأيوس سو، هلته كه نو موږ د پرديو كلماتو په مقابل كي نوي وضع كوو، البته ښه به وي، مثلاً آخور اوس په موږ كي خورا مروجه كلمه ده . په مقابل كښي يې د ښاري محاورو پښتو هم نه لرو. يو وخت چا د دې لپاره � بسنخرى � نوم وضع كاوه، وروسته دا نوم موږ په سوچه پښتو د مروتو په محاوره كښي وموند، چـــي � پمبى � يــې بولي . نو چه اصله او موضوعه زړه كلمه وي، نوي ته حاجت نسته . په دې ډول تر پلټني دمخه شيانو ته نومونه وضع كول ژبه خرابول دي . � سگک � په مروجه محاوره كښي پښتو نوم نه لري . چا د دې لپاره د ترجمې په ډول � كوترى � نوم ښه گڼلئ دئ، مگر تر پلټني وروسته ښكاره سوه، چي دا شى په پښتو كي � غربى � بولي . نو كه تر وضع دمخه پلټنه سوې واى، غلطي به نه پېښېده . � (حبيبي، د پښتو نوي علمي اصطلاحات به څنگه وي ؟ شل مقالې،۷، ۱۰۹).

لوى استاد د همدې څېړني په يوه بله برخه كي د پښتو لغت جوړوونكو د تلواري او سرسري چلند په اړه داسي كاږي : � ډېر پوهان په وضع كي خورا تلواري دي . دوى ژر ژر نومونه تجويز كوي، مگر زه وايم كه تر دې دمخه پلټنه وسي، حاجت وضع ته نه پاتېږي . پخپله ژبه دغه مواد لري . موږ يې د وضع حق هم نلرو . . . ما ډېر پښتـــــــانه ليدلي دي، چي په دې كار د علم له خوا نه ور گډېږي، او هر څوک خپل عندي افكار پر ښكاره كوي، او له ځانه په ژبه كښي نوي مواد او كلمات راباسي . زه پخپله د دې كار ډېر مخالف يم، ځكه چي ببله علمي لارې داسي اقدامات د ژبې له پاره مضر گڼم . هر كار خپله لاره لري، كه پر خپله لاره ورسو عيب نه لري . � (حبيبي، د پښتو نوي علمي اصطلاحات به څنگه وي ؟ شل مقالې ۷، ۱۰۵).

د پښتو ژبې او ادب وتلئ او منلئ بابا، علامه حبيبي، په هغه مقاله كي چي � پخواني كلمات او نوي مفاهيم � نومېږي، د پښتود لرغونو ټكو، تركيبونو، تعبيرونو او اصطلاحاتو د بيارا ژوندي كولو او رواجولو يوه بله لاره وړاندي كوي، چي هغه د ټولنيز ژوند پر بېلابېلو نوو شيانو او پېښو باندي د پخوانييو نومونو ايښوول دي . شک نسته، چي د ژبې ځيني كليمې او اصطلاح گاني په خلگو كي له اوږدو وختونو را هيسي په يوه او بله مانا دود وي . د انساني ژوند په پرمختگ سره په ژبه كي نوي پېښې او نوي ځيزونه پيدا سي . ژبپوهان او اديبان د خلگو په ژبه او ادبياتو كي دا دود سوي او اشنا كليمې په نوي او پرمختللي ژوند كي د يوه بېل مفهوم له پاره استعمال كړي؛ او په دې ډول خپلو مړو او هېرو سوو ټكو ته په يوه نوي چاپېر كي د بيا ژوند كېدو او بابولو امكانات برابر كړي . د ې كار ته د ژبپوهني په اصطلاح � تولـــيد � او په نوي محيـــط كي دود سوو ټكـــو ته � مؤلدات � وايي . ژبپوهان په ژبه كي د نوو ټكو د جوړولو پر ځاى دكليماتو توليد غوره گڼي؛ ځكه لرغوني ټكي دخلگو په ژبه او ادب كي ژورې ريښې لري . خلگ په يوه او بل ډول له هغو سره پېژندگلوي لري؛ او بيا رواج يې تر نوو ټكو ډېر اسانه وي . د نړۍ په نورو ژبو كي هم دا كار په خورا ټينگار او جديت سره سوى دئ؛ د مثال په توگه عربانو د استاذ، دبابه، سياره، طياره، مسلسل او داسي نورو په څېر خپل زاړه لغتونه د پروفيسر، جنگي ټانک، موټر، الوتكي، ماشينگڼ او نورو پر ځاى كار كړه . ايرانيانو هم د خپلي ژبې ځيني پخواني ټكي؛ لكه دانشگاه، دانشكده، دستور، پيشوند، پسوند او په

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لسګونو نور په لړ او ډېر بدلون سره د پوهنتون، پوهنځی، ګرامر (پښویه)، مخ وندي یا مختړ(سابقه) شاوندي یا شاتړ (لاحقه) پر ځای دود کړه . پخوا د دې مفهونو له پاره په پارسي کې زیاتره عربي نومونه کارېده.

لوی استاد، پر نووشیانو او مفهومونو باندې د زړو لغتونو او اصطلاحاتو د بیا جال کولو په باره کې، داسې په زړه پورې مثال وړاندې کوي : � په پښتو کې له قدیــــمه د' تون ' ادات د ظرفیت له پاره موجود ؤ، کله چې موږ دغه ادات لومړی پلا په نومونو کښې استعمال کړ، ځینو خلکو ونه مانه او انتقاد یې پر وکړ، مګر وروسته چې په پوهنتون، روزنتون او درملتون او نورو کښې استعمال سو اوس ګورو، چې خلک یې په ډېره مینه استعمالوي . په پښتو ژبه او ګرامر کې هم موږ ډېرو اصطلاحاتو ته ضرورت لرو، او باید د فونیم، مورفیم، کلمې، سلایبل او کلام په مقابل کښې خپل پښتو کلمات او اصطلاحات ولرو (حبیبي، پخواني کلمات او نوي مفاهیــــــم، شـــــل مقالـــــې ۷، ۵۲).

د لرغونو ټکو د بیا را ژوندي کولو په اړه، دلته دا پوښتنې پیدا کیږي، چې ایا د پښتو هره لرغونې او نامأنوسه کلیمه باید د ټولنیز ژوند پر نوو مفهومونو له سره کښېښول سي ؟ ایا هر پخوانی ټکی، په ژبه کې له نوو راغلو ټکو سره د مقابلې وس لري که یا ؟ ایا خلګ د ژوندانه په نوي چاپېر کې د هرې لرغونې کلیمې منلو ته تیار دي که یا ؟ دې پوښتنو ته یوازې د ټولنپوهنې له قوانینو سره سم علمي جواب وړاندی کېدای سي . د تکامل او پرمختګ قانون ته په ژوري پاملرنې سره باید دې مسلَم حقیقت ته غاړه کښېښول سي، چې ځینې زاړه او متروک ټکي د کلیماتو د ژوند او مړینې له اصل سره سم کله کله په نوي محیط کې د بیا ژوند کولو وړتیا نه لري؛ ځکه داسې ټکي خلګو ته تر مروجو او نوو جوړو سوو کلیمو ډېر ګران او ناآشنا وي . طبیعي (د زمانې تېرېدل، د جغرافیایي چاپېر بدلون . . .) او غیرطبیعي (سیاسي، اجتماعي، فکري، فرهنګي، اقتصادي . . .) عوامل ډېر ځله خلګ له خپلو لرغونو ژبنیو، کلتوري او تاریخي پانګو څخه دونه لیرې کوي، چې د نورو ژبو ټکي او اصطلاحات د خپلو لرغونو کلیمو او ترکیبونو په پرتله ډېر مأنوس او اسانه احساسوي . په بله وینا، یوازې هغه لرغوني کلیمات، ترکیبونه او اصطلاحات په نوي چاپېر کې د بیا ژوند او ودې امکان لري، چې د خلګو په ژبه او ادب کې تینګې او پیاوړې ریښې ولري؛ او په نوو مانااوو سره د جال کېدو له پاره د وګړو د سیلم عقل او لوړ ذوق غوښتنو ته مثبت جواب ووایي . معظم استاد، علامه حبیبي، د پښتنو د توري او قلم د بابا - خوشال خان خټک (۱۰۲۲ - ۱۱۰۰هـ ق) په اشعارو کې د د غو نظایرو په وړاندې کولو سره استدلال کوي، چې کولای سو د � ویی � او � وی � په څېر زړې او متروکې کلیمې په ژبپوهنه او ګرامر کې د کلیمې او جملې له پاره استعمال کړو:

چې بې تل تر تا را تېر کړم

دا ویی د زړه وباسه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشال خان خټک په بل ځای کي وايي:

يو ويی د دلاسا راته پرې نږدې

ځان که هر څو خپل مين ته مرور کړم

يا

دا ويی زما دراز دئ

دا منزل دورو دراز دئ

چي په نيم ويی يې کارکيږي د خلق

د خلاصی مي همېشه کاندي جدال

بيا هم د خوشال خان خټک کلام دئ، چي وايي:

دا ووی مي خوش دئ چي چا ويلي دي

ډېر مي په زړه باندي شه لګېدلي دي

لکه څنګه چي ګورو، د � ويی � او � ووی � ټکي په پښتو ادب کي ژوري ريښې لري . د همدې دلايلو له مخي کېدای سي، په ژبپوهنه او ګرامر کي

�فونيم � ته ږغ، � ګرافيم � ته توری،� مورفيم � يا کلمې ته ويی، انګرېزي سيلېبل يا د څو ږغونو مجموعې ته � ګړ � ، د څو ګړو مجموعې ته ووی (کلام) او د څو وويو يا جملو مجموعې ته وينا ووايو؛ او په دې توګه خپله پخوانۍ لغوي پانګه را ژوندۍ کړو (حبيبي، پخواني کلمات او نوي مفاهيم، شل مقالې ۷، ۵۲ -۵۳).

اما څرنګه چي لوی استاد هم په دې مقاله کي څو واره اشاره کړې ده، داسي زاړه او متروک ټکي بايد يوازي په ګرامر او ژبپوهنه کي، د هغو عربي او اروپايي ټکو پرځای په کار ولوېږي، چي موږ يې په خپله ژبه کي مناسب او موزون معادل ټکي نه لرو . پوهنتون (پوهنه + تون)، پوهنځی (پوهنه + ځای)، روزنتون (روزنه + تون)، درملتون (درمل + تون)، ننداړتون (ننداره + تون) او داسي نور هغه ترکيبي کليمې دي، چي د پښتو له زړو ټکو څخه د نوو مفهومونو له پاره جوړې سوي دي؛ او اوس د ټولني د بېلابېلو طبقو او قشرونو خلګو په خوښی سره منلي دي؛ خو د دې پرخلاف ځينو عسکري نومونو؛ لکه بريدمن، تورن، جګړن، ډګرمن، پرک، کنډک، غونډ او داسي نورو (چي پر يوه ځانګړي شخص يا ځانګړي عسکري واحد دلالت کوي) يوازي په يوه تنګ او ټاکلي چاپېرکي د بيا ژوندي کېدو چانس موندلئ دئ . موږ اوس په خپلو ورځنيو خبرو کي نه وايو، چي پلانی بريدمن، تورن يا جګړن سړی دئ . دغه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

رنګه د � یوه ټولۍ خلک �، � دوه کنډکه بزګران �، � دري غونډه ختګران � او داسي نورو په شان اصطلاحات زموږ په ورځنیو محاورو کي نور ځای نه لري . پښتانه باید د دغه راز سوچه پښتو نومونو په ساتنه او خوندي کولو کي، چي له نېکه مرغه اوس زموږ د ملي ټرمینالوژۍ یوه ارزښتناکه برخه ده، د زړه له کومي هڅه او کوښښ وکړي . د دې پوښتني جواب چي ولي د داسي سوچه پښتو ټکو دکار اخیستني لمن زموږ د ټولنیز ژوندانه نورو برخو ته پراخه نسوه، هم باید د د طبیعي او ټولنیزو بدلونونو په قانون کي ولټوو . په بله وینا طبیعي او غیر طبیعي عواملو د دغه راز پښتو ټکو او ترکیبونو پر ځای داسي نوري کلیمې، عبارتونه او اصطلاحات را منځ ته کړه، چي کرار کرار یې زموږ د اصیلو پښتو کلیمو او عبارتونو ځای ونیو . دا د یوه، دوو یا څو کسانو ګونا نه وه، چي ولي یې د خپلو مندو او پلرونو ویاړلې ژبه په سم ډول و نه پالل ؛ او پر ځای یې د پردو ژبو بې خونده او ناسمو ټکو، ترکیبونو او تعبیرونو ته مخه کړه . په دغه راز فرهنګي ناورینونو کي یوازي د هغو سرکښه بدلونونو لاس دئ، چي زیاتره یې واک او قیضه زموږ په لاس کي نه وي، نو ځکه اوس ناڅاپي نه ده، چي د بیټک، اچانک، ګبراو، میلاو، جي، ټیک، ګنټه، بروسه، ماچس، کمره، روډ، پلازا، اسپتال، سکول، کالیج، یونیورسیټي په شان سلګونه پردي ټکي د ډیورنډ د کرغېړني کرښي د ها خوا پښتنو په ښایسته او خوږه پښتو ګډ سوي دي؛ او نن هغوی ته د پښتو تر سوچه او لرغونو ټکو ډېر ساده او اسانه برېښي . د زماني قهر زموږ برو پښتنو په ژبه هم خورا ډېر پردي ټکي را ګډ کړي دي، چي اوس د مانا او استعمال له پلوه د پښتو تر ځینو متروکو او مهجورو ټکو ډېر ساده او اسانه دي . په دې ډول، نتیجه اخلو چي موږ ټولو پښتنو ته د سوونو کلونو تر ژورو او اوږدو بدلونونو وروسته، نور د امیر کروړ ژبه په سمه او بشپړه توګه د پوهېدو وړ نه ده . د پلار او نېکه زوړ کُوسی تل تر تله زموږ سره نه سي پاته کېدای . باید خپله ژبه او دودونه د نوو بدلونونو په رڼا کي پراخ، شتمن او پرمختللي کړو . که نه نو زموږ ژبه او دودونه به ډېر د پردو ژبو او فرهنګونو د ورانوونکو یرغلونو تر اغېزي لاندي خپل هر څه له لاسه ور کړي؛ ځکه بشري پرمختګ نوي غوښتني او اړتیاوي وړاندي کوي، چي دې ټولو ته معقول او منطقي جواب یوازي د لرغونو او نابابه ټکو په خوندي کولو او را ژوندي کولو سره نه کیږي .

لوی استاد، علامه حبیبي، په خپلي ژوري علمي شنني سره، د محمد هوتک د � پټي خزانې � په تعلیقاتو کي، د دغه ارزښتناک کتاب ځیني لرغوني او متروک ټکي د ادبي او تاریخي اثارو په رڼاکي څېړلي دي . دا کلیمات او ترکیبونه پخوا زموږ د خلګو په ورځنیو خبرو، دیني، ادبي او تاریخي لیکنوکي په پراخه توګه کارېده؛ خو د زمانې ژورو بدلونونو اوس د هغو زیاته برخه د ټولني د نورو ژوندیو موجوداتو په څېر، په خاورو کي ښخ کړي دي؛ او بیا را ژوندي کول یې د مړو انسانانو د راژوندي کولو په څېر الهي معجزې ته اړتیا لري . خلګ یې سره ټولو تبلیغاتي کوښښونو، د ګرانۍ او نا اشنایي په خاطر منلو ته تیار نه دي . په دې ډله کي لونل، اشلوک، ګروهېدل، مېرڅمن، میرڅی، پاړکي ، ګروِنګي او په لسګونو نور زاړه ټکي شامل دي . د دې خبري مقصد دا دئ، چي موږ باید د پښتو د لرغونو ټکو، عبارتونو او اصطلاحاتو په بیا دود کولو کي داحساساتو او افراط لاره غوره نه کړو . د پښتو ادب له

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کلاسیکو اثارو څخه د کومي نابابه او زړي کلیمې را اخیستل، هغې ته د بیا ژوند سملاسي پاسپورټ یا لایسنس نه ورکوي . په بشپړ باور سره د یوې ژوندی کلیمې په توګه د دغه راز ټکي بابول د هري نوي کلیمې په څېر له ځینو خنډونو او ستونزو سره مخامخ کیږي . که په ژبه کي د دې کلیمې پر ځای بله عامه، اسانه او خوږه کلیمه جال سوې وي، نو د دې زړې کلیمې بیا را ژوندي کول هم د نوو کلیمو په شان د مروجو ټکو د زورور مقاومت له امله بې حتمي ماتي بله لار نه لري؛ خو که په ژبه او ادب کي تر اوسه هم د زړې یا متروکي کلیمې له پاره وړ او موزونه کلیمه نه وي جوړه سوې، نوخلګ په څوَب او میني سره د خپل زاړه او هېر سوي ټکي بیا را ژوندي کولو ته غاړه ږدي . د همدې استدلال پر بنسټ باید، د نورو ژبو او فرهنګونو تر یرغلونو مخکي د نوو مفهومونو له پاره د خپلو لرغونو ټکو په بیا ژوندي کولو او جال کولو کي نه ستړې کېدونکي کوښښونه وکوو .

په پښتو کي داسي ټکي هم سته، چي پر خپلو ژورو او ټینګو اریایي ریښو سربېره، د زمانې د غوسې او بې رحمی په وجه اوس د مړو اومتروکو ټکو په ډله کي راغلي دي؛ د مثال په ډول � کوټ � ، � کوټوال � او � کوټوالي � داسي اریایي کلیمې دي، چي د غزنویانو له زماني څخه تر ځلوېښت - پینځوس کاله مخکي پوري هم زموږ په ژبه، ادب او اداري نظام کي خورا باب وې؛ مګر په ټولنه کي سیاسي، اجتماعي او فرهنګي بدلونونو اوس د � کوټ � پر ځای کـــلا (د عربي قلـــــعه مفغنه بڼــــه)، د � کوټوال � پر ځای سرحدار، قلعه دار، امنیه قومندان، د پولیسو قومندان او د � کوټوالی � پر ځای � امنیه قومنداني �، � سرحدي قوأ �، � ژاندرمري � او داسي نوري کلیمې درولې دي (حبیبي، پټه خزانه، د ۱۵ او ۴۷ مخونو لمنلیکونه) . د کوټ ټکی لا تر اوسه د ځینو ځایونو په نومونو کي تر سترګو کیږي؛ خو د کوټوال او کوټوالی ټکي نور د مرګ او نابودی په حال کي دي

ب) د پښتو په بېلابېلو لهجو کي د لغوي، ادبي، علمي او فرهنګي پانګو پلټل او راټولول

لکه څنګه چي د پښتو ژبي او ادب بابا، لوی استاد علامه حبیبي (۱۲۸۹ش/ ۱۹۱۰م � ۱۳٦۳ ش/ ۱۹۸۴م) هم په ټینګار سره یادونه کړې ده د پښتو ژبي لغوي، ادبي، فرهنګي او علمي سرچینې زیاتره د پښتنو په کلو او بانډوکي پرتې دي . ځیني ارزښتناکي پانګې د زمانو له جور و ظلمه ببخي له منځه تللي دي؛ او ځیني نوري یې زموږ د بې غوْری له امله ورځ په ورځ د تباهی په حال کي دي . پښتانه منورین او د پښتني میراثونو د خوندي کولو ټولي اداري باید په ګډه د خپلو خورو ورو پانګو په را غونډولو کي یوبل ته لاس ور کړي . که د پښتنو په غرونو او دښتونو کي دا ګران بیه لغوي، ادبي، کلتوري او علمي زېرمي را ټولي سي؛ اوله نوو علمي لارو چارو څخه په کار اخیستني سره، خلګو ته د قاموسونو، اطلسونو،کتابونو او نورو ګټورو سرچینو په بڼو وړاندي سي، هیڅ شک او تردید نسته، چي پښتو ژبه به د پخوا په پرتله ډېره غني او بډایه سي . په ډېرو ځایونو او حالاتو کي به ببخي د دې اړتیا نه وي ، چي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبپوه یا ادیب بې څېړنې او پلټنې له ځانه لغتونه او اصطلاح ګانې جوړې کړي؛ او په خپلو جعل سوو ټکو، ترکیبونو او اصطلاحاتو سره د پوهانو، څېړونکو، په تېره بیا عامو وګړو مخالفت او مقاومت را وپاروي .

د پښتنو په بېلابېلو سیمو کې د لغوي پانګو، شفاهي او کتبي ادب د راټولولو په اړه یوه بله ارزښتناکه خبره داده، چې راغونډې سوې کلیمې یا اصطلاح ګانې باید د شخصي ذوق، لهجه یي تمایلاتو او نورو ناسمو کړنو له مخې د یو بل پر ځای و نه درول سي . کله چې د پښتو ژبې پخواني او هېر سوي کلیمات، ترکیبونه او اصطلاحات په علمي لاره راټول او خپاره سي، یوازې ولسونه د اسانی، ساد‌ګی، خوږوالي او پوخوالي پر بنسټ په هغو کې د چاڼ کولو حق لري؛ مثلاً پښتانه د � طفل � د عربي ټکي یا د � کودک � د پارسي ټکي له پاره � کوچنی �، � کمکی �،� ووړ �، � وړوکی �، � وړکوټی �، � ماشوم � � معصوم �، � حیوان � او داسي نورو ټکي کاروي، چې ځیني یې سوچه پښتو، ځیني یې پردي او ځیني نور یې په پښتني کټو کي ایښېدلي یا په بله اصطلاح مفغن سوي ټکي دي . د ذوق څښتنان هیڅکله ، په دې ډله کې د � معصوم � او � حیوان � کلیمې نه خوښوي؛ ځکه له یوې خوا پردي (عربي) ټکي دي، چې ویل او لیکل یې موږ پښتنو ته ګران دي؛ او له بلې خوا د پوخوالي او لوړ ذوق غوښتنو ته جواب نه وایي . هیڅ هوښیار او پوه پښتون نه غواړي، چې خپل بچي ته د � کوچني �، � کمکي �، � واړه �، � وړکوټي � او نورو پر ځای د � حیوان � لغت استعمال کړي . هغه کسان، چې کوچنی یا ووړ د حیوان په نامه بولي، د ښه او لوړ ذوق څښتن نه بلل کیږي . دغه راز ، د پښتو په بېلابېلو لهجوکي د � فریاد� پر ځای غلبله، کوکاره، بلغاکه، غړانګه، ناره، سوره، چیغه، کرږه، کوکه، بوغاره (بغاره)، بروه، سانده، کوربل، غوغا، انګولا او داسي نوري کلیمې استعمالیږي (کاکړ، او حبیبي، سپېڅلې پښتو ۲۰۴) . دا ټول ټکي د پښتو لغوي پانګه ده . باید کوښښ و نه سي، چې په دغو ټکو کي یوازې یو لغت د نورو ټولو پر ځای ودرېږي؛ او په دې توګه د پښتو د ډېرو سپېڅلو او مروجو کلیمو وژلو او ورک کولو ته لاره هواره سي . د لته د یوې یا بلې لهجې د اصالت، اکثریت او اقلیت یا د پښتو د هري لهجې ځینو ټکو او اصطلاحاتو ته د ونډې ورکولو په شان خبرې، هیڅ علمي اساس او تاداو نه لري . د پښتو ژبې بېلابېل قاموسونه یا سیندونه باید د پښتو د ټولو لهجو لرغوني او متروک (ارکاییک) ټکي د هغو له سم / سمو تلفظونو، ډول ډول ماناوو، بېلابېلو بدلونونو، ادبي نظایرو او جغرافیایي موقعیت سره خلګو ته وښیي . خلګ په خپله خوښه د � ښه منلو او ناوړه پرېښوولو� له قاعدې سره سم، تر ټولو ښه او خونده ور ټکي اخلي او ناوړه پرېږدي؛ مګر له بده مرغه په دې برخه کي تر اوسه سمه لاره نه ده خپله سوې . د پښتو ژبې د اوسني دور ځینو ژبپوهانو او ادیبانو په یوه او بل ډول کوښښ کړی دئ، چې په پښتو لهجو کي دود ټکي، ترکیبونه او اصطلاحات له خپلو وضعه کړوکلیماتو سره یو ځای د معیاري او کره پښتو په توګه، پر نورو خلګو وتپي . په دې اړه خبري نور نه اوږدوو؛ ځکه هغه چې ښکاره دي، بیان او استدلال ته اړتیا نه لري؛ خو دا خبره باید په څرګندو او روښانه ټکو ووایو، چې موږ باید هیڅکله یوه سوچه، اصیله او زړه پښتو کلیمه د بلې په رواجولو سره له منځه یو نه سو؛ ځکه ټولې لرغوني او زړې کلیمې زموږ د سپېڅلې پښتو اررښتناکه لغوي پانګه ده . داسي ستره

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پانګه باید هیڅکله په پوهي یا ناپوهۍ سره له لاسه و نه باسو . د معیار مقام ته د پښتو د سوچه کلیمو یا نوو جوړو سوو ترکیبونو رسول، یوازي د سلیم ذوق په خاوندانو اړه لري . له پښتو سره د خواخوږۍ او دلسوزۍ مدعیان باید په ژبه کي له خپلو نفسي تمایلاتو او راز راز خطرناکو لوبو لاس واخلي . همدغه رنګه باید د پښتو ژبي د سپېڅلتیا او بډایتوب په هیله هیڅکله تر اوبو دمخه ګاولي و نه باسو . د دې پښتو متل مانا دا ده، چي هر پردي ټکي او اصطلاح ته د سم پښتو لغت او اصطلاح د موندلو په خاطر باید، لومړی د خپلي سپېڅلي او شتمني ژبي په بېلابېلو لهجو کي څېړنه او پلټنه وکوو؛ د پښتو د کلاسیک، منځني او معاصر پېر د ټولو اثارو پاڼي واړوو؛ او هري ستونزي ته د حل لاره و مومو . که مو د خپلو ولسونو په ژبه او دودونو، ادبي او علمي اثارو کي د هغې له پاره د حل څرک پیدا نه کړ، بیا نو په علمي او معقولو لارو سره د نوي ټکي، نوي ترکیب او نوي اصطلاح په جوړولو لاس پوري کړو؛ او په دې کار کي هم د اسانتیا، سادګۍ، خوږوالي او پوخوالي له چوکاټه و نه وزوو.

ج) په پښتو ژبه کي د دخیلو او مغلن سوو ټکو پالنه(Adaptism)

د پښتو ژبي د بشپړولو په لړ کي د لرغونو کلیمو او اصطلاحاتو پر بیا ژوندي کولو، د دې ژبي په بېلابېلو لهجو کي د لغوي، ادبي او علمي پانګو پر راټولو او خپرولو سربېره، بله مهمه موضوع دهغو ټکو، عبارتونو او اصطلاحاتو دخوندي کولو مسأله ده، چي د طبیعي او غېرطبیعي عواملو له امله یې، د اوږدو پېړیو په ترڅ کي پښتو ژبي او ادب ته لاره موندلې ده ؛ اوس زموږ له سوچه پښتو کلیماتو او اصطلاحاتو سره داسي اخښلي او بخښلي دي، چي جلاکول یې د سلیم عقل له مخي نه کېدونکی کار بریښي.

د � ایا پښتو ژبه سوچه کېدای سي ؟ � تر سرلیک لاندي مو د لوی استاد- علامه حبیبي (۱۲۸۹ش/ ۱۹۱۰م � ۱۳۶۳ ش/ ۱۹۸۴م) د عالمانه نظریو په رڼا کي، د مغغناتو د بېلابېلو ډولونو په اړه ځیني ټکي وړاندي کړه، دلته یوازي د دې خبري پر یادوني ټینګار کوو، چي مغغنات د پښتو ژبي ډېره ارزښتناکه او په زړه پوري لغوي پانګه ده . په نړۍ کي داسي ژبه نسته، چي په هغې کي د نورو ژبو او تهذیبونو اغېزي له ورایه نه وي څرګندي . دا ډول دوه اړخیزي یا څواړخیزي اغېزي، په بشري ټولـــــنو کي د بېلابېلو طبیــــــــــعي او غېر طبیعي عواملو زېږنده دي . په پښتو کي هم د مغغن سوو ټکو او اصطلاحاتو تر شا ډېري اوږدي تاریخي کیسې پرتې دي؛ هر ټکی، عبـارت او اصطلاح ځانــته خـــــاص دلایل، علتونه او عوامل لري . د دې لیکني په لومړنیو څپرکو کي مو د دغه راز علتونو او سببونو په اړه څو لنډي خبري وکړي، دلته د دې حقیقت په وړاندي کولو بسنه کوو، چي دې ټکو په پښتني ټولنه کي، د خپلي اوږدې استوګني په ترڅ کي اوس کورټ افغاني رنګ اخیستی دئ . باید په هیڅ ډول کوښښ ونه سي، چي د پښتـــــو ژبي او ادب دا ستره او نه بېلېدونکي زېرمه د وچو تعصوبونو او تنګه نظره احساساتو پر بنسټ زیانمنه سي . موږ باید هم � پلورل � وواېو او هم د � خرڅ � له مغغن ټکي څخه جوړ سوی مصدر � خرڅول

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

� . د � خرڅ � له مفغن ټکي څخه اوس په پښتو کي د � خرڅوونکي (پلورونکي)، خرڅيلاو (خرڅلاو)، خرڅه (خرچه، مصرف يا لګښت) خرڅاوو يا خرڅي (خراج، لاس خلاصی، لګوونکی، مصرف کوونکی)، خرڅښت، خرڅېدنګ، خرڅوَنګ، خرڅېدل، خرڅېده، خرڅګير (په بندرونو کي د ماليې يا محصول مامور)، خرڅون، خرڅونی يا خرڅېدونکی (مال، جنس، متاع) او داسي نورو په شان ټکي جوړ سوي دي، چي هر يو يې د پښتنو په بېلابېلو سيمو کي کارېږي . که څوک د � خرڅ � ټکی په دې کړي، چي د � خرج � يا � خرچ � له پردی کليمې څخه مشتق سوی دئ؛ او پر ځای يې په سرټمبګۍ سره يوازي د پښتو سوچه ټکی (لګښت) دروي، په حقيقيت کي نه يوازي د � خرڅ � له کليمې سره بې ځايه دښمني کوي؛ بلکي له دې ټکي څخه هغو مشتق سوو ترکيبونو او عبارتونو ته هم د شک او ترديد په سترګه ګوري، چي له پېړييو پېړييو راهيسي په پښتنو کي جال او دود دي . داسي کارونه په حقيقت کي د تکامل او پرمختګ د قوانينو پر ضد عمل دئ، چي بې ناکامۍ هيڅ نتيجه نه لري . په هره ژبه کي د لغوي، ادبي او علمي پانګي غښتالی او ارتوالی، د هغې ژبي د شتمنۍ او بډايتوب په مانا دئ . د دې اصل له مخي هيڅوک حق نه لري، چي په لوی لاس زموږ پراخه او غني ژبه نېستمنه کړي.

ځيني داسي کليمې سته، چي هم په پارسي کي کارېږي؛ او هم په څه اړولې ګونه په پښتو کي؛ لکه هندوانه (ايرانيان په خپله پارسي کي د � تربُز � ټکی نه کاروي)، سپيست، سين، ميهن او داسي نور، چي په پښتو کي هم استعماليږي . د پښتو د لوېديزي (لوېديځي) لهجې ويوونکي هغو وښو ته � شپيشتي � وايي، چي ځيني پښتانه او ټول دري ژبي يې � رشقه � بولي . د سين (د شاهين لرغونې بڼه) ټکی، چي د پارسي ژبي په � سيندخت � او ځينو نورو ترکيبونو کي استعمال سوی دئ، په پښتو کي د� شئين � يا د � شيين � په بڼه ويل کيږي . � کَواره � هغه لرغونې پښتو کليمه ده، چي سوونه کلونه مخکي پارسي ته ننوتې وه او د � کبار � په بڼه په پارسي ادب کي کارېده . وروسته پارسي ژبو د دې ټکي پر ځای د � سبد � ټکي ته مخه کړه؛ او د � کبار � اصيل اريايي ټکی يې پرېښود؛ خو له نېکه مرغه د پښتو په لوېديزه لهجه کي تر اوسه د � کواري � او � سودې � دواړه ټکي خوندي او ژوندي دي . پر دغو مثالونو سربېره، د د داسي کليمو او ترکيبونو شمېر ډېر زيات دئ، چي ريښې يې په اوستا، سنسکريت ، پښتو، زړه پارسي (فرس قديم) ، پهلوي، هندي او ځينو نورو اريايي ژبو کي مشترکي دي . د پښتو ژبي د نوو لغتونو او اصطلاحاتو جوړوونکي بايد د لغت جوړوني پر مهال دې حساسو او باريکو ټکو ته په ټينګه پام وکړي . هيڅکله هر هغه ټکي او اصطلاح ته د دوی په ګومان د � سوچه � پښتو کليمې د جوړولو کوښښ و نه کړي، چي د نورو ژبو (مثلاً پارسي، اُردو ، هندي، پنجابي، سنسکريت او نورو) ويوونکي يې په خپلو خبرو او محاورو کي کاروي . دا ټکي له لرغونو زمانو څخه په پښتوکي هم باب دي؛ خو له بده مرغه چي د زمانو سره او تودو يې د پراختيا او تعميم مخه نيولې ده . ځيني يې يوازي د پښتو په ځانګړو او محدودو لهجو (ګړودونو) کي کارېږي ؛ او ځينو يې د کليماتو د ژوند او مرګ د اصل له مخي، ورو ورو خپل ځای نورو ټکو او ترکيبونو ته پرېښی دئ . د افغاني فرهنګ نوميالی او تلپاتي استاد، علامه عبدالحي حبيبي، په هغه مقاله کي، چي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د � پښتو ځيني نوي موندل سوي کلمات � نوميږي، د اريايي ژبو تر منځ د داسي ګډو ټکو ځيني بولګې (نمونې)، د هغو ريښې او مورفولوژيک بدلونونه په ډېره علمي توګه بيان کړي دي (د زيات مالومات له پاره و ګورئ : حبيبي، � د پښتو ځيني نوي موندل سوي کلمات، � کابل ۱۲ د ۱۳۵۳ کب : ۱- ۹) .

لوی استاد، د ژبو تر منځ د مشترکو ټکو په لړ کي د پزي يا پوزي ټکی داسي شني : � پوز، پوزه او پزه ټول له اريايي ريښې څخه دي؛ او عنصري توري يې ' پ، ز ' دي . دا اريايي کلمه له ډېري پخوا په عربي ګډه سوې ده؛ او د انتقال تر قانون لاندي تللې ده، پېړی پېړی پر تېري سوي دي او تر اوسه هم په عربي کښي موجوده ده . که موږ له ځانه سره د ژبي د تخليص او سوچه کولو فيصله وکړو، نو بايد چـي د پښتـــو (پزه) ور پريږ کړو، ځکه چي دا کلمه خو هم په پارسي او هم عربي کي سته . حال دا چي په پښتو کي موږ بل نوم هم نه ورته لرو او نه نوی نوم ورته وضع کولای سو، نو نا چاره يو چي د پښتو (پزه يا پوزه) ومنو او دا لغت له لاسه ونه باسو . په دې ډول ډېر مشترک لغات او په سوو سوو کلمات لرو، چي بايد په خپله ژبه کي يې پرېږدو او خپل اصلي مال يې وګڼو او په دې يې و نه کړو، چي دا لغت خو په نورو ژبو کښي مستعمل دئ (حبيبي، د ژبو مشترک کلمات، کابل ۲ د ۱۳۲۴ غويی : ۱- ۳) .

برهان المحققين - علامه حبيبي د همدې استدلال په دوام ليکي : � د پښتو او دري او هندي ژبو ډېر لغات سره مشترک يا سره نږدې دي . دا ځکه چي يو خو په ريښه کي سره شريک دي؛ او بل دا چي د دغو خلقو په منځ کي تل اقتصادي او تجارتي او فرهنګي روابط او تګ راتګ موجود ؤ، نو ډېر کلمات له غربه شرق ته نقل سوي، يا له شرقه غربي خوا ته تللي دي . (حبيبي، پښتو نثر ته کره کتني ۵۹) .

لوی استاد، د دغي څېړني په يوه بله برخه کي د اريايي ژبو د ګډوالي او ورته والي يوه بله بولګه داسي بيانوي : � د پښتو آس، د دري اسپ، د سنسکريت اشوځوني سره نږدې دي . د پښتو ډېوه او د سنسکريت ډېوه سره مشترک دي، د پښتو لس او د هندي دس او د دري ده د تبديل تر خاص قانون لاندي دي؛ او ځکه چي هيڅ ژبه له مشتروکو لغاتو او کلماتو څخه نه وه خالي، نو ايا د يوې ژبي تخليص د نورو ژبو له اثره څخه ممکن دئ ؟ زما په عقيده يه ! اما دلته بايد دا خبره هم وکم، چي د ژبي سوچه کول خو بالکل ممکن نه دي، مګر د ژبي بنياد قوي کول او روزل او پالل ښه کار دئ . په ژبه کي چي کوم کلمات اوس مستعمل دي، هغه په دې ګناه ايستل، چي له بلي ژبي څخه راغلي دي، معقول کار نه ښکاري . مګر دغه کلمات په ثقافتي تعامل کي اچول او له هغو څخه کاراخيستل ډېر ښه کار دئ .

معظم استاد، د اريايي ژبو د ګډوالي او ورته والي پر بنسټ، د پښتو ژبي د سوچه کولو دعوه له لويه سره بې ځايه ګڼي؛ او داسي استدلال کوي : � د دنيا ژبي څو کورنۍ دي؛ او هره ژبه په يوه کورنۍ پوري اړه لري . د هري کورنۍ ژبي بيا ځانته ريښه او بنسټ لري، چي هغه بنسټ د يوې کورنۍ ژبو لپاره مشترک دئ؛ او ډېري ژبي په ځينو خصوصياتو کي سره نښتي وي، نو که موږ دغه نښتون او اشتراک پرعلمي اساس باندي ومنو، نو د ژبي د

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خالص توب دعوې به پرېږدو . مثلاً آریایي ژبې چې په هند، افغانستان، پارس، خراسان کې ویلې کېدې، ټولې له یوې رینښې څخه را ټوکېدلې دي، نو ځکه اوس د دغو ژبو لغات سره مشترک او نږدې دي . په دغو ژبو کې پښتو له سنسکریت ، اوستا، پهلوي، او دری سره ډېره خپلوي لري؛ بلکه د دغو ژبو ډېر زاړه او لرغوني کلمات اوس لا هم پښتو ساتلي دي . د پښتو اوېجه هغه د پخوانو آریایانو وېجه ده، د پښتو اوسنۍ ورشو د پخوانو تاریخي ژبو (ورشو) ده . د پخوانۍ دری (ایر- هیر) د پښتو اورو یا ایر دي . د پښتو هټ له هندي ژبو سره مشترکه کلمه ده . دغسي هم رود، دیوال، بڼه، پیغاره او داسي په سوو کلمات یې له دری سره مشترک دي، بلکه بڼه او پېغور اوس دری زبانان نه وایي، مګر پښتانه یې وایي . دا مشترک لغات زموږ دي، او کورټ یې موږ له ژبې څخه نه باسو . دغسي هم له عربي څخه ډېر مفغن کلمات لرو، چي اوس زموږ سوي دي؛ او خاص د پښتو مال دئ، او نه ښایي چي پردي و ګڼل سي . کیسی، پاتا، میرات، ناره، تپوس، ماشوم له دې ډلي څخه دي، چي اوس پوره پښتو بلل کیږي . � (حبیبي، پښتو نثر ته کره کتني ٦٠).

لوی استاد، وروسته د لغوي راکړې ورکړې د بهیر څرنګوالي ته داسي کتنه کوي : � د لغاتو دانتقال په دوره کي له یوې ژبې سره ډېر لیږي کلمات هم ګډیږي؛ او داسي الفاظ هم ورته را درومي، چي اصلاً د هغې ژبې له کورنۍ څخه هم نه وي، مثلاً سنسکریت چي یوه آریایي ژبه ده، او عربي چي له سامي کورنۍ څخه ده . په پخوانو تجارتي روابطو کي د لومړۍ ژبې ډېر الفاظ عربو ته تللي؛ او په عربي ژبه ګډ سوي دي، لکه اپت، چندن، مشکاة،کیور، نانبول، چي په عربي کي آفت، صندل، مسک، کافور، ننبول ځیني جوړ سوي دي . اوس چي موږ ګورو، دغه لغات په پښتو کي هم سته . اپت، چندن، مشک او کاپور ټول مستعمل دي . نو دا الفاظ د سامي عربي ژبې او د آریایي ژبو تر منځ مشترک ګڼل کیږي،او په فارسي کي هم بیرته په عـــــربي شکل مستعمـــل دي (حبیبي، پښتو نثر ته کره کتني ٦٠ - ٦١) .

لوی استاد، د بېلابېلو بدلونونو له کبله د یوې کلیمې پر ځای د بلي کلیمې د را پیدا کېدو او عامېدو په اړه داسي لیکي : � په پخوانیو آریایي ژبو کي، د � م او ن � عنصري توري ، په پیل کي د ارادې په مانا کارېده ؛ وروسته په سنسکریت کي د � من � ټکي د � زړه � مانا پیدا کړه؛ ځکه پخوا خلګو داسي انګېرل، چي � زړه � د انسان د حرکاتو، افکارو او احساساتو مرکز دئ . د امیر کروړ جهان پهلوان په ویاړنه کي هم د � من � کلیمه د � زړه � په مانا کار سوې ده . وروسته په پښتو کي د � ارادې � او � زړه � په ماناوو د � من � لرغونی ټکی په بشپړه توګه له منځه ولاړ؛ او پر ځای یې � زړه � ودرېد . که څه هم د � من � کلیمه مړه سوه؛ خو ډېر اولاد او زامن ځني پاته سول . د دې زامنو په ډله کي یې د � منل �، � منته �، � منښت �، � مننګ �، � منوونکی �، � منلی �، � مني � او نورو یادونه کولای سو . اما که موږ د (ارادې) لپاره مثلاً بله کلمه ونه لرو نو کولای سو، چي د قدیم (من) د دغي معنی لپاره مستعمل کړو . که څه هم او س زموږ

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

مستعمله (اراده) هم ښه کلمه ده، او په ژبه کښې داخله سوې ده او ضرورت هم نه لرو، چي متروکه، مهجوره او نتلې کلمه يې پر ځای ودروو . � (حبيبي ، د کلماتو مرگ او ژوند، شل مقالې ۷، ۷۸) .

د پښتو ژبي او ادب په تاريخ کي تلپاته ستوری ، علامه حبيبي، د همدې مقالې په يوه بله برخه کي د کليماتو د نوو ماناوو او مفهومو د پيدايښت په لړ کي د � ود � د مره سوي اريايي ټکي ريښه او مشتقات داسي په گوته کوي : � وده، ويده، ويدا، ودنه، واده، ودول، ودېدل، ودون، ودوونکی، ودېدونکی، ودېدونې، ودېدون، ودېدنه، ودونه او نور ټول له يوه مادې څخه زېږېدلي دي، چي هغه د� ود � ټکی دئ، چي وروسته له هغه څخه د � ويدا � کليمه پيدا سوه . آريايانو تر مېلاد څورلس سوه کاله دمخه خپلو علمي او ديني سندرو ته' ويدا' ويل، چي د پوهني مانا لري . په سنسکريت کي هم د � ود � ماده سته، چي د عِلم او پوهي په مانا ده . � (حبيبي، د کلـــماتو مـــرگ او ژونـــد، شـــل مقالې ۷، ۷۷- ۷۸) .

لکه څنگه چي لوی استاد کاږي د دې کورنۍ پلار (ود) اوس مړ دئ؛ او څوک يې نه وايي؛ خو بچيان يې تر اوسه پاته دي . په پښتو ژبه کي داسي ټکي خورا ډېر دي، چي ريښې يې اوس زموږ په ژبه او ادب کي ببخي مړې دي؛ خو د نوو ټکو او ترکيبونه په بڼه د هغو نوي نسلونه ورځ په ورځ ډېرېږي . دا خبره د کليماتو د مړيني او ژوند پر قانون د سموالي او ريښتينوالي مُهر لگول دي . د دې قانون په منلو سره اوس هيڅ د اريانۍ ځای نه پاتيږي، چي د زماني په تېرېدو سره به زموږ خورا ډېر لرغوني ټکي او اصطلاح گاني خپل ځای نوو ټکو او ترکيبونه ته پرېږدي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د) د نوو ټکو جوړوَنه يا نيولوجيزم(Neologism)

د دې واقعيت به منلو کې اوس هيڅوک شک او ترديد نه لري، چې ژبه د يوه ټولنيز مخلوق په توګه له بېلابېلو طبيعي او غير طبيعي بدلونونو سره ګام په ګام ځېره اړوي . که د پښتو ژبې تاريخ ته هم پام واړوو له ورايه ګورو، چې په دې ژبه کې هم له راز راز بدلونونو سره سم ډول ډول کليمې، ترکيبونه، اصطلاحات او نوري ژبنۍ پانګې را منځ ته سوي دي . کله کله يې د نورو ژبو لغتونه او الفاظ اخيستي؛ او کله کله يې خپل سوچه ټکي هم په دايمي يا مؤقتي توګه له لاسه ور کړي دي . د اوستا، سنسکريت، هندي، يوناني، پارسي، عربي، تورکي، مغولي، انګرېزي، روسي او ځينو نورو ژبو ډېري نښې نښانې همدا اوس هم زموږ په ژبه کې ښکاره دي . د دوو اړخيزو يا څو اړخيزو اغېزو اړيکو دا قانونمند طبيعي بهير په هره ټولنه او هر چاپېر کې روان دئ . په نړۍ کې د بېلابېـــلو ګرنديو تحولاتو، په تېره بيـــا اريانـــوونـــکو سياسي، فرهنګي، تخنيکي او اقتصادي پرمختګونو له امله هره ورځ د نوو ټکو، نوو تعبيرونو اونوو اصطلاح ګانو لوی سېلاو زموږ پر لور را روان دئ؛ د مثال په توګه دکمپيوټر په اختراع او عامېدو سره نه يوازي په خپله د کمپيوټر ټکی؛ بلکي د هغه د ډېرو برخو او سامان آلاتو بې شماره ټکي او اصطلاحات هم د پښتو ژبې په ګډون د نړۍ زياترو ژبو ته ننوتل؛ او هره ورځ د دغه راز ټکو او اصطلاح ګانو د را ننوتلو لاره پرانيستې ده . چې نورو ژبو په څېر د پښتو ژبې لرغوني لغوي پانګې ، د دغو نوو اختراعاتو او نوو مفاهيمو د افادې له پاره څه نه لري؛ نو ځکه خلګ په ناچارۍ سره هر څه يا په خپله اصلي بڼه يا د نورو ګاونډيو ژبو په ترجمه سوې بڼه اخلي . که د پردو ټکو او اصطلاحاتو دې وحشتناک او بې رحمانه فرهنګي يرغل ته لاس تر زني کښېنو، ډېر ژر به زموږ د لرغوني او سپېڅلي ژبې جنازه هم په خاورو کې ښخه سي . همدې سترو خطرونو ته پام کولو سره، په پښتو کې د نوو ټکو او اصطلاحاتو جوړول، يو داسي عيني ضرورت دئ، چې تل بايد له پامه و نه غورځول سي . د نوو ټکو، ترکيبونو او اصطلاحاتو جوړونه هم پوهه ده او هم هونر . پوهه يا عِلم په دې مانا، چې د نوو لغتونو د جوړولو له پاره بايد لغت جوړوونکی د ژبپوهني، لغت پوهني، ادب پوهني او د علومو له ځينو نورو اړونده څانګو سره اشنايي ولري؛ ځکه هر څونه چې د نوو ټکو، عبارتونو او اصطلاح ګانو په جوړولو کې له علمي اساساتو او لارو ګټه واخيستله سي، په هغونه اندازه معقولي او منطقي نتيجې تر لاسه کيږي . د نوو ټکو او اصطلاحاتو جوړول د شعر، موسيقۍ، انځورګرۍ او نورو نوښتګرو کارونو څېر پر پوهې سربېره هونري او ذوقي بڼه هم لري . ډېر ځله يو څوک د شعر، موسيقۍ، انځورګرۍ او نورو تخليقي هونرونو په اړه ژوره پوهه او په زړه پوري مالومات لري؛ خو نه سي کولای په خپله څه هونري هستونه وکړي . بالعکس کله کله څوک د شعر، موسيقۍ او نورو ابداعي ايجاداتو په باره کې د خاصي پوهې او صلاحيت خاوند نه وي؛ خو د خپل فطري او هونري ذوق پر بنسټ خورا په زړه پوري شعري او هونري هستوني کوي . په پښتو کې د دغه راز شاعرانو او هونرمندانو شمېر خورا زيات دئ . د نوو ټکو او اصطلاحاتو په برخه کې هم دا خبره کټ مټ همداسي ده . ډېر ځله د پښتو نوي ټکي، ترکيبونه او اصطلاحات د داسي باذوقه کسانو له خوا جوړ سوي دي، چې حتا پوره ليک لوست نه سي کولای . د دې پر خلاف داسي مثالونه او بولګې هم

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لږ نه دي، چي د مسلکي ژبپوهانو او اديبانو له خوا وضعه سوي کليمات، ترکيبونه او اصطلاحات د عامو خلگو له خوا نه وي منل سوي . په هر حال، ژبه د خلگو او ولسونو مال دئ . هر څوک (لوستی او نالوستی) بشپړ حق لري، چي د خپلي مورنۍ ژبي د پياوړتيا او غنا له پاره، د اړتيا پر مهال نوي ټکي او اصطلاح ګاني جوړي کړي؛ خو هيڅوک حق نه لري، چي خپل جوړ کړي لغتونه او ترکيبونه د معياري او کره ټکو په توګه پر خلگو و تپي؛ او د نورو له خوا وضع سوي کليمات، ترکيبونه او اصطلاح ګاني په بېلابېلو نومونو وکړي . د نوو ټکو د معياري توب او کره توب پرېکړه د خلگو په لاس کي ده . خلگ د اسانۍ، سادګۍ، لنډوالي، خوږوالي، پوخوالي، عموميت او ځينو نورو اصولو په رڼا کي د څو نوو ټکو او اصطلاحاتو له منځه تر ټولو غوره اخلي؛ د مثال په ډول په پښتوکي له اوږدو زمانو څخه په تحقيقي ليکنو کي د اِستِناد سوي اثر له پاره د � سند �، � حوالې � ،� مدرک �، � مرجع �، � منبع �، � ماخذ �، � ريفرينس � او داسي نورو ټکي کارېده . په دې وروستيو کلونوکي زموږ ښاغلو لغت جوړوونکو د همدې پردو ټکو له پاره د � اخځ �،� اخيستنځی � ،� اخځليک � او داسي نورو په شان پښتو ټکي هم جوړکړه . پخواني پردي ټکي نه يوازي په پښتو؛ بلکي ډېرو نورو سامي او اريايي ژبو کي له سوونو کلونو راهيسي دود دي؛ مګر يوازنۍ ګونا يې دا ده، چي زموږ د لغت جوړوونکو په نظر پردۍ ريښه او جوله لري . دا چي په پښتو کي د � ماخذ � د پېژندل سوي او اشنا ټکي پر ځای واقعاً بل ټکي ته اړتيا سته که يا او دا چي په پښتو کي زموږ د لغت جوړوونکو دا نوي وضعه سوي ټکي د فصاحت او بلاغت له پلوه له لرغونو پردو ټکو سره سيالي کولای سي که يا ؟ هغه مهمي او اساسي پوښتني دي، چي زموږ ټولو په ذهن کی پيدا کيږي . دې پوښتنو ته تر جواب وړاندي کولو مخکي د � ماخذ � عربي ترکيب ته يوه لنډه او سرسري کتنه کوو، چي زموږ هر پوه او محقق لوستونکي يې، د پښتو د اوسنيو جوړو سوو ترکيبونو سره په غوَر پر تله کړي .

د ماخذ / δa x΄ā m / [د خ په زوَر] عربي ترکيب اصلاً د � ما � او � خذ � له دوو بېلو ټکو څخه جوړ سوی دئ . د � ما � ټکی د څه يا څه شي په مانا دئ، چي د � الی �، � بِ � ، � لِ � او � حتی � تر اداتو وروسته د � چيري �، � تر کومه ځايه �، � کومي لاري �، � له څه شي سره �، � له څه سره �، � ولي �، � څه له �،څونه � او داسي نوري ماناوي لري . د خذ / δ a x / ټکی د � اخذ � له مصدر څخه اخيستل سوی دئ، چي د اخيستلو په مانا دئ . د ماخذ ټکی په ترکيبي ډول د سرچينې، ريفرينس يا هغه اثر په مفهوم دئ، چي ليـــکوال يا څېــــړونکی په خپله تحقيقي ليکنه کي ګټه ځني اخلي يا په هغه اِستِـــــناد کوي . د مـــاخــــذ جمع په عــــربي کي د مــــآخــــذ / δ ɪ́ x ā am / [د خ په زبر] ټکی دئ، چي په ليکلو کي له يکړ يا مفرد حالت سره يوازي د مد توپير لري . په وينګ کي مفرد حالـــت د � خ � په زوَر او جمــــع يې د � خ � په زبر سره ويل کيږي . په مفرد حالت کي مقصور الف (ا) او په جمع کي ممدود الف (آ) کار سوی دئ) 6 � 888, 8(Wehr .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په عربي ماخذ کي د � ما � او � خذ � دوه بېل ټکي په داسي ډول سره يو ځای سوي دي، چي څوک د دوو بېلو ټکو ګومان هم نه پرکوي . په بله ژبه دا ترکيبي نوم سره له لنډوالي او اسانۍ، جامع مفهوم افاده کوي . د � ما � او � خذ � دوو بېلو ټکو په يو ځای کولو کي يوازي د � ا � توری حذف سوی دئ . سربېره پر دې، د دې ټکي د مفرد او جمعي په حالت کي ډېر لږ توپير سته، چي دا په خپله هم د دې ترکيبي کليمې د اسانۍ او سادګۍ په مانا دئ . تر دې شېګڼو چي تېر سو دا ترکيبي لغـــت له سوونو کــــــــــلو را هيسي په پښتو او نورو ګاونډيو ژبو کي دود دئ . شک نسته، چي د� اخيستنځی � په ترکيب کي د دې ترکيبي ټکي دوو متشکله برخو (اخيستل + ځای) ماناوي له ورايه څرګندي دي؛ خو زه په خپله د � ماخذ � د لنډوالي او اسانۍ خوند نه پکښې وينم .

که څه هم نحت (د بېلابېلو کليماتو په يو ځای کولو يا موښلولو کي امتزاج او تخفيف) د ژبپوهني له اړخه روا او حتا ضروري کار دئ؛ خو ژبپوهان د نوو ټکو او اصطلاح ګانو په جوړولو کي د کليمو د ډېر امتزاج او ترخيم پلوي نه کوي . په دې مانا چي نوي ترکيبي ټکي بايد تر وسه وسه په داسي توګه وي جوړ سوي، چي د ترکيبي ټکو جوړوونکي برخي يا متشکله عناصر پر خپل اصلي حال پاته وي؛ که نه نو هغه نوی ترکيب، چي د څو ټکو له لنډوالي او يو ځای توب څخه جوړ سوی وي، خلګو ته په پوهېدو کي سختي پېچومي پيدا کوي؛ مثلاً � نېخه � د پښتو ژبي ترکيبي ټکی دئ، چي په حقيقت کي د � نه � ، � يم � ، � خبر � له درو بېلو ټکو څخه جوړ سوی دئ . داسي ترکيبي ټکي په اسانۍ سره خلګو ته د پوهېدو وړ نه دي .

د همدې تيوريک بحث په رڼا کي اوس هر څوک په اسانۍ سره کولای سي، چي د عربي ژبي � ماخذ � د پښتو د � اخځ �، � اخيستنځی � او � اخځليک � په وړاندي و ګوري . دا خبره بايد هېره نه کړو، چي منحوت ترکيبونه بايد له لنډوالي او سادګۍ سره سره، د مانا او مفهوم له اړخه هم هيڅ ستونزه ونه لري . په بله وينا داسي ترکيبونه بايد تفسير او تشريح ته اړتيا و نه لري . د � اخځ � په ترکيبي نوم کي ريشتيا هم د لنډوالي او اسانۍ قاعده مراعات سوې ده؛ خو زه په خپله يې د مانا په پوهېدو کي ستونزه لرم . د دې ترکيبي ټکي د جوړوونکو برخو اساسي عناصر ، توضيح او تفسير ته اړتيا لري . ګومان کوم، چي د � اخ � برخه يې د � اخيستل � د مصدر لنډه يا ترخيم سوې بڼه وي؛ او � ځ � توری د � ځای � لنډه بڼه، چي هر څوک يې په اسانۍ سره پېژندلای سي؛ خو د� اخ � مخفف توري د � اخيستل � ټکی په سمه توګه نه سي بيانولای . په بل عبارت په دې دوو تورو کي د � اخيستل � د مصدر جوړوونکي عناصر نه دي ښوول سوي؛ نو ځکه يې څوک واردواره په مانا نه پوهيږي . لغت جوړوونکی بايد تل د دې ترکيب د بيان او څرګندوني له پاره نور مالومات وړاندي کړي، که نه نو لوستونکی به تل له بې ځايه سرخوږي سره لاس او ګرېوان وي . دلته په لنډ ډول هغو التباسونه ته يوه اشاره کوو، چي د � اخ � د ټکي په لېدو سره د لوستونکي په ذهن کي پيدا کيږي . � اَخ / x´a / � [د الف په زَوَر] د ږغ نوم يا اسم صوت دئ، چي په پښتو او پارسي کي د کرکي، نفرت، کاهښت، درد او تکليف د بيانولو له پاره ويل

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کيږي (عميد ۱: ۱۱۱) . دغه راز، � أخ / x o / � [د الف په پېښ] هم د ږغ نوم يا اسم صوت دئ، چي په پارسي او پښتو کي د خوښۍ، خوند، افسوس، ارمان او ويش و واخ له پاره کارېږي (عميد ۱: ۱۱۱؛ امرخېل ، او نور ۱: ۱۱۷) . سربېره پردې دوو صوتي ږغونو، د � اَخ / x´a / � [د الف په زْوَر] عربي ټکی د ورور، ملګري، ګاونډي او دوست په مانا دئ، چي اخوان او اخوة يې د جمعي حالتونه دي) عميد ۱: ۱۱۱ ؛ . (Wehr 9په دې توګه ګورو، چي په � اخځ � کي استعمال سوی � اخ � له درو بېلو ټکو سره د التباس مشکل هم منځ ته راوړي . دې شکلي او مانوي (معنوي) ستونزو ته په کتو سره د � اخځ � وضعه سوی لغت تر � اخيستنځی � هم کمزوره ښکاري.

د اينټرنيټ له را پيدا کېدو سره د ويب سايټ (website) اصطلاح هم منځ ته راغله . د پښتو ځينو لغت جوړوونکو هغه په � ويبپاڼه � ترجمه کړه؛ ځينو � اينټرنيټ پاڼه � وبلله؛ ځينو نورو د � جالپاڼي � نوم پرکښېښود؛ او په پای کي ځينو نورو د هغې اصلي بڼه (ويب سايټ) � تر ژباړل سوو پښتو ټکو اسانه او ښه و ګڼله . د معياري مقام د تر لاسه کولو له پاره به د دې څلورو - پينځو ټکو تر منځ څه موده سخت ټکرونه او جګړې رواني وي . وروسته به په ټولنه کي د بېلابېلو بدلونونو د اغېزمنتيا پر بنسټ ، يوه کليمه له نورو ميدان وګټي؛ او نور ټول سيال ټکي به د ژوند او هستۍ له نعمته بې برخي کړي . لکه څنګه چي د پښتو ژبپوهني، ادب او تاريخ بابا - لوی استاد علامه حبيبي(۱۲۸۹ش/ ۱۹۱۰م � ۱۳۶۳ ش/ ۱۹۸۴م) په ټينګار سره يادونه کړې ده ژبپوهان، لغت جوړوونکي، شاعران او ليکوال بايد هيڅکله ژبه تر خپل ذوق، احساساتو او فکر قربان نه کړي؛ ځکه هره ژبه د يوه قوم په ټولو خلګو پوري اړه لري؛ او تل د ولس په غېږ کي وده او پرمختګ کوي . په بله وينا، د ژبي او ادب پوهان بايد په ژبه کي له ناروا تصـــــرف څخه لاس واخلي . . . (حبيبي، آيا د ژبي واګي د چا په لاس کي دي ؟ شل مقالې ۷، ۵ - ٦) . د ناروا لاس وهني يوه بڼه دا ده، چي څوک د خپل نفس د غښتلو په موخه، حق او ناحق لغتونه را وباسي؛ په ژبه کي هر نوي يا مروج پردې ټکي ته بې پلټني او څېړني له ځانه کليمې او ترکيبونه وضعه کړي؛ او بيا يې په هر ځای کي د کره او معياري ټکو په توګه تبليغ کړي . په خواشينۍ سره، په پښتو کي اوس د غه راز لغت جوړونه خورا پراخه سوې ده.

د افغاني فرهنګ وتلئ او منلئ استاد ، علامه حبيبي، دغه راز خبرداری ورکوي، چي ژبه په حقيقت کي فقط د افهام او تفهيم آله ده . که خلګ په اسانۍ سره د يوبل په ژبه ښه وپوهېږي، نو ژبپوهانو او ليکوالو ته د دې اړتيا نه سته ، چي له ځانه نوي لغات او کليمات وتراشي؛ او په خلګو کي د منلو الفاظو پر ځای ځيني وحشي او نامانوس ټکي ودروي . . . (حبيبي، د ژبو مشترک کلمات، شل مقالې ۷، ۷۳).

دغو خبرو او دلايلو ته په پاملرني سره دا نتيجه اخلو، چي په پښتو ژبه کي بايد د خپلو او پردو ټکو د د قيق انډول په خاطر، تل د ټولنيزو قوانينو له حُکمونو سره سم عمل وکړو؛ د ژبي د بشپړتابه ټولو برخو او څنګونو ته ټينګ پام وکړو؛ په هره برخه کي يې د افراط او تفريط په کلکه مخه ونيسو؛ که نه نو په لوی لاس به د خپلي خوږې او سپېڅلي ژبي په له منځه وړلو يا کرغېړن کولو کي برخه واخلو.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پښتو کې التباسونه او ناوړه ترکیبونه

د � معیاري � او � سوچه � پښتو په لار کې لیونیو هلوځلو، نن سبا د پښتو په ویلو او لیکلو کې ډول ډول التباسونو او ناوړه ترکیبونو ته لاره پرانیستې ده . پښتو ژبه د علمي، ریښتني او منلي معیار پر ځای د ځینو کسانو د ناسمو او غیر علمي لاس وهنو له امله پر کږه لاره روانه ده . دغه راز، د ژبې د سوچه کولو خیالي او موهومو کوښښونو اوس زموږ اسانه او خوږه پښتو له داسې کړکېچنو، بد ذوقه او ناوړه ترکیبونو ډکه کړې ده؛ او ورځ په ورځ یې لمنه پراخېږي، چې له یوې خوا په هیڅ وجه د پښتو له واقعي سوچه کولو سره مرسته نه کوي؛ او له بلې خوا یې ساده، روانه او په زړه پوري پښتوخپلو اصلي ویوونکو ته ستونزمنه او ګرانه کړې ده . دلته د د ې موضوع د دوو بېلو اړخونو په اړه تر جلا جلا سرلیکونو لاندې څو لنډې خبرې کوو.

الف) التباسونه او ګډوډۍ

د تېل سوي � معیاري � پښتو پلویانو د پراخو جعل سوو کلیمو او نامنلو معیارونو په وړاندې کولو سره، زموږ په اسانه، ساده او خوږه ژبه کې ډېر التباسونه او ګډوډۍ پیدا کړې دي . د پښتو ژبې په وینګ(ویلو) او کښنګ (کښلو)کې دې ناوړه لاس وهنو، نه یوازې بهرنییانو ته پښتو ژبه تر بلې هرې ژبې لانجمنه کړې ده؛ بلکې موږ پښتنو ته یې هم د خپلې مورنۍ او پلرنۍ ژبې په پوهېدو کې لوی خنډونه او ربړونه پېښ کړي دي . په ژبه کې دا ناسم او خپلسري تصرفات، د پښتو ژبې د ودې او پرمختګ پر ځای، د هغې د بې خوندۍ او وروسته پاته والي شرایط او موجبات برابروي . د پښتو ژبې تکړه لیکوال او څېړونکي، ښاغلي محمد معصوم هوتک، په هغه مستنده او مستدله لیکنه کې، چې � پرمعیاري ژبه دمعیارپه ژبه یوه څېړنه � نومېږي، د دغه راز التباسونو او ګډوډییو په اړه اوږدې خبرې کړې دي (ګران لوستونکي کولای سي د ښاغلي هوتک علمي او تحقیقي لیکنه پرکتابي ډول سربېره ، د اینټرنیټ له لارې د بېنوا ویبپاڼې د برېښنایي کتابتون په برخه کې هم ولولي) . له دې امله په دې لیکنه کې هڅه کوو، چې د دغه راز التباسونو او ګډوډییو د لا روښانتیا په هیله د ځینو نورو بولګو په راوړولو سره بسنه وکړو.

۱ -د اوږدې او لنډې � ی � تر منځ التباس او ګډوډوي

پر پښتو ادب سربېره، زموږ په ورځنیو خبرو کې په سلګونو داسې بولګې او مثالونه سته، چې په هغو کې د اوږدې (مجهولي) او لنډې � ی � تر منځ ښکاره او روښانه توپیر سته .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه څنګه چي پوهېږو، په پښتو کي د هغو ټولو ښځينه (مؤنث) نومونو، د جمعي په حالت کي لنډه � ی � راځي، چي په پای کي يې زورکی راغلئ وي؛ او په ويلو کي يې خج يا فشار (Accent) پر لومړي سپوڼ (هجا) وي ؛لکه : ښځه، کلوښه، ژرنده، ژوره، برخه، څنډه، کمبله، کوډله او داسي نور، چي د جمعي صيغې يې بايد د ښځي، کلوښي، ژرندي، ژوري، برخي، څنډي، کمبلي، کوډلي او داسي نورو په بڼه وليکلي سي . دغه رنګه، په پښتو کي بايد د هغو ښځينه (مؤنث) ټکو د جمعي صيغې په مجهوله يا اوږده � ی � وليکلي سي ، چي په اخير کي يې زور راغلئ وي؛ او په وينګ کي يې خج (فشار) پر دوهمه څپه (هجا) وي ؛ لکه پلوشه، وړانګه، ډېوه، جلوه، ناره، ګيله، ټوټه، کيسه، کينه او داسي نور، چي د جمعي صيغې يې بايد داسي وليکلي سي : پلوشې، وړانګې، ډېوې، جلوې، نارې، ګيلې، ټوټې، کيسې، کينې او داسي نور.

د دې ګرامري قاعدې له مخي د � چي �، � مي �، �کي � او داسي نورو په څېر ظرفي حالتونه د � چې �، � مې �، � کې � او داسي نورو په شان ليکل، د اوږدې (ې)او لنډې (ي) تر منځ ګډوډې را منځ ته کوي؛ ځکه د � چي �، � مي �، � کي � او داسي نورو په ليدو سره ځوک له ورايه داسي انګېري، چي ګوندي د ليکوال يا شاعر مقصد د � چي يې �، � مي يې �، � کي يې � لنډه بڼه ده .

د پښتو ادب د منځنۍ دورې په اثارو او د پښتو ژبې د لوېديزې (لوېديځې) لهجې په اوسنيو محاورو کي د� کي � او � کې �، � مي � او � مې �، � چي � او � چې � تر منځ واضح او ښکاره توپير سته . د پښتو ګرامر د اصولو او قواعدو له مخي � کي � له ظرفي اداتو (Prepositions) څخه دئ، چي تل په يوه ځای يا مظروف کي د شخص يا شي حالت بيانوي . په انګليسي کي د همدې موخي يا هدف له پاره ، له نومونو سره د � inاضافي توري کاروي، چي په حقيقت کي د جوملې د مبتدا او خبر يا فاعل او مفعول تر منځ اړيکي ټينګوي؛ لکه :

He is in the office. She is in the garden. They are in the park etc.

په پښتو کي ظرفي ادات کټ مټ د انګرېزي په شان دي؛ مثلاً موږ وايو: په کوڅه کي، په خونه کي، په کور کي، په پوهنتون کي، په ښار کي او داسي نور .

�کې � په حقيقت کي د � که يې �، � چې � د � چي يې �، � مې � د � مه يې �، � نې � د � نه يې � لنډه يا مخففه بڼه ده؛ او له � کي �، � چي �، � مي �، � ني � او داسي نورو سره په مانا کي لوی توپير لري؛ د مثا ل په توګه موږ وايو : � کې در نه کئ � = � که يې در نه کړ �، � نې در کوم � = � نه يې در کوم � او داسي نور . داسي توپيرونه د پښتو ژبې د زياتره لويو او وتلو شاعرانو په ديوانونو کي هم له واريه مالوميږي؛ د مثال په ډول د پښتو د لوی عارف شاعر- علي محمد مخلص (تر ۱۰۶۹ ق

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوري په يقيني توګه ژوندی) د ديوان په يکړه او يوازنۍ خطي نسخه کي د � ی � د دغه ډول ظرفي او اختصاري حالتونو تر منځ توپيرونه سوي دي . د هغه کلام دئ، چي وايي:

و هر چاتې د صفات معرفت ورکړ

زه د ذات په معرفت تر کل بهتر يم

بل ځای وايي:

دواړه کونه په خدمت ورته ولاړ دي

چه له حقه يې توفيق د همت بيا مند

د پښتنو د عارف شاعر، علي محمد مخلص، په شاعرۍ کي د اوږدي او لنډي � ی � د توپير يوه بله بولګه:

بسته در د جبروت به پر ګشاد شي

ملکوت د جبروت د در کليده

د روحانو حقيقت به ور څرګند شي

مقيم روح د حيوان يو، جاري تفريده

په دغو بيتونو کي � تې � د � ته يې � لنډه بڼه ده؛ او د � دي � او � شي � په ټکو کي ظرفي � ی � راغلي ده . اوس نو که � دي � او � شي � د� چې، کې، مې � په شان په مجهوله يا اوږده� ی � وليکو، نو نه يوازي د بيتونو مانا اړوي؛ بلکي د بيتونو ګرامري جوړښت هم مخکه او اسمان توپير مومي؛ ځکه په دغو بيتونو کي دمفرد غايب شخص په اړه خبري کيږي . که همدا ټکي په اوږده � ی � وليکو هلته مخاطب ته بيان دئ؛ او د لومړي بيت په لومړۍ ميسره کي د � پر ګشاد � له تر کيب سره هيڅ سمون نه لري؛ ځکه دغه ترکيب دريم شخص ته اشاره کوي . دغه رنګه په دوهم بيت کي هم د � شي � ظرفي حالت د � شي � په خطابي حالت اوړي، چي هغه هم د د دوهم بيت په دوهم ميسره کي د � ور څرګند � له ترکيب سره هيڅ برابري نه لري؛ ځکه د� ور څرګند � ترکيب له ورايه جوتوي، چي شاعر د دريم شخص (د پټو حقيقتونو د پلټوونکي) په اړه خبري کوي.

تر علي محمد مخلص وروسته، د پښتو لوی نازک خيال شاعر (حميد بابا) وايي:

نور به ګور لره حميد وړي کومه شمعه ؟

کې په ګور نه کا د ښکلي مخ پر تو

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د علي محمد مخلص او حميد بابا په مخکنيیو بيتونو کي د � تي � او � کي � ټکي د � ته يي � او � که يي � په اختصاري يا مخففه بڼه کار سوي دي؛ او که يي� ته يي � او � که يي � په بشپړه ډول وليکو، د بيت په ميسرو کي د وزن له اړخه جدي سکتګي او ستونزه پيدا کيږي .

د اوږدي او لنډي � ی � توپير، د رحمان بابا په يوه بيت کي داسي بيان سوی دئ:

چه د څنګه مي دلبر په لاس کښي جام دئ

نن اورنګ د زماني زما غلام دئ

که د اوسني نامنلي معياري ليکدود له لارښوونو سره سم ، د رحمان بابا په دغه بيت کي د � مي � او � کښي � ظرفي يا ګاني په اوږده يا مجهوله � ی � وليکو، نو د بيت په مانا کي جدي ستونزه پيدا کيږي؛ ځکه په دي حالت کي � مي � له ظرفي حالت څخه د � مي يي � بڼه غوره کوي ؛ او د دې بڼې په غوره کولو سره د بيت ګرامري جوړښت او وزن ، مځکه او اسمان توپير کوي . د رحمان بابا په لوړي او خوږې شاعری کي هيڅکه داسي بيت نسته، چه هلته دي د ګرامر او وزن داسي ستونزي تر ستر‌ګو سي.

زموږ د وخت حساس او خوږ ژبی شاعر، پياوړی ليکوال او څېړونکی - فاضل استاد عبدالرؤف بېنوا (۱۲۹۲ش/ ۱۹۱۳م - ۱۳۶۳ش/ ۱۹۸۵) په خپل � پرېشانه افکار � کي د � بياباني ګل � تر سرليک لاندي داسي وايي :

چي لا مست په زلميتوب ؤ، د هغه مراد زړګی يم

نور صورت يي خاوري سوی، زې د ميني سور غمی يم (بېنوا ۱).

د پورته بيت په دوهمه ميسره کي د � زې � ترکيب په حقيقت کي د � زه يي � لنډه بڼه ده؛ خو په بيت کي بايد هرومرو د � زې � په بڼه راسي؛ ځکه بشپړه بڼه يي د بيت وزن خرابوي .

د پښتو ادب په ځينو پخوانيیو نسخو کي د املايي تشتُت او رنګارنګی په لړ کي يو او نيم داسي مثالونه او بولګې هم سته، چي � ی � ګاني د يو د بل پر ځای ليکلي سوي وي . ښايي دا کار د کاتبانو او ناسخانو د بې خبری او بې پروايی له کبله وي؛ او يا هم د دي حقيقت ښکارندوی وي، چي په هغه زمانه کي د بېلابېلو خلګو له خوا د � ی � ګانو تلفظ جلا جلا بڼې او جولي لرلې . داسي مثالونه د پښتو د نورو سترو او منلو شاعرانو په کلام کي هم خورا ډېري دي.

لکه څنګه چي ګورو، د پښتو په نوي � معياري � ليکدود کي د � کي � او � کي � تر منځ توپير نسته . هره ظرفي � ی � په اوږده يا مجهوله � ی � ليکي؛ او په دي ډول د مانا له پلوه لويي پېچومي را منځ ته کوي . دلته د � ی � ګانو له ګډوډی او التباس څخه دکليمو په مانا کي د لويو بدلونونو څو نمونې وړاندي کوو:

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

-بلي (روښانه، لګېدلي ،مشتعل، برافروخته) ؛لکه بلي ډېوې، بلي شمعي او داسي نور له بلې (هو، آري) سره التباس پيدا کوي .

-رېبي [په پارسي کي درو می کُند] (د � رېبل � له مصدر څخه د غايب مفرد له پاره د ساده ماضي زمانې فعل ؛ لکه احمد شپيشتي رېبي .) له رېبې ! [په پارسي کي درو می کُنی!] (د � رېبل � له مصدر څخه، مخاطب شخص ته د جاري فعل صيغه) سره ګډوډي پيدا کوي ؛لکه : احمده شپشتي رېبې!

-ولي (چرا ؟)؛ لکه ولي کار ته رانغلې ! له ولې (جوی ها، انهار)سره د جدي تېروتني لاره هواروي.

-کوي (د � کول � له مصدر څخه د دريم مفرد شخص له پاره، د ساده ماضي زمانې فعل ؛ لکه احمد هره ورځ لوبي کوي .) له کوې! [په پارسي کي می کُنی!] (د � کول � له مصدر څخه د مخاطب له پاره د جاري زمانې فعل) سره التباس مومي؛ لکه احمده خونه جارو کوې !

په همدې ډول د خوري او خورې، شري او شرې، څيري او څېرې او نورو لسګونو ټکو تر منځ په مانا او ګرامري جوړښت کي لوی توپيرونه سته . � احمده انار خورې؟ � او � احمد انار خوري . � دوې بېلي جوملې دي؛ ځکه په لومړۍ جوملې کي احمد دوهم مفرد شخص دئ، چي پوښتنه ځني سوې ده؛ او فعل يې جاري بڼه لري؛ په داسي حال کي چي په دوهمه جوملې کي احمد دريم مفرد شخص دئ، چي د وينا پر مهال حاضر نه دئ؛ او د خوړلو فعل يې ساده حال بڼه لري . که په دواړو جوملو کي د خوړلو فعل په اوږده يا مجهوله � ی � و ليکل سي، نو په دواړو جوملو کي احمد د حاضر شخص په توګه بيانېږي، حال داچي حقيقت داسي نه دئ . لومړۍ جوملې د پوښتني يا سواليې په ډول او دوهم جوملې د بيانيې په ډول ويل سوې ده . په هره ژبه کي د زمانې په اړولو سره، فعل بېل شکل غوره کوي؛ لکه په انګـــــــــــرېـــــــــــزي کـــــــــــي:

� Ahmad eats pomegranate everyday.� له� Ahmad, are you eating pomegranate ? � سره مځکه او اسمان فرق لري.

د حميد بابا په يوه غزله کي يو بل مثال ته پام وکړئ:

لکه ته و ساده رويو ته پخسېږې!

نه پخسيږي و نارنج ته رنځور هسي (د حميد بابا د ديوان خطي نسخه .)

که د حميد بابا په دغه بيت کي د � پخسېږې ! � او� پخسيږي � دواړه ټکي په اوږده يا مجهوله � ی � وليکل سي، نو د بيت مفهوم کاملاً له منځه ځي؛ ځکه په لومړۍ ميسره کي د � پخسېږې ! � ټکی دوهم شخص (مخاطب) ته خطاب دئ؛ چي خبري نيغ په نيغه اروي ؛ او فعل يې ساده جاري بڼه لري . په دوهمه ميسره کي د � نه پخسيږي � ترکيب مفرد غايب شخص ته اشاره ده؛ او د جوملې فعل د ساده حال په زمانې پوري اړه لري .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلته دوو مشابه کلیمو یو نمونه وړاندي کیږي، چي د جمعي په صیغه کي یې د اوږدې او لنډې � ی � تر منځ لوی توپیر سته :

کډه / əḍák / [خج یا فشار پر لومړۍ څپه] ۱) کوچ، د کور سامان ، د کور وسایل، بار و بُنَه ؛ ۲) له یوه ځایه بل ځای ته د کور د سامانونو وړل؛ ۳) د پښتو په ځینو لهجوکي مېرمن، ماینه، ماندینه، دکوچنیانو مور، ارتینه، اورته، اروته، ارتینه، کور ودانه، کوروالا او داسي نور .

کډه / á ḍ a k / [خج یا فشار پر دوهمه څپه] ژور ځای، کنده، ډب او داسي نور .

لکه څنګه چي ښکاري، کډه / əḍák / او کډه / á ḍ a k / دوې بېلي کلیمې دي، چي پر وینګ سربېره په مانا کي هم یو له بله ډېر توپیر لري . اوس نو که د دواړو ټکو د جمعي حالت په اوږده � ی � ولیکل سي، د دې د وو کاملاً جلا کلیمو د مانا او مفهوم په لحاظ ناوړه التباس پېښیږي . د دواړو ټـــکو) کـــډې / ɪḍák / او کډې / é)/ ḍ a k د جمعي حالتونه یوه بڼه غوره کوي ؛ او دا ورته والی په پای کي دا څرګنده تېروتنه او ستونزه پېښوي، چي دواړي بېلي کلیمې د) کډې / é)/ ḍ a k جوله واخلي .

په پښتو کي دوه ټکي خورا ډېر کارېږي، چي یو یې په لنډه � ی � او بل یې په اوږده یا مجهوله � ی � لیکل کیږي . دا دوه بېل ټکي د ریښې، تلفظ او مانا له پلوه مځکه او اسمان توپیر لري؛ مګر په مجهوله� ی � د دواړو کښل لویي سرګردانۍ پېښوي . دا دوه ټکي دا دي:

مستي / masti / ۱ (بې خودي، بې هوښي، نشه، وجد، بې حالي؛ ۲) لوبې، بازۍ، ساتېرې.

مستې / masté / له شیدو څخه جوړ سوي خواړه ، په پارسي کي ماست؛ په هندي او اردو کي دهی او په انګرېزي کي یوګورت. (yoghurt = yogurt)

اوس که د � معیاري � لیکدود له مخي دا دواړه بېلي کلیمې په مجهوله یا اوږده � ی � وکښلي سي، د دواړو تر منځ د ګډوډۍ او التباس جـــدي ستـــــــــونزه پیدا کیږي . ژبپوهان، ادیبان او شاعران باید په ژبه کي د خلګو ستونزي لیري کړي؛ هر څه د خلګو په ژبه بیان کړي؛ خو دلته ګورو چي هغوی په خپلو لاس وهنو او تصرفاتو سره عمداً خلګو ته مشکلات او پېچومي پېښوي . دا کار هیڅ علمي اساس نه لري.

له ګرامري پلوه، اوږده یا مجهوله � ی � د شیدې، مستې، شلومبې، منې، دانې، پلوشې، ازانګې په څېر ټکو کي کارېږي، چي ځیني یې ښځینه نومونه (شیدې، مستې، شلومبې) او ځیني یې د ښځینه نومونو د جمعي صیغې دي (منې، دانې، پلوشې، ازانګې) . په دغو ټکو کي � ی � اوږد ږغ لري؛ خو په چي، کي، مي، سي، ځي، سړي، زمري، قومي، ملي او داسي نورو ټکو کي کار سوې � ی � پوست او نرم ږغ لري . د دې د دوو ږغونو تر منځ غبـ توپیر سته . اوس نو که دا ټکي؛ مثلاً ځي، سړي، زمري، قومي، ملي او نور په اوږده � ی � ولیکل سي، باید

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شيدي، مستې، شلومبې او نورو په شان وويل سي . په داسي حال کي، چي هيڅوک دا ټکي د سرې، زمرې، قومې، ملې په ډول نه وايي؛ ځکه په اوږده � ی � د دې ټکو ويل، د مانا له اړخه بدلون راولي؛ د مثال په توګه سرې د تودې په مقابل کي استعماليږي، چي له سرې سره په ږغ او مانا کي مځکه او اسمان تفاوت لري . که څوک د� چي، مي، کي � ظرفي � ی � له دې قاعدې باسي؛ او په اوږده � ی � يې کاږي، نو دا کار خو نه يوازي له � چي يې �، � مي يې � او � کي يې � له ترکيبي بڼو سره التباس را منځ ته کوي؛ بلکي د هغو پښتنو له تلفظ هم سره د ښکاره اختلاف او بېلوالي لار غوره کول دي، چي د چي، کي، مي، سي، ځي، سري، زمري، قومي، ملي په شان ټکي ټول په نرمه يا معروفه � ی � وايي .

که د پښتو ژبي دځينو لهجو په ورځنييو محاوروکي اوس دا باريک او حساس توپيرونه له منځه تللي دي، د اندېښنې او پرېشانۍ وړ خبره نه ده؛ ځکه ژبه د ټولنيز چاپېر په غبړ کي زېږي، لوييږي؛ او په پای کي مري . ځيني ځانګړتياوي او خصوصيتونه له لاسه ورکوي؛ او ځيني نوري په خپله لمن کي را نغاړي . د ژبو د تکامل قوانين هم داسي عمل کوي . بايد د اسي توپيرونه د يوې او پراخي پښتو له نورو ويونکو زده کړو؛ او په دې توګه د ګډوډوييو او التباسونو مخه ونيسو، که نه نو له لويه سره څه اړتيا ده، چي په پښتو کي پينځه بېلابېلي � ی � ګاني ليکو او پالو، د پارسي په څېر به يوه � ی � ليکو او هر څوک به يې له خپلي لهجي سره سم تعبيروي؛ خو دا کار له څه اسانۍ او سادګۍ سره سره، علمي او منطقي تاداو نه لري . د ږغ پوهني (فونولوژۍ) د قواعدو او اصـــولو له مخــــي بايد هــــــــر ږغ (Phoneme) ته بېـــل تـــــــــوری (Grapheme) يا نخښه (Symbol) و مومو ؛ ځکه د ډول ډول ږغونو له پاره ديوه توري کارول، له يوې خوا پوخ علمي او منطقي جواز نه لري؛ او له بلي خوا په زده کړه او ښوونه کي بې شماره ربړونه پيدا کوي . هيڅوک به له دې خبري سره هوکړه ونه کړي، چي د موټر او موټرسايکل، يا خره او آس له پاره يو نوم استعمال سي؛ لکه څنګه چي د دغو وسيلو او موجوداتو تر منځ لوی توپيرونه سته، په ژبو کي هم د بېلابېلو ږغونو تر منځ همدونه توپيرونه ليدل کيږي . په پای کي د وړاندي سوو څرګندونو او مثالونو پر بنسټ دا سمه نه ده، چي و وايو : په کوڅه کې، په کور کې، په پوهنتون کې، په خونه کې او داسي نور؛ ځکه په دې ګردو جوملو کي ظرفي � ی � کارسوې ده؛ او بايد د مجهولي � ی � په ليکلو سره يې له � که يې � سره ګډوډ نه کړو.

۲ -د فعلي او نرمي � ی � تر منځ التباس

ځيني کسان فعلي � ی � يوازي په امريه جوملو کي کاروي؛ لکه وخښئ، وخورئ، وګورئ او داسي نور ، په داسي حال کي چي د تللئ، کتلئ، وتلئ، ليدلئ په څېر فعلونوکي هم د فعليه � ی � ږغ نغښتی دئ . که سړی، زمری، ګردی، چينجی، لسی (د لسو افغانو نوټ يا لوټ)، شلی (د شلو افغانو لوټ) او داسي نور نومونه په سخته � ی � ليکو، نو څنګه کېدای سي د تللئ، کتلئ، وتلئ، ليدلئ په شان فعليه کليمې هم په دغه راز � ی � وکاږو؛

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځکه د دې دوو ډلو کلیماتو تر منځ د ږغ او ګرامر له پلوه بېلوالی سته . همدغه راز، په جومله کې د ضمیر او فعل له پاره، د یو ډول � ی � کاروَنه، د دې د دوو بېلو ټکو په پېژندنه او سم وینګ کې لویه ګډوډي پېښوي؛ مثلاً دی ښه سړی دئ . دی په کور کې دئ . په دې جوملو کې لومړی � دی � د مفرد غایب شخص له پاره اشاري ضمیر دئ؛ او دوهم � دئ �، چې د جوملې په پای کې راغلئ، د جوملې فعل دئ . د دې دوو � ی � ګانو تر منځ په ګرامري څرنګوالي کې هم توپیر سته . په انګرېزي ژبه کې هم د پښتو په شان، د دې دوو ټکو تر منځ همدا توپیرونه جوَت دي؛ د مثال په توګه که تېرې پښتو جوملې په انګرېزي و واړو : He is a good man. He is at home.

په دې دوو جوملو کې د � He � او � is � تر منځ مځکه او اسمان فرق سته � He � . په داسې حال کې، چې د جوملې د مبتدأ یا فاعل کار کوي، د دریم شخص له پاره اشاري ضمیر دئ؛ خو � is �د جوملې فعل دئ . د دې فعل اصلي حالت � be � دئ، چې � am, are, is � یې د حاضرې زمانې، � was, were �یې د ماضي زمانې، � been �یې د نیژدې ماضي زمانې او � being � یې د جاري زمانې له پاره کارېږي .

شک نسته، چې د پښتو د بېلابېلو سیمو خلګ د � ی � ګانو په کاروَنه کې د خپل سیمه ییز تلفظ دود او دستور پالي . مورږ د ځینو نورو په څېر د � ی � ګانو په وینګ یا تلفظ کې د کتنې وړ توپیرونه لرو . دا اختلافونه او بدلونونه طبیعي خبره ده؛ خو د پښتو د یوه منلي معیار له پاره باید د ټولو پښتنو بېلابېل تلفظونه په پام کې و نیول سي . دا خبرې په پښتو کې د اکثریت او اقلیت یا هرې لهجې ته د فیصدۍ او د ونډې (څه ستا او څه زما) پر بنسټ نه سي حل کېدای . ژبني توپیرونه د اکثریت او اقلیت (زه نه پوهېږم په پښتو کې څوک اکثریت او څوک اقلیت دي ؟ چا دا شمېرني وکړې ؟ او تر کومه ځایه د باور وړ دي ؟) یا فیصدۍ او ونډې پر بنسټ حلول، هیڅ علمي او منطقي تاداو نه لري . اکثریت او اقلیت، یا هر چا ته د هغو د وګړو په اندازه ونډه ورکول، ټول د سیاست د ډګر خبرې او مقولې دي . باید په دې خبره سر خلاص کوو، چې د خپلسرو او ناسمو معیارونو په تېلو سره، خلګ له پښتو کرکه پیدا کوي؛ خپله ژبه ورته پردۍ کېږي؛ او په دې ډول زمورږ د سپېڅلي او ربړېدلي ژبې ژوند او پرمختګ له لوی کړکېچ سره مخامخ کېږي . له دې امله باید د پښتو ژبې تکامل او بشپړتیا هیڅکله د څو محدودوکسانو د هوسونو او غوښتونو قرباني نه سي . هر څوک له خپل وس او ځواک سره سم کولای سي، د ژبې په شتمنۍ او پرمختګ کې برخه واخلي؛ خو هیڅوک د دې حق نه لري، چې د پښتنو د ستر قوم د اسانه او خوږې ژبې واګې په خپل لاس کې ونیسي؛ او له خپلو شخصي غوښتنو سره سم یې معیارونه وټاکي . خلګ داسي خپلسري او تپل سوي معیارونه هیڅکله نه مني؛ او په پای کې بې ناخوالو او ګډوډیو هیڅ ګټه نه لري.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ -د � په � او � پر � ګډوډي

د اوسني تېل سوي معياري ليکدود په لړ کي يوه بله ستونزه د � په � او� پر � تر منځ ګډوډي ده . د � په � او� پر � ادات په حقيقت کي هغه توري دي، چي د جوملې له نورو برخو سره د نوم (اسم) يا ضمير اړيکي ټينګوي . په انګرېزي کي هم د (on, in, over, to, for, from, under, underneath) او نورو په شان ادات هر يو پر خپل ځای کارېږي؛ او د هغو تر منځ ګډوډي په جوملة کي د مانا له پلوه بې خوندي را منځ ته کوي . په انګرېزي ژبه کي د هيواد، ښار، کلي، کوټې، خوني، ځنګله او داسي نورو له پاره د � in � ادات کاروي؛ لکه څنګه چي وايي:

in the room, in our village, in the town, in the forest, in our country, etc.

John E. Warriner, English Grammar and Composition 18.))

په پښتو کي هم د � په � او � پر � تر منځ ډېر توپير سته . د يو بل پر ځای د � په � او � پر � په کارولو سره د جوملې مانا ډېره اوړي؛ د مثال په توګه که ووايو : احمد يې په چاړه و واهه ياني احمد يې په چړې سره يا د چړې په وسيله وواهه . په دې ځای کي چاړه د وهلو يا ټپي کولو آله يا وسيله (instrument) ده . اوس نو که په جوملة کي د � په � پر ځای د � پر � ادات کار کړو، جوملة داسي بڼه پيدا کوي : احمد يې پر چاړه وواهه . د دې خبري مانا دا ده، چي احمد يې د چړې له امله وواهه . په بله ژبه چاړه يې د شخړې او بلاخره وهلو علت وه . که څوک وايي په څه يې وهې ! مانا يې دا ده، چي په څه (کومه وسيله يا آله) يې وهې : په لښته، په ډانګ، په چلاخه يا څه شي ؟ که څوک ووايي پر څه مي وهې ! ياني ولي مي وهې ! د وهلو سبب او وجه (cause, reason) مي څه دئ؟ په همدې ډول � احمد پر انګرېزي ليکني کوي � او � احمد په انګرېزي ليکني کوي � د مانا په لحاظ دوې جلا جوملې دي . که څوک ووايي پوهاند ډاکټر محمدحسن کاکړ پر انګرېزي ليکني کوي، مانا يې له ورايه دا ده، چي ښاغلی کاکړ د انګرېزي ژبې په اړه ليکني کوي؛ خو که د دې پر ځای و ويل سي : پوهاند ډاکټر محمدحسن کاکړ په انګرېزي ليکني کوي . د دې جوملې مانا دا ده، چي ښاغلی کاکړ خپلې تاريخي څېړني په انګرېزي ژبه کاږي . دلته د � په � ادات د انګرېزي ژبې له پاره، استعمال سوی دئ، چي د ليکنو او څېړنو وسيله ده . په سترخان (سترخوان، خوان) ياني هر هغه څه چي په سترخان کي پېچلي وي . پر سترخان ياني هر هغه څه چي پر سترخان پراته وي . په لومړی جوملة کي بايد سترخان پېچلئ وي؛ او په دوهمه جوملة کي بايد سترخان خامخا هوار وي . په انګرېزي کي هم دغه راز مثالونه خورا ډېر دي؛ مثلاً وايي � on the table.� : ياني پر مېز سربېره � in the table.� ياني په مېز کي، چي هدف يې د مېز جعبه يا الماری ده .

په مکاني او زماني ظرفونو کي د � په � او � پر � بېلول ډېري باريکی لري . په ځيني مکاني ظرفونو کي � په � او � پر � دواړه استعمالېږي؛ خو د جوملو په ماناوو کي بدلون راځي؛ د مثال په توګه : احمد په کور کي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دئ . کاملاً سمه جومله ده . که و وایو احمد پر کور دئ . دا جوومله هم سمه ده؛ خو مانا یې دا ده، چې احمد له کوره چیرې نه دئ تللئ . یا احمد له کاره بېکاره سوی دئ؛ او اوس پر کور ناست دئ . که و وایو په دښت کې اور بل دئ . یا پر دښت اور بل دئ . دا دواړې سمې جوملې دي که و وایو په مځکه کې یې کوکنار کرلي دي . دا سمه جومله ده . همدغه راز، دا جوومله هم هیڅ بدي او غلطي نه لري، چې و وایو : پلاني پر مځکه اوبه وپاشلې . په دې جوملو کې یوازې د حدودو او موقعیت توپیر سته . که چیرې یو شی په بل شي کې اینښوول سوی وي، نو په دې وخت کې باید د ظرف له پاره هرومرو � په � استعمال سي نه � پر � ؛ لکه په جېب کې، په جعبه کې، په کور کې، په باغ کې، په موټر کې او داسې نور . په داسې حالاتو کې تل له � په � سره ظرفي � کې � یا � کښې � کارېږي . په بله وینا، هر چیرې، چې ظرفي � ی � راغلې وي، هلته د � پر � ادات نه سي راتلای . که یو شی په بل شي کې نه وي دننه؛ بلکي په سربېرن ډول د هغه پر څنډو یا یوې برخې پروت وي، نو د داسې شي د موقعیت یا ځای ځایګي له پاره باید � پر � استعمال سي نه � په �؛ لکه د مېز پر ژۍ، د کتاب پر څنډه، د سیند پر غاړه، د کندهار - کابل پر لویه لاره او داسې نور . په انګرېزي کې هم کټ مټ همدا قاعده باب ده؛ مثلاً په هرځای یا شي کې د بل شي د ظرفیت او موقعیت له پاره وایي� in the pocket � : ، in the � car ، � in the garden � ، � in the house � ، � in the drawer�؛ خو پر یوه شي باندې د بل شي د سربېرن اینښوولو له پاره د � on � او � over � ټکي کــــــاروي؛ لـــــکه � He lives over the mountain. � ،

� They chat over the phone. � ، � on the bank of the river. � ، on Kabul - Kandahar � highway. � ، � flags waved above/over our heads. � او داسې نور A Practical English Grammer (A. J. Thomson, & A. V. Martinet , (98-99.

د زماني ظرفونو له پاره هم دغه قاعده په پام کې نیوله کیږي . که کومه پېښه په یوه ټاکلې زماني موده (پېړۍ، کال، موسم، میاشت، هفته، ورځ) کې وسي، د هغو له پاره � په � کاروو نه � پر �؛ د مثال په ډول وایو : � په یویشتمه پېړۍ کې � ، � په ۱۳۸۰ کال کې � ، � په ژمي کې � ، � په برات کې � ، په � تېره اوونۍ یا تېره هفته کې � ، � په دوشنبه � ، � په جمعه � او داسې نور ؛ خو د ساعت له پاره د � په � پر ځای د � پر � ټکي غوره بلل سوی دئ؛ لکه چې وایو : � د سهار پر اتو بجو � ، � د شپې پر یولسو بجو � او داسي نور؛ خوکله چې په ظرفي ډول د ساعتونو یادونه کیږي، بیا هم د � په � او � کې � د یو ځای والي قاعده تطبقیږي؛ لکه � په درو ساعتوکي � ، � په لسو ساعتوکي � . دلته داسې نسو ویلای : � پر درو ساعتو کې � ، � پر لسو ساعتوکي � او داسې نور.

د پښتو په مدونه شاعرۍ کې هم کله کله د � په � او � پر � تر منځ ګډوډۍ لیدلې کیږي . داسې التباسونه او ګډوډۍ ښايي تر ډېره حده، د خطي نسخو د کاتبانو او ناسخانو د لاس وهنو یا تېروتنو له امله وي؛ خو دا ګومان

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم باید له پامه لیري نه سي، چي کېدای سي د � په � او � پر � تر منځ ګډوډي، د پښتو په بېلابېلو لهجو کي د دغو اداتو په اړه د توپیرونو او رنګارنګۍ پر بنسټ، د پښتو ژبي دیواني ادب ته لاره موندلې وي .

د پښتو ادب د زیاترو پخوانیيو متنونو په چاپي نسخو کي پر ځینو مانوي (معنوي) ټکو سربېره د لیکدود مسأله هم د متن سموونکو، دشخصي ذوق او انګېرني ، فکري تمایلاتو او لهجه یي ځانګړتیاوو په خاطر، بشپړ اتبار او اصالت نه لري، نو ځکه دلته د پښتو ادب د عارف شاعر - علي محمد مخلص (تر ۱۰۶۹ ق پوري په یقیني توګه ژوندی) دپښتو دیوان له یوازنۍ او یکړي خطي نسخې څخه څو بیتونه وړاندي کوو، چي د � په � او � پر � ټکي یې په ځینو بولګو کي سم او په ځینو کي ناسم دي:

د علي محمد مخلص دغزلي په یوه بیت کي راغلي دي :

چه دعِلم چراغ نلري پر زړه کښي

دجاهل کس به په کومي وینا ویاړ وي (د علي محمد د دیوان خطي نسخه .)

د دې بیت په لومړۍ میسره کي د ظرفي حالت (زړه ظرف او عِلم یې مظروف دئ) له پاره د � پر زړه کښي � تر کیب لیکل سوی دئ، چي سمه بڼه یې � په زړه کښي دئ � . په دوهمه میسره کي، د وینا له پاره، چي دلته دآلې یا وسیلې) په انګرېزي کي (instrument دنده اجرا کوي، په سمه توګه د � په � ادات کار سوی دئ نه � پر � . شاعر � په کومي وینا � وایي نه � پر کومي وینا � چي دا کار د پښتو د لوېدیزي (لوېدیځي) لهجې له اوسني ګرډود سره بشپړ سمون لري.

نوس، شیطان غله یې و وزي له درونه

چه پر زړه کښي یې د ذکر چراغ بل شي

***

په یوه بل بیت کي وایي:

په هغه بهار څوک څه لره هوس که

چه په مخه یې غارمه د سخت اهاړ وي (د علي محمد د دیوان خطي نسخه .)

لکه څنګه چي ګورو د مخلص د دیوان دخطي نسخې په دې بیت کي هم د � بهار � او � مخه � له پاره د � په � ټکی راغلئ دئ؛ چي د پښتو له اوسنۍ لوېدیزي لهجې سره یوه بڼه لري . شاعر نه وایي، چي : پر هغه بهار څوک څه لره هوس که - چه پر مخه یې غارمه د سخت اهاړ وي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

بلکي وايي:

په هغه بهار څوک څه لره هوس که

چه په مخه يې غارمه د سخت اهاړ وي (د علي محمد مخلص د ديوان خطي نسخه .)

د علي محمد مخلص په عرفاني کلام کي، د � په � او � پر � د اداتو ځيني نوري بولګې :

د زړه غوږ که دي شنوا شي و به واروې!

په هر ني کښي د يوه نايي آواز شي (د علي محمد مخلص د ديوان خطي نسخه .)

په دوهم نيم بيت کي � نی � ظرف او � نايي � مظروف دئ؛ له دې امله يې بيا هم د هغه له پاره د � په � ادات کار کړی دئ نه � پر . �

هر زنده يې د نَفَس په مهار ونيو

ښه مولا مانند سروان زنده بصير دئ (د علي محمد مخلص د ديوان خطي نسخه .)

د مخکني بيت په لومړۍ ميسره کي، مهار د نَفَس د نيولو آله ده؛ نو ځکه يې د � په � ادات ورته استعمال کړی دئ نه � پر.�

چه پر نوس فتحه يې بيامنده يقين کړه!

هغه کس به په دوه کَوْنه کښي منصور وي (د علي محمد مخلص د ديوان خطي نسخه .)

د پورتني بيت په لومړۍ ميسره کي د يوه شي په وړاندي د بل شي د موقعيت له پاره ،په سم ډول � پر � او په دوهمه ميسره کي د � په دوه کَوْنه کښي � ظرفي حالت له پاره بيا هم د اوسنۍ سمي قاعدې له مخي د � په � ادات کارسوی دئ نه � پر . �

خو په يوه بله ميسره کي د مخکنۍ قاعدې پر خلاف، له ظرفي � کښي � سره د � پر � ادات کاروي؛ په داسي حال کي، چي سمه بڼه يې � په � دئ نه � پر . �

د مخلص کلام دئ، چي وايي:

هر چه پټ شي پر زمين کښي

سمه بڼه يې داسي ده:

هر چه پټ شي په زمين کښي (د علي محمد مخلص د ديوان خطي نسخه .)

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځکه � پر � د سربېرن شي له پاره راځي؛ او يو شي هغه مهال پټيږي، چي د بل شي له خوا پوښل سي . په مځکه کي يو شي هغه وخت پټيږي، چي په کي ښخ يا وپوښل سي، نه داچي د مځکي پر مخ پروت وي .

ځيني ځايونه، له ظرفي � کښي � سره د � پر � ټکی کاروي؛ مثلاً وايي:

. . .پر زړه کښي

په داسي حال کي، چي له ظرفي کښي سره د � پر � توري کارول، د وتلي او منلي عارف شاعر، علي محمد مخلص، له مخکنيو شعري نظايرو سره ښکاره تضاد لري .

د علي محمد مخلص په دغو بيتونو کي هم د � په � او � پر � تر منځ ګډوډي ليدله کيږي:

څوک پر زر و سيم مين څوک په اسپانو

ځني نشي په خوراک د ګوشت، اثمار سېر (د علي محمد مخلص د ديوان خطي نسخه .)

لکه څنګه چي ګورو، په لومړۍ ميسره کي له قاعدې سره سم د � زر و سيم � له پاره � پر � او د همدې ميسرې په پای کي د قاعدې پر خلاف، د اسپـــانو له پـــاره � په � کارسوی دئ، حال دا چي د ګرامر له اړخه زر و سيم او اسپان دواړه مفعولي حالت لري . د پورتنۍ ميسرې په دوهم نيم بيت کي خوراک ته له قاعدې سره سم د � په � ادات کارسوی دئ نه � پر � . شاعر نه وايي ، چي : ځني نشي پر خوراک د ګوشت، اثمار سېر .

په جهان به پېښ ظلمت شي

چه نور پټ د ولايت شي

په جهان به برغو پو که

پر عالَم به قيامت شي (د علي محمد مخلص د ديوان خطي نسخه .)

د پورتنۍ څلوريځي په لومړۍ ميسره کي د جهان له پاره د قاعدې پر خلاف � په � ؛ خو په وروستۍ ميسره کي د عالَم له پاره له قاعدې سره سم � پر � استعمال سوی دئ، چي دا کار هم د � په � او � پر � تر منځ د ګډوډۍ يوه بله بولګه ده . دا کار ښايي د مخلص د ديوان د کاتب يا ناسخ تېروتنه وي؛ او يا هم پر علي محمد مخلص باندي د خپلي مورنۍ او پلرنۍ لهجي ګډه اغېزه وګڼله سي (د مخلص مور په تيراه کي د روښاني طريقت د مشهور خليفه - درويش دادو دولتزي خدايدادخېل - لور وه؛ او پلار يې - ابوبکر کندهاری - د شال يا اوسنۍ کوټي اوسېدونکی کاسې پښتون ؤ، چي هغه مهال د لوی کندهار يوه برخه وه) ځکه په پورتنيو بيتونو کي د � په � او � پر � تر منځ ګډوډي د پښتنو په مختلفو لهجو کي د ژبنيو جوړښتونو د بېلابېلو ورياتېونو يوه انکار نه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

منونکې نمونه ده . په ژبه کې د کليمو د جلا جلا ورياتنونو دود له ډېرو پخوا زمانو څخه تر اوسه روان دئ . اوس هم ځيني ليکوال مالوم، خوشال، مانا او داسي نور په اصلي عربي بڼه (معلوم، خوشحال، معنی) ليکي . د کليماتو په ږغونو او مخرجونو کي هم داډول توپيرونه خورا ډېر دي؛ مثلاً د پښتنو په بېلابېلو لهجو کي د يوه ټکي له پاره د زموږ، زميږ، زميګ ، زموګ او زمونګ . . . ورياتنونه د يادولو وړ دي .

خو د مخلص د پښتو ديوان د پوازنۍ خطي نسخې تر دقيقي او هر اړخيزي څېړني وروسته دا نتيجه اخيستل کيږي، چي د خطي نسخې په ليکدود کي، څو محدودو تېروتنو په غالب ګومان د نسخې د کاتب له خوا لاره موندلې ده؛ ځکه د هغه د ديوان په ډېرو غزلو کي د � په � او � پر � تر منځ بېلوالی، د دې حقيقت ښکارندوی دئ، چي مخلص د دې د دوو اداتو تر منځ توپير په سم ډول پېژانده.

۴ � -له � که � تر � ؟

د پښتو په ځينو لهجو کي د � له � او � تر � د اداتو تر منځ ګډوډي او التباس ليدل کيږي؛ مثلاً ويل کيږي پلانی له ځانه تېر دئ . په پښتو کي د دوو نومونو يا دوو صفتونو د پر تله کولو له پاره اصلاً د � تر � ټکی کاريږي؛ خو په ځينو لهجو کي د � تر � پر ځای د � له � ټکی کاروي؛ د مثال په توګه وايي : احمد له محموده کوښښي دئ . د دې جوملې سمه او غوره بڼه دا ده : احمد تر محمود کوښښي دئ . دغه راز په دې دوو جوملو کي : � سور رنګ تر تور رنګ ښايسته دئ . � او � سور رنګ له توره رنګه ښايسته دئ . � لومړۍ جومله د فصاحت او بلاغت له پلوه، خونده وره او غوره ګڼله کيږي . په ځينو جوملو کي د � له � او � تر � ادات په ګډه د ځای، وخت، وګړو او شيانو تر منځ د جلاوالي د ځرګندولو له پاره کاريږي : له کابله تر کندهاره، له کلي تر ښاره، له احمده تر محموده، له مېزه تر چوکۍ، له سهاره تر ماښامه او داسي نور.

په دې جوملو کي � له � د دوو ځايونو، دوو کسانو، دوو زماني واټنونو، د دوو شيانو تر منځ د بېلوالي پيل؛ او � تر � يې وروستۍ پوله ښيي.

که په پورتنييو جوملو کي د � له � پر ځای د � د � ادات کار سي، بيا هم د جوملې مانا ځرګنده ده؛ مثلاً د سهاره تر ماښامه، د کابله تر کندهاره . د پښتو ادب په بېلابېلو اثارو کي د دې ډول جوملو مثالونه او بولګې خورا ډېري دي.

د پښتو په ځينو لهجو کي د � له � پر ځای د � ته � ادات کاريږي؛ د مثال په توګه وايي : احمد ښار له تللئ دئ . احمد نن کور له نه راځي . کتاب مي د مېز خوا له ايښی دئ . په دې وروستۍ جومله کي د � خواله � ټکی، چي په حقيقت کي د � خوا ته � بل ورياتنې دئ، د � خواله � له ټکي سره التباس مومي، چي د راز،

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

همرازی، پټو خبرو، راز ونیاز، غم شریکی او داسي نورو په مانا دئ . په داسي جوملو کي د � له � ادات له خپلي لومړنۍ مانا سره ګډوډي پیدا کوي . ښه به دا وي، چي داسي ووایو : احمد ښارته تللئ دئ . احمد نن کور ته نه راځي . کتاب مي د مېز خوا ته یا د مېز څنګ ته ایښی دئ او داسي نور.

لکه څنګه چي مو مخکي هم یادونه وکړه ، د پښتو په بېلابېلو لهجو کي د مختلفو ټکو د التباس او ګډوډۍ مسأله دلته نه ختميږي . متأسفانه دا فهرست ډېر اوږد دئ؛ او د خورا اوږدې او مفصلي لیکني غوښتنه کوي . دلته په دې لنډ بیان کي د دې خبري یادونه ضروري ده، چي پښتنانه ژبپوهان، لیکوال او څېړونکي باید پر دغه راز التباسونو سربېره د � و � د بېلابېلو ډولونو (معدوله، معروف او مجهول) او د ځینو ټکو په پای کي د زورکي د التباس ستونزي ته هم جدي پام واړوي . دکوزي پښتونخوا له ځینو لیکوالو پرته، نورو پښتنو لیکوالو د دې دوو مشابه ټکو تر منځ توپیر نه دئ کړی:

زړه / əṛz / [د ز په سکون] دل، قلب، زړونه جمع .

زړه / /a ṛ a z[د ز په زورکي، خج پر دوهمه څپه] پخوانۍ، قدیمي، قبلي، تېره سوې، کهنه، ګذشته، زړې جمع .

په لیکلو کي د دې دوو ټکو د بېلولو له پاره دیوې کوچنۍ نخښي کارونه په اسانۍ سره دا التباس له منځه وړي .

دغه راز د � و � د درو ډولونو تر منځ په لیکلو کي هيڅ توپیر نسته . خوان(n ā x) ، کور(ork) ، سور(sur) ، ولایت (t aýγā wal) ټول په یوه راز � و � کښل کیږي، حال داچي د فونولوژۍ له اړخه د � و � د دې ټولو ډولونو تر منځ لوی توپیرونه سته . په خوان(n ā x) کي � و � نه ویل کیږي (په خواست، خواهش، خویش او ډېرو نورو ټکو کي هم � و� همدا بڼه لري) ؛ په کور (ork) کي اوږد یا مجهول � و � او په سور (sur) کي لنډ یا معروف � و � کار سوی دئ . د � و � د دې ږغونو تر منځ ډېر توپیر سته ، باید په لیکنه کي يې بېلوالی وسي، چي د هر ډول ګډوډي او التباس مخه ونیول سي؛ او خلګ يې په ویلو کي له هيڅ ربړ او تکلیف سره مخامخ نه سي . لوی استاد - علامه حبیبي (۱۲۸۹ش/ ۱۹۱۰م � ۱۳۶۳ ش/ ۱۹۸۴م) په پښتو ږغپوهنه یا فقه الصوت کي د هغه � و � یادونه هم کوي، چي په سر کي يې زورکی وي؛ لکه کټو(دېګلی)، ببو او داسي نور (حبیبي، پښتو ږغپوهنه یا فقه الصوت ، شل مقالې ۷، ۱۴۲ .)

ب) په پښتو کي ناوړه ترکیبونه

لکه څنګه چي مو مخکي یادونه وکړه، په پښتو کي د � سوچه کولو � او � معیاري کولو � لیونیو کوښښونو، زموږ ژبې ته د خورا ډېرو ناوړو او بې خونده ترکیبونو د را ننوتو لاره هواره کړې ده . دا ناوړه او بد ذوقه عبارتونه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوازي په پښتو رنګ لړل سوي دي؛ خو په پښتو ادب او ولسي دودونو کي هيڅ ځای نه لري . له دې امله يې د پښتو ژبي د سپېڅلتيا او سوچه کولو پر ځای، په نورو ژبو پوري د دې لرغوني او سپېڅلي ژبي د تړلو خدمت کړی دئ . پښتو يې د ټکي په ټکي او بې خونده ترجمې په ژبه اړولې ده؛ او له خپلي اصلي پښتني روح څخه يې بې برخي کړې ده . پښتانه د داسي ککړو او جعل سوو ترکيبونو په ويلو او ليکلو سره هيڅکله احساس نه کوي، چي دخپلو پلرونو او مندو په ژبه خبري کوي . دلته د داسي نادوده ټکو، ترکيبونو او اصطلاحاتو ځيني بولګې وړاندي کوو، چي د پښتو ژبي ټول مينه وال يې په ځير سره وګوري؛ او په خپله قضاوت وکړي چي پښتو د ځينو کسانو په احساساتي او ليونييو ټوپونو سره نه سوچه کېدای سي؛ او نه هم د معيار مقام ته رسېږي.

-صورت نيولئ دئ

دا ناوړه ترکيب د پارسي ژبي د � صورت ګرفته � ټکی په ټکی ترجمه ده، چي په پښتو ژبه او ادب کي هيڅ ځای نه لري؛ مثلاً په پارسي کي وايي : � درين بخش پيش رفت قابل توجه صورت ګرفته است . � يا � در زندګی ما تغيير بزرګ صورت ګرفته است . � که څوک په پښتو کي ووايي : � زموږ په ژوند کي ستر بدلون صورت نيولئ دئ . � په حققيت کي يې ډېره ناوړه، بې خونده او بې مانا جومله ويلې ده. پښتانه دا جومله داسي وايي : � زموږ په ژوند کي ستر بدلون راغلئ دئ . � يا � زموږ په ژوند کي لوی بدلون پېښ سوی دئ . � صورت او د هغه نيول په پښتو محاورو کي ډېر پردي او نابابه ترکيب دئ . که څوک د سوچه پښتو د بابولو په هيله په خپلو خبرو او ليکنو کي د � صورت نيو لئ دئ � په شان ترکيبونه کاروي، په واقعيت کي يې پښتو د سوچه کولو پر ځای په پارسي ژبه او ګرامر پوري تړلې ده.

-جوړوي، تشکيل ميدهد

د � جوړوي � ټکی هم د پارسي ژبي د � تشکيل ميدهد � هو به هو ترجمه ده؛ مثلاً په پارسي کي وايي : � اين مبلغ بيست فيصد (يا درصد) مجموع کمک هارا تشکيل ميدهد . � يا � افزايش اخير در قيمت های اجناس، چهل فيصد معاشات کارمندان دولت را تشکيل ميدهد . � او داسي نور.

زموږ ځيني ژورنالستان او ليکوال دغه راز جوملې په دې ډول ترجمه کوي : � دغه پيسې د مرستو په سلو کي شل جوړوي . � يا � د شيانو په بيو کي وروستی زياتوالی، د د ولت د کارکوونکو د تنخاوو په سلو کي څلويښت جوړوي . � او داسي نور .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د � تشکیل میدهد � تر کیب له پارسي ژبي او گرامر سره بې خونده نه ښکاري؛ خو د � جوړوي � په بڼه د هغه ترجمه، په پښتوکي هیڅ مانا او ښکلا نه لري . پښتانه په خپلو ورځنیو محاورو کي د داسي مفهومونو د بیانولو له پاره وایي : � دغه راشه، د مځکي د ټولو پیداوارو په سلو کي شلمه برخه ده . � یا � زموږ د بودجې په سلو کي اتیا بهرنۍ مرستي دي . � د � جوړوي � ترکیب په دغه راز جوملو کي هیڅ ځای او هیڅ مانا نه لري.

-دلته کي، هلته کي، په کوم کي چي ، څوک چي او داسي نور

د� دلته کي � � هلته کي � � په کوم کي چي � او داسي نورو په څېر ترکیبونه له هندي او اُردو ژبو څخه پښتو ته راغلي دي . په هندي او اردو کي وایي : یهـاں پر) یهاپر(، وهاں پر (وهاپر)، � جهاں پر �، � جِس میں �، � جو � او داسي نور؛ خو پښتانه اصلاً په خپلو خبرو او مکالمو کي داسي ناوړه ترکیبونه نه لري . پښتانه د داسي اشاري ضمیرونو له پاره دلته، هلته، دوري، هوري، په هغه کي، په هغه کښي او داسي نور وایي . که څوک ووایي : � دلته کي جشن دئ . � په دې جوملة کي له ورایه د بلي ژبي ناوړه او بې خونده اغېزه ښکاري . د دې جوملې سم، اسانه او لنډ ډول دا دئ، چي وویل سي : � دلته جشن دئ . � د � کي � ټکی له هندي او اردو ژبو څخه د ځینو پښتنو په لهجه کښ سوی دئ؛ او په داسي جوملو کي یې ویلو او لیکلو ته هیڅ اړتیا نسته . لوستونکي گوري، چي د پښتو ډېر ساده او واضح عبارت څنگه د بلي ژبي د ناوړه اغېزي له امله ستونزمنه او کړکېچنه بڼه اخیستې ده . د دې پر ځای، چي ووایو : � دلته کي ډېر پښتانه اوسیږي . �، � هلته کي ډېر دوکانونه دي . � � اردو ژبه ډېر لوی شاعران لري، په کوم کي چي علامه اقبال لاهوري هم شامل دئ . � یا � دا خواړه د هغو خلگو دي، کوم چي په بهر کي ناست دي . � ولي په خپله سوچه، ساده او خوږه پښتو دا جوملې داسي و نه وایو : � دلته ډېر پښتانه اوسیږي . �، � هلته ډېر دوکانونه دي . �، � اردو ژبه ډېر شاعران لري، چي په هغو کي یو علامه اقبال لاهوری دئ . � او � دا خواړه د بهر ناستو خلگو دي . � یا � دا خواړه د هغو خلگو دي، چي بهر ناست دي . � د � کوم � او � کي � ټکي په دغو جوملو کي زاید او بې خونده دي.

-پخلی کړی دئ

د ژبي ځیني اصطلاحات او محاورې په یوه کوچنۍ سیمه او لږو خلگو پوري اړه لري . د خپلي سیمي اصلي اوسېدونکي د دغه راز ترکیبونو په کارولو کي هیڅ ستونزه نه لري؛ خوکله چي د ژبي ټولو ویوونکو ته وړاندي سي، هر څوک یې په مانا نه پوهیږي؛نو ځکه یې کله کله په تېر وتني سره له نورو مفاهیمو سره گډوي . د پخلي ټکی په دغه ترکیب کي همداسي بڼه لري، چي په ډېري اسانۍ د پخولو یا پخلي له کلیمو سره التباس پیدا کوي؛ د مثال په توگه ویل کیږي : � د دولت ویاند د دې خبري پخلۍ کړی دئ . � ډېر کسان، له هغو څخه د پښتو د

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوېدېزي (لوېديځي) لهجې ويوونكي په دې خبره نه پوهېږي، چې د دولت ویاند څنګه دخبرو پخلی کړی دئ . که د دې ترکيب پر ځای و ويل سي : � د دولت وياند دا خبري منلي دي . � له يوې خوا هر څوک په اسانۍ سره د جوملې په مانا او مقصد پوهيږي؛ او له بلې خوا د مانا له پلوه له نورو ټکو سره د ګډېدو او التباس ستونزه هم نه پېښوي . كه څوک د افغانستان په ختيز (ختيځ)؛ په تېره بيا لغمان کي و وايي : � حيوانان مي كورته را وستل . � د ا جومله د دوی په منځ کي چندان ستونزه نه پېښوي؛ خو که دا جوملهِ له غور څخه تر غزني، له تخار څخه تر كراچي پوري د پښتو د لوېديزي لهجې هر ويوونكي ته و ويل سي، نو هغوی هرو مرو دا فکر کوي، چي سړي به څاروي يا بوده ګان کور ته راوستي وي؛ ځكه د پښتو د لوېديزي لهجې ويوونكي د � حيوان � ټكی د څاروي په مانا استعمالوي . په دې لهجه كي هيڅكله كوچني يا واړه ته � حيوان � نه ويل كيږي. . .

په دې ډول ګورو، چي د � حيوان � دکليمې مفهوم د سيمي په بدلېدو سره، مځکه او اسمان توپير مومي . داسي كليمې، تركيبونه او اصطلاحات هم خورا ډېر دي، چي د پښتو د لوېديزي لهجې ټول ويوونكي په خورا اسانۍ په پوهيږي؛ خو د نورو لهجو ويوونكي يې په مانا ښه نه پوهېږي . د همدې استدلال پر بنسټ بايد د پښتو ژبې د ټولو لهجو لغوي او ادبي پانګي په بېلابېلو قاموسونو او كتابونو كي د لوستونكو استفادې ته وړاندي سي . په دې كار سره له يوې خوا د پښتو ژبې او فرهنګ ډېري ارزښتناكي پانګي خوندي كيږي؛ او له بلې خوا د پښتو د ټولو لهجو ويوونكي د خپلي پراخي او شتمني ژبې له راز راز لغوي، ادبي او علمي زېرمو سره بشپړه اشنايي مومي . د دغه راز فرهنګونو او كتابونو تر خپرېدو او تعميم مخكي بايد د چاپ او خپرواي په ټولو وسيلو كي د داسي ټكو او تركيبونو له كاروَني ډډه وسي، چي د بېلابېلو لهجو ويوونكو ته د مانا د پوهېدو په برخه كي ستونزي او سرخوږی پيدا کوي . د ژبپوه، اديب، شاعر، ژورناليست، ليکوال او نورو پوهو خلګو خو دا مسلكي وجيبه او رسالت دئ، چي په خبرو او ليكنو كي د فصاحت او بلاغت اړخونو ته په ژوره توګه پام واړوي.

-ترينګلي حالات

په دې ورځو كي له راديو، تلويزيون او نورو ډله ييزو وسيلو څخه دا خبره خورا ډېره اوربدله كيږي، چي وايي : � په پلانۍ سيمه كي حالات ترينګلي دي . � مالوميږي، چي زموږ ځيني ښاغلي ژورنالستان او ليكوال د � ترينګلي � پښتو لغت د خړپړ، خراب، نارامه ، كړكېچن، ګډوډ او داسي نورو په مفهوم كاروي . اوس نو راسئ وګورو، چي ريشتيا هم د پښتو ژبې لغتو پوهانو هم دا كليمه د خړپړ، خراب، نارامه ، كړكېچن، ګډوډ او داسي نورو په مانا راوړې ده كه يا ؟ د � ترينګلي � ټكی د ښاغلي لعل محمد كاکړ او لوی استاد- علامه عبدالحی حبيبي(١٢٨٩ش/ ١٩١٠م � ١٣٦٣ ش/ ١٩٨٤م) په � سپېڅلي پښتو� (٧٨) كي د تريو تندي، تريو مخي په مانا وو راغلئ دئ . په پښتو - پښتو تشريحي قاموس (١: ٦٧٦) كي، د � سپېڅلي پښتو � پر يادو سوو ماناوو سربېره د بدمزاجه،

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

بدخويه، مرچکي، خوشکتي، بخيل، خروس، سخت، چړوس ماناوي هم ور زياتي سوي دي . داسي برېښي، چي په پښتو - پښتو تشريحي قاموس کي د پښتو له لرغونو اثارو څخه رانيولې بيا تر بېلابېلو لهجو او محاورو پوري، د � ترينګلي � ګرده ماناوي را ټولي سوي دي؛ خو په دې لغوي او مجازي ماناوو کي د خرابۍ، ويجاړتيا، ګډوډۍ، بې ثباتۍ، بد امنۍ، ناارامۍ، اړودوړ، اله ګولي او داسي نورو هيڅ نښه نښانه نه تر سترګو کيږي .

تر کومه ځايه، چي زه پوهېږم د � ترينګلي � ټکی د پښتو ژبي د لوېديزي لهجې په محاورو کي له ډېرو زمانو څخه جال دئ؛ او خلګ يې له ټولو ماناوو سره پوره اشنا دي؛ مګر د دې لهجې په محاورو کي هم دا کليمه د تريوتندي (عبوس)، بروس (د خوشاله او خنده رويه ضد)، بخيل، سخت، اسي، شوم، وږي، بخيل، خسيس، چړوس، بې مروته او داسي نورو په مانا کاريږي.

سړی نه پوهيږي، چي د خړپړ، خراب، ناارامه ، کړکېچن، ګډوډ او داسي نورو په مفهوم د � ترينګلي � دا نوي مانا له کومه را پيداسوه ؟ ! مالوميږي، چي د � تر ينګلي � له پاره دا نوی مفهوم بې څېړني او پلټني، له ځانه وضعه سوی دئ . کلاتيان، کندهاريان، روزګانيان، هلمنديان، فراهيان، هراتي او غوري پښتانه، د افغانستان په شمالي سيمو کي ځيني مېشت پښتانه، د جنوبي پښتونخوا ټول پښتانه اوسېدونکي په خپلو محاورو کي وايي : � پلانی ډېر ترينګلی سړی دئ . � يا د چا په اړه وايي : � دا تر ينګلی مخ دې (دي يې) پرته سي . � که تر دې هم په څرګندو او روښانو ټکو کي ووايو : د � ترينګلي � صفت يوازي د انسانانو له پاره کاريږي ، نه د پېښو، حالاتو او شيانو له پاره .

په پښتوکي د اوضاع د خرابۍ مفهوم، په خورا ډېرو ډولونو افاده کېدای سي . پر داسي ژورناليستانو او ليکوالو چا اينبي دي، چي يا د عامو او مروَجو، ټکوپر ځای بې خونده نوي ترکيبونه جوړ کړي؛ يا د همدې � ترينګلي � په څېر د پښتو ځيني لرغوني کليمې، عبارتونه او اصطلاحات په ناسمو ځايونو کي استعمال کړي . شک نسته، چي بېلابېلي کليمې د وخت په تېرېدو سره نوي ماناوي مومي؛ خو دا نوي ماناوي او مفهومونه هيڅکله په ناڅاپي او تصادفي توګه نه وي پيدا سوي . لکه څنګه چي هيڅوک په تلتلک کي د غازي او شهيد مقام ته نه سي رسېدای . د کليمو او اصطلاحاتو د هري نوي مانا او مفهوم تر شا هم لويي کيسې پرتې وي . بې هيڅ پېښي او دلايلو له ځانه لغتونو ته نوي ماناوي او مفهومونه تراشل هيڅ جواز نه لري . تاسي وګورئ د پارسي ژبي نامتو ژبپوه او څېړونکي، ډاکټر محمد معين، په خپل پارسي فرهنګ (فرهنګ فارسی معين)کي د� پيشنهاده � او � پيشنهاد � د کليمو د بېلابېلو ماناوو له پاره د دې ژبي دغه ټول معتبر او مشهور اثار د سند په توګه وړاندي کړي دي:

ديوان خاقانی سجستانی، کليات سعدی، فارسنامهٔ ابن البلخی، تحفة العراقين، معارف، طرب المجالس، مجموعهٔ اشعهٔ اللمعات ، فيــــه مافيـــه او داسي نور (معين ۱: ۹۳۵- ۹۳٦).

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

-تر رياست لاندي، تر مشرى لاندي

په انګرېزي ژبه کي داسي ترکيبونه خورا ډېر دي، چي د لانـدي (under) له تـــکي سره پـــه ګـــډه کـــاريږي؛ لـــکه� under his leadership � : ، � under current rules and regulations �، � under Immigration Act 1906 �او داسي نور . په پارسي کي يې دا جوملې داسي ترجمه کړي دي : � تحت رهبری او �، طبق قواعدو مقررات کنونی �، � تحت قانون ١٩٠٦ مهاجرت � . دلته زموږ د پارسي ژباړي له ښه والي او بدوالي سره هيڅ اړه او مانده نسته . غواړو په پښتو کي، د دغو ترکيبونو د سمي او معقولي بڼې په باره کي څو لنډي خبري وکوو .

ټول پښتانه ژبپوهان او څېړونکي ښه پوهېږي، چي پښتانه هيڅکله په خپلو خبرو کي د اسي نه وايي : � د پلاني تر رياست يا مشرى لاندي غونډه وسوه �؛ بلکي وايي، چي د پلاني په مشرى غونډه وسوه . په دغه راز جوملو کي، د � لاندي � ټکی په هيڅ ډول د پښتو ژبي او ادب له روحيې سره سمون نه لري . په پارسي کي وايي : � من تحت رياست فلانی کار می کنم . � په پښتو کي هيڅکله داسي نه وايي، چي � زه د پلاني تر رياست يا مشرى لاندي کار کوم . � په پښتو کي دا خبره په دې ډول وايي : � پلانی زما مشر دئ . � يا � زه د پلانی په مشرى کار کوم . � په پښتو کي د داسي مقصدونو له پاره د � لاندي � او � باندي � ټکي نه ويل کيږي . که څوک د پارسي په شان همدا خبري ټکي په ټکي پښتو ته واړوي، نو يې په حقيقت کي پښتو ژبه د انګرېزي او پارسي ژبو پر ګرامر او ژبنيو جوړښتونو برابره کړې ده؛ په داسي حال کي، چي موږ په خپله سپېڅلې او پراخه ژبه کي تر دې اسانه، ساده او په زړه پوري ترکيبونه لرو . زموږ خبري او ليکني بايد د پښتو د اصلي ويوونکي تومنه او جوهر ولري . په بله وينا، زموږ د وينګ او کښنګ ژبه بايد د هغه پردو وګړو غوندي نه وي، چي پښتو يې په نيمګړي ډول زده کړې وي؛ د جوملې سر يې د پښتو ګرامر له اصولو سره سم؛ خو پای يې د بلي ژبي پر قواعدو ولاړ وي . د هري ژبي د اصلي ويوونکي په خبرو او محاورو کي بايد د هغې ژبي سپېڅلتيا، خوند او خوږوالی له ورايه څرګند وي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

-پلانی شی موجود دئ یا پلانی څیز شتون لري

دا دوه ترکیبونه هم د پردو ترکیبونو د ټکي په ټکي ژباړي یو بله ناوړه بولګه ده؛ د مثال په توګه په پارسي کي وایي : � این مشکل از گذشته ها موجود است . � پښتانه په خپلو اصیلو او سپېڅلو خبرو اترو کي د دې مفهوم د بیان له پاره وایي : � دا ستونزه یا ربړه له ډېره وخته سته . � ، � دا مشکل پخوا هم ؤ � یا � دا ستونزه وړاندي هم وه � او داسي نور . زموږ ځیني ژورنالیستان او لیکوال، په ناپوهۍ سره، زموږ اسانه او خوږه پښتو د پارسي ژبي پرګرامري قواعدو برابروي؛ او وایي : � دا ستونزه له پخوا څخه شتون لري . � یا � دا ستونزه له پخوا څخه موجوده وه . � په دغو ناسمو جوملو کي د � شتون � او � موجودیت � ټکو ته هیڅ اړتیا نسته؛ ځکه هم جومله اوږدوي؛ او هم یې د اصیلي پښتو له نرخه د باندي باسي.

-د دې مسألې پر سر یا د دې پر سر

په دې وروستیبو کلونو کي بیا هم د پارسي ژبي د ځینو ترکیبونو؛ لکه � بحث بر سر اینست � یا � مسأله بر سر اینست � او داسي نورو په پیروي، په پښتوکي هم ځیني ناوړه او بد ذوقه ترکیبونه جوړ سوي دي، چي د پښتنو په ورځنیو محاورو کي هیڅکله نه ویل کیږي . زه نه پوهیږم، چي د کومي سیمي پښتانه وایي : � بحث یا خبري د دې پر سر دي . � یا � مسأله د دې پر سر ده . � پښتانه خو په لنډه، ساده او اسانه بڼه وایي : � خبره دا ده . . . � ، � مسأله دا ده . . . � یا پوښتنه دا ده . . . � د � دې پر سر � ترکیب، چي د پارسي ژبي د � بر سر � هو به هو ترجمه ده، په پښتو کي بېخي بې خونده، بې مانا او پوچ ښکاري . زموږ خورا ډېر ژورنالیستان او لیکوال د داسي ترکیبونو په کارولو سره په پټو سترګو، د پښتو شمزۍ ماتوي . داسي ترکیبونه زموږ ژبه ډېره ورانوي . بې شکه په خبرو یا لیکنو کي له اړتیا سره سم د یونیم پارسي، عربي، هندي یا اروپایي ټکو کارول هیڅ عیب او بدي نه لري؛ خو که د نورو ژبو ناوړه ترکیبونه او اصطلاحات په ناوړه بڼه زموږ ژبي او ادب ته لاره و مومي؛ او بیا د هري رادیو، تلویزیون، ورځپاڼو او نورو ډله ییزو اطلاعاتي وسیلو له لاري د خلګو په غوږونو کي په زرونو واره پو سي، په پای کي زموږ د سپېڅلو ټکو، ولسي ترکیبونو او منلو محاورو ژوند له سختو خنډونو او کړاوونو سره مخامخ کوي.

-پر لاره اچولئ یا پر لاره اچولي دي

په انګرېزي کي د نوي کار، نوي پروژې یا نوي مأموریت د پیل کولو پر مهال، زیاتره د � launch � ټکی کاروي . د پارسي ژبي ژباړونکو هغه د � راه انداختن � په ټکو سره ترجمه کړی دئ؛ مثلاً وایي : � نیروهایی امریکایی حملات تازه براه انداخته اند . � پښتو ژباړونکي هغه داسي ترجمه کړ : � امریکایي پوځیانو نوي بریدونه په لاره

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

اچولي دي . � د داسي ترکیبونو په اروېدو سره د سړي پښتورګي له خندا چوي . سړی اریانیږي، چي � پر لاره اچول � ياني څه؟ ایا حملې یا بریدونه هم د قلم او کاغذ یا کوم بل شي په څېر پر لاره اچول کېدای سي ؟ د داسي جوملې په اروېدو سره دا پوښتنه را پیدا کیږي، چي که یرغلونه او بریدونه پر لاره نه وای اچول سوي، نو به چیري اچــــــول کېــده ؟ په اسمان کي ؟ په دریاب کي ؟ په کندو او ډبونو کي ؟ یا نورو ځایونو کي ؟ دد غو پوښتنو جواب بیا هم دا دئ، چي موږ د پردو ژبو داسي ناوړه ترکیبونه او تعبیرونه په پټو سترګو خپلي ژبي ته ننباسو، چي په پښتو کي هیڅ مانا او مفهوم نه لري . پښتانه دا جومله، چي په تکلیف او تصنع سره اوړېده سوې ده، په داسي اسانه، لنډه او ساده ډول وايي : � امریکایي پوځیانو نوي بریدونه پیل کړي دي . � یا تر دې هم اسانه او لنډه : � امریکایي عسکرو نوي بریدونه کړي دي . � دا جومله بې له � پیل � څخه هم ښېخي روښانه او واضح ده؛ ځکه هر څه هغه مهال عملي بڼه مومي، چي په یوه زماني پړاو کي پیل سي . � بریدونه کړي دي � په خپله د پیل مفهوم ادا کوي . د همدې دلایلو له مخي باید له هیڅ کار سره د � په لاره اچول � ترکیب ونه تړل سي . مظاهرې پر لاره اچول، اعتصابونه او مارشونه پر لاره اچول او داسي نور ټکي په ټکي ترجمه سوي ترکیبونه، په پښتو کي هیڅ مانا نه لري.

-ژوند له لاسه ورکول

نن سبا د ځینو ژورنالیستانو او لیکوالو په خبرو او رپوټونو کي، دا ترکیب خورا ډېر اروو، چي وايي : � پلاني خپل ژوند له لاسه ورکړ . � یا � په پلانۍ پېښه کي څو کسانو خپل ژوند له لاسه ورکړ . � دا ناوړه او بد خونده ترکیب هم د پارسي ژبي له لاري پښتو ته لاره موندلې ده . حقیقت دا دئ، چي له خپلي ژبي او ادبه بې خبره خبریالانو او لیکوالو په لوی لاس دا خبره دونه اوړېده کړي ده . زموږ خلګ په خپلو سپېڅلو او خوږو بیانونو کي هیڅکله نه وايي، چي پلاني ژوند له لاسه ورکړ؛ بلکي په لنډو ټکو کي وايي : � پلانی مړ سو . � یا � پلانی و مړ . � زه نه پوهېږم، چي ځیني کسان ولي یو اسانه او روښانه خبره، بې هیڅ دلیله په دې ډول پېچلې او کږکېچنه بڼه وايي . زموږ د خلګو په ورځنیو خبرو او محاورو کي د تکلف او تصنع داسي بې ځایه استعارې ځای نه لري.

-پلانی پرکرښه دئ یا پلانی مضمون پر لیکه سو

په دې ورستیو کلونو کي، دوه نور داسي ترکیبونه په پښتو کي باب سوي دي، چي په هیڅ ګونه د دې ژبي له دود او دستور سره سمون نه لري . دا دوه ترکیبونه دواړه له انګرېزي ژبي څخه پارسي او پښتو ته راغلي دي . په انګرېزي کي د هغه چا له پاره، چي د تلیفون په مرسته یا د تلیفون له لاري خبري کوي د � on line � ترکیب استعمالوي؛ مثلاً وايي � He/ She is on line. � : که چیري ځیني مواد، په انترنیتي ویبپاڼه (ویبسایټ) کي د لوستلو له پاره کښېښنول سي (upload) ، نو په انګرېزي کي وايي، چي � so and so is on line. � پارسي ژباړونکو

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

همداسي انګرېزي جوملې د خپلې ژبې او ګرامري اصولو پر خلاف داسي ترجمه کړي دي : � فلانی روی خط است . � د پښتو ځينو پېښنه ګرو ژباړونکو هم د پارسي ترجمانانو په څېر د کمپيوټر د نړۍ دا انګرېزي ترکيب داسي ژباړلئ دئ : � پلانی پر کرښه دئ . � يا پلانی پر ليکه دئ . � کله کله چا ته وايي : � ستاسي کرښه سمه نه ده . � او کله کله ليکي : � پلانی کتاب يا مجله پر ليکه سوه� .

لکه څنګه چي پوهېږو هره ژبه ځانته جلا صرفي او نحوي قواعد، بېلابېل اصطلاحات او محاورې لري . يو مفهوم په يوه ژبه کي په يوه بڼه او په بله ژبه کي په بل ډول بيانيږي . له همدې امله که انګرېزيان په داسي حالاتو کي د آن لاين (on line) عبارت کاروي، هيڅ ستونزه نسته؛ ځکه دا خبره په دې ژبه کي په دغه راز ويله کيږي؛ مګر په پښتو کي د دې ترکيب ټکي په ټکي ترجمه، پښتو لوستونکو او اورېدونکو ته موضوع سمه نه روښانه کوي . په پښتو کي بايد له چا سره د تليفوني خبرو پر مهال � د تليفون پر کرښه ياست . � يا � د تليفون پر ليکه ياست . � جوملو پر ځای داسي و ويل سي : � رغ يا اواز مو اروېدل کيږي . � ، � رغ دي راځي . �، � اواز مو راځي � او داسي نور . په پښتو کي حتا دا خبره هم سمه نه برېښي، چي وويل سي : � تاسي زموږ سره وصل ياست يا زموږ سره ترلي ياست . � ځکه که د تليفون له لاري خبري کوونکی کس ښځه وي، نو د داسي جوملو ويل خو د افغاني دود او دستور له مخي ډېره ناوړه مانا لري . دا خبره هم نه منطقي ده او نه هم په زړه پوري، چي څوک و وايي : � د تيلفون کرښه مو سمه يا روښانه نه ده . � د دې جوملې پر ځای اسانه او کره جومله بايد داسي وي : � اواز مو سم نه اروېدل کيږي . � يا � رغ مو سم نه را ځي . � او داسي نور.

دغه رنګه پر ويبپاڼو د بېلابېلو موضوع ګانو د خپرولو له پاره دا جوملة سمه نه برېښي، چي وايي : � پلانی کتاب پر ليکه سو . � د � پر ليکه سو � عبارت په هيڅ وجه پښتني روح او خټه نه لري . عام پښتانه نه پوهيږي، چي � ليکه � څه ده ؟ هغوی خو ليکه يا کرښه د يوه سيده يا مستقيم خط په مانا پېژني . د دې پر ځای دا بڼه غوره ده، چي و وايو : � پلانی اثر د انټرنيټ له لاري خپور سو . �، � پلانی اثر پر ويبپاڼه خپور سو . � يا � پلانی کتاب د انټرنيټ له لاري لوستلو ته چمتو سو . � که د� آن لاين � مفهوم په پښتو کي هم د انګرېزي ژبي د دود او بايدې له مخي وواېو، بيا نو په پښتو کي څه نه پاتيږي، نوم يې بايد ډېر ژر له پښتو څخه په کوم بل نوم واوړل سي . په هر پښتو ترکيب او هره پښتو جوملة کي بايد د فصاحت او بلاغت اصول په پام کي ونيول سي . هر پردی ترکيب يا اصطلاح بايد په داسي بڼه وړاندي سي، چي زموږ خلګو ته اسانه، روان او خوږ و برېښي

-جګپوړي يا لوړ پوړي چارواکي

د انګرېزي ژبي په ورځنيو خبرونو کي د � high - ranking � عبارت خورا په پېخر کاريږي . په پارسي کي يې هغه په � بلند پايه يا بلند رتبه � ژباړلئ دئ . د پښتو پېښنه ګرو ژباړونکو هم دا انګرېزي ترکيب په همدې بڼ

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خونده او ناوړه بڼه ترجمه کړی دئ؛ د مثال په توګه ویل کیږي : � د پلانی هیواد جګپوړو چارواکـــو . . . � یـــــــا � د پلاني وزارت لوړ پوړو چارواکو � . . .

د � پوړ � کلیمه په پښتو- پښتو تشریحي قاموس کي، چي د پښتو ژبي تر ټولو عصري، علمي او بشپړ فرهنګ دئ د طبقې، مرتبې، منزل، صف او قطار په ماناوو راغلې ده (امرخېل، او نور . پښتو- پښتو تشریحي قاموس ۱: ۵۳۳).

زموږ خلګ هم په خپلو محاورو کي پوړ د منزل، چت، طبقې، پوښښ) په انګرېزي کي row, layer storey, floor, , tier, levelاو داسي نورو (په مانا استعمالوي . په انګرېزي کي د � high - ranking authority � ترکیب د هغه/ هغو چارواکي/ چارواکو مانا ورکوي، چي لوی او پراخ واک ولري . زموږ ځینو ژورنالیستانو او لیکوالو دا عبارت هو به هو ژباړلئ دئ ؛ خو اصلي مانا يې پر خپل ځای پر اینبې ده . د جګپوړي یا لوړ پوړي په اروېدو سره د چا په ذهن کي د ودانۍ د پوښښونو یا طبقو مفـــــــــــــهوم پیـــــدا کیږي . د � پوړ � ټکی د انسان د جسمي یا فکري لوړوالي په مانا سم نه دئ . ښه به دا وي، چي د جګپوړو یا لوړ پوړو چارواکو پر ځای د لویو چارواکو، غټو چارواکو، سترو مامورینو، لویو کارکوونکو، لویو کاردارو او داسي نورو په شان ترکیبونه کار کړو، چي زموږ د ژبي له ځانګړتیاوو او دودونو سره پوره برابري لري . د لوی منصبدار، لوی مامور، غټ کاردار او داسي نورو په څېر ترکیبونه زموږ په خلګو کي د � جګپوړو یا لوړ پوړو چارواکو � تر جعل سوي او بې مانا عبارت، ډېر مأنوس او اشنا دي . د ژبپوه، لیکوال او ژورنالیست علمي او مسلکي رسالت هم دغه دئ، چي خلګو ته ګران او پېچلي ټکي اسانه کړي؛نه داچي په لوی لاس ستونزي او پېچومي را پورته کړي.

-دننه دننه یا دننه

زموږ د کښته پښتنو په لهجو کي له ډېرو وختو راهیسي؛ خو زموږ برو پښتنو په ځینو لهجو کي، پاکستان ته د اوږده اوترخه مهاجرت له کلونو څخه د � دننه دننه � په نامه یوه ناوړه او بې خونده ترکیب باب سوی دئ، چي اصلاً په هندي او اُردو ژبو کي استعمالیږي . دا ترکیب په هندي او اردو کي د � اندر اندر � په بڼه ویل کیږي، چي د زماني ظرفیت له اداتو څخه ګڼل کیږي؛ مثلاً په اردو کي وايي : � فلان کام دس دن کے اندر اندر ختم هوجائیگا . � یاني پلانۍ کار په لسو ورځو کي بشپړیږي . د ډیورنډ ترکرغېړني کرښي ها خوا زیاتره پښتانه او ځیني دا خوا پښتانه دا پردی ترکیب ټکی په ټکی ترجمه کوي؛ او داسي وايي : � پلانی کار په لسو ورځو کي دننه دننه بشپړیږي . � حال داچي د � اندر اندر � یا � دننه دننه � عبارت ته په اُردو او په پښتو کي هیڅ اړتیا نسته . اردو او پښتو جوملي دواړي، بې دي اضافي ټکو هم په بشپړ ډول مانا افاده کوي؛ د مثال په توګه که وویل سي : � فلان کام دس دن میں ختم هوجائیگا . � یا په پښتو کي : � پلانی کار به په لسو ورځو کي بشپړ سي . � له هره

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

اړخه سمي او مکملي جوملې دي؛ ځکه � دس دن میں � یا � په لسو ورځو کي � عبارتونو، د کار زماني حدود په سم او دقیق ډول روښانه کړي دي . په داسي جوملو کي د � دننه دننه � پر ځای د � دننه � ټکی هم اضافي او بې مانا دئ؛ د مثال په توګه په پښتو کي دا خبره سمه نه ده، چي ووایو : � پلانی کار په لسو ورځو کي دننه بشپړيږي . � اوس نو که د هندي او اُردو ژبو اصلي ویوونکي په دغه راز جوملو کي دا زاید ترکیب کاروي، خپله خوښه یې . ښایي هیڅوک یې بدی او بې خوندی ته پام هم و نه کړي؛ ځکه هره ژبه ځیني داسي ترکیبونه او عبارتونه لري، چي استعمال یې په هماغه ژبه کي بد نه ښکاري؛ خو په پښتو خبرو او محاورو کي دا شان اضافي او بد ذوقه ترکیبونه هیڅ ښایست نه لري.

-پلانی . . . پاته سوی دئ

بل ناوړه ترکیب، چي له هندي او اُردو ژبو څخه پښتو ته لاره پیدا کړې ده، د � پاته سوی دئ � عبارت دئ، چي د هندي ژبي د � رهنا � له مصدر څخه اخیستل سوی دئ؛ مثلاً په اردو کي وایي : � فلان آدمی چھ سال پارلیمنٹ / اسمبلے کا مِمبر رھچکاھے . � د کوزي پښتونخوا وګړي همدا جومله داسي پښتو کوي : � پلانی شپږ کاله د پارلیمینټ / اسیمبلي مِمبر پاته شوی دئ . � د دي خوا ځیني پښتانه هم په ناپوهی سره دا جومله داسي وايي : � پلانی شپږ کاله د پارلمان غړی پاته سوی دئ . � د � پاته سوي � ترکیب په پښتو کي سم او خونده ور نه بریښي . هغه پښتانه، چي ژبه یې د پردو له ناوړي اغېزې په امان وي، دا جومله داسي وايي : � پلانی شپږ کاله د پارلمان یا شورا غړی ؤ . �، � پلانی لس کاله په پوهنتون کي استاد ؤ . � یا � پلانی څو کاله د کابینې وزیر ؤ . � د پښتو خوند، اساني او هونر په دې کي دئ، چي ډېري لویي پرېړې په یوه ټکي کي بیانوي . دلته هم ګورو، چي په مخکنییو درو پښتو جوملو کي د � ؤ � ټکی په یوازې سر د هندي او اردو ژبو د درو ټکو (پاته سوی دئ)جواب وایي .

که څوک په ژبه کي، د یوه معقول او منطقي دلیل له مخي یو نیم پردي ټکي کاروي، دا څه لوی عیب او نه بخښوونکې ګونا نه ده؛ مثلاً که د کوزي خوا پښتانه د � ولسي جرګې � پر ځای د � قومي اسمبلي �، د � مشرانو جرګې � پر ځای د� سینیټ �، د � غړي � پر ځاي د � مِمبر � ټکي استعمالوي، دا ډېره د اندېښني وړ خبره نه ده (که څه هم باید تر وسه وسه کوښښ وسي، چي تر اشد ضرورت ها خوابه پښتو کي د پردو ټکو جدي مخه ونیوله سي)؛ ځکه ټولي ژبي د ټولنیز ژوند د اړتیاوو له امله، په یوه ډول د ډولونو د نورو ژبو کلیمې، ترکیبونه او اصطلاحات اخلي . ځیني ټکي او ترکیبونه د یوه هیواد دملي ټرمینالوژي یوه برخه وي، چي د هغه هیواد په جغرافیایي حدودو کي یې د هري ژبي ویوونکي باید په خوښی سره ومني . تر دې استثناً چي تېر سو که یو پردی ترکیب، په خپله اصلي یا ژباړل سوې بڼه، زموږ په ژبه کي د سلیم ذوق، اسانی او سادګی د اصولو پر خلاف وي، نو

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

هلته باید د داسي ناوړه ترکیبونو جدي مخه ونیوله سي، چي پر پردي توب سربېره زموږ د ژبي اصـــــــیل جوړښت ورانوي.

-تر سره سوی دئ

دا ناوړه ترکیب هم د � صورت نیولئ دئ � په شان، له پارسي څخه پښتو ته لاره موندلې ده . په پارسي کي وایي : � فلان امر توسط فلان شخص انجام یافـــته است . � ځینو پښتو ژباړونکو دا جومله داسي ژباړلې ده : � پلانی کار د پلاني کس له خوا تر سره سوی دئ . � یا � پلانی کار پلاني ترسره کړی دئ . � په دي دوو جوملو کي د � تر سره � ترکیب له پښتو ژبي او پښتني دود سره هیڅ سمون نه لري . زموږ خلگ وایي : � پلاني، هغه کار کړی دئ . � ، � هغه کار پلاني کړی دئ . �،� دا د پلاني کار دئ . � یا � دا د پلاني له لاسه دئ . � که څوک په دغه راز جوملو کي، د پارسي پر پله گام ږدي او هرومرو په جوملـه کي د � تر سره � ترکیب گډوي، نو ښایي دا پوښتنه ځني وسي چي ولي د � تر سره � پر ځای � تر پایه � نه وایي ؟ ځکه په پارسي کي هم د � انجام � یا � پایان � ټکی کار سوی دئ . په داسي حال کي، چي � سر � د پیل یا آغاز په مفهوم دئ.

حقیقت دادئ، چي دلته � تر سره � یا � تر پایه � دواړه پښتو ته د ناوړه ترجمې رنگ ورکوي؛ او له هر ډول پښتني جوهره یې بې برخي کوي . پښتو د زیاتره پردو ټکو او ترکیبونو پر ځای خپل سوچه، خواږه او اسانه ترکیبونه لري . د خپلو ساده، اسانه او په زړه پورو عبارتونو پر ځای د نورو ژبو د ناوړه ترکیبونو کارونه داسي مانا لري، لکه څوک چي له وریښمین ټوکر سره د بورۍ یا کرباس ټوټه پیوندکړي؛ یا بالعکس د بورۍ یا کرباس له ټوټې سره د وریښمین ټوکر یوه ټوټه وگندي . دا دواړي ټوټې د څرنگوالي له اړخه ډېر توپیر لري؛ نو ځکه څنگ پر څنگ ښه نه ایسي .

-سرته رسولئ یا پای ته رسولئ دئ

د ناوړو ترکیبونو په لړ کي، نن سبا دوه نور داسي عبارتونه هم خورا ډېر کاریږي، چي د پښتو ژبي او ادب له سپېڅلي طبیعت سره سمون نه لري . دا دوه ترکیبونه هم له پارسي څخه پښتو ته راغلي دي؛ مثلاً په پارسي کي وایي : � فلانی تحصیلاتش را در رشتهٔ تاریخ انجام داده است . � یا � فلانی تحصیلاتش را در رشتهٔ تاریخ بسر رسانیده است . � ځینو پښتو ژورنالیستانو او لیکوالو د � انجام داده است � یا � بسر رسانیده است � پارسي ترکیبونه په پښتوکي د � پای ته رسولي دي � یا � سرته رسولي دي � په بنو ژباړلي دي . ځیني ژورنالیستان او لیکوال د� سرته رسول � او ځیني نور د � پای ته رسول � عبارت غوره گڼي . حقیقت دا دئ، چي سر او پای د یوه جسم دوې مخالفي یا متضادي برخي دي . د یوه مقصد له پاره د دوو متضادو ټکو (سر او پای) کارول نه منطقاً سم برېښي؛ او نه هم په پښتو کي ژوري ریښي . ښه خودا ده، چـي و وایو : � پلاني په تاریخ کي زده

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي، بشپړي کړي دي . � یا په لنډ ډول : � پلاني په تاریخ کي زده کړي، کړي دي . � په لومړۍ جومله کي د � بشپړ � ټکی له یوې خوا د سر او پای دواړو ماناوي افاده کوي؛ او له بلي خوا د پښتو ژبي له دود او دستور سره پوره برابري لري . د دغو دلایلو پر بنسټ، دا جوملې غوره او آن سمي نه دي، چي و وایو : � پلاني خپلي زده کړي تر سره کړي دي . � یا � پلاني خپلي زده کړي پای ته رسولي دي . � او داسي نور.

-پلانی جنایتکار ده، پلانی قاتل ده

له ځینو ژورنالیستانو او لیکوالو څخه هم اروېدل کیږي، چي د نارینه (مذکر) فاعل له پاره د ښځینه فاعل صیغه کاروي، د مثال په ډول که ووایو، چي احمد ښوونکی ده . په حقیقت کي مو احمد (نارینه) په ښځه واړوه . باید وویل سي : � احمد ښوونکی دئ . � د پښتو ګرامر له مخي، که د جوملې فاعل نارینه (مذکر) وي، باید فعل هم نارینه بڼه ولري . ددي پر خلاف که د جوملې فاعل ښځینه (مؤنث) وي، نو د جوملې فعل هم باید له فاعل سره سم ښځینه صیغه ولري . په دي ډول باید تل ووایو : � پلانی جنایکار دئ . � یا � پلانی قاتل دئ . � ځکه د جوملې فاعل (د جنایت یا قتل کوونکی) نارینه دئ . بالعکس د � ده � فعل باید له تل ښځینه (مؤنث) فاعل سره استعمال سي؛ لکه : � هوسۍ ښایسته ده . �، � غوا لنګه ده . � او داسي نور .

-دوه ورځي، دوه میاشتي، دوه ښځي، دوه رمې، دوه ورځپاڼي. . .

د پښتو په ځینو لهجو کي، له ښځینه نومونو سره د نارینه نومونو د جمعي صیغې کاروي، چي سم کار نه دئ؛ د مثال په توګه د � نجلۍ �، � کښتۍ �، � خونه � او داسي نورو ټکي ښځینه نومونه دي، چي د جمعي په حالت کي یې باید هرومرو د ښځینه جمعي صیغه کار سي؛ لکه : دوې نجوني، دوې کښتۍ، درې خوني، دوې رمې او داسي نور . د � دوه � عدد باید له نارینه نوم سره استعمال سي؛ لکه دوه سړي، دوه ښوونکي، دوه ډاکټران، دوه کورونه او داسي نور . د همدې قاعدې پر بنسټ، ، دوه ورځپاڼي، دوه جوملې، دوه ښځي، دوه میاشتي، دوه ورځي، دوه دقیقې، دوه ثانیې سم نه دي . سمه بڼه یې داسي ده : دوې ورځپاڼي،، دوې جوملې، دوې ښځي، دوې میاشتي، دوې ورځي، دوې دقیقې، دوې ثانیې او داسي نور.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

-احمد زموږ خپلوان دئ، موږ غريبانان يو، ډېر خلق راغلئ دئ، په دې کتابتون کې ډېر ښکلي کتابونه شته دئ

د پښتو په ځينو لهجو کې، کله کله له يکړ (مفرد) نوم سره د جمعي صيغه راوړي، چې سم نه دئ؛ د مثال په ډول ويل کيږي : � احمد زموږ خپلوان دئ . � لکه څنګه چې ګورو د جوملې فاعل (احمد) يکړ يا مفرد دئ؛ خو د هغه له پاره د جمعي صيغه (خپلوان) کار سوې ده . د دې جوملې سمه بڼه داسې ده : � احمد زموږ خپل دئ . � کله کله د دې دود پر خلاف، په جوملې کې د جمعي له پاره د يکړ فاعل د فعل صيغه کاروي؛ لکه : � ډېر خلق راغلئ دئ . � لکه څنګه چې پوهېږو خلق يا خلګ/ خلک، جرګه، پوځ، لښکر، رمه، کميسيون، هيئت، بورډ او داسې نور هغه ډله ييز يا کولکټيفي نومونه دي، چې له خپل يوازيتوب سره سره، پر ډېرو کسانو دلالت کوي . د دغه راز نومونو له پاره بايد خامخا فعل د جمعي بڼه ولري؛ لکه : غونډې ته ډېر خلق (خلګ/ خلک) راغلي وه . � په دې ډول دا جوملې، چې وايي : � په دې دوکان کې ډېر څيزونه شته دئ . �، � په دې کتابتون کې ډېر ښکلي کتابونه شته دئ . � او داسې نور سمې نه دي . بايد په لنډه او اسانه بڼه وويل سي : � په دې دوکان کې ډېر څيزونه يا شيان سته . �، � په دې کتابتون کې ډېر ښکلي کتابونه سته . � ځيني وختونه د � جمع الجمع � صيغې هم په پښتو محارو او ليکنو کې تر سترګو کيږي؛ مثلاً وايي : � موږ غريبانان يو . � دلته د � غريبانان � ټکی دجمع الجمعي (هغه حالت، چې يو نوم دوه پلا جمع سوی وي) بڼه لري . د جوملې سمه بڼه بايد داسې وي : � موږ غريبان يو . � ځکه غريبان د غريب د جمعي حالت دئ؛ او دوهم ځل جمع کولو ته يې هيڅ اړتيا نسته.

-تر غور لاندي نيول، تر بحث لاندي نيول، تر محاکمې لاندي نيول، تر ازمايښت يا ازموينې لاندي نيول

دا او د دوی په شان نور ترکيبونه هم د پارسي متونو د ترجمې په لړ کې، پښتو محاورو او ليکنو ته ننوتي دي . په پارسي کې وايي : � فلان مسأله را مورد غور و بررسی قرار می دهيم . � يا � فلان پيشنهاد را مورد بحث و مداقه قرار می دهيم . � دا چې دا پارسي جوملې څونه د پارسي ژبې له ورځنيو محاورو او مکالمو سره ورته والی لري، زموږ د دې ليکنې موضوع نه ده؛ خو � تر غور لاندي نيول �، � تر بحث لاندي نيول � او داسې نور په هيڅ وجه پښتو روح نه لري . پښتانه په خپلو کلو او پټو کې دا جوملې داسې وايي : � پر پلانۍ خبره به غور وکوو/ وکړو . �، � پلانۍ خبره وڅېړو . � يا � په دې اړه به خبري وکوو/ وکړو . � او داسې نور . � تر محاکمې لاندي نيول �، � تر ازمايښت يا ازموينې لاندي نيول � او داسې نور ناوړه ترکيبونه هم د پښتو په اصيلو محاورو

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کي جال نه دي . دا پردي او بدذوقه ترکيبونه هم د بې خبره کسانو له خوا د پردو عبارتونو د ټکي په ټکي ترجمې له لارې پښتو ته راغلي دي . ځيني خو لا د � محاکمې � او � محکمې � تر منځ هم هيڅ توپير نه کوي . په داسي حال کي، چي دا دوه بېل حقوقي اصطلاحات دي؛ او کاملاً جلا ماناوي لري . محاکمه / am a k āḥ u m ́/ (د ميم په پېښ او د کاف په زْوَر) هغه عربي ټکی دئ، چي په محکمه کي يو پر بل باندي د دعوې کولو په مانا دئ، چي په انگرېزي کي يې � trial, hearing� اوپه ايراني پارسي کي يې � دادرسی � بولي (عميد ۳ : ۲۱۸۸)؛ خو محکمه / am a k ḥ a m ́/ (د ميم په زْوَر) هغه حقوقي مؤسسه يا اداره ده، چي د خلگو د بېلابېلو دعوو يا شخړو په اړه پرېکړي کوي . په انگرېزي کي يې� court � ، په ايراني پارسي کي يې � دادگاه � او په ځينو هندي الاصله ژبو کي يې � عدالت � بولي . په دې ډول دا خبره سمه نه ده، چي وايي : � پلانی محکمه کيږي . � د دې جوملې سمه او دقيقه بڼه داسي ده : � پلانی محاکمه کيږي . � ياني د پلاني د تور په اړه حکم کيږي.

-تر پوښښ لاندي راغلئ دئ

ايرانيان او د هغو په پيروی زموږ پارسي ژبي ژورناليستان او ليکوال ، اوس د تلويزيوني او راديويي خپرونو په اړه، يو نوی ترکيب کاروي، چي د پښتو ژبي او ادب په سپېڅلي جوړښت کي هيڅ ځای نه لري . دا نوی ترکيب د� تحت پوشش قرار داده است � په ډول کاريږي؛ د مثال په توگه وايي : � تلويزيون آريانا، سه ولايت ديگر را تحت پوشش خود قرار داده است . � په پښتو کي زموږ پېښه گر ژورناليستان، ژباړونکي او ليکوال دا جومله ټکی په ټکی ژباړي؛ او داسي وايي : � آريانا تلويزيون، نور درې ولايتونه تر خپل پوښښ لاندي راوستي دي � .

په پښتو کي د � پوښښ � ټکی د چت، طبقې، منزل، پوړ او داسي نورو په مانا دئ؛ مثلاً پښتانه وايي : � د هغه ودانۍ پوښښ کمزوری دئ . � يا � دا ودانۍ لس پوښښه لري . �، چي په لومړۍ جومله کي د چت او په دوهمه جومله کي د پوړ، منزل يا طبقې) په انگرېزي کيstorey, stage, floor, tier, level , row, layer او داسي نورو (په مانا کار سوی دئ . د پښتو په دغه راز جوملوکي د � پوښښ � د ټکي کاروَنه، په ړندو سترگو د پارسي ژبي د سمو او ناسمو ترکيبونه پېښې دي . که مخکنۍ پارسي جومله په اسانه او روانه پښتو واړوو، داسي بڼه يې غوره گڼله کيږي : � آريانا تلويزيون په نورو درو ولايتونو کي خپروني پيل کړي دي . � يا � د آريانا تلويزيون خپروني، اوس په نورو درو ولايتونو کي ليدلي کيږي . � ځکه دغه راز جوملې به هم د ويلو او مانا له اړخه اسانه وي؛ او هم به په هغو کي د بلي ژبي بې خونده او ناوړه اغېزه نه وي نغښتې.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

-له پلاني ښخه ملاتړ کوو ، له پلاني ښخه ننګه کوو یا له پلاني سره ملاتړ/ دفاع کوو

دا څو بې خونده ترکیبونه هم له پارسي ښخه په پښتو ګډ سوي دي . په پارسي کي وايي : � از فلان شخص حمايت مى كنيم . � يا از فلان كار دفاع مى كنيم . � په دې ډول په پښتو کي : � له پلاني ښخه ملاتړ/ ننګه کوو . � یا � د پلاني کار دفاع کوو . � د پارسي ترکیبونو هو به هو ترجمه ده . ښه به داوي، چي وواېو : � د پلاني ملاتړ کوو. �، � د پلاني ننګه کوو . �، � د پلاني تر شا ولاړ یوو . �، د پلاني پر خوا یوو . �، د پلاني په پره کي یوو . �، � د پلاني دفاع کوو . � او داسي نور . د � ښخه � او � سره � ټکي له ملاتړ سره کاملاً اضافي دي؛ او دغو جوملو ته کوږت پردی رنګ ورکوي . د � ښخه � ټکی په ځینو نورو جوملو کي هم بې ځایه او اضافي بڼه لري؛ لکه : � له کابل ښخه تر کندهار پوري �، � له سهار ښخه تر ماښام پوري � که دا جوملې په دې ډول ولیکو : � د کابله / له کابله تر کندهاره � ، یا � د سهاره/ له سهاره تر ماښامه � نه د جوملې په مانا کي بدلون راځي؛ او نه هم بې ځایه اوږدېږي . په حقیقت کي لویه جومله په داسي کوچنۍ جومله اوښتې ده، چي هم ساده ده، هم اسانه.

-له علاج ښخه/ ځنی عاجز دئ، له توان ښخه/ ځنی وتلئ دئ

د مخکني ناوړه ترکیب په څېر، د ځینو لیکوالو او ژورنالیستانو په لیکلې پښتو کي، کله کله داسي جوملې تر سترګو کیږي، چي د ټکي په ټکي ترجمې رنګ او جوله له ورایه پکښي ځرګنده وي؛ مثلاً ویل کیږي : � ډاکټر یې له علاج ښخه عاجز دئ .�، � پلانی کار یې له توان ښخه وتلئ دئ . � یا � پلانی له کور ښخه وتلئ دئ . � او داسي نور . د پښتو په ختیزه لهجه کي، زیاتره د � ښخه � پر ځای د � ځنې � ټکي کاروي؛ او نوره ټوله جومله په هماغه بڼه وايي . په داسي جوملو کي د � ښخه � ترکیب د پارسي ژبې د � از � هو به هو ژباړه ده، چي له پښتو ژبې او پښتني جوهر سره هیڅ برابري نه لري؛ ځکه په پارسي کي وايي : � داكتر از علاجش عاجز است . �، � فلان كار از توانش بيرون است . � يا � فلانى از خانه برامده است � .

په پښتو کي د داسي جوملو له پاره د � ښخه � یا � ځنې � ټکو ته هیڅ اړتیا نسته؛ د مثال په توګه که و ویل سي : � ډاکټر یې له علاجه عاجز دئ .� � طبیب یې علاج نه سي کولای . �، � د پلاني کار توان یا وس نه لري . �، � پلانی د کوره / له کور ه وتلئ دئ . � یا � پلانی په کور کي نسته . � او داسي نور ګرده داسي جوملي دي، چي د پښتو اصلي ویوونکي یې په خپلو خبرو او مکالمو کي وايي؛ او د بلي ژبې له هر ډول ناوړه اغېزې ښخه ژغورلي دي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

-تر معالجې یا درملنې لاندې دئ

د مشهورو تېروتنو په لړ کې یو هم دا ترکیب دئ، چې له پارسي څخه پښتو راغلئ دئ . په پارسي کې لیکل کیږي : � فلانی تحت معالجه قرار دارد . � یا � فلانی تحت تداوی قرار دارد . � د دې جوملو پښتو بڼه کټ مټ د پارسي ترجمه ده . سړی نه پوهېږي، چې ولې باید ناروغ هرومرو تر معالجې یا درملنې لاندې وي؟ که څوک ووايي : � پلانی پر معالجه یا درملنه پروت دئ . � نو په جومله کې څه بې خوندي او ګډوډي راځي؟ لکه څنګه چې دا جومله د خلګو په محاورو کې جال نه ده، تر معالجې یا درملنې لاندې خبره هم له منطق سره څنګ نه لګوي . زموږ عام خلګ خو په پښتو کې، د داسې مفهومونو د بیان له پاره په روښانه او څرګندو ټکو وايي : � پلانی علاج کوي . � یـــــــا � پلانی دار درمل کوي . �، � پلانی دارو درمل خوري . � او داسې نور . د همدې دلایلو په رڼا کې، ټول هغه ترکیبونه په هیڅ ډول پښتني تومنه نه لري، چې د نورو ژبو په پیروي د لاندې او باندې په شان ټکي له ځانه سره زیاتوي؛ مثلاً : تر مطالعې لاندې، تر څېړنې لاندې، تر ارزونې لاندې، تر کتنې لاندې او داسې نور .

-نومورې

ځینې لیکوال او ژورنالیستان د عربي ژبې د � مزبور �، � مذکور �، � متذکره �، او د پارسي ژبې د � یاده شده �، � نامبرده � او داسې نورو په څېر کلیمې په پښتو کې په � نوموړي � ترجمه کوي؛ مثلاً که څوک په پارسي کې ووايي : � شخص مزبور به جرمش اعتراف نمود . � نو په پښتو کې یې زموږ ځینې ژباړونکي داسې ترجمـــــــه کــــــــوي : � نوموړي پر خپل جرم اعتراف وکړ . � یا � نوموړي خپل جرم ومانه � .

د پښتو په لرغونو ادبیاتو کې، د � نوموړي � ټکی د نامتو، مشهور، نامدار، نومیالي، نومَوَر، نامي، یا هغه چا په مانا کارسوی دئ، چې په نېکو او ښو کارونو کې یې نوم وړی وي . د پښتو د عرفاني شاعرۍ ځلانده ستوري - علي محمد مخلص (تر ۱۰٦۹ ق پورې په باوري توګه ژوندی) په یوه بیت کې، د الله سبحانه و تعالی بې مثله ذات ته داسې خطاب کوي :

دا کتاب تا تمام کړی ته دانا، ګویا، نوموړی

زه مظهر د ستا د عِلم ته صاحب د عِلم و رأی یې! (د علي محمد مخلص د دیوان خطي نسخه)

په دې ډول د � نوموړي � ټکی د یاد سوي کس په مانا سم نه دئ . د � نوموړي � ناسمه مانا په حقیقت کې د � مزبور �، � مذکور �، � متذکره �، � یاده شده �، � نامبرده � او داسې نورو ژباړل سوی مفهوم دئ، چې په پښتو ژبه او ادب کې ځای نه لري . هیڅ پښتون په خپلو ولسي خبرو او محاورو کې نه وايي : � نوموړي پر خپل جرم اعتراف وکړ . � بلکې پښتانه د غایب مفرد شخص له پاره د هغه (که نارینه وي) یا

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغې (كه ښځينه وي) ضميرونه كاروي . ياني (يعني) وايي : � هغه يا هغې خپل جرم و مانه . � كه غايب كسان د جمعي په حالت كي وي، د هغو له پاره په دې ډول د جمعي اشاري ضمير كاروي : � هغوى خپل جرم ومانه . � په دې ډول گورو، چي په داسي جوملو كي د � هغه � يا � هغې � په استعمال سره د نوموړي (نوم + وړي)له اصلي او منلي مفهوم (نامتو، مشهور، نامدار،نامي ، نوميالي، نومَوَر) سره د هرډول مانوي (معنوي) التباس مخه نيوله كيږي.

-خاورو ته سپارل، بخاک سپردن

په پښتو كي د مړي د � خاورو ته سپارلو � اصطلاح هم له پارسي څخه راغلې ده. په پارسي كي عام خلگ اصلاً د دې مقصد له پاره زياتره د � دفن � عربي ټكى كاروي . كه څوک سره له هغه هم، په پارسي كي د عربي � دفن � پر ځاى د� بخاک سپردن � ټكي وايي، له دې خبري سره هيڅ مخالفت نسته؛ خو زموږ د كلو او بانډو پښتانه هيڅكه � خاورو ته سپارل � نه وايي . زموږ خلگ په لنډ او اسانه ډول وايي : � پلانى مو ښخ كئ /كړ . � د ښخولو ټكى تر خاورو سپارولو ډېر اسانه، ساده او منطقي دئ؛ ځكه هر مړى په حقيقت كي تر خاورو لاندي كيږي . د خاورو سپارولو مفهوم ځرگند او روښانه نه دئ . � خاورو ته سپارل � يو مجازي مفهوم دئ . كېداى سي مړى يا بل شى پر مځكه يا خاورو پروت وي؛ خو ښخ سوى نه وي . داسي خاورو ته سپارل هيڅكله د ښخولو په مانا نه دئ . د ښخولو په سپېڅلي او سوچه پښتو ټكي كي هيڅ بدي نسته . بايد پردى جعل سوى ټكى د ښخولو پر ځاى و نه دروو.

-ټاكل او غوره كول

ځيني ژورنالستان او ليكوال، د ژبي د � سوچه كولو � په هيله هڅه كوي، چي د دوى په گومان د هري پردۍ كليمې په وړاندي خپله موزونه يا ناموزونه پښتو كليمه دود كړي . په دې كار كي كله كله د دوو نسبتاً بېلو مفهومونو له پاره هم يو ټكى كاروي؛ او په دې ډول د خپلي ژبي لمن تنگوي . له دغه ډول ټكو څخه يو هم د عربي ژبـــــي د � انتصـــــاب � او � انتخاب � لغتونه دي . لكه څنگه چي پوهېږو � انتخاب � د چاڼ كولو، غوره كولو يا په سياسي او حقوقي مفهوم د خلگو له منځه د يوه كار له پاره د چا د ټاكلو په مـــــانـــــا دئ (عميد ۱: ۲۸۰) . په انگرېزي كي د� انتخاب � له پاره د Choose � او � Elect ټكي كاريږي .

د � انتصاب � عربي ټكى د دربدو، كاركولو، گومارلو، مقرر كولو يا منصوبولو په مفهوم دئ (عميد ۱: ۲۸۱) چي په انگرېزي كي هغه ته د � Appointment � ټكى كاروي . د دې د دوو ټكو په حقوقي مفهوم كي ډېر توپير سته . موږ نسو كولاى د پارلمان وكيل او يوه غير انتخابي كس دواړو ته د � ټاكلو � ټكى استعمال كړو؛ ځكه د پارلمان وكيل اصولاً د خلگو له خوا غوره كيږي؛ او نور غېرانتخابي كاركوونكي لكه وزير، معين، رييس، مدير او نور د حكومت له خوا ټاكل كيږي . د دولتي او خصوصي كاركوونكو يا بل هر چاپه � ټاكنه � يا � ټاكلو � كي د

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

انتخاب یا غوره کولو حقوقي مانا نه ده نغښې، په بله ژبه د � ټاکلو � ټکی اصلاً دا خبره نسي بیانولای، چي د پام وړ کس د خلګو په رایه تر مقامه رسېدلئ دئ که د چارواکو په خوښه ؟ بالعکس د انتخاب او انصاب عربي ټکي له ورایه ښیي، چي ټاکل سوي کسان د خلګو له خوا غوره سوي دي که د چارواکو له خوا. په دې ډول که د دواړو له پاره د � ټاکلو � کلیمه کار کړو، په حقیقت کي مو د انتخاب (د خلګو له خوا په رایو غوره کول) او انتصاب (بې رایي اخیستني تعیین کول یا مقررکول) تر منځ هیڅ توپیر ونه کړ . حال دا چي، د دې دوو ټکو تر منځ په مانا کي لوی فرق سته . په دې ډول � د ټاکنو قانون �، � پلانی پر پلاني مقام وټاکل سو � او داسي نوري جوملې د لوستونکي او اورېدونکي په ذهن کي التباس او ګډوډي پیدا کوي . په دې کي هیڅ بدي نسته، چي موږ هم د انتخاباتو دخیله؛ خو ډېره پخوانی، مروجه او عامه کلیمه په خپله ژبه او ادبیاتو کي خوندي کړو . همدا اوس په عربي، پارسي، اردو او ځینو نورو ژبو کي د انتخاب او انتخاباتو ټکي په پراخه توګه کارېږي . موږ هم اړتیا نه لرو، چي په خلګو کي دا زړې او اشنا کلیمې د پردیتوب په ګونا و باسو؛ او پر ځای یې ستونزمن پښتو ټکي وړاندي کوو . د دې استدلال پر بنسټ دا عامه، اسانه او په زړه پوري ده، چي د ټاکنو د قانون پر ځای د � انتخاباتو قانون � او د ټاکنیزو مبارزو پر ځای انتخاباتي مبارزې/ منډې ترړې و وایو . د منتخب شخص له پاره � غوره سوی استازی � � انتخاب سوی استازی � یا په لنډ ډول � استازی � او د حکومتي واکمنانو له خوا ګومارل سوي کس/ کسانو ته د � ټاکل سوي/ ټاکل سوو � یا � ګومارل سوي/ ګومارل سوو � ترکیبونه استعمال کړو . دا ځکه چي انتخاب او انتصاب دوه بېل لغوي او حقوقي مفهومونه دي او باید سره ګډ نه سي.

-خلګ یې له ځانه سره وړي دي

ځیني ژورنالستان او لیکوال، په خپلو خبرو او لیکنو کي د � وړی � او � بېولئ � تر منځ توپیر نه کوي . څه موده مخکي مي د یوې مشهوري راډیو له پښتو خپروني څخه واورېدل، چي یوه خبریال یې په خپل رپوټ کي و ویل : � طالبانو درې کسان له ځانه سره وړي دي � .

د ځینو ژوندیو موجوداتو په تېره بیا انسانانو له پاره د � وړل � مصدر کارول، سم نه دئ . باید د � وړل � پر ځای د � بېول � له مصدر څخه کار واخیستل سي؛ او دا جوملهٔ په دې ډول و ویل سي : � طالبانو درې کسان بېولي دي . � د � وړل � مصدر د بې روحه شیزونو له پاره کارېږي؛ لکه : � احمد کتابونه وړي دي . �

په پارسي کي زیاتره دځینو نومونو د بیان او روښانولو له پاره یو بل ټکی هم بدرګه کوي؛ لکه � یک میل تفنګ �، � یک عراده موتر �، � یـــک رأس ګوسفنـــد �، � یک حلقه چاه � ، � یک باب مکتب �، � یک پایه ماشین � او په لسګونو نور، چي د � میل �، � عراده �، � رأس � ، � حلقه �، � باب � ا و

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

� پایه � ټکي ټول زاید او اضافي دي . که وویل سي : � یک تفنګ �، � یک موټر �، � یک ګوسفند �، � یک چاه �، � یک کتاب �، � یک ماشین � ، � یک مکتب � او داسي نور مفهوم په بشپړه توګـــه روښانه دئ . دا چي په پارسي کي ژورنالیستان او لیکوال څه وایي او څه لیکي، دلته زموږ د څېړني موضوع نه ده . هغه څه چي په پښتو کي باید په ټینګه پام پر وسي، د پښتو ټکو، ترکیبونو او اصطلاح ګانو پښتني خټه او جوهر دئ . په دې مانا چي زموږ کلام باید کاملاً پښتني روح او پښتني تومنه ولري . خپلي جوملي باید په داسي ډول وړاندي کړو، چي زموږ عام خلګ یې په خپلو ورځنیو مکالمو او محاورو کي وایي . دا غوره ګڼل کیږي، چي په پښتو کي تل په ساده او لنډ ډول و وایو : � یو توپک یا یو ټوپک �، � یو موټر �، � یو پسه �، � یو څا �، � یو کتاب �، � یو ماشین �، � یو کور �، � یو ښوونځی � او داسي نور . هغه څوک چي په پټو سترګو د پارسي پر پله پل ږدي؛ او وایي : � شل کړی ماینونه ونیول سوه �، � پلاني یوه پایه سټلایټ فون اخیستی دئ � یا � د کورنیو چارو وزارت څو عرادو موټرونو ته اړتیا لري � په حقیقت کي د پښتو د ملا تیر ماتوي .

د افغاني فرهنګ د معاصر پېر تر ټولو مخکښ او وتلی استاد - علامه عبدالحي حبیبي، له خپلو څرګندونو او تبصرو سره، په پښتو کي د ناوړو عبارتونو له ډلي څخه ځیني په دې ډول یاد کړي دي:

نقش پر غاړه لري . دا څنګه پښتو ده ؟

رول لوبوي : یعني څه؟ دا د کوم ځای پښتو ده ؟

لوی استاد، علامه حبیبي، په پښتو ټکو کي د بې خونده او ناوړه ترکیبونو په ډله کي، د � نقش � د کلیمي په اړه داسي کاږي : � دا کلمه هم د ایران له مطبوعاتو څخه راغله، او اوس په دواړو ژبو [درى او پښتو] کي بې تحقیقه داخله سوه . � نقش بازی کرد � په � نقش ولوباوه � ترجمه سو یا مهم نقش لري، چي د � نقش مهم دارد � ترجمه ده . نقش، چي عربي کلمه ده، دغه معاني نه لري، او ناحقه په پښتو را ګډه سوه . په پښتو کي باید و ویل سي : � لویه برخه یکي لري . � یا � لوی لاس پکي لري . � � در آن قضیه نقش مهمی بازی کرد � دا خو د اصلي ژبي تعبیر هم نه دئ، مګر په پښتو کي دغه مطلب بل راز اداکیږي : � هغه شخړه یې وشلوله . �، � پر هغي شخړي یې ډېره اغېزه وکړه . � (حبیبي، پښتو نثر ته کره کتني ۲۳).

لکه څنګه چي د پښتو بابا - علامه حبیبي یادونه وکړه . ځیني د � نقش � عربي ټکی په پښتو کي د رول (role) په کلیمه ترجمه کوي، چي هغه په خپله هم انګریزي لغت دئ . البته نه داسي انګریزي ټکی، چي زموږ خلګ له پېړیو ورسره اشنا وي؛ لکه ریوټ) د ریوټ کلیمه د انګریزي ژبي د ریورټ � report � له لغت څخه اخیستل سوې ده؛ او زموږ خلګ یې په دې هیواد کي د لویو تاریخي پېښو پر بنسټ ، په بشپړه توګه پېژني (او داسي نوري

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کلیمې . زموږ ځوان ژورنالیستان او لیکوال په پټو سترګو لیکي : � پلانی، په پلاني کار کې لوی رول لوبوي . � یا � پلانی په پلاني کار کي ستر رول لري . � زه نه پوهیږم، چي موږ ولي باید د خپلو اسانو او خوږو پښتو ټکو پر ځای، بې هر ډول لغوي یا تاریخي دلایلو، انګریزي ټکـــــــي استعمال کړو . � پلانی په پلاني کار کي لویه برخه لري . �، � پلانی په پلاني کار کي ستره ونډه لري . � یا � پلانی په پلاني کار کې لوی لاس لري . � ګرده زموږ د خلــــګو هغه خوږې، ساده او رواني جوملې دي، چي په ویلو او لیکلو کي یې هیڅ ربړ او سختي نسته.

ریاست یې پر غاړه ؤ . څنګه ؟

-ت

ماس ونیسو. یعني څه ؟ او که یې طرف ښځه وي نو. . .

یو لړ خبري، یو لړ معلومات، یو لړ مکتوبونه، یو لړ هر څه

.دي ته په پښتو کي ضرورت نسته . یو څو خبري، یو څه معلومات، یو څه مکتوبونه کافي دي . دا د یک سلسله ناوړه ترجمه ده، او د پښتو د ګلونو په لړ کي یو اغزی.

د ورځي له پلوه، د شپې له پلوه

.دا هم د ترجمې ناوړه اثر دئ .(از طرف صبح یا از طرف شب) .

لوی استاد، علامه حبیبي، کاږي چي په پښتو کي د � ورځي �، � شپې � ټکی کافي دي . � له پلوه � نه غواړي . د ورځي باران وسو او د شپې کور ته ځم . � له پلوه � زاید او ناوړه دئ.

تر څو چي؟

په اکثرو ځایو کي � تر څو � ته ضرورت نسته . پخپله چي یې مقصد افاده کوي (حبیبي، پښتو نثر ته کره کتني ۲۳ � ۲۴).

له امله او لامل ؟

د برهان المحققین او ارشد المؤرخین ،لوی استاد علامه حبیبي ، په نظر � امله � اصلاً مجرده نامستعمله کلیمه ده . که مستعمله هم وي، نو د � عمله � د ټکي مغنغه بڼه ده . لوی استاد باور لري، چي دا کلیمه باید هر ځای و نه نښلوله سي . اوس یې دوني تعمیم کړی دئ، چي نه ښایي . دا اوس لکه د یوناني طبیبانو بدرقه داسي ګرزېدلې ده، په هره دوا یې ګډوي (حبیبي، پښتو نثر ته کره کتني ۲۴).

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره له دې چې د � له کبله � ترکیب د پښتو د منځنۍ دورې په ځینو اثارو کې خال خال تر سترګو کیږي؛ خو زموږ د کلو او بانډو سپېڅلي پښتانه اصلاً په خپلو ورځنیو محاورو کې د � له امله � او � له کبله � ترکیبونه نه کاروي . د ژبې د بدلون او اوښتون په بېلابېلو پړاوونو کې داسې ډېر پېښیږي، چې ځینې ټکي، ترکیبونه او اصطلاح ګانې د باد او باران په شان ژبې ته را ننوزي؛ او د موسم تر اوښتو وروسته بیرته پر خپله لاره ولاړ سي . د ځینو هیڅ نښه نښانه پاته نسي؛ او ځینې د خپلو بچو او لمسو له لارې په یوه بله بڼه او جوله ژوندته دوام ورکوي . دا بدلونونه په حقیقت کې د کلیماتو د مړیني او ژوند نه درېدونکی بهیر دئ، چې هر څوک یې باید د زړه په غوښت و مني . د همدې استدلال پر بنسټ، زموږ د خلګو په ولسي ادب کې د دغو مفاهیـــمو له پاره وایي : � د پلاني کار عِلت څه ؤ ؟ � ځیني وایي : � د هغه کار سوَب (سبب) څه ؤ؟ ، � پلانی کار ولي وسو؟ �، �پلانی کار ولي پېښ سو ؟ �، � هغه کار پر څه پېښ سو؟ �، � د هغه کار وجه څه وه؟ � یا � په دې خاطر چې ژمی را نیژدې کیږي، نو ځکه مې تاوده کالي را برسېره کړي دي . � او داسې نور . زموږ ځینې ځان غوښتوونکي ژورنالیستان او لیکوال په زور او جبر سره کوښښ کوي، چې دا ډول ترکیبونه پر خلګو وتپي . دا چې اوس له ډېرو وختونو په مطبوعاتو کې باب سوي دي پرېږدئ، چې د خلګو د سلیم ذوق ازموینه په برې سره تېره کړي؛ خو تر دې ازموینت مخکې باید د لوی استاد، علامه حبیبي، له ژوندي مثال سره سم، د یوناني طبیبانو د متحدالمال دارو په څېر په هره نسخه ګډ نه سي . په هر ځای کې بې موجبه ونه ویل سي ؛ لکه څنګه چې وایي : � پلانی مامور د پلاني کار د کتني له امله ځي . � یا � که پر اسمان یو لړ اوریځي پیدا سي، نو به له دې امله باران واوري � .

د لوی استاد په عقیده، په دغو دواړو جوملوکې د � له امله � ترکیب سم نه دئ . د دې جوملو سمه بڼه دا ده، چې وویله سي : � پلاني مامور د پلاني کار د کتني له پاره ځي . � ، � سبا به پر اسمان یو څه اوریځي را وخېژي، نو به باران و اوري . � (حبیبي، پښتو نثر ته کره کتني ۲۴) . دلته د سلیم ذوق څښتن په اسانۍ سره قضاوت کولای سي، چې د لوی استاد بیان کټ مټ زموږ د سپېڅلو او بې الایشه خلګو په څېر ساده، روښانه او بې وله دئ . خبره یې په داسې ډول ادا کړې ده، چې عام خلګ یې په خپلو محاورو کې کاروي؛ او بې تکلیفه هر څوک په پوهېږي.

فاضل استاد - ګل پاچا الفت (۱۲۸۷- ۱۳۵٦ ش) ، په خپله � لغوي څېړنه � کې لیکي : � کبل، لامل دواړه لفظونه په علت او سبب ترجمه شویدي، مګر په محاوره او خبرو اترو کښې هیڅکله داسې نه ویل کیږي، چه د دې کار کبل څه شی دی یا څه لامل لري . ځکه چه د علت او سبب معنی پکښې نشته . د دې دواړو لغتونو صحیح استعمال په دې ډول دئ : ته د څه لامله دا کار کوې ؟ زه له دې کبله تاته څه نه وایم، چه خپه به شې! � (الفت ٦٦ � ٦٧).

دا ؤ د پښتو د وو وتلو او منلو استادانو، علامه حبیبي او استاد ګل پاچا الفت، د نظریو په رڼا کې د � له امله �، � لامل � او � کبل � لغوي څېړنه؛ خو په عمل کې ګورو، چې د دې لویو استادانو نظریو ته په نه پاملرني

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره د � له امله � او� له کبله � پر افراطي کاروني سربېره، د � لامل � ټکی هم په هره لیکنه او وینا کې ځو ځو ځلې تر سترګو کېږي . ښايي د ژبې د � سوچه کولو � پلویان یې په دې انګېرنه هر ځای د عامل، علت، سبب، وجهي، بابت او نورو پر ځای استعمالوي .، چې ګواکي � لامل � پښتو ټکی دئ؛ او په دې ناسم ګومان پښتو د پردو ژبو له ناوړه اغېزې ځخه ژغوري.

-پاملرنه

د لوی استاد له باور سره سم، دا نوې جوړه سوې کلیمه هم خورا ډېره او بې ځایه کارېږي . په رادیو، تلویزیون او نورو خپرونو کې اروو، چې وايي : پامـــلرنه وکړئ ! پاملرنه مو راګرزوو . دا دواړه عبارتونه د پارسي د � توجه کنید � یا � توجهٔ تان را جلب مي کنیم � ترجمه ده . مګر داسي پاملرنه په پښتو ویوونکو خلګو کې نسته . دوی وايي : پام کوه، پام ورته کوه، پام پسي کوه، پام پر کوه (حبیبي، پښتو نثر ته کره کتني ۲۴) .

که پاملرنه د فعل په توګه کار سي، د جوملې په ګرامري جوړښت کې ستونزه نه پیدا کېږي؛ لکه : � ستاسي ناروغۍ ته په پاملرني سره مي، پر تاسي ړغ و نه کړ . دلته د � پاملرني � کلیمه د پام کولو په مانا ده؛ خو که دا ټکی د نوم په ځېر استعمال سي، مانا یې له ګرامري اړخه مشکل پېښوي؛ مثلاً که و ویل سي : � پاملرنه واوروئ ! �، � پاملرنه را وګرزوئ ! �، � پاملرنه وکړئ ! � او داسي نور � سمه مانا نه لري؛ ځکه په پاملرنه (پام لرل) کې په خپله د پام کولو فعل شامل دئ . که بل فعل ور سره یو ځای سي، نو د دوو فعلونو یو ځای والی د جوملې جوړښت بې خونده کوي . په داسي حالاتو کې باید هرومرو و ویل سي : � پام واوروئ ! �، � پام وکړئ ! � او داسي نور.

-دپاره/ لپاره

دا ټکی هم د ځینو ژورنالیستانو او لیکوالو په لیکنو او ویناوو کې ډېر بې ځایه استعمالیږي؛ د مثال په توګه ویل کېږي : � د ځلرم ځلي د پاره/ لپاره � چـــــي کټ مټ د � برای نوبت چهارم � ترجمه ده . دلته په پښتو کې � د پاره � زاید دئ؛ لکه پلار زوی ته ځلرم ځلي وویل . دلته داسي نه وایو، چې د ځلرم ځل لپاره یې ورته و ویل (حبیبي، پښتو نثر ته کره کتني ۲۴).

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

-منل

د � منل � مصدر په پښتو کې خورا ډېر اشتقاقونه لري، چې په هغو کې � مننه �، � منښت �، � منلئ �، � منوونکی � او داسي نور په پښتو کي ډېر لیدل کیږي . له څه مودې راهیسي دا ټکی د پارسي ژبي د � باریاب � یا � پذیرفت � د نیمګړي او ناوړه ترجمې په بڼه کاریږي؛ لکه څنګه چې وایي : � پلاني پهلوانان و منل . � لوی استاد، علامه حبیبي، د � منل � د کلیمې دا مانا نوې او نامأنوسه ګڼي . د ده په نظر دا جومله په دې ډولونو ډېره اسانه او روښانه بریښي : � پلاني له پهلوانانو سره وکتل/ ولیدل . �، � پلاني له پهلوانانو سره خبري وکړې� .

-په ملي یا نړیواله کچه/ ګچه

په دې وروستیو کلونوکي د � کچه/ ګچه � پښتو لغت، په خپرونو او خبري وسیلو کي ببخې ډېر ایسته او دوري کیږي . دا ټکی د پښتو په ختیزه لهجه کي د � کچه � یا � کچ � په بڼه او په لوېدیزه لهجه کي د � ګچه � په ډول ویل کیږي . مانا یې، مقیاس، پیمایش، اندازه (زیاتره د اوږدوالي اندازه) او داسي نور دي (امرخېل، او نور. پښتو - پښتو تشریحي قاموس ۴: ۲۴۵۱ او ۲۶۹۹ .)

ځیني ژورنالیستان او لیکوال هرځای دا کلیمه د عربي � سطح � یا انګرېزي � level � په وړاندي کاروي؛ چي اوس د پارسي ژبي له لاري پښتو ته راغلې ده؛ مثلاً که په پارسي کي څوک ووایي : � این مسابقه در سطح بین المللی صورت می ګیرد . � زموږ ځیني ژورنالیستان او لیکوال ، د دې جوملې په پښتو ترجمه کي داسي کاري : � دا سیالي په نړیواله کچه کیږي . � ځیني ځیني خو یې تر دې هم په ناوړه بڼه داسي وایي او لیکي : � دا سیالي په نړیواله کچه تر سره کیږي . � په پښتو متن کي، د کچي یا ګچي ټکی بې خونده او بې ځایه بریښي ؛ ځکه زموږ ولس هیڅکله � ګچه � یا � کچه � په داسي جوملو کي نه وایي . پښتانه وایي : � دا سیالۍ په ټوله نړۍ کي کیږي . � یا � ټوله نړۍ په دې سیالیو کي برخه اخلي � .

-یو شمېر

له څو کلو راهیسي د شمېر او شمېرو ټکي هم دونه استعمالیږي، چي د چا زړه بدوي . د لوی استاد، علامه حبیبي، په عقیده � یو شمېر � د � یکتعداد � ناوړه او زموختهٔ ترجمه ده . یو شمېر خلګ ، یو شمېر کتابونه، یو شمېر لیکوال، یو شمېر هر څه . پښتانه په هر ځای کي د� یو شمېر �کلیمه نه کاروي . ځیني کتابونه، څو کتابونه، څو خبري، هغه ترکیبونه او عبارتونه دي، چي زموږ خلګ یې په خپلو محاورو کي وایي (حبیبي، پښتو نثر ته کره کتنې ۲۴- ۲۵).

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوی استاد، په دې اړه د خپل عالِمانه استدلال په یوه بله برخه کې داسې زیاتوي : � شمېر او شمېرل د تعدد طبیعت لري . ' یو ' څنګه شمېرل کېږي ؟ ! هغه څه چې تر یوه زیات وي، بیا یې نو شمېر ممکن وي . دا ناوړه ترجمه د انساني منطقه هم لیرې ده . � (حبیبي، پښتو نثر ته کره کتنې ۲۴- ۲۵).

-لاس ته راوړنه، لاس ته راوړنې

دا ناوړه او نازیبا ترکیب هم د بهرنیو ژبو له لارې په پښتو کې جال سوی دئ . ایرانیانو د انګرېزي ژبې د � Achievementکلیمه په � دست آورد � ترجمه کړې ده . په پښتو کې د پارسي � دست آورد � ټکي په ټکي ژباړې د � لاس ته راوړنې � نامعقول او بې خونده ترکیب پیدا کړی دئ.

زه نه پوهېږم، چې د کومې پښتنې سیمې خلګ د � برې �، � بریالیتوب �،� بریا �، � سوبې �، � کامیابۍ �،� غلبې �، � پرمختګ �، � بشپړتیا � او داسې نورو په ځېر، لنډ، خواږه، اسانه او اشنا ټکي پر ېږدي؛ اوپر ځای یې � لاس ته راوړنه � وایي . د � لاس ته راوړنې � مرکب نوم، نه یوازې اوږد او بد ډوله دئ؛ بلکې له منطق او عقل سره هم چندان اړخ نه لګوي . ځکه هغه څه، چې تر لاسه کېږي هرومرو برې، سوبه او ترقي نه وي . ډېر ځله داسې هم پېښ سوي دي، چې څوک له ډېرو کوښښونو سره سره ، د بریالیتوب یا پرمختګ مخ نه ویني؛ په داسې حال کې چې د انګرېزي اچیوومینټ) Achievement) ، پارسي � دست آورد � یا پښتو � لاس ته راوړنې � مجازي مانا همدغه � برې �، � بریالیتوب �،� بریا �، � سوبه �، � کامیابي �،� پرمختګ � ،� غلبه �، � فتحه �، � تحقق �، � تکیمل �، � اجرأکول � او داسې نور دي .

په دې ډول، د� لاس ته راوړنې � جعل سوی ترکیب نه یوازې ولسي ریښه نه لري؛ بلکې د برې یاپر مختګ له پاره وړ او موزون ترکیب هم نه دئ .

-تشریف راوړل

د ناوړو ترکیبونو په لړ کې، یو هم د � تشریف راوړلو � ترکیب دئ، چې د پارسي ژبې له � تشریف آوردن � څخه د ترجمې په بڼه پښتو ته راغلئ دئ؛ مثلاً په پارسی کې وایي : � فلانی تشریف آورده است � ، � فلانی تشریف برده � او داسې نور . ځینې ژورنالیستان او لیکوال په تکلف او تصنع سره کوښښ کوي، چې د نامأنوسو ټکو او ترکیبونو په جعل کولو یا ترجمه کولو سره ، د چا خبره ژبې ته � ادبي � رنګ ورکړي . د دوی داسې � ادبي ژبه � نه د خلګو له سپېڅلې او خوږې ژبې سره سمون لري ؛ او نه هم په ریښتنې توګه د ولسونو د ژبو او ادبیاتو استاریتوب کولای سي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ د کلو او حجرو سپېڅلي پښتانه هیڅکله په خپلو خبرو او محاورو کي نه وايي، چي پلاني تشريف راوړی دئ . يا پلاني تشريف وړی دئ . پښتانه خپلو مشرانو ته د درنښت او عزت په خاطر د بابا، اکا، ماما، مشر، سپين ږيري، مور، خاله، ترور، ترله، خور، ورېنداري او داسي نورو په نامه خطاب کوي؛ او په ساده ډول وايي : � پلانی اکا راغلئ دئ . �، � پلانی ماما تللئ دئ . � او داسي نور .

که راغلئ يا تللئ شخص د هرځونه عِلمي، روحاني او ولسي وياړ څښتن هم وي، پښتانه د هغو له پاره د درناوي او عـــزت نورعبـــارتـــونه کـــاروي نـــــه د � تشريف راوړلو � پردی ترکيب.

-له دې څخه بحث کوو، له دې موضوع څخه خبري کوو

د هغو ناوړه ترکيبونو په لړ کي، چي له پارسي ژبي څخه پښتو ته راغلي دي، يو هم دا بې خونده او بد ذوقه ترکيب دئ، چي وايي : � له دې مسألې څخه وروسته بحث کوو � يا � له پلانۍ موضوع څخه وروسته ږغېږو � او داسي نور . په پارسي کي وايي : � ازين مسأله يا آن موضوع بحث می کنيم . � چي هغه هم له په خپل وار له اروپايي ژبو څخه ورته راغلئ دئ . دا ترکيبونه زموږ په عامو خلگو کي نسته . هيڅ پښتون په خپلو ورځنيو محاورو کي داسي ترکيبونه نه کاروي . داسي جعل سوي ترکيبونه او عبارتونه په واقعيت کي د هغو ژورناليستانو او ليکوالو له خوا دود سوي دي، چي پارسي يا نور متنونه، په پښتو ژبه ترجمه کوي . پښتانه داسي مفهومونه په دې بڼه وايـــي : � دا خبره به وروسته سپينوو �، � په دې باره کي به وروسته ږغېږو �، � وروسته دې موضوع ته راځو � ، � دا موضوع به وروسته څېړو � او داسي نور.

-نه راځي

له هندي او اردو ژبو څخه د ناوړو ترکيبونو په ډله کي، يو هم د � نه راځي � بې خونده ترکيب دئ، چي د کوزو پښتنو په ختيزه لهجه کي خورا ډېر کارېږي . دا ترکيب په هندي او اردو کي د � آنا � له مصدر څخه اخيستل سوی دئ . زموږ زياتره کښته پښتانه دا ترکيب ډېر وايي او ليکي : � ما له د دې کلي نوم نه راځي . �،� ماله لامبو نه راځي . �، � ماله ترک چلول نه راځي . � اوپه لسګونو نوري داسي جوملې، چي په پای کي د � نه راځي � ترکيب کاروي . په دې ټولو جوملو کي د ويوونکي مقصد د زده کړي يا پوهي ټکی دئ . په پښتو کي د � زده کړي � ترکيب خورا اوږد تاريخ لري . د پښتو ډېرو پخوانو شاعرانو او ليکوالو په خپلو اثارو کي دا ترکيب کار کړی دئ؛ د پښتو د عرفاني شاعرۍ ځلانده او تلپاته ستوري - رحمان بابا (۱۰۴۲- ۱۱۲۸هـ ق) په يوه بيت کي داسي وايي:

اوده پروت يې دا دې نه زده

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

چه په خوا لرم سفر

بل ځای وايي:

تر ميزر لاندي چا څه زده

چه دختر ده که مادر ؟ (د رحمان بابا د ديوان خطي نسخه .)

د پښتو د نوښتګر او تخيلي شعر مخکښ - حميد بابا (تر ۱۱۴۸ ق پوري په باوري توګه ژوندی) په يوه بيت کي وايي:

که په څاڅکي صبر زده کړې ته صدفه !

په ګوهر به دي سينه شي مشرفه (د حميد بابا د ديوان خطي نسخه .)

په دې ډول، په پښتو کي د جوملې خوندور او سم ډول دا دئ، چي په دغه راز جوملو کي د � نه راځي � پر ځای د � نه زده کړي � يا � نه پېژندني � عبارتونه استعمال کړو؛ ځکه هم اسانه دي او هم سوچه پښتو؛ د مثال په توګه بايد ووايو : � په دې ټکي نه پوهېږم . �، � د پـــــلاني نوم نه پېـــــژنم � يا � تـــــول درسونه مي زده کـــــړي دي . � او داسي نور.

-زما په نظر باندي، زما په خاطر باندي. . .

د پښتو ژبې د بېلابېلو لهجو ځيني ويوونکي په ورځنيو خبرو کي د � باندي � ټکی په بې ځايه ډول کاروي؛ مثلاً وايي : � زما په نظر باندي که پلانی کار داسي وسي . . . �، � زما په خيال باندي دا خورا ښه کار دئ . � يا � پلاني دا کار زما په خاطر باندي وکړ . � او داسي نور . که د دغو جوملو جوړښت ته پام وکړو، له ورايه ګورو چي د باندي ټکی نه يوازي کاملاً اضافي او بې ځايه دئ؛ بلکي جوملو ته يې نوره بې خوندي هم پېښه کړې ده . ښه به دا وي، چي په دغه راز جوملو کي د باندي کليمه اصلاً استعمال نه کړو ؛ او پر ځای يې و وايو : زما په نظر که پلانی کار داسي وسي . . . ، زما په خيال دا خورا ښه کار دئ . يا پلاني دا کار زما په خاطر وکړ . او داسي نور، چي هم جوملې لنډوي او هم يې په پوهېدو کي د پېچلتيا او ګران والي مخه نيسي. دغه رنګه، په ځينو نورو جوملو لکه: پلاني پر ما باندي انتقاد وکړ. احمد پر محمود باندي بريد وکړ . ستا پر ما باندي پور پاته دئ . او داسي نورو کي هم د باندي ټکی کاملاً زايد او بې ځايه دئ . له دې ټولو جوملو څخه د باندي کليمې په ايستلو سره نه يوازي جوملې په ويلو او ليکلو کي لنډېږي؛ بلکي ماناوي يې هم تر پخوا ډېره روښانه او واضح بڼه مومي . لکه څنګه چي بزګران او بڼوال په ډول ډول بوټو او ونو کي د وچو او بې ځايه ښاخونو په پوجي کولو سره، د بوټو او ونو وده چټکوي، همدغه راز بايد موږ هم کوښښ وکړو، چي په خپلو خبرو کي د اضافي، بې ځايه او پېچلو ټکو مخه ونيسو.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پښتو کي د ناوړو ترکيبونو شمېر ډېر زيات دئ . د ټولو را غونډونه او څېړنه د دې لنډو خبرو تر حوصلې وتلئ کار دئ . دلته مو د پښتو پوهو او حساسو لوستونکو ته له خرواره يو موټ وړاندې کړ، چي په دې اړه سترګي پرانيزي؛ او هر ځای ښه له بدو جلا کړي؛ خو په دې برخه کي د دې خبري يادونه ډېره ضروري ده، چي د نړۍ هيڅ ژبه (هستمنه يا نېستمنه) د پردو ژبو له لغوي پانګو او نورو فرهنګي ارزښتونو پرته، د بشپړتيا پوړيو ته نه سي رسېدای . ټولي ژبي د يو بل لغوي پانګو، علمي اصطلاحاتو او نورو کلتوري پرمختګونو ته اړتيا لري . پښتنو هم د تاريخ په اوږدو کي هيڅکله د پردو ټکو، عبارتونو او اصطلاحاتو په وړاندي د تعصب او دښمنۍ لاره نه ده غوره کړې . په دې ژبه کي له اوستا، سنسکريت، هندي او پهلوي څخه نيولې تر عربي، دری، ترکي او ځينو نورو ژبو پوري، د پراخو ټکو او اصطلاحاتوکاروَنه ټول د دې خبري روښانه ثبوت دئ . د ژبي د يومخيز سوچه تابه په لار کي افراطي هڅي بايد په هيڅ ډول د پردو ژبو د ناوړو ترکيبونو د شړلو له موضوع سره مغالطه نه کوو؛ ځکه د پردو ژبو دخيل او مفغن سوي ټکي په پښتني چاپېر کي، زموږ له قوانينو او دودونو سره سم ژوند کوي . په بله وينا دغه راز کليمو او اصطلاح ګانو يا په افغاني ټولنه کي تر ډېري ګچي پښتني جوله اخيستې ده؛ او يا په خپل نوي پښتني چاپېر کي لږ تر لږه د پښتو د ژبنيو قواعدو او ګرامري اصولو تابع دي . د دې پر خلاف، هغه څه چي د ناوړو ترکيبونو په نامه زموږ سپېڅلي او لرغوني ژبي ته را ننوزي، په حقيقت کي له هغو کسانو سره ورته والی لري، چي له پردو هيوادونو زموږ کورني چاپېر ته راځي؛ مګر په هيڅ راز زموږ ژبي، ادب، کلتور او نورو کورنيو قوانينو ته غاړه نږدي . په زور او بې شرمۍ، تکلف او تظاهر غواړي زموږ د کور ارامه او سوکاله فضا خړه پړه کړي . ناوړه ترکيبونه او عبارتونه هم په پښتو کي د قيقاً همداسي بدمرغي پاروي . د پښتو لغوي او ګرامري جوړښت ورانوي؛ د هري ورځي په تېرېدو سره، زموږ د اصيلو ټکو او عبارتونو ځای نيسي؛ او په پای کي دسپېڅلي پښتو جنازه په خاورو کي ښخوي . له دې امله بايد زموږ بيان هيڅکله د پردی ژبي رنګ او روح ونه لري . خبري او نظريې بايد د خپلي ژبي له صرفي او نحوي دودونو سره سمي ووايو؛ نه دا چي په پوهي يا ناپوهۍ سره، د پردو ژبو د ژبنيو خصوصيتونو پر پله پل کښېږدو؛ او ژبه له خپلي اصلي او ولسي تومني څخه بې برخي کړو . ژبه د خلګو او ولسونو تر ټولو ارزښتناک او ګران قيمته ميراث دئ، بايد په هغه کي له بې ځايه لاس وهنو او تصرفاتو ډډه وسي . ژبپوهان، اديبان، شاعران، څېړونکي او پوهان ګرده د ټولني په غېږ کي سترګي غړوي؛ اود خلګو په سپېڅلي ښوونځي کي زده کړه کوي . په دې خاطر دپوهو کسانو ټولي علمي او مسلکي برياوي د هغوی د ټولنيز چاپېر زېږنده دي . پوهان او ماهران، يوازي د پخو اسنادو او پياوړو دليلونو په رڼا کي کولای سي، د هغو عامو او څرګندو تېروتنو په سمولو کي برخه واخلي، چي د بېلابېلو عواملو په وجه يې د خلګو په ژبه، کلتور او نورو مهمو برخوکي ځای موندلئ دئ.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماخذونه

الفت ، گل پاچا . لغوی څېړنه . کابل : پښتو ټولنه، ۱۳۲۱.

امرخېل، څېړنوال عزيزالله، او نورو . د پښتو- پښتو تشريحي قاموس . څلور ټوکه . د ميديوتيک اوډنه او چاپ . کابل : د افغانستان د علومو اکاډيمۍ د ژبو او ادبياتو مرکز، ۱۳۸۳ .

بېنوا، عبدالرؤف . پرېشانه افکار . کابل : پښتو ټولنه، ۱۳۳۵ .

حبيبي، پوهاند عبدالحی . آيا د ژبي واګي د چا په لاس کي دي ؟ . شل مقالې ۷. د مطيع الله روهيال ټولونه او اوډنه . کندهار : نارنج خپرندويه ټولنه، ۱۳۸۳. ۱- ٦.

� . ---اشرف الوزأ . � وږمه ۱ د ۱۳۵۳ ورى :۱� ۳.

. ---پخواني کلِمات او نوي مفاهيم . شل مقالې ۷ . د مطيع الله روهيال ټولونه او اوډنه . کندهار: نارنج خپرندويه ټولنه ، ۱۳۸۳. ۵۰- ۵۴.

. ---د پښتو ادبياتو تاريخ . دوه ټوکه . کابل : د کابل پوهنتون د ادبياتو پوهنځی . ۱۳۲۵. لومړی ټوک.

. ---د پښتو ادبياتو تاريخ . دوه ټوکه . کابل : پښتو ټولنه . ۱۳۳۸ . دوهم ټوک.

. ----پښتو او پخوانۍ آريايي ژبي او د ځينو لغاتو مقايسه او پرتله . شل مقالې ۷. د مطيع الله روهيال ټولونه او اوډنه . کندهار : نارنج خپرندويه ټولنه، ۱۳۸۳. ۴۵- ۴۹.

. ---د پښتو ځيني نوي مونډل سوي کلِمات . کابل ۱۲داد ۱۳۵۳ کب : ۱- ۹.

� . ---د پښتو ژوندي کلمات په پخوانۍ فارسي کښي . � کابل۳۱ : ۱ (۱۳۴۰) . ۲۱- ۲۴.

. ---د پښتو لغاتو د تحقيق لاري . شل مقالې ۷. د مطيع الله روهيال ټولونه او اوډنه . کندهار: نارنج خپرندويه ټولنه ، ۱۳۸۳. ۹۴- ۱۰۳.

�. ---د پښتو لغوي تطور . � کابل ۲۷۹- ۲۸۱ (۱۳۲۹) ۱۲۷- ۱۴۷.

. --پښتو نثر ته کره کتني .کابل : د افغانستان د علومو اکاډيمۍ د ژبو او ادبياتو علمي او تحقيقي مرکز، پښتو ټولنه، ۱۳٦۰.

. ---د پښتو نوي علمي اصطلاحات به څنګه وي ؟ شل مقالې ۷ . د مطيع الله روهيال ټولونه او اوډنه . کندهار: نارنج خپرندويه ټولنه ، ۱۳۸۳. ۱۰۴- ۱۲۸.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

. ---حواشي و تعلیقات پټه خزانهٔ محمد هوتک . کابل : پښتو ټولنه ، ۱۳۲۳ .

. ---زبان دو هزار سالهٔ افغانستان یا مادر زبان دری (تحلیل کتیبهٔ بغلان) . کابل : انجمن تاریخ کابل . ۱۳۴۳.

� . ---د ژبو مشترک کلِمات . � کابل ۲ د ۱۳۲۴ غویی : ۱- ۳ .

. ---ژبي او د تکامل قانون : آیا د ژبو سوچه کول ممکن دي ؟ شل مقالې ۷ . د مطیع الله روهیال ټولونه او اوډنه . کندهار: نارنج خپرندویه ټولنه ، ۱۳۸۳. ۱۹۶- ۲۰۴.

� . ---قرب زبان پشتو به پارسی باستان . � یغما ۱ فروردین ماه ۱۳۳۵ . ۲۰- ۲۴.

. ---د کلِماتو مرگ او ژوند . شل مقالې ۷ . د مطیع الله روهیال ټولونه او اوډنه . کندهار: نارنج خپرندویه ټولنه ، ۱۳۸۳. ۷۴- ۸۰.

. ---نظری به ادبیات پښتو . کابل : د کابل پوهنتون د ادبیاتو او بشري علومو پوهنځی . ۱۳۵۷.

مومند،عبدالحمید، حمید بابا. د دیوان خطي نسخه . c.11 . بریټیش کتابتون . لندن.

سربنی، عبدا لرحمان، رحمان بابا. د دیوان خطي نسخه . or 4493 . بریټیش کتابتون . لندن.

رشاد، پوهاند عبدالشکور. د پټي خزانې فرهنگ . دوې برخي . کابل : د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځی ، ۱۳٦۲ . لومړی برخه.

� . ---د خیرالبیان لیکدود . � خیر البیان د بایزید روښان، کابل : د کابل پوهنتون د ادبیاتو او بشري علومو پوهنځی، ۱۳۵۳ . ۵۵ � ۸۰.

عمید، حسن . فرهنگ عمید . سه جلد، چاپ دوم، تهران : امیر کبیر، ۱۳٦۵.

لعل محمد کاکړ، او عبدالحی حبیبي . سپېڅلې پښتو . قندهار : طلوع افغان، ۱۳۱۸ .

مخلص، علي محمد. د دیوان خطي نسخه . or. 6756 بریټیش کتابتون . لندن.

معین، دکتر محمد . فرهنگ فارسی .٦ جلد. تهران : امیر کبیر، ۱۳٦۳.

هوتک، محمد معصوم. پرمعیاري ژبه دمعیارپه ژبه یوه څېړنه / www. benawa.com /. د پښتو ژبي اړوند کتابونه.

Dictionary of Legal Terms. London : Brockhampton, 1997.

Gifis, Steven H. Law Dictionary. New York, 1992.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

Gilmour, Lorna, Editor. Collins Thesaurus. Glasgow: HarperCollins, 2005.

Robinson, Mairi. Editor in chief. Chambers 21st Century Dictionary. Great Britain: Chambers, Cambridge University

Press, 1996.

A Practical English Grammer , 4th ed. London: Oxford University Press, 1985. , Thomson, A. J. & A. V. Martinet

John E. English Grammar and Composition. New York: Harcourt, Brace & World, Inc. 1958. Warriner,

Wehr, Hans. A Dictionary of Modern Written Arabic. ed. by J. Milton Cowman, 3rd. ed. Beirut: Librairi du Liban,

1980.

Download from: ketabton.com

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library